

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ

Институт за Педагогија
III циклус на студии

- Докторска дисертација -

СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСТИ НА УЧЕНИЦИТЕ ОД СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Ментор

Проф.др Анета Баракоска

Кандидат

М-р Беса Хавзиу

СОДРЖИНА

Предговор.....	7
ВОВЕД.....	10
I ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	
1. Дефинирање на поимот слободно време.....	12
1.1 Терминолошка конфузија при дефинирање на поимот слободно време.....	12
1.2 Воспитно образовните аспекти и предизвиците на слободното време.....	26
2. Дефинирање на поимот слободни активности.....	32
2.1. Цел и задачи на слободните активности.....	38
2.2 Принципи на слободните активности.....	43
2.3 Класификација на слободните активности.....	46
3.4 Видови слободни училишни активности и нивната воспитна вредност ..	51
3.4.1 Научно-истражувачки активности и нивното воспитно делување.....	55
3.4.2 Културно-уметнички активности и нивното воспитно делување.....	58
3.4.2 Технички и работно-производните активности и нивното воспитно делување..	60
3.4.4 Слободни спортски (физички) активности.....	63
3. Дефинирање на поимот култура.....	65
3.1 Културен аспект во поминувањето на слободното време на младите.....	71
4. Фактори кои влијаат во организацијата и реализацијата на слободното време и слободните активности кај младите	77
5.1 Семејството како фактор во организацијата и реализацијата на слободното време и слободните активности кај младите.....	81
5.2 Училиштето како фактор во организацијата и реализацијата на слободното време и слободните активности кај младите.....	88
5.3 Мас-медиумите како фактор во организацијата и реализацијата на слободното време и слободните активности кај младите.....	101
5.3.1 Предности и недостатоци на социјалните мрежи во образованието и	

формирањето на културата за користење на слободното време од страна на младите.....	108
5.4 Општествените, културните и другите јавни институции и организации како фактори во организацијата и реализацијата на слободното време и слободните активности кај младите.....	114
5.5 Врсниците како фактор во спроведувањето на слободното време и слободните активности на учениците.....	121
5. Релевантни истражувања.....	125
II. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ПРОУЧУВАЊЕ.....	132
1. Предмет на истражување.....	133
2. Цел на истражувањето.....	134
3. Задачи на истражувањето.....	136
4. Хипотези на истражувањето.....	138
5. Варијабли на истражувањето.....	139
6. Методи, техники и инструменти на истражувањето.....	141
7. Примерок на испитаници.....	145
8. Статистичка обработка на податоците.....	145
9. Анализа и интерпретација на добиените резултати, заклучни констатации и препораки.....	146
III. АНАЛИЗА НА НАСТАВНИТЕ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ НА ГИМНАЗИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ И СРЕДНО СТРУЧНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ПОГЛЕД НА ЗАСТАПЕНОСТА НА СЛОБОДНИТЕ УЧИЛИШНИ АКТИВНОСТИ	
1. Наставните планови и програми во училиштата за средно гимназиско и стручното образование.....	147
1.1 Промените во структурата и содржината на наставните планови во средното образование од аспект на застапеноста на содржините кои се однесуваат на слободните активности.....	150

1.2	Анализа на годишната програма на средно стручно медицинско училиште (ОСМУ- „Никола Штејн“-Тетово) од аспект на застапеноста на слободните училишни активности.....	157
1.3	Анализа на годишна програма на средно стручно училиштето (СУГС „Цветан Димов“ -Скопје) од аспект на застапеноста на слободните училишни активности.....	164
1.4	Анализа на годишната програма на училиштето од средно гимназиско образование (СУГС- „Зеф Љуш – Марку“ – Скопје) од аспект на застапеноста на слободните училишни активности.....	176
1.5	Анализа на годишна програма на училиштето од средно гимназиско образование („Кирил Пејчиновиќ“- Тетово 2014/2015 год) од аспект на застапеноста на слободните училишни активности	179

IV. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ

1. Анализа и интерпретација на резултатите од истражување спроведено при анкетирање на учениците кои учат во средното образование и наставниците кои предаваат во средното образование

1.0	Поим и значење на слободното време.....	186
2.0	Квантитетот и квалитетот на слободното време.....	196
3.0	Задоволство од начинот на поминување на слободното време.....	210
4.0	Влијанието на воспино-општествените фактори во изборот на содржините за исполнување на слободното време кај учениците од средното образование.....	221
5.0	Културата на користење на слободното време и позицијата на училиштето.....	226
6.0	Содржини на слободното време надвор од училиштето	254
7.0	Наставниците и нивната перцепција за семејството, училиштето и општеството како фактори на слободното време.....	260
8.0	Содржини на слободното време на учениците од средното образование во различен образовен профил во и надвор од училиштето.....	266

2. Анализа и интерпретација на резултатите добиени преку реализирање на дневник на активности во слободното време- наменет за ученици од средното образование	271
2.1 Категоризација и интерпретација на резултатите добиени од опсервации реализирани преку дневник на активности во слободното време наменет за учениците од средното образование.....	272
2.2 Личности со кои се реализира слободното време	276
2.3 Местоположбата на користење на слободното време во текот на денот.....	279
2.4 Активностите со кои се исполнува слободното време.....	281
2.5 Застапеноста на принципот на слободен избор при изборот на содржините во слободното време.....	286
2.6 Задоволство од начинот на поминување на слободното време.....	288
3. Анализа и интерпретација на резултатите добиени преку полуструктурирано интервју реализирано со стручните соработници од средното образование (педагог и психолог).....	291
3.1 Категоризација и интерпретација на резултатите според поставените прашања добиени преку структурираниот протокол на интервју наменет за стручните соработници кои работат во средното образование	291
3.2 Програмска поставеност на слободните активности во средното образование.....	292
3.3 Ангажирање на средното образование во внесување на содржини за правилно исполнување на слободното време преку слободни училишни активности.....	296
3.4 Разлика помеѓу видови слободни активности во гимназискиот и средно стручното образование.....	299
3.5 Проекти кои се реализирани во последните 5 години во средното образование во соработка со Министерството за образование и наука и други општествени институции.....	300
3.6 Поттикнување и ориентација на учениците во слободните ученички активности од страна на училиштето	302

3.7 Влијанието на слободните училишни активности во формирањето на културата за користење на слободното време.....	305
3.8 Интересот на учениците и нивното вклучување во училишните слободните активности (училишните секции).....	306
3.9 Стручните соработници и нивната помош во определувањето на учениците за различни слободни училишни активности.....	308
4. Заклучни согледувања и препораки.....	311
5. Користена литература.....	330
6. Прилози	341

ПРЕДГОВОР

Зошто токму овој проблем?

Објективната состојба на теоретската мисла и практика за феноменот на слободното време, а посебно на организирањето на слободните активности на учениците од средното образование во нашата Република, се карактеризира со отсуство на јасни ставови за појавата, утврдување на методолошките постапки за истражување, критериуми поврзани за вреднувањето на успешијата и ефикасноста на реализацијата на слободните активности и низа други прашања поврзани со феноменот на слободното време.

Поради овие околности постојат повеќе отишти и посебни причини, кои што налагаат потреба за јасно одредување на овој проблем. Ова се наметнува не само како потреба да се обезбеди и постипне најважната научна доследност и верифицираност на истражувачките постапки, собирањето и обработувањето на емпирискиот материјал, интервјуацијата и објаснувањето на резултатите за истражувањето и соодветните заклучоци, туку и заради самата природа на појавата која се истражува. Имено феноменот на слободните активности кај младите од средните училишта претставува изразито сложена појава од аспект на феноменологијата и етиологијата која ја условува нејзината појава и отстанок.

Поради недоволна теоретска и емпирска проученост на проблемот, сметаме дека е од корист за нашето отиштество да се истражуваат слободните активности на учениците од средното образование, односно содржината со која учениците од средното образование го исполнуваат нивното слободно време. Преку анализа на бројните релевантни истражувања во областа на педагогијата на слободното време во РМ, увидовме дека повеќето истражувања во оваа област се на ниво на магистерски трудови. Оваа проблематика повеќе е истражувана на ниво на основното образование, каде што ја гледаме и научната оправданост на нашето истражување.

Од причина што основното обележје на модерното училиште е бојатството на работата во слободното време, овој труд претставува обид да се дојде до релевантни сознанија за актуелната состојба, која треба да ни покаже :

- Дали средното воспитание и образование води доволно трижа, добро да го осмисли и организира слободното време на учениците,
- Колку учениците од средното образование го поминуваат слободното време на оптимистично организиран и конструктивен начин,
- Дали училиштето преку поттикнување на слободните училишни активности ја има пролабочено соработката меѓу семејството, нејосредната животна средина и институциите и воедно влијае врз личноста на ученикот во иднина,
- Колку средното образование води трижа добро да ја осмисли и организира воспитно – образовната работа во слободното време на учениците,
- Каква е програмската поставеност на слободните активности во наставниот план на гимназиско и средно стручно образование,
- Дали материјално техничките услови имаат влијание во организацијата и реализацијата на слободните училишни активности,
- Колку училиштето во рамките на воннаставните активности каде што сфаќаат и слободните активности на учениците влијае во формирање на културата за користење на слободното време на учениците, во и надвор од училиштето,
- И колку програмската поставеност на слободните активности во средното образование е во функција на истата. Дали во тој процес постојат одредени недостатоци, како и да се утврдат можните начини за нејзино коригирање, подобрување и усовршување.

Трудот е фокусиран кон истражување на ставовите и мислењата на учениците од средното образование од Скопје и Тетово, како и на мислења и ставови на професорите и стручните соработници (педагози и психолози) од одредени средни училишта, за смислата и значењето на слободните активности и слободното време во целокупното воспитание на личноста.

Целокупниот систем на денешното воспитание и образование се стреми кон создавање на таква личност на ученикот кој ќе биде подготвен своите знаења, умеења и вештини да ги примени во секојдневниот живот, односно создавање на креативни личности, личности кои мислат и дејствуваат на правилен начин. Веруваме дека

Истражувањето на овој проблем воедно ќе претставува основа за унапредување и поширокото воспитно влијание кое се однесува на слободните активности на учениците од средното образование. Слободното време претставува составен дел од целокупниот живот на човекот. Во блиската иднина квалитетот на цивилизацијата ќе се препознава преку квалитетот на организација и реализација на слободните активности кои што во исто време ни покажуваат колку е развиена и културата на едно определено општество.

На крај должна сум да изразам благодарност кон рецензентите на трудот, особено на мојата менторка д-р Анеџа Бараковска за непрекорната соработка во текот на истражувањето на трудот во сите фази, како и на сите оние кои го помогнаа финансирањето, техничкото обликување и печатење на трудот.

*Два благодетѝа кои не се
користѝени кај йовеќетѝо луѓе се
здравјетѝо и слободното време (А.Бухари)*

Вовед

Како младите го организираат своето слободно време, како тие го поминуваат и со кои содржини (видови активности) го исполнуваат, станува една од најбитните проблематики на современото општество, а воедно и на современата педагошка наука. Слободното време од педагошки аспект спаѓа во оние посложени и малку истражувани проблеми кои во основа бараат интердисциплинарен пристап во нивното проучување. Педагогијата на слободното време како педагошка дисциплина, преку организираните активности се заложува за правилно и конструктивно користење на слободното време.

Слободното време претставува она време кое што поединецот го поминува надвор од професионалните, семејните и воопшто општествените обврски. Правилното организирање на слободното време придонесува за равој на голем број скриени потенцијали кои што имаат влијание на физичкиот и психичкиот развој на личноста. Слободното време претставува човекова потреба и составен дел од целокупното општествено живеење.

Денес, во образованието преовладува парадигма која е насочена кон целосен развој на личноста и развој на способностите на ученикот за самостоен избор во разновидните перспективи кои му се откриваат. Овие можности на младите доаѓаат до израз ако пред сè се посветува поголемо внимание на правилното организирање на слободното време и формирањето на културата за користење на слободното време.

Во посмодерното општество, младите се соочуваат со нови предизвици кои го обележуваат нивниот пат до созревање. Воспитанието, знаењето и способноста се клучни елементи кога треба да се придобие понапредна позиција во општеството и градење на успешна кариера. Во текот на адолесценцијата младите доживуваат сериозни кризи на нивниот идентитет, при што слободното време и активностите во слободното време можат

да се користат позитивно со цел да се спречи неконструктивното и неорганизираното користење на слободното време од страна на младите.

Според анализата на раличните сфаќања за слободното време може да се каже дека:

- ❖ Слободното време е општествено условен феномен, чија големина, функција, смисла и начин на користење зависел од карактерот на општеството и општествените односи.
- ❖ Претставува интегриран дел на човековиот живот, при што човекот преку активностите во слободното време се развива, изградува, всушност ја развива својата работна и индивидуална суштина (битие).
- ❖ Дека е обоено со различни вредности, коишто доаѓаат до израз преку многубројните активности во слободното време.
- ❖ Дека претставува (релативна) слобода во изборот на слободни активности.¹

Според тоа слободното време и дава можност на личноста на ученикот да се формира, реализира, и социјализира, ова време всушност и овозможува на младата личност да се приближи до реалниот свет, односно во светот што го опкружува. Како младите го поминуваат нивното слободно време, е една од најважните детерминанти кои што всушност и го одредуваат начинот на нивното живеење. За младите речиси нема поважно време од нивното слободно време. Токму во моментот кога притисоците од семејствата, оптовареноста од училишните и семејните обврски ќе престанат, тогаш ова преостанато време, е време кое тие го чувствуваат и истовремено го одвојуваат за себе. За да се избегнат различните социо-патолошки поведенија кај младите, треба многу да бидеме внимателни како и на кој начин нив ги подготвуваме да се соочат со различните општествени промени (предизвици), како ги организираме и истовремено како ја градиме културата за правилно трошење на слободното време.

Во овој труд нашите гледишта се свртени кон расветлување на голем број прашања и дилеми во одос на влијанието на различните фактори во кои посебен удел има училиштето како воспитно-образовна институција која преку слободните училишни

---

¹Каčавенда-Радиќ, N. (1989). *Слободно врјеме и образование*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog Fakulteta, стр.54

активности може да придонесе во формирање на културата за користење на слободното време од страна на младите.

1. ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ СЛОБОДНО ВРЕМЕ

Кога веќе навлегуваме во проблематиката на слободното време тогаш неопходно се појавува и потребата од разгледување на некои теоретски аспекти по однос на определувањето на поимот слободно време. Теоретичарите на слободното време дефиницијата за слободно време ја толкуваат на најразлични начини. Причината за ваков пристап ја согледуваме во тоа што со истражувањето на слободното време се занимаваат експерти од различен профил како филозофи, социолози, психолози, педагози и др.

Припадниците на различните општествени науки, немаат исти сфаќања и мислења за слободното време. Дијапазонот на гледање за слободното време е широк и тој се движи од општествениот идеал, па се до мислењето дека тоа е апсолутно субјективно чувство. Основно околу тоа за што се води и расправата е самото негово дефинирање, односно определувањето на значењето што му се дава на поимот слободно време.

Иако слободното време станува неопходна потреба на современото општество, појава која всушност станува и предмет на проучување на педагогијата како во поширок така и во потесен контекст, сепак не може да го занемаруваме и фактот дека нејзините корени како општествен феномен ги наоѓаме уште од античките времиња, односно развојот на размислувањата и дискусиите за значењето на слободното време можеме да ги следиме уште од античка Грција. Аристотел во делото „*Политика*“, наведува дека крајна цел на војната, всушност е мир, а на работата токму слободното време. Но, исто така напоменува дека мирот и благосостојбата се опасни доколку една земја не знае што ќе прави со слободното време. Додека за Платон, Сократ, Епикур, како и Аристотел среќата постои само во слободното време.²

---

² Grandić, R.; Letić, M. (2008). *Prilozi pedagogiji slobodnog vremena*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine, Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača.

Одвојувајќи ја работата од слободното време, Аристотел сметал дека активностите на слободното време сами по себе пружаат уживање, среќа и блажен живот, а тој како филозоф на среќата, како што често го нарекуваат, токму во тоа ја гледа целта на животот.

Всушност во тие времиња, слободното време почесто се трошело на расправи (дискусии), филозофирање, медитации, музика, потоа ги следеле различните комедии и трагедии, биле дел од културните настани на општеството, итн. Античката мисла за слободното време денес не упатува на размислување, дали современиот човек поседува доволно филозофија, борбеност, праведност и надворешна добрина, да го осмисли сопствениот живот.³

Овие антички идеи исто така се пренесени во Рим. Римјаните претежно нивното слободно време го поминувале во разновидни форуми, амфитеатри, циркузи, библиотеки и сл. Оттогаш се појавува и мислата за постоење на дихотомија помеѓу времето на трудот и слободното време. Всушност Римјаните на почетокот биле вешти организатори на слободното време и сите нивни активности имале прилично религиозен карактер при што привлекувало и голема толпа на луѓе. Тие едноставно чувствувале потреба за присутност на овие слободни активности за исполнување на душевните потреби.⁴

Со продорот на варварските племиња, падот на Западното Римско Царство, ширењето на христијанството и распаѓањето на робовладателското општествено уредување, се издигнува феудалното општество со нови економски односи на сите подрачја од животот.

Разгледувајќи го слободното време на разни класи и слоеви во феудалното општество, местото и улогата на секоја од класите во општествениот живот го диктира фондот на слободното време, но исто така и начинот на неговото исполнување. Животот во владеечката класа посебно на средновековното племство бил исполнет со активности кои им давале основни обележја на луѓе кои имаат време и кои знаат што со него да прават.

Од друга страна за припадниците на потчинетата класа слободното време е почеток на сите зла и грехови. Основното идеолошко струење и доминантниот начин на

³ Бараќоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.21-22

⁴ Tomić, R.; Hasanović, I. (2007). *Mladi i slobodno vrijeme*. Tuzla: „OFF-SET”, стр.9

размислување се наоѓал во црквата, како главен монопол на поседите, приходите и моќта што од своја страна подразбира власт.

Воопшто во феудалното општество црквата и државата го определувале обемот на слободното време на сите општествени класи. Во вакви услови не може да стане збор за некој фонд на слободното време, во смисла на богато, содржински осмислено и реализирано слободно време. Вонработното време на кметовите, селаните, занаетчиите и трговците едвај им стигнувало за физички одмор, обнова на телесната сила и секако за молитва.

Во концепцијата на двајцата претставници на хуманизмот и ренесансата племенити и многу значајни се идеите на авторите Томас Мор и Томас Кампанела

Томас Мор својата визија за идеална општествена заедница „Утопија“ предвидува само шест часа дневно работа. Во тој контекст тој вели: „На секого му се допуштени слободни часови, оние вон работата и ручекот, задолжителни се два часа одмор и осум часа спиење, останатото време може да го поминува по своја волја, но не со уживање и излежување туку со некоја пријатна работа“.

Додека Томас Кампанела оди уште подалеку. Тој во своето дело „Градот на сонцето“, работното време на жителите од овој град го сведува на четири часа дневно. На тој начин сите граѓани ќе имаат доволно слободно време, кое тие ќе можат да го трошат во развивање на интелектуални и физички способности, потоа на шетање, пишување, развивање на духовните способности и сл.

Но за жал овие идеи и визији на авторите во тие времиња не беа остварени. Ако навистина се оствареа, уште тогаш слободното време ќе престанеше да биде привилегија само на определени луѓе. Покрај горенаведените автори во периодот на хуманизмот и ренесансата заслужни се и голем број на други автори помеѓу кои вреди да се спомнат имињата на авторите како Франсоа Рабле и Мишел де Монтењ. Во нивните мисли човековото време добива значајно место.

Покрај горенаведените периоди капиталистичкиот систем од аспект на слободното време се третира како најкарактеристична фаза во развитокот на човековото општество. Во општите карактеристики на капиталистичкото општество повеќето автори ја нагласуваат зголемената моќ на владеечката класа и бездушната експлоатација на работниците. Во овој период од работникот се создава делумен човек, кој е лишен од

својата слобода. А човек кој нема сопствена слобода, во неговиот живот нема смисла и место за слободно време.

Во овие времиња слободното време било препишано како привилегија на побогатиот слој. Тие имале многу слободно време, па истото го организирале и трошеле на забави, понекогаш се занимавале и со спорт, уметност и други слични активности.

Голема е заслугата на основачот на научниот социјализам Карл Маркс, со тоа што ги воочил класните димензи во распределбата на работното и слободното време. Спротивностите кои во овој сегмент се изразуваат помеѓу буржоазијата и работничката класа во услови на капитализам. Карактеристично е и тоа што К. Маркс, правел разлика помеѓу времето кое се определува за работа и неработното време од друга страна. За овој автор, главниот дел од времето кое не се посветува на работа е слободното време. Тој во рамките на слободното време ја вклучува и доколицата.

Очигледно од целокупното проблематизирање на општетсевеноисториските аспекти на слободното време видовме дека слободното време во овие периоди пред сè е условен од егзистенцијалните потреби на општетството и потребите на развиеното производство.

Токму тој ослободен и слободен дел од времето е најважен фактор за развитокот на личноста, за усовршување на сите својства и способности, за задоволување на интелектуалните потреби и стремежи, за воспитание на неговите морални квалитети, за физички и естетски развиток на човекот. Слободното време е сфера на слобода во која луѓето можат слободно да располагаат по своја желба и волја. Од сето тоа произлегува и фундаменталната важност на слободното време не само како социолошка категорија туку и како педагошка со функциите и можностите кои ги создава за развиток на личноста.⁵ 37

Со проблематиката на слободното време во минатото се занимавале и голем број на теоритичари низ светот како: G.A.Prudenskij (1960), и Blanka Filipov (1960) во Русија; G.D. Butler (1959). Kaplan (1960) и Aleksaner Reid Martin (1962) во САД; Ralph Dahrendorf, Helmut Schelsky, и V.Blucher Freizeit во Германија; Leopold Rosenmayer во Австрија, Georges Friedman, и Joffre Dumazedier во Франција, како и голем број на автори кои дејствувале за време на просторите од бившата СФРЈ, како што се: Božović, R.; Nada Kačavenda-Radić; Blazenska Despot; Vladimir Janković и др.

⁵ Баракоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр. Од - 37

Во продолжение поексплицитно ќе се задржиме во неколку дефиниции по однос на определување на поимот слободно време. Sprema некои автори како што е М. Каплан, слободното време претставува антитеза на работата, пријатни исчекувања, психолошка перцепција на слобода, блиска поврзаност со вредностите на културата, активност проткаена со елементи на игра и сл. Овој автор всушност многу широко го поставува проблемот на слободното време, според него теоријата на слободното време „не може да биде помала од теоријата на човекот и од теоријата на дадената култура”.⁶

Каплан изложува две категории на мислења за слободното време. Врз основа на првото мислење, тој ги истакнува следните формулации на слободното време: слободното време како количина на времето кое е квалитативно различно од другото време; слободното време како слобода од оние активности кои мораат да се извршат; слободното време како цел за разлика од работата како средство; слободното време како минимум обврски кон другите, дури и кон себе, кон рутината; слободното време како рекреација, подготовка за акумулација на енергија, за работа или знаење; слободното време како самоусовршување било во студирањето или во стекнувањето нови искуства; слободното време како општествена контрола, при што се користи времето на другите за да се влијае врз нив; слободното време како општествен симбол за социјалниот статус, староста или успехот; слободното време како постојано размислување за ставовите и мотивацијата; слободното време како психолошка или емотивна потреба, како што е терапијата или психичкиот одмор. Овие субјективни интерпретации на поимот слободно време зборуваат и за неговата ограниченост и несоодветност за научна анализа. Врз основа на второто мислење, Каплан, ги наведува следните есенцијални елементи на слободното време, според кои слободното време подразбира: антитеза на работата како економска функција; пријатно исчекување и сеќавање, минимум недоброволни обврски кои општествената улога ги повлекува со себе, психолошка перцепција на слободата; блиска поврзаност со вредностите на културата; вклучување на целокупен опсег од недоследност и нелогичност до вредности и одговорности; често, но не и задолжително, активност во која е присутен елементот на игра. Каплан, исто така ги проучил и идентификувал видовите на слободно време во однос на креативната вредност. Првиот вид на слободното време се препознава

---

⁶Kaplan, M. (1961). *Leisure in America*. New York: a Social inquiry, J. Wiley and sons, INC, стр. 289

онаму каде што една личност е директно поврзана со друга личност во своето слободно време. Кај овој вид на слободно време креативноста може да биде минимална, бидејќи луѓето се во состојба на ноншалантна опуштеноост која е далеку од креативна самопотврда и концентрација со која се стигнува во пределот на креативноста. Вториот вид на слободно време се темели на човечката поврзаност со другите луѓе врз основа на интензивна заемност. Во овој вид на слободно време, кој е повеќе отколку процес, креативноста на поврзувањето со другите лежи во заемниот стремеж кон заедничката цел. Појавата на водич и следбеници, групна солидарност и слабости го свртува вниманието кон динамичката страна на овој процес кој може да варира од неважни настани до значајни активности. Третиот и четвртиот вид на слободно време се разликуваат според начинот на приоѓање кон светот. Патување или физички да се познава светот, а да се остане во состојба на неподвижност, во својата соба, додека средствата на масовна комуникација го носат целиот свет дома – се два од начините на однесување кон себе и кон светот. Четвртиот вид на слободно време доаѓа до израз кога сме соочени со светот преку печатените страници, телевизиските екрани, претежно дома. Петтиот и шестиот вид на слободно време се играта и уметноста. Каплан смета дека играта му го нуди на човекот микрокосмосот на светот: слобода низ ред и дисциплина, моралност својствена за спортот, соработка која слободно може да се пренесе и на светот надвор од игралиштето. Креативната вредност на играта и нејзините елементи се состои, покрај останатото и во мајсторството на противникот, но повеќе од тоа, таа е содржана во совладување на самиот себеси во моментите на соочување со организираниите и непредвидливите околности на просторот за игра. Последниот вид на слободно време настанува при средбата со светот на уметноста. Специфичноста на овој облик на слободно време од стојалиште на креативната вредност е во тоа што неговата поливалентност не може да се набљудува изолирано и независно од останатите облици на слободно време.⁷

Според францускиот социолог Georges Friedman, слободното време содржи јасно поимовно разјаснување на два термини и тоа „ослободено време” и „слободно време”. Според него „ослободеното време” е целокупното време вон задолжителната работа. Меѓутоа тоа време не е она време во кое може да дојде до израз човековиот слободен

---

⁷Božović, R. (1979). *Iskušanje slobodnog vremena*. Beograd: Predsedništvo konferencije Saveza socijalističke omladine Jugoslavije. стр.25-60

избор и желба за сопствените активности. Тоа време не е ослободено од мислите за егзистенција ниту од другите услови од средината. „Слободното време”, според овој социолог, го означува оној временски интервал кој е ослободен од секаква обврска во која личноста се обидува да се изрази според сопствен избор ако поседува способности да се развие.⁸ Friedmann всушност упатува на компензаторската улога на одморот и неговата двострана улога: активна и пасивна. Додека Нада Качавенда-Радик (1992) одморот го смета како предуслов за создавање. Драго Бранковиќ и Миле Илиќ се определуваат за поимот слободно време кој е дефиниран на Вториот конгрес на педагозите на Југославија. Според таа дефиниција „слободното време го претставува оној вид на време со кое располага поединецот или го користи слободно надвор од професионалните, семејните и општествените обврски, поединечно, групно или колективно, а врз основа на природната и општествена условеност во склад со целите на општествената стварност во која поединецот живее и дејствува“.⁹

Владимир Јанковиќ (1973), одморот го дефинира како време надвор од обврските кои се спроведува без одредено значење и содржина и го поистоветува со безделније, за разлика од слободното време кое претставува поим со социолошка и педагошка конотација и кое тој го дефинира како оној дел од времето со кое располага поединецот надвор од своите професионални, општествени и семејни обврски, со цел одмор, рекреација и развој на личноста во рамките на природните и општествените ограничувања и реалноста на средината во која поединецот живее и дејствува. Според него, основните својства на слободното време, т.е на времето надвор од професионалните, општествените, политичките, животните потреби и семејните задолженија, се: дека ова време всушност, е време кое е во диспозиција на самата личност и истото му служи како средство за активен одмор, здрава забава и правилен развој на личноста.¹⁰

Друго значајно име од областа на социологијата кој што дал една мошне прифатлива дефиниција за слободното време е францускиот социолог Joffre Dumazedie кој слободното време го толкува како : „збир на активности на кои поединецот по сопствена

⁸Fridman, Z.; Navil, Pl. (1972) *Sociologija rada*. Sarajevo: Veselin Maslesa, стр. 630

⁹Branković, D., Ilić, M. (2003). *Osnovi pedagogije*. Banja Luka: Comesgrafika, стр.358

¹⁰Vladimir, J.(1978). *Pedagogija-III*. Zagreb: Pedagosko-knjizevni zbor, стр. 343

волја може целосно да им се предаде, без разлика дали се одмара или забавува, дали го зголемува нивото на сопственото знаење и своето образование, дали доброволно општествено се ангажира или ја остварува својата креативна способност, по ослободувањето од своите професионални, семејни и општествени обврски”.¹¹

Овој многу значаен автор кој дава посебен придонес во дефинирањето на поимот слободно време како и научното поставување на самиот проблем гледан од социолошки, економски, културен и педагошки аспект, истовремено истакнува и три основни функции на слободното време како што се одмор, разонода и развоток на личноста кои се реализираат преку активностите во слободното време. Според него, гледан од педагошки аспект третата функција е многу значајна, при што во тој контекст авторот истакнува: „третата функција создава можности да се учи цел живот. Таа може да вроди творечки иноваторски особини. Исто така може да предизвика кај личноста ослободена од професионални обврски слободна дисциплина, поради потполно развивање на личноста во личен и општествен стил. Оваа функција е помалку честа од разонодата но нејзината важност е капитална за народната култура.”¹².

Оттука може да кажеме дека овој автор покрај тоа што дава една мошне прифатлива дефиниција во поглед на дефинирање на поимот слободно време, истовремено му придава голема важност и на третата функција на слободното време, посебно кога се зборува за доживотното учење, творештвото кај поединците, како и подигнувањето на културата на општеството.

Германскиот социолог Ralph Dahrendorf во својата анализа на слободното време заклучува дека тоа е услов за слобода на личноста, за нејзин саморазвоток. Според него, слободното време станува битен фактор за поединецот со самото тоа што ја отргнува принудата што е присутна во производниот процес во времето на работа и што овозможува развоток на индивидуата.¹³

Во Педагошкиот речник слободното време се дефинира како време кое поединецот го исполнува и осмислува според своите желби, без каков и да е вид обврска или нужност, време вон професионалните, семејните и општествените обврски, во кое

¹¹ Dumazedier, J. (1974). *Sociology of Leisure*. New York: Elsevier. Fulgosi, стр. 30

¹² Dumazedier, J. (1962). *Vers un civilization du loisir*. Paris: Editios du Sevil, стр. 17

¹³ Božović, R. (1979). *Iskušnje slobodnog vremena*. Beograd: Mladost, стр. 40

поединецот по своја волја ги одбира формите и содржините на одморот, разонодата и творештвото.¹⁴

Во проучувањето и анализата на различни дефиниции за овој поим, се определивме да ја изнесеме дефиницијата дадена во Педагошката енциклопедија, каде поимот слободно време е дефиниран како: „време кое поединецот го исполнува и обликува според своите желби, без какви било обврски или потреби. Тоа е дел од животот на секој човек, постои секој ден и во секоја средина, но е различно со оглед на возраста, полот, работниот статус, местото на живеење, развиеноста на средината, степенот на интерес, целите на општествениот поредок и неговите можности. Слободното време е составен дел од човечките активности, тоа е време надвор од професионалните, семејните и општествените обврски, во кои поединецот по своја волја го избира обликот и содржината на одморот, рекреацијата и креативноста”.¹⁵

Според мислењето на некои од нашите педагози, слободното време е оној дел од времето со кое располага поединецот надвор од своите професионални, општествени и семејни обврски, а со цел на одмор, рекреација и развој на личноста, во рамките на природните, економските и општествените услови во кои поединецот живее и работи.¹⁶

За разлика од ваквите *воопштени дефиниции* на поимот слободно време, кога се работи за дефиницијата на овој поим што се однесува на *слободното време на учениците* (*педагошки аспекти*), авторот А. Бараковска вели: „Слободното време на ученикот е она време вон наметнатите семејни и училишни обврски, со цел не само одмор и рекреација, туку и развивање на личноста во духот на целокупните воспитно-образовни настојувања”.¹⁷

Според тоа констатираме дека слободното време на ученикот е она време кое му останува откако ги исполнил своите обврски за редовност во наставата, обврските што значат подготовка за часовите што следат (за наредниот ден), односно да ги усвои

¹⁴ Манчев, В. (2002). *Педагошки речник*. Скопје: Вековишнина, стр.245

¹⁵ Potkonjak, N. ; Simlesa, P. (1989) : *Pedagoska enciklopedija*, 2. Beograd: Zavod za ucbenike i nastavne sredstva, стр. 353

¹⁶ Величковска, М.(1995). *Современото училиште и неговите предизвици*. Скопје: Редакција на списанието „Просветно дело”, стр.143

¹⁷ Бараковска, А. (2005). *Педагошката на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.62

содржините што му се потребни за следните часови, што е негова редовна обврска, како и да биде слободен од обврските што може да ги има во семејството. Или накусо: **слободното време на ученикот е времето што му останува откако ќе ги задоволи обврските кон училиштето и кон семејството.**

Затоа секое одредување на поимот слободното време мора да ги земе предвид можностите на човекот, како слободна личност, самостојно и свесно да ја одредува својата егзистенција, својот однос кон себе и кон светот. Не постои сеопфатна дефиниција на слободното време, барем не сè уште, бидејќи самиот поим слободно време секој автор го интерпретира на свој начин, земајќи го предвид критериуми за кои самите сметаат дека се пресудни во дефинирањето на слободното време. Очигледно според анализата на горенаведените дефиции за поимот слободно време авторите имаат приближно гледање во некои аспекти кон овој феномен. Воглавно, сите се согласуваат дека тоа е времето кое поединецот си го исполнува доброволно, во кое нема обврски и должности кои мора да ги исполни, односно во прв ред ја ставаат личната склоност на индивидуата, почнувајќи од одморот, рекреацијата, развивање на физичките способности, па се до интелектуалниот и општо културниот развој на личноста.

И покрај тоа што нема консензуална дефиниција на слободното време, во обидот за појасно определување и дефинирање на поимот слободно време според истражуваната литература, во научниот свет како најприфатлива дефиниција се смета дефиницијата дадена според франсускиот автор Ж. Димаздие. Димаздие слободното време не го дефинира само по однос на професионалните обврски, туку и по однос на другите обврски како што се семејни и други општествени обврски. Посебно значаен придонес во дефинирањето на поимот слободно време кај овој автор е тоа што истакнува три основни функции на слободното време како одмор, разонода и развој на личноста. А тоа што од педагошки аспект доминира во оваа дефиниција е образованието, творештвото и способностите кои се во функција на развојот на личноста (третата функција на слободното време). Оваа функција на слободното време, создава можности личноста да се самореализира, да ја остварува својата слободна творечка способност како и да ја оствари својата автономија.

Затоа сметаме дека е многу важно секој поединец да го искористи на најдобриот можен начин, инспиративно и со содржини и активности кои ќе ја поттикнуваат неговата креативност и творештво и на тој начин ќе придонесат за создавање на нови културни текови. Според тоа може да кажеме дека слободното време претставува време на личноста надвор од професионалните, семејните и општествените обврски. Додека, слободното време на учениците е време надвор од училишните и семејните обврски, односно време во кое му се нуди можност на ученикот сам да располага со неговото слободно време според своите интереси, желби и потреби.

1.1 Терминолошка конфузија при определување на поимот слободно време

Проблематиката на слободното време сè уште не е предмет на постојано и систематско проучување, но сепак таа е една од најбитините фактори за изградување на сестрана развиена личност. Иако поимот слободно време на прв поглед изгледа познат, лесно одреден и едноставен, во проучувањето на овој проблем сепак постои поимовна и терминолошка конфузија¹⁸

Во научна смисла авторите најчесто се користат со различни поими или термини за иста или слична содржина. Така на пр.англискиот збор „leisure time” и „free time”, кои кај нас најчесто се преведуваат како „доколица” и „слободно време” некои автори овие два поима ги сметаат како слични поими односно како синоними (J.Grimwade, S.Parker, и др).¹⁹ Додека некои други како (U.Bergsten, S.de Garzia) доста простер посветуваат во пронаоѓање на дистинкцијата помеѓу нив и сметаат дека овие два поими не можат да се поистоветуваат.²⁰

Во изворите на некои советски автори се среќава мислењето дека доколица (dosug) е потесен поим од слободно (svobodnoe vremia). Најчесто поимот доколица се одредува

¹⁸ Kačavenda-Radić, N. (1989). *Slobodno vrijeme i obrazovanje*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog Fakulteta, стр.19

¹⁹ Parker.S.(1972). *Annotated Bibliography on Leisure in Great Britain*. Pragua:Europen Centre for Leisure and Education, стр.5-10

²⁰ Bergsten,U.(1977). *Adult Education in Relation to Work and Leisure*. Stockholm :Almqvist and Wiksell Internacionall

како „дел од слободното време која е во однос и поврзана со обновата на психичката и физичката енергија на човекот“²¹

Тена Мартиниќ, ги разликува поимите слободно време и доколица. Според неа „слободното време е време кое е ослободено од организиран труд“ и дека тоа не е време ослободено од сите обврски, туку само од оние што произлегуваат од трудот, додека пак „моментите кои биле лишени од сите обврски и во кои поединецот се препушта според личниот избор би ги нарекле доколица“.²²

Всушност ваквиот пристап на анализирање и дефинирање на поимот слободно време уште повеќе губи во вистинската вредност при дефинирање на самиот поим, затоа што слободното време на личноста не може да се дефинира само како време определно надвор од работното време, при што сметаме дека ваквото определување на слободното време придонесува во уште подлабока термилошка конфузија.

Кај некои автори од бившите простори на СФРЈ исто така се забележува експлицитно разликување на поимите слободно време и доколица како што е Blazenska Despot која под доколица подразбира нешто што е врзано со највисоките облици на творештвото. Додека пак за разлика од нејзе авторот Владимир Јанковиќ експлицитно нагласува дека: „доколицата“ означува состојба кога ништо не се работи, значи безработица и безделничење, состојба без некоја посебна намера да се обогати животот на човекот.²³

Според нашите автори, слободното време е форма односно надворешен израз, а доколицата и другите активности во слободното време претставуваат содржина и цел. Сфаќањето на овие два поими како идентични изрази доаѓа веројатно поради тоа што и „Надворешниот израз“ и „Содржината“ се остваруваат вон работата и работното време.²⁴

Оттука слободно може да кажеме дека овие два поима не се синоними и се разликуваат во нивната суштина. Од горенаведеното сметаме дека поистоветувањето на овие два поима нема значење ниту пак оправдување, затоа што доколицата претставува

²¹Osipov, G. V. (1965). *Sociologija v SSSR*. Moskva: Mysl, стр.495

²²Martinić, T. (1977). *Slobodno vrijeme i suvremeno društvo*. Zagreb: Informator, стр.4

²³Janković, V. (1973). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: Pedagoško- književni zbor, стр.7

²⁴Баракоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.58

дел од слободното време во кое што човекот се пропушта на одредени активности според сопствените желби и интереси.

Поедини автори ги избегнуваат овие термини и воведуваат трет поим како забава. Според англиските автори како што Fred Martin и Aubrey Whittle се среќава и мислењето дека рекреацијата е синоним на слободното време.²⁵

Англискиот автор S. Parker се обидува да ја најде релацијата помеѓу „слободното време“, „доколицата“ и „играта“. Доколку доколицата и слободното време претставуваат синоними, овој автор смета дека секоја игра претставува облик (форма) на слободното време. Рекреацијата е термин што често се користи за обележување на нешто што е поврзано со слободното време. Таа секогаш покажува на некој вид на активност и нема само еден облик (форма).²⁶ Во буквална смисла рекреацијата може да се смета како една од функциите на слободното време, психофизичка обнова на организмот или подготовка за понатамошна работа.

Во своето дело „Слободно време-општествена сопственост“, советската авторка Z. A. Petrova истакнува дека забавата и слободното време се слични поими и дека се разликуваат по нијансите на принципиелното значење. Според оваа авторка, забавата (доколица) се означува како дел од буџетот на времето кое лежи вон границите на времето кое се користи за општествено производство и останатите неопходни обврски. Петрова го истакнува социјалното значење на слободното време и во таа смисла, вели : „Тоа не е само време ослободено од учество во општественото производство и од другите нужни обврски, туку време предодредено за хармониски развој и усовршување на личноста на човекот како социјално суштество, време на активна дејност, а не невработеност и неработење“²⁷

За авторите како Zan Dan Corbin и William Tait, доколицата претставува став спрема животот, преку која се рефлектира најнепосредната вредносна ориентација на човекот. Според нив за разлика од (leisure), слободното време (free time), според овие

²⁵Martin,F.;Whittle,A.(1982) .*Leisure*.London:Hutchinson,стр.5

²⁶Parker, S.(1976). *The Sociology of leisure*. London: George Allenand Unwind Ltd, стр.19-20

²⁷Petrova, Z. A.(1975).*Svobodnoe vremia-obschestvenoe dostoanie*. .Moskva:Sov.Rossiiia, стр. 28

автори, претставуваат само мали делови од времето кое е ослободено од различните работни, семејни или општествени обврски.²⁸

Додека германскиот автор Erwin K. Scheuch смета дека е потребно да се посветува поголемо внимание и на дистинкцијата помеѓу зборот „слободно време” (Die Freizeit) и „време ослободено од работата” (arbeitsfreier Zeit).²⁹

Има истражувачи коишто разликата помеѓу слободното време и работното време го наоѓаат во специализирана улога која ја имаат при што комуницираат од аспект на улогата (работно време) и ослободување од таквата улога (слободно време). Според тоа слободно време би било „оној дел од календарскиот ден кога работната улога е исклучена, кога поединецот не се однесува и не чувствува како носител на одредена улога, туку како „прави” или „ вистински јас”(self), како личност, а не како сегмент на личноста”.³⁰

Авторот Д. Марковиќ, во делото „*Osnovne problematike sociologije truda*” вели: „самото време на човековиот живот се дели на: време кое се поминува на работа и време кое се поминува надвор од работното време. Времето кое се поминува надвор од работното време е поделено на четири основни дела како: време поврзано со работното производство, време кое се поминува во извршување на семејни обврски како подготвување на јадење, грижа околу децата, облеката, време за задоволување на физиолошките потреби и слободното време која опфаќа самообразование, самоафирмација и самоактуелизација”.³¹

Една од општо прифетена констатација за доколицата е тоа дека таа е дел и на првобитниот човек и на првобитното општество. Додека слободното време е плод на индустриската цивилизација, главно основана кога човекот времето го поделило на „работно” и „слободно време”, при што со право може да се каже дека човекот себеси се „изделкал со работа” а се „дотерал” со доколица. Материјалното производство е човекова основа, а доколицата негова надградба.³²

²⁸Corbin, D.H., Tait, W.J. (1973). *Education for Leisure*. Englewood Cliffs, стр.5

²⁹Kačavenda-Radić, N. (1989). *Slobodno vrijeme i obrazovanje*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog Fakulteta, стр.20

³⁰Koković, D. (2008). *Način života i slobodno vreme*. Novi Sad: Fakultet za sport i turizam, стр.14

³¹Marković, D. (1978). *Osnovne problematike sociologije truda*. Приштина: Училишки факултет при Приштинскиот Универзитет, стр.121

³² Баракоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.61

Иако постојат одредени поимовни несогласувања кои наметнуваат и подлабоко истражување и испитување, а кои што сметаме дека во ниту еден случај не сме во можност сите да ги опфатиме, сепак според горенаведените дискусии јасно се гледа дека дефинирањето на слободното време како поим не е ни лесен ниту едноставен кога се зборува од научен аспект. И покрај се постојат големи термилошки несогласувања кај поголем број на автори ширум низ светот. Додека кај нас во Р.М. како најприфатлив поим е терминот слободно време затоа што со него најадекватно се објасува неговиот карактер и содржина.

1.2 Воспитно образовните аспекти и предизвиците на педагогијата на слободното време

Слободното време во современото општество, посебно во периодот на интензивните општествени промени, станува се поизразено подрачје и на воспитно-образовната дејност, а наедно значи и нова димензија на педагошката стварност. **На него повеќе не се гледа само како на универзална социјална појава или здравствено-терапевтска можност, туку и како на доминантна педагошка категорија која во себе содржи повеќестран и богат воспитно-образовен потенцијал.**³³

Современото општество пред сè бара развивање на таква личност на ученикот, кој ќе биде подготвен да ги следи и истовремено примени своите знаења, умеења, навики и вештини во склад со современите барања, едно од тие барања е и барањето личноста да знае да си го организира своето слободно време.

Слободното време како феномен на современото општество продира во сите пори на општествениот живот, а мошне силно се рефлектира во педагошката сфера, односно влијае врз концепцијата, организацијата и остварувањето на современото воспитание и образование.

---

³³ http://ijser.fzf.ukim.edu.mk/index.php?option=com_content&view=article&catid=52%3A1998-2-3&id=495%3A2009-08-11-19-38-08&Itemid=58

Тоа е време во кое ученикот може да живее во склад со својата индивидуална природа, во кое може да се афирмира и понатаму да ги развива своите особини. Тоа е важно средство за одмор, рекреација, оттргнување од секојдневните грижи и оптеретувања, важен фактор за развиток на личноста.³⁴

Слободното време порано се третираше само од аспект на филозофијата и социологијата, но денес научно-технолошки развој на современото општество ја наметна потребата феноменот на слободното време да се разгледува и од педагошки аспект и да стане составен дел на воспитно-образовниот процес.

Од аспект на Педагогијата на слободното време размислувал и Комански, кога барал одморите помеѓу наставата да бидат исполнети со духовна забава, игра, музика односно со ведри и убави содржини.³⁵

Денес, врз основа на интердисциплинарното проучување на проблемот слободно време имаме појава на две тенденции. Првата тенденција во која голем број на автори (J.Dumazdier, J.Nulinger, V.Jankovc, и др), тврдат дека проучувањето на проблемот слободно време треба да остане во рамките на традиционалните науки, а во конкретниот случај за педагошкиот аспект на слободното време треба да се грижи педагогијата на слободното време. И втората тенденција според која го застапува ставот дека сите сознанија за слободното време треба да се соберат и да се развијат во една наука, чиј предмет на проучување би било слободното време.

И на крај би можеле да кажеме дека досегашното наше искуство на овој степен на развој на педагошката наука, проблемот слободно време го проучува преку педагогијата на слободното време како педагошка дисциплина во рамките на педагошката наука.³⁶

Педагогијата на слободното време е посебна педагошка научна дисциплина која ги проучува законитостите на процесот на воспитување (самовоспитување) во слободното време, како и законитостите на процесот на воспитување (самовоспитување) за користење на слободното време.³⁷

Предмет на нејзиното проучување се воспитните настојувања во слободното време. Смеслата на педагогијата во слободното време е да пронајде патишта и начини кои

³⁴ Баракоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.5

³⁵ J.A. Komenski.(1968). *Velika Didaktika*. Стр.12

³⁶ Баракоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.68

³⁷ Branković, D. (2010). *Formalno i neformalno nasilje u školama*. Banja Luka: Filozofski fakultet, стр. 27-45

слободното време ќе го направат ефикасен фактор за перманентно учење, дејствување, создавање и усовршување на човекот во согласност со целите на општествената заедница. Таа треба да ја насочи воспитната работа во слободното време за да се избегнат негативните влијанија во формирањето на личноста, а да се поттикнат позитивните, со што се овозможува задоволување на разновидните потреби и стремежи на поединците и се ставаат во преден план вредните, творечките активности и културното користење на слободното време.

Цел на педагогијата на слободното време е проучување на воспитувањето во слободното време заради откривање на нови сознанија и развој на нови теории, унапредување на воспитните активности на тоа подрачје и вреднување на теоретските и практичните постигнувања. Додека задачите на педагогијата на слободното време се:

1. Теоретско проучување, истражување и конституирање посебни теории во воспитувањето во слободното време и за користење на слободното време,
2. критичко вреднување на дефиницијата на слободното време која настанала во другите науки и дефинирање на слободното време како педагошка категорија,
3. проучување на различните активности во слободното време и нивно влијание врз формирањето и развојот на личноста,
4. проучување, откривање и придонес во воведување на сознанијата за слободното време во програмите за образование на децата и младите луѓе,
5. придонесување за изградба на правилен однос на општеството кон слободното време,
6. критичко вреднување на содржините на слободното време од аспект на воспитувањето,
7. вреднување на примената и ефикасноста на принципите, методите и облиците на воспитување за слободното време и во слободното време,
8. да води грижа за подготовка и приспособување на човечки ресурси за подрачјето на слободното време,
9. тесно да соработува и да се поврзува со другите научни дисциплини кои проучуваат некои аспекти на слободното време и

10. да развива специфични методолошки постапки во проучувањето и истражувањето на воспитувањето за слободното време и во слободното време.³⁸

Според определувањето на задачите, всушност се согледува и општата воспитна цел, каде слободното време како категорија се појавува како важен фактор за развивање на личноста на ученикот. Преку обликот и содржината може да кажеме дека слободното време е неизоставна компонентан и има воспитно влијание врз физичкиот, моралниот, интелектуалниот, работно-техничкиот и естетскиот развој на учениците.

Во социјалистичкото општество посебна важност им се придавало на слободните активности на ученикот. Се организирале различни манифестации, претстави коишто биле и дел на воспитно-образовните програми. На пр. Пионерската организација (учениците доста се подготвувале за овие денови), детските организации, младинските организации, и сл. Овие активности се третираа како дел на педагошката работа за постигнување на поставените воспитни цели.³⁹

Идеал на воспитанието во социјалистичкото општество било потполно развиеност на личноста на ученикот, хармоничен развој на физичките и духовните вештини кои ги задоволуваат потребите на личноста, но истовремено и потребите на општеството за постигнување на поставените цели и подобрување на меѓучовечките односи.⁴⁰

Денес слободното време постои како општествен феномен и составен дел од животот на секој човек. Проблемот кој постои е како да се спречи неконструктивното користење на слободното време, кое претставува составен дел од секојдневниот живот на младите.

Ако слободното време е време на определени активности, тогаш веднаш се наметнува прашањето: Кои се тие активности коишто влијаат во формирањето на културата за користење на слободното време? Значи основниот проблем е со какви активности се исполнува тоа време. Слободното време може да се исполнува на конструктивен и општествено прифатлив начин и неконструктивно штетно неприфатливо користење на

³⁸Previšić, V. (2000). *Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse*. Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 141; 4, стр. 403-410.

³⁹Предлог на воспитно-образовниот систем во СФРЈ. (1957). *Програма на воспитно образовниот систем*. Београд, стр.76-88

⁴⁰Vukasović, A. (1978). *Pedagogija-III*. Zagreb: Pedagosko-knjizevni zbor, стр.7

слободното време. Денес под налетот на комерцијалната индустрија на забава младите се наклонети повеќе кон неконструктивно користење на слободното време.⁴¹

Поаѓајќи од тоа дека слободното време е време кое е на располагање на самата личност на младиот човек, време лишено од обврски (училишни, семејни и општествени) сметаме дека овој дел од нивниот секојдневен живот треба да се исполни со организирани активности, активности кои нудат можност за надминување на пасивноста на младиот човек, а воедно вреди да потенцираме дека, ако се поставува прашањето: На кој начин треба да ги насочуваме младите да го користат нивното слободно време?

Тогаш едноставно нудиме слобода во избирање на активностите, коешто во никој случај не претставува обврска или чувство на принуденост, туку напротив тоа претставува чувство на исполнетост и внатрешна слобода. Но доколку младите се одлучат нивното слободно време да го поминат на пасивен и неорганизиран начин, како на пр. свесно губење на времето без причина, прекумерно трошење на времето во кафулиња, дискотеки, угостителски објекти, играње на покер или компјутерски игри, потоа консумирање на различни наркотични средства и сл, тогаш се јавува потреба изборот на активности во слободното време да ги насочиме во позитивен правец со што ќе ја подигнеме свеста на младиот човек. Токму поради овој факт треба со голема одговорност сите воспитно-образовни и општествени институции да се заложат кон нудење на разновидни организирани активности, активности коишто даваат можност за правилно и зрело развивање на вредностите, чувствата, ставовите, знаењата, вештините и однесувањата на младите.

Доколку начинот на поминување на слободното време се препушти на различните поединечни негативни фактори тоа може негативно да влијае и на културното користење на слободното време.⁴²

Начините на користење на слободното време на младите во современото општество, всушност претставуваат голем предизвик на современата педагогија, а посебно на педагогијата на слободното време како посебна педагошка дисциплина, која преку организираните активности се заложува за правилно и конструктивно користење и

⁴¹Костова, М. ; Баракоска, А. ; Маказлиева, Е. (2005). *Педагогија*. Скопје: Просветно дело, стр. 225

⁴² Грандич, Р.(2000). *Слободно време-приручник*. Нови Сад : КриМел, Будисава, стр.8

организирање на ова време. Сепак кога се зборува за видови на активности, се мисли на воспитно-образовни, културни и рекреативно ориентирани активности.⁴³

Слободното време им нуди на младите неверојатна ширина и можност за нивен самостоен развој, за нивни иницијативи, самопотврдување, творештво и социјализација. Со тоа што слободното време се јавува како можност за целосен развој на младите не значи дека таа можност е и објективно искористена. Токму неискористеноста на оваа можност за активно изразување на личноста на младите може „слободното време да го претвори во тежина, период на досада и празнина кој треба да се исполни на било кој начин.“⁴⁴

Во тој контекст А.Баракоска вели : Добро организираното слободно време треба да се насочи на „подвижни активности“ (спорт, извидници, организации како на пр. пријатели на природата, планинари итн., потоа на „мануелни активности“, со современиот јазик дефинирани како „hobbies“ (хоби), на мали елементарни работи како што се дрводелство, разбарање, градинарство итн., на посложени: фотографии, радитехника итн. Треба да се поттикнуваат и активности кои ги растоваруваат чувствата (музика, хорско пеење, драмски аматеризам) и активности за развој на мислењето (библиотеки, кино клубови, клубови на културата итн.).⁴⁵

Според ова организираното слободно време се појавува како важен фактор на: еманципацијата на личноста на младите, дава услови за рекреација, активен одмор, можност за социјализација и хуманизацијана, ја подигнува самодовербата, со еден збор има големо влијание во развитокот на личноста, при што на младиот човек му се даваат поголеми можности и избор за правилно и конструктивно користење на слободното време.

Како и на кој начин младите го исполнуваат нивното слободно време е многу битен проблем на денешното општество, при што треба да бидеме многу внимателни кога се во прашање потребите и можностите на младиот човек за негово исполнување.

Покрај училишната дејност младите како член на општеството имаат право да го поминуваат нивното слободното време според нивните желби и потреби, тие имаат длабоки интереси коишто не се во можност да ги реализираат за време на наставата и другите

⁴³ Mahoney, L.; Reed, J.; Larson W.; Jacquelynnes, S. Eccelles. (2009). *Organized Activities as Context of Development*, Francis Library, стр.17

⁴⁴ Grandić, R., Letić, M. (2008): *Prilozi pedagogiji slobodnog vremena*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine, Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, стр. 84

⁴⁵ Баракоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.124

општествено обврски. Така што ако слободното време е добро организирано и овозможува задоволување на нивните интереси и желби, тоа ќе дава позитвни резултати, но доколку се случи спротивното тогаш постои голема опасност од појава на различни девијантни (непожелни) поведенија кај младите.

Оттука може да кажеме дека педагогијата на слободното време во иднина ќе има уште една значајна задача, а тоа е да помогне теоретски во отстранување на причините за антисоцијални манифестации помеѓу децата, младите и возрасните. Во нашата земја, исто така е сфатена потребата за проучување на слободното време и воспитувањето во истото. Во практиката, тоа оди потешко заради материјалните и кадровските ограничувања.

Според горенаведеното сметаме дека потребата за воспитание на младите за правилно и културно поминување на слободното време во склад со нивните занимања и желби се појавува како неопходна и незаменлива во нивниот животот. Со оглед на значењето кое слободното време го има во животот на секој поединец и општествената заедница во целина, потребно е општеството посериозно да се посвети на оваа проблематика. Затоа треба да се залагаме за обезбедување на услови и можности за конструктивно и општествено прифатливо исполнување на слободното време на младите.

2.ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ СЛОБОДНИ АКТИВОСТИ

Ако организираното слободно време се појавува како важен фактор на: еманципацијата на личноста на младите, создава услови за рекреација, активен одмор, можност за социјализација и хуманизацијана, ја подигнува самодовербата, тогаш нужно треба да се задржиме и на слободните активности, кои всушност ја претставуваат содржината на слободното време.

Не може да се зборува за слободното време, а да не се мисли и на содржината на слободното време. Слободните активности со кои човекот се занимава, ја претставуваат содржината на слободното време. Активносите во слободното време се условени од низа на општествени и индивидуални фактори, имаат вредносна димензија, а тоа што ги разликува од останатите задолжителни активности на човекот е самостојноста и слободата во нивниот избор.⁴⁶

---

⁴⁶ Грандич, Р.(2000). *Слободно време-џручник*. Нови Сад : КриМел, Будисава, стр.70

До службеното воведување на „слободните активности“ , во работата на нашите училишта односно во наставните планови и програми, постоел терминот како „воннаставна“ и „вонучилишна“ работа на учениците. Овој поим е преземен од советските педагози, а под тие поими се подразбирале активности кои имаат иста цел како и училиштето, само што се разликувале во однос на местото, обликот и работните методи.

Вонаставната работа се реализирала во училишните секции, а вонучилишната работа во различни вонучилишни институции. И едната и другата биле во функција да ги задоволат проширените интереси на младите. Но со реформите во 1954 год, полека почнува да се губи поимот „воннаставна работа“ и се заменува со поимот „слободни активности на учениците“.⁴⁷

Поимот „слободна активност“ во педагошката терминологија почнува да се употребува во втората половина на 19 век и првите децении на 20 век.⁴⁸

Со терминот „слободна активност“ на учениците се означуваат активностите во слободното време надвор од наставните, семејните и домашните обврски. Со нив се означува работата на учениците во секциите, друштвата, здруженијата, значи колективната активност, додека индивидуалната работа на учениците не се вклучува во овој назив. Самиот назив „слободна активност“ сосема јасно, без никаква двосмисленост ја именува секоја активност која слободно се одвива без оглед на видот на активноста. Значи, тоа е колективна работа. Специфичностите на колективната работа во слободното време се:⁴⁹

- ❖ неструктурирано учење, засновано на определбите и интересите на учениците,
- ❖ флексибилност во поглед на изборот на содржини, средства, облици и методи на дејствување,
- ❖ доброволно вклучување,
- ❖ неформално организирање (хетерогени групи, без оглед на возраста на учениците),
- ❖ раководењето е во втор план – тоа може да биде ученикот или соработникот, а не секогаш наставникот.

⁴⁷Грандич, Р.(2000). *Слободно време-џуриручник*. Нови Сад : КриМел, Будисава, стр.12

⁴⁸Баракоска, А. (2005). *Педагошката на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.173

⁴⁹Pišin, V. (2002). *Interesi i slobodno vrijeme mladih. Mladi uoci treceg milenija*. Zagreb: Biblioteka znanost i društvo, 269-302.

Ученичката колективна работа се применува веќе долго време во нашите училишта. Посебно е прилагоден за развивање на човечките својства, како што се способност и интересирање за творечка работа, способност и интересирање за учество во општествениот живот и неговиот демократски развој, поврзување и продлабочување на знаењето, умешностите и навиките кои настанале и се развивале во текот на воспитувањето, и интереси и навиките за општествено-морален и културно забавен живот во слободното време. Колективните активности на учениците можат во добра мера да надминат некои ограничувања на наставата. Тие можат, а понекогаш тоа и го прават, непосредно да ги запознаат учениците со општите движења во светот и поврзаноста со него и со тоа не само да ги задоволат интересите на учениците, туку и да ги развиваат нивните спознајни способности, културни потреби и творечки способности. „Слободните активности ги претставуваат сите облици на воспитно образовното и општественото делување, преку кои на учениците им се дава можност да ги задоволат и истовремено развиваат своите интереси, склоности и способности во поедини работни, животни и творечки области. Преку нив се придонесува во социјализација и мотивирање на ученичките потреби, како и слободно воспитание и сестран развој на личноста на ученикот. Преку своите содржини и области слободните активности ја збогатуваат програмската структура на училиштето и истовремено ја поврзуваат со општествената средина.“⁵⁰

Во педагошкиот речник слободните активности на учениците се дефинираат како: „активности во ученичките организации, здруженија, клубови, секции во училиштето организирани врз принципот на самостојност на учениците, заради развивање на нивното творештво“.⁵¹

За појасно определување на овој поим, како една од најприфатливите дефиниции е дефинирањето на слободните активности дадено во Педагошката енциклопедија која гласи: „Слободните активности претставуваат посебен облик на воспитно образовната работа со учениците кои ги организира училиштето вон наставата, во слободното време на учениците. Тоа се колективни активности на учениците кои се базираат на принципот на слободен избор и самостојност, во кои учениците ги задоволуваат своите интересирања,

⁵⁰ Службени Гласник Р.Србије.(1991). Београд : Просветни гласник, 2, стр.404

⁵¹Манчев, В. (2002). *Педагошки речник*. Скопје:Вековишина [стр.245](#)

ги развиваат способностите и го пројавуваат творештвото. Заедно со наставата и другите облици на воспитно-образовната дејност на училиштето, придонесуваат во успешна реализација на воспитните задачи и формирање на сестрана творечка личност на ученикот”⁵²

Училиштето за реализација на воспитно образовната дејност неопходно е покрај наставата да организира и други активности преку кои ќе ја постигне општата цел. Под настава подразбираме: „основен дел на училишната работа во кој плански и организирано се спроведува воспитување и образование на учениците според пропишан наставен план и наставна програма; сложен процес во кој свесно, активно и според одреден систем учениците усвојуваат знаења, вештини, навик и ги развиваат своите физички и психички способности, изградуваат научен поглед на светот, се здобиваат со работни навик и ја развиваат својата култура на работење, оспособувајќи се за самообразование и комуницирање со другите луѓе”.⁵³

Најголемата работа во училиштето ја сочинува наставата. Нејзе и се посветува поголемо внимание кога е во прашање воспитанието и образованието на младите. Но тоа што треба да се нагласи е дека само преку наставата не може да се задоволат сите потреби на учениците, посебно не толку колку нив им е потребно за да ги задоволат нивните индивидуални внатрешни потреби и интереси. Во редовната настава не им се посветува доволно внимание на надарените, а исто така и на учениците кои имаат потпросечна интелигенција.

Наставата е само еден облик на воспитното делување на училиштето. Една од основните одлики на наставата е во тоа што „задачите што учениците треба да ги извршат во рамките на настават во училиштето се строго определени однапред, тие се содржани во пропишаниот наставен план и програма. Тие се задолжителни и исти за сите ученици”. Тоа има голема вредност, со тоа што наставата се изведува по утврден план и програма, се обезбедува систематско здобивање на знаења, од друга страна, со тоа што во рамките на наставата сите ученици здобиваат исти знаења се осигурува за сите ученици иста

---

⁵² Potkonjak, N. ; Simlesa, P. (1989) : *Pedagoska enciklopedija*, 2. Beograd: Zavod za ucenike i nastavne sredstva, стр.353

⁵³ Potkonjak, N. ; Simlesa, P. (1989) : *Pedagoska enciklopedija*, 2. Beograd: Zavod za ucenike i nastavne sredstva, стр.194

заедничка основа на елементарно општо образование. Но она што ја сочинува големата вредност на наставата ги претсавува во исто време и нејзините основни ограничености.

Ако се поставува прашањето : Во што се ограниченостите на наставата?

- ❖ Во наставата не може доволно да се развие иницијатива и самостојност кај учениците за здобивање на знаења.
- ❖ Наставата не дава во доволна мера можност за посилна индивидуализација на наставната работа, таа не може пошироко да ги задоволи посебните интересирања и посилно изразените склоности на учениците за оделните области на знаења и активности.⁵⁴

Оттука со цел на продлабочување, дополнување и верификација на усвоените знаења и примена на истите во секојдневната практика, развивање на индивидуалните потенцијали на учениците, развивање на воспитни вредности и слично, потребно е да се организираат и други форми на работа во училиштето. Како посебна форма на работа во училиштето се и воннаставните активности. Под воннаставните активности подразбираме планско и творечко развивање, стекнување и проширување на знаењата со непосредно вклучување и конкретно збогатување на личноста на ученикот засновано на разновидни извори на информации и манипулативни активности во природната и општествената околина, во ученичките секции, групи, друштва, здруженија, клубови и организации, кои се темелат на разни слободни и рекреативни содржини. Како основни постулати на воннаставните активности се наведуваат следните.⁵⁵

- ❖ Планско делување,
- ❖ Творечко изградување на младата личност,
- ❖ Стекнување знаење,
- ❖ Проширување на знаењето,
- ❖ Непосредно вклучување на учениците,
- ❖ Збогатување на личноста на ученикот со нови спознанија кои не ги нуди ни наставата,
- ❖ Различни извори на информации,

⁵⁴ Теодосиќ, Р. (1987). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно дело, стр. 295-299

⁵⁵ Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S. & Kardeliene, L. (2008). *Associations between school bullying and psychosocial factors*. *Social Behavior and Personality*, 36, 145-162.

- ❖ Манипулативни (работни) и интелектуални активности,
- ❖ Поминување на времето во природна и општествена околина (средина),
- ❖ Реализација во секции, групи, здруженија, друштва, клубови и организации,
- ❖ Разновидни слободни (според изборот на ученикот) и рекреативни содржини.

Воннаставните активности можат да функционираат преку: Проекти и проектни активности (одобрани и поддржани од Министерството за образование и наука и Бирото за развој на образованието, Проекти на невладини организации и слични општествени организации за изготвување на различни проектни скици), соработката со родителите, заедницата, социјалните партнери и локалната власт; организирање на ученички екскурзии и други манифестации кои означуваат годишни празници; дополнителна и додатна настава и слободни ученички активности.

Според тоа се подразбира дека во групата на воннаставните активности спаѓаат и слободните активности на учениците. Овие активности всушност се дел од програмската поставеност на училиштето и претставуваат организирани училишни активности, тие претставуваат начин преку кои ученикот се навикнува на самостојана и колективна работа, ги афирмира сопствените творечки способности, самоувереноста и истрајноста во работата и можноста да истражува како и на усвоените знаења да им најде место во секојдневниот живот и кон истите да е критички расположен. Овие активности се можност за меѓусебно зближување и поврзување, надминување на ситуации и конфликтни состојби, меѓусебен почит, повеќе и поголема меѓусебна толеранција, понатаму развивање на личноста на ученикот преку различните можности кои му се отвараат во слободните активности (психофизички развој), создавање на животни вештини и навики, надминување и лечење на различните комплекси кои можат да се појавуваат, формирање на култура за правилно и конструктивно користење на слободното време од страна на младите, и сл.

Значајно место во слободното време на учениците зазема и нивната индивидуална работа. Овој вид на работа повеќе делува врз развојот на творечките способности и воопшто културата на младите. Индивидуалната работа на учениците во слободното време може со исто право да се нарече едноставно „слободна активност“, како што е случај и со работата во рамки на ученичките специјални здружувања. Самостојната работа на учениците на решавање на поставените задачи, вежбање, совладување на техниките на

работата, задоволување на внатрешните потреби за одредена активности има посебна вредност затоа што максимално ги активира учениците што придонесува за формирање на работни навики, оспособување за пронаоѓање и самостојно изразување, изградување на личен стил на работата, развивање упорност, издржливост, систематичност и доследност во работата, оспособување за следење на сопствениот напредок во област, и сл.

Според определбите на горенаведените и досегашни претставени дефиниции за слободното време и слободните активности, може да кажеме дека слободното време претставува интегриран дел на човековиот живот, односно општествена појава која има своја социјална, културна и педагошка функција, која се остварува преку активностите во слободното време, коишто всушност ја претставуваат содржината на слободното време.

Оттука активности на слободното време се оние активности кои поединецот ги прифаќа според својата волја и интерес, а кои влијаат на квалитено и културно исполнување и користење на слободното време на учениците. Освен тоа преку слободните ученички активности се постигнуваат значајни воспитно-образовни резултати. Додека со оглед на фактот дека во современото училиште, воннаставните активности се темелат на слободниот избор на учениците, подобар би бил насловот слободни активности на учениците.

2.1 Цел и задачи на слободните активности

Слободните активности на учениците претставуваат организирани активности, кои во ниту еден случај не треба да претставуваат пасивност или само дел од рекреацијата. Ученичките слободни активности всушност треба да претставуваат интегрален дел на програмска, методолошка и организациска структура на воспитно образовниот систем .

Секоја функција на слободното време како што е одмор, забава и развој на личноста(педагошка функција), всушност се остварува преку активностите во слободното време. Отука слободните активности на младите имаат големо гносеолошко, рекреативно-психолошко и воспитно значење, тие имаат големо влијание во развојот на скриените потенциали на младите, ги збогатуваат интерперсоналните вредности, ја равиваат

социјализацијата и толеранцијата меѓу нив, кои всушност ја претставуваат и нивната цел.⁵⁶

Спомнавме дека ограниченостите во наставата се надминуваат преку обликување на различните воннаставни и вонучилишни активности каде што всушност еден добар дел од овие активности ги покриваат слободните училишни активности, кои воедно претставуваат интегрално и мошне значајно подрачје во севкупната воспитно образовна дејност на училиштето. „Целта на слободните активности е да преку реализирање на општата воспитна цел (оспособување на ученикот за развивање и негување на квалитетен индивидуален и општествен живот), посебно придонесуваат во формирање на автономна, творечка, работна, слободна, критична и одговорна личност на ученикот.“⁵⁷

Низ слободните ученички активности се создаваат претпоставки за индивидуализација на воспитно-образовниот процес за задоволување и негување на индивидуалните интереси и способностите на учениците. Слободните ученички активности се реализираат во слободното време на учениците и врз основа на соодветни програми што се составен дел на воспитно образовната дејност на училиштето.

Согласност на Правилникот за начинот на изведување на ученичките екскурзии и другите слободни активности на учениците, целта на слободните активности на учениците се конкретизира со членот 3, во кој се вели: *„Училишните екскурзии и другите слободни активности на учениците имаат за цел совладување и проширување на знаењата, примена на вештини и стилови преку непосредно запознавање на јојавителите, како и односи во природната и општествена средина, културно-историските знаменитости, индустриските и земјоделските капацитети, во согласност со воспитно-образовната работа на училиштето.“*⁵⁸

Според тоа може да кажеме дека целта на слободните активности е да влијаат на создавање на навика за правилно и рационално користење на слободното време, ставање на училиштето во функција на потребите на учениците, а сето тоа за равој на потполна творечка личност на ученикот и формирањето на културата за користење на слободното време.

⁵⁶ Емерлаху, Д.(1997). *Методика на воспитната работа*. Приштина: Приштински Универзитет, стр.241

⁵⁷ Основе програма воннаставних и осталих активности у школи. (1990). Београд: Републички завод за унапредување васпитања и образовања, стр. 5

⁵⁸ Правилник за начинот на изведување на ученичките екскурзии и другите слободни активности на учениците .(2014) . Скопје: МОН, стр.2

Задачите кои ги реализираат слободните активности на учениците се определуваат во два вида и тоа, општи и посебни задачи. Посебните задачи се занимаваат со специфичностите на посебните активности, и се разликуваат според нивната функција и содржина, на пр. музичките активности се разликуваат од спортските или пак техничките активности, и слично. Додека пак целта на слободните активности на учениците се постигнува исто така и преку реализирање на одредени општи задачи како:

- воведување на учениците во задачи кои бараат поголема самостојност во нивното извршување,
- поттикнување на интелектуалната љубопитност,
- оспособување на учениците за самостојна работа,
- поттикнување на истрајноста во извршување на задачите,
- развивање на позитивни вредности,
- поттикнување на љубопитноста и креативноста кај младите,
- запознавање на нивните способности и можности,
- создавање на навики за правилно и културно користење на слободното време,
- воспитување на демократско однесување, толеранција и солидарност,
- развивање на свеста кај младите за заштита и унапредување на животната средина,
- поттикнување на учениците за нивното вклучување во слободните активности кои се реализираат во училиштето,
- раздразнување на позитивните емоции со цел отстранување на монотонијата и досадата во нивниот живот и сл.⁵⁹

Слободните активности имаат значајно место и во изборот на идната професија, овозможуваат поттикнување и развивање на афинитетите и творечките способности, ја подигнуваат свеста за правилно-конструктивно користење на слободното време.

Во Правилникот за начинот на изведување на ученичките екскурзии и групните слободни активности, освен целта јасно се поставени и задачите на слободните активности на учениците, каде фактички тоа е конкретизирано со членот 4, во кој се

---

⁵⁹ Мурати, Ц. (2005). *Педагогика на слободното време*. Скопје: Ватра, стр.74

вели: Задачите на училишните екскурзии и другите слободни активности се остваруваат преку:

- изучување и истражување на објекти и појави во природата како и односите во општествениот живот;
- развивање интерес за природата и градење еколошки навики;
- запознавање со културата и начинот на живеење на луѓето во одделни краевии;
- градење чувство за патриотизам, толеранција и соживот;
- развивање позитивен однос кон националните, културните и естетските вредности;
- поттикнување и манифестирање на позитивни емоции;
- социјализација, колективна заштита и стекнување на искуство за осамостојување и грижа за себе;
- развивање интерес за спортски активности, рекреација и создавање навики за здраво живеење.⁶⁰

Оттука, може да кажеме дека претставуваат најсоодветна форма за задоволување и развивање на различните интереси на учениците (ученикот самиот бира со кои активности ќе се занимава во слободното време, тој учествува во изработка на програмата за слободните активности и истовремено чувствува задоволство при извршување на определаната задача).

Секоја воспитна средина во зависност од можностите, ги развива интересите на децата и младите луѓе низ разни слободни вонучилишни и воннаставни активности со кои го дополнува и подигнува квалитето на воспитната работа.⁶¹

Целта и задачите на овие активности е полидимензионално при што преку овие активности ученикот :

- ❖ Чувствува задоволство и животот му станува разновиден,
- ❖ Исполнет е со позитивни емоции, се чувствува радосен,
- ❖ Се развиваат работни навики,
- ❖ Ја развива самоактивноста,

⁶⁰ Правилник за начинот на изведување на ученичките екскурзии и другите слободни активности на учениците. (2014). Скопје: МОН, стр.1

⁶¹ Grandić, R. (2000). *Slobodno vreme-priručnik*. Нови Сад: KriMel-Budisava, стр.96

- ❖ Придонесуваат во творештвото,
- ❖ Ја развиваат учениковата социјализација, другарството,
- ❖ Се развива свеста дека припаѓаат во одреден колектив (полесно се вклопуваат во колективот)
- ❖ Нивното значење е посебно за учениците кои не покажуваат доволен или одличен успех во наставата при што преку слободните активности доаѓа до израз нивната способност, односно можност да се истакнат во некоја друга област
- ❖ Влијаат во нивната самоувереност(учениците стануваат посигурни во себе и во нивните можности),
- ❖ Ја развиваат солидарноста, хуманоста,
- ❖ Се развиваат позитивни чувства кон училиштето (таа е поблиску до ученикот),
- ❖ Влијаат во подобрување на односот наставник-ученик (ја развиваат меѓусебната соработка, придонесуваат во нивната заемна доверба, почитување и разбирање),
- ❖ Се стекнува култура за користење на слободното време,
- ❖ Се појавува како фактор за спречување на различните асоцијални поведенија кај младите) и сл.⁶²

Според тоа воспитната вредност на слободните активности претставува формирање на позитивни вредности кои се однесуваат на верувањата, чувствата, ставовите, знаењата, вештините и однесувањата, а може да се решаваат преку формално и неформално образование и рекреација која е наменета на младите. Целта на слободните активности на учениците пред сè преку овие активности кај младите да се настојува да се поттикнува: креативноста, љубопитноста, сознајните способности, самостојноста и истрајноста во извршувањето на активностите.

Кога е во прашање педагошката функција на слободните активности, пред сè треба да се потенцира дека нивниот педагошки аспект е полидимензионален и тие се разликуваат од активностите кои ги изведува ученикот во процесот на учење. Иако овие активности се со крајна воспитна цел на ученикот (развивање на морални, естетски, физички, интелектуални и работни особини) сепак не треба да се соединуваат со процесот на учење затоа што токму оваа разлика ни дава јасна слика за целта и задачите на слободните активности, при што сметаме дека тоа е време во кое ученикот самиот бира како и на кој

---

⁶²Службени Гласник Р.Србије.(1991). Београд : Просветни гласник, 2, стр.405

начин ќе го организира и реализира. Исто така вреди да се спомне дека слободните активности на учениците се разликуваат од процесот на учење поаѓајќи од самиот однос кој го поставува наставникот кон реализирање на овие активности. Така на пр.наставникот овде ги насочува, поттикнува учениците на креативно мислење, односно учениците овде се појавуваат и како креатори на самата програма, потоа тие на слободен начин ги избираат активностите во кои сакаат да се вклучуваат (се слободни во нивниот избор) и што е најважно без ништо да им се наметнува.

Целта на училишните слободни активности не треба да се сведува само на училиште, туку преку овие активности треба да се развива култура кај учениците за правилно користење на слободното време и надвор од училиштето. Слободните активности на учениците не се активности кои се изведуваат само во училишни простории, напротив голем дел од нив можат да продолжат и надвор од училиштето. Ако го ограничуваме нивното воспитно дејствување само во училишни услови токму тогаш ќе ја изгубиме и основната функција на овие активности како одмор, рекреација и развивање на личноста.

2.2 ПРИНЦИПИ НА СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСТИ

Кога веќе се определуваме за одредени активности во слободното време зборуваме за целта и задачите на слободните активности неопходно е да се имаат предвид и определени принципи. За успешно спроведување, организирање и реализирање на слободните училишни активности, треба да се земаат предвид и одредени барања односно принципи кои се означуваат како основни постулати за правилно организирање и реализирање на активностите во слободното време. Некои од овие принципи веќе ни се познати и од други облици на воспитно образовната работа, но сепак специфичноста на принципите на слободните активности имаат и свои определни карактеристики.

В. Јанковиќ во однос на овие принципи вели: „Секако овие принципи не смеат да бидат кочници, а уште помалку да претставуваат негација за слободното време, туку тие треба да се разгледуваат како еден вид на насочување, упатство за поуспешно и позитивно реализирање на поедините слободни активности”.⁶³

---

⁶³Janković, V.(1967). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: pedagoško književni zbor, стр.84

Во однос на видови и класификација на одредени принципи во доменот на слободните активности ни зборуваат различни автори кои имаат речиси исти поделби и сфаќања во нивното подредување. Така во оваа насока ни пишуваат авторите како: В. Јанковиќ (1967), П. Шимлеса (1983) и А. Вукасовиќ (1998) и др. Според поделбата која ја даваат овие автори имаме приближни, односно речиси исти сфаќања, при што ги разликуваме следниве принципи:

- **принципот на слобода-** според овој принцип секој ученик има право на слободен избор во однос на активностите за кои се определува да ги реализира во неговото слободно време, зависно од неговите инспирации, желби и склоности. Додека организаторите се тие кои треба да им овозможат широки можности и разновидни активности, во кои учениците самостојно без наметнување би се определиле на некои од нив, и кои не смеат на ниту еден начин да преминуваат во обврска.
- **принцип на осмисленост-** покрај принципот на слободен избор, активностите за кои учениците би требало да се определат секако треба да се придржуваат и кон принципот на осмисленост. Овој принцип подразбира слободните активности на учениците да бидат добро осмислени и воедно да се одредуваат во склоп на одредените функции на слободното време како што е одмор, разонода или развој на личноста. Доколку не се уважува осмисленоста на содржината на слободното време, тогаш следи состојбата на бесмисленост, досада, изгубеност, чувство на празнина и неисполнетост, односно се оневозможуваат сите морални, културни и општествени вредности на слободното време. Додека вреди да се спомне дека реализацијата на овој принцип не може да се замисли без адекватни (соодветни) содржини.
- **принцип на индивидуалност** –начелото на овој принцип е тесно поврзано со областа на слободата. Овде се подразбира приклученоста на ученикот во одредени содржини според индивидуалните, внатрешните интереси, можности и потреби. Врз основа на овој принцип личноста се ориентира кон себеси, ги развива своите индивидуални карактеристики на личноста.
- **принцип на разновидност-**преку овој принцип подразбираме дека активностите со кои личноста може да се реализира во слободното време се разновидни во однос на можностите на самата личност. Тие можат да бидат од различни видови, при што

човекот велиме дека може да се реализира преку овие активности токму во моментот кога притисоците од секојдневните семејни, работни(училишни) и општествени обврски ќе престанат.

- **принцип на организираност**- овој принцип се однесува на вкупната организација на слободните активности во слободното време. Воочувањето на овој принцип, придонесува до конструктивно и културно користење на слободното време, преку разновидни организирани слободни активности.
- **принцип на аматеризам**-овој принцип наложува да слободните активности не би требало да се професионализирани и комерцијализирани. Тие можат да никнат од самата инспирација на ученикот, почнувајќи од најелементарните знаења, потоа извршувајќи ги од непрофесионалниот начин па се до пораснување на професионално реализирање на определените активности.
- **принцип на прилагодување според возраста и развојните можностите на учеците** – бара секогаш при осмислување на одредени активности да се земат предвид интелектуалните, физичките, психичките и социјалните можности на личноста на ученикот. Според овој принцип всушност се бара активностите за кои се определува личноста да бидат во склад со психофизичките потреби и можности на учениците.⁶⁴

Според горенаведеното сметаме дека како основни барања, постулати или поточно кажано принципи врз основа на кои треба да се придржуваме при организирање на одредени слободни училишни активности треба да се имаат предвид : многубројните содржини и форми на слободните активности со општите воспитно образовни цели и задачи на училиштето, прилагодувањето на слободните активности според возраста, развојните можности и потреби на учениците (младите), уважување и поттикнување на индивидуалните склоности, интереси и способности, доброволност во присуството на слободните активности и определување на содржините и начинот на работа, потоа почитување на слободниот избор при организација и реализација на слободните активности, актуелност и ориентација на содржината и обликот на активностите, поврзување на слободните активности со општеството и сл.

---

⁶⁴Tomić,R.; Hasanovićvo,I. (2007). *Mladi i slobodno vrijeme*. Tuzla: „OFF-SET” ,стр.22-25

Слободниот избор на активностите претставува основен принцип за организација и работа на слободните активности, а пак почитувањето на индивидуалните особини, задоволувања и развивање на ученичките интереси, развивање на способностите и творештвото претставува основна задача.

Покрај целта, задачите и принципите на слободните активности тоа што посебно треба да се има предвид и посебно да се потенцира е фактот дека намената на овие активности не е во тоа да ја заменат наставата. Напротив преку овие активности се збогатуваат облиците на стекнување на знаења во училиштето. Работата на училиштето станува поразновидна и поисполенета, со еден збор слободните активности ја надоместуваат и усовршуваат целосната воспитно-образовна функција на училиштето.

Како и кои активности ученикот ќе се одлучи да ги применува во слободното време, зависи од неговата внатрешната мотивација и душевна потреба, затоа треба да бидеме многу внимателни кога младите ги насочуваме во изборот на активностите во слободното време, при што секогаш треба да го проучуваме принципот на нивниот слободен избор.

2.3 КЛАСИФИКАЦИЈА СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСТИ

Слободното време како општествена појава има свои социјални, здравствени, културни и педашките функции кои ги реализира преку слободните активности во слободното време. Активностите во слободното време се многу комплексни и можат да бидат различни и разновидни, на пример, активности во подрачјето на телесно-здравствената и еколошката култура или активности во подрачјето на етиката, естетиката, техничкото подрајче и сл.

Прашање кое е од посебна значајност во теориското и емпириското проучување на слободните активности претставува прашањето за класификацијата на формите и содржините на слободните активности. Активностите во слободното време се многубројни, при што како неопходна потреба се појавува и потребата за нивна класификација за подобра прегледност. За проблемите на класификација на слободните активности на учениците, постигнат е консензус на советувањето на стручните лица во Гаутинг, во која како основна поделба за класификација на слободните активности е нивната функција. За основа земени се три вида на функции на слободното време како: одмор, рекреација и

развој на личноста, кои меѓусебно се многу поврзани и секоја посебно и заедно е важна за планирање и програмирање на слободното време на ученикот. Меѓутоа, со оглед на социолошките и психолошко-педагошките карактеристики на децата од предучилишна и средношколска возраст треба да се има предвид подреденоста на специфичните облици на содржинските активности со коишто категоријата слободно време ќе ја развива нивната личност.

Во контекст на поделба и класификација на слободните активности авторот Радован Грандич, активностите во слободното време ги поделил според следните критериуми :

- ❖ според местото каде се изведуваат: во семејство, училиште, детски организации, јавни места и сл;
- ❖ според возраста и полот на ученикот: активности во слободното време за деца, млади, возрасни, за момчиња и девојчиња;
- ❖ според бројноста и структурата на учесниците индивидуални, групни, колективни, и
- ❖ според подрачјето и содржините како: спортски, уметнички, технички и слично.⁶⁵

Освен Радован Грандич сличен принцип на поделба и класификација на активностите во слободното време ни даваат и голем број на автори кои се занимавале со оваа проблематика како во соседните земји така и во РМ.

Преку анализата на различните трудови на странските и соседните автори во областа на слободното време, авторот Качаведна Радич (1989) наведува листа на критериуми за класификација на слободните активности во слободното време, и тие се: според времето, местото, обликот, дружење, динамичноста, видот, локацијата, целта, поврзаноста со работата, функцијата, организираноста и според финансиските издатоци. Во продолжение ќе наведеме само дел од активностите кои сметаме дека се од интерес на нашето истаржување.⁶⁶:

1. Според видот на активностите кои што се реализираат разликуваме:

⁶⁵Grandić, R. (2008). *Prilozi pedagogiji slobodnog vremena*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine, Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, стр.70

⁶⁶ Качавенда-Радич, Н.(1989). *Слободно време и образование*. Београд :Катедра за андрагогију-Филозофски Факултет, стр.342.

- 1.1 Пасивни активности како: одмор, наблудување (тотално пасивни, преку средствата за масовна комуникација)
- 1.2 Образовни активности како: интелектуално-образовни, физичко-образовни, и мануелно-образовни.
2. Според организираноста, односно според тоа каде се реализираат разликуваме:
  - 2.1 Институционализирани (формално, неформално организирани)
  - 2.2 Неинституционализирани (формално, неформално организирани)
3. Според функцијата која ја имаат разликуваме:
  - 3.1 Активности за одмор
  - 3.2 Активности за разонода и забава и
  - 3.3 Активности за развој на личноста.

Посебен придонес во класификацијата и структурирањето на активностите во слободното време претставува и Grushin кој ја дава следнава класификација:

- ❖ Креативни активности;
- ❖ Учење, самообразование;
- ❖ Културни со индивидуален карактер;
- ❖ Физички активности;
- ❖ Аматерски активности от типот на хоби;
- ❖ Негување и играње со децата;
- ❖ Пријателски состаноци;
- ❖ Пасивен одмор;
- ❖ Активности кои би можеле да ги нарекуваме како антикултурни (злоупотрена на алкохолот, и сл.).

Младен Звонаревич и Велибор Јербич според спроведеното истражување на примерок од 1485-испитаници од 9-24 години, ја направиле следнава класификација и структура на слободните активности во слободното време:

1. Конзумирачки активности (ТВ, читање, радио, кино, приредби);
2. Бесцелни активности (скитање и шетање, разговори, мечтаење, окупираност со самиот себеси);
3. Спонтани игри;
4. Организирани забави и

5. Останати организирани активности .⁶⁷

Додека Владимир Јанкович поделбата на активностите во слободното време ја претставува според поделбата на функциите на слободното време кој ни ја дава Димаздие, при што разликува:

1. Активности наменети за одмор;
2. Активности наменети за разонода и забава и
3. Активности наменети за разитокот на личноста.⁶⁸

Во книгата „Педагогија на слободно време”од авторката Анета Баракоска исто така е дадена следнава класификација на слободни активности, која се темели на три основни функции: *одмор, рекреација и развој на личноста*.

Првата група на активности служат за одморање, без посебен и понапорен физички или психички ангажман во домот, на јавно место или во природа. Воглавно се од индивидуален карактер. Одморот е процес на обновување и освежување на потрошените супстанции, физичката и психичката енергија и воспоставување нови сили кои на човекот му се потребни за живот и работа.

Втората група група активности ја сочинуваат различни облици на рекреација во најширока смисла на зборот, со карактеристики на активен одмор, здрава разонода или забава (прошетки, излети, друштвени игри...).Тука спаѓаат гастрономски задоволства, уживање на храна и пијалаци во домот или надвор од него, гледање на спортски натпревари, читање списанија, книги, романи и сл.

Третата група ја сочинуваат активности кои се наменети за развој на личноста преку различни подрачја на човечки активности (образовни, културни, социјални...). Цел и задача на таквите активности е животот на учениците да стане поубав, похуман, разновиден, корисен, занимлив и угоден.⁶⁹

Според наведената класификација, слободните активности на учениците, пред сè спаѓаат во третата група од наведените активности, бидејќи се работи за активности во кои е инволвиран човековиот развој, односно равојот на личноста на ученикот.

⁶⁷V, Jerbić. (1969). *Struktura slobodnog vremena djece i omladine*. Zagreb: Pedagoski rad, br.5-6, стр.225-236

⁶⁸ V, Janković. (1967). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: Matica Hrvatska, стр.52

⁶⁹ А, Баракоска.(2005). *Педагогија на слободно време*. Скопје: Доминант, стр.90

Активностите во слободното време се толку комплексни колку и самиот живот на човекот, така што не би постоел ниту еден список кој би може да ги опфати сите можни слободни активности. Врз основа на изнесените класификации и поделби на слободните активности се забележува дека авторите имаат приближно гледиште во однос на некои класификации, а посебно според функцијата што ја имаат, а тоа се активности наменети за одмор и разонода. Несогласувањата се појавуваат кога се земаат предвид другите аспекти на слободното време. Постојат различни критериуми кога е во прашање поделбата на активностите на ученикот во слободното време, како на пр: место каде што можат да се организира (семејство, предучилишна установа, училиште), возраст и пол (дете, ученик, младина, маски и женски), број на ученици (индивидуални, групни, фронтални), вид (спортски, уметнички, научни, друштвено создавачки) и други активности.

Оттука значи слободните активности се изведуваат речиси во сите сфери и дејствувања на човековиот живот воопшто, но основната функција на овие активности сепак ни служи за одмор, рекреација и развој на личноста.

Првите активности се од индивидуален карактер и служат за одмарање, без посебен и напорен физички или психички ангажман. Одморот е процес на физичко и психичко обновување, освежување на организмот и воспоставување нови енергии кои на човекот му се потребни за понатамошен живот и работа. Втората група активности ја сочинуваат различни облици на рекреација во најширока смисла на зборот, со карактеристики на активен одмор, здрава разонода или забава (прошетки, излети, друштвени игри...). Третата група ја сочинуваат активности кои се наменети за развој на личноста кај младите преку образовни, културни, општествени и слични подрачја. Цел и задача на таквите активности е животот на учениците да стане обоен со боите на среќата, хуманоста, разновидноста. Тие се наменети за правилен развој на личноста на ученикот поттикнувајќи ги внатрешните потенцијали и таленти, можности, интереси се со цел на потполен развој на младите. Во продолжение ќе се задржиме на видови слободни училишни активности и нивното воспитно и креативно делување.

2.4 ВИДОВИ СЛОБОДНИ УЧИЛИШНИ АКТИВНОСТИ И НИВНОТО ВОСПИТНО ДЕЛУВАЊЕ

Шимлеша смета дека: „ слободното време на младите во современата педагогија е основна категорија со еден богат воспитно образовен потенцијал кои влијае во целокупиот развој на личноста на ученикот. Слободните ученички активности се могу значајни во негување и развивање на креативноста кај младите, како и преку нивното воспитно делување може да се придонесува во нивниот правилен развој”.⁷⁰

Под поимот развој се подразбираат: „процеси и промени кои единката ја водат кон повисоки стадиуми, подобра рамнотежа и поголема стабилност и ефикасност. Тенденцијата кон повисок квалитет во развојот е видлив кај децата. Но развојот не запира ниту во младоста ниту во зрелост. Тој се одвива во текот на целиот живот и постојано е под влијание на вродените и стекнатите својства.”⁷¹

Оттука сметаме дека слободните училишни активности се многу значајни кога треба да се стекнат својства, умеења, навики кај учениците за практикување на различни организирани структурирани индивидуални и колективни активности, кои имаат големо влијание во целосно формирање на личноста на ученикот. Посебно се интересни воспитните, корективните, моралните и естетските ефекти кои може да се очекуваат со ангажирање на учениците во слободното време во разни, спортско рекреативни, културно-забавни, научноистражувачки или пак работно-технички активности преку кои им се дава можност и значење на нивните желби, мотиви и потреби, ценејќи ги сите психофизички предиспозиции со кои тие располагаат. „Овие активности ако добро се организирани во склад со нивната психофизичка можност имаат посебно значање во педагошката и општествената работа, поради тоа што учениците во нови услови, различни од условите во наставната работа, слободно го изразуваат своето битие, нивните вештини, нивниот

⁷⁰ Šimleša, P. (1971). *Pedagogija*. Zagreb: PKZ, стр. 274

⁷¹ Мурцева-Шкарнич, О. (2004). *Развојна психологија*. Скопје: Филозофски Факултет, стр. 17

мотив, предиспозиции, нивната креативност како и нивниот талент (кои во редовната настава дури не можат ни да се замислат) ”.⁷²

Како педагошки императив денес се поставува барањето, да се крене рака од стариот дидактички концепт, и целата енергија да се вложува во еманципативната дидактика, според која се бара користење на слободното време како тотално дејствување во самоактивноста и опшата еманципација на личноста на ученикот, и тоа не само на наставните часови кои се определни според наставниот план и програма, туку и надвор од нив.⁷³ Според тоа сметаме дека училишниот систем треба да води сметка своите воспитно образовни цели колку што е можно повеќе да ги развива во склоп на слободното време на учениците преку слободните училишни активности, кои ќе имаат големо влијание во формирање на култура за користење на слободното време.

Слободните активности на учениците можат да се остварат како воннаставни и вонучилишни активности кои го создаваат темелот на континуумот училиште – слободно време и го поттикнуваат индивидуалниот развој на творечките способности и интереси. Авторот Gaston Miaralet вели: „Воспитанието треба да има карактер колку општ за сите, толку и диференциран за одделни субјекти, затоа што завршната цел на воспитанието како универзален процес е кај индивидуата максимално да ги развива нивните физички, интелектуални, морални, естетски, и работни можности”.⁷⁴ Според тоа сметаме дека слободните активности на учениците, преку интересот на децата и младите се идеално место за спроведување на поставените цели во однос на реализацијата на општите и диференцираните програми за учениците со изразени способности и таленти, а воедно вреди да се спомне дека тоа важи и за сите останати ученици. Креативни способности, но различно развиени, поседува речиси секој ученик., затоа целта е преку слободните училишни активности да се откриваат различните способности кај учениците и според нивните можности понатаму да се дејствува во нивниот понатамошен развој. Тоа всушност е и барање на современиот воспитно образовен процес.

⁷² Ivanović, S. (1976). *Pedagogska funkcija vannastavnih aktivnosti učenika*. Beograd: Prosvetni pregled (edicija br.3), стр.5

⁷³ Petančić, M. (1968). *Sistemski pristup obrazovanju i slobodno vrijeme*. Rijeka : стр.24-25

⁷⁴ Miaralet, G. (1995). *Oñuñña ñeгаñoñja*. Tirana: Faik Konica , стр.41

Континуираното дејствување во рамки на слободните училишни активности во слободното време на учениците е поттик за развој на диспозициите и нивниот целосен развој. Стекнувањето знаење и нов квалитет во знаењето е важна задача во поттикнувањето на интереси, будењето на љубопитноста, идентификација и поддршка на талентираните ученици и учениците кои покажуваат посебен интерес за одредени подрачја. Слободните училишни активности се важни кога треба да се придобие културата за правилно искористување на слободното време со цел задоволување на ученичките потреби и интереси и севкупното подобрување на квалитетот на нивниот живот. Овие активности можат да ги активираат творечките сили на учениците за чие задоволување и изразување немале прилика низ другите секојдневни активности од животот. Исто така, тие се интегриран дел од воспитно- образовната структура на сите училишта. За учениците овозможуваат стручен педагошки пристап и квалитетна организација на слободното време, а воедно и подучуваат како да се создаваат посакувани работни навики и како да се води грижа за сопственото здравје и работните способности. Смеслата на овие активности не е само да се создадат можности за талентираните, нивната смисла се гледа и во поттикнувањето, овозможувањето и создавањето услови во различните организациони облици низ кои се пронаоѓа смеслата и задоволството во животот на учениците.⁷⁵

Ставовите околу нивната вистинска воспитна вредност која често била измешана со сфаќањето дека овие активности всушност се организираат пред сè заради дополнување и воочување на образовните добра, се веќе надминати, затоа што ниту ја отсликуваат вистинската концепција, ниту пак од друга страна ги задоволуваат потребите на младата генерација за користење на слободните активности во слободното време за нивниот сопствен и континуиран развој.⁷⁶

Според тоа сметаме дека дејствувањето на слободното време преку слободните училишни активности во никој случај не треба да се ограничува само во нејзината образовна улога, отстранувајќи ја нивната воспитна улога, улога која помага во

⁷⁵V, Janković. (1967). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb, стр.67-69

⁷⁶ Muratbegović, M.(1977). *Znacaj organizovanog slobodnog vremena u vaspitanju djece*. Sarajevo: Nasa skola, стр.524

потполното реализирање на воспитните цели на училиштето и континуираниот развој на личноста на ученикот.

Нашите размислувања во овој сегмент се насочени кон видови училишни активности и нивната можност за воспитно делување на личноста на ученикот кој воедно придонесува и во неговиот нормален психо физички развој. Преку овие активности всушност се прошируваат знаењата на учениците, тие ја развиваат лубопитноста, креативноста, воспоставуваат душевна и физичка рамнотежа кај младите, отвараат можност за запознавање на нивните скриени потенцијали, преку нив се создаваат претпоставки за индивидуализација на воспитно образовниот процес за задоволување и негување на индивидуалните интереси и способности на учениците. Затоа со право велеме дека слободните училишни активности играат голема улога во воспитното и креативно делување кај учениците.

Сите слободни ученички активности можат да се групираат во четири подрачја и тоа:⁷⁷

1. Предметни (научноистражувачки)
2. Културно – уметничките
3. Технички и работно – производни и
4. Спортско – рекреативни.

Освен горенаведената класификација, слободните училишни активности авторот Радован Теодосиќ ги групира според карактерот и содржината во кои исто така се делат на четири подрачја:⁷⁸

а. Слободни активности за проширување на знаењата по одделни предмети.

б. Културно-уметнички активности.

в. Слободно-технички и работно-производствени активности и, г. Слободно-Физички активности

⁷⁷ Previšić, V. (2000), Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse, Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 141; 4, str. 403-410.

⁷⁸ Теодосиќ, Р. (1987). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно дело, стр. 297-300

Врз основа на изнесените класификации и поделби на слободните училишни активности се забележува дека авторите имаат приближно гледиште според карактерот и содржината на овие активности, само што разликата е во тоа што авторот Превишиќ активностите за проширување на знаењата ги нарекува како научноистражувачки активности, при што во тие активности ги вклучува сите предметни слободни активности кои се реализираат во училиштето.

Учениците преку задоволување на нивните разностранни интереси, слободно се определуваат во различни видови активности било тоа да се индивидуални или колективни.

Со оглед на тоа дека слободните ученички активности се реализираат во слободното време на учениците и врз основа на соодветни програми кои се составен дел на годишната програма, обврска на секој предметен наставник-професор е да организира слободна активност, при што сметаме дека во нивното определување секако голема е и наставниковата улога во однос на насочување и поттикнување во одредени групи (колективи), потоа различните професионални инструктори кои се занимаваат со организирањето на слободните активности и др. Во продолжение поексплицитно ќе се задржиме кон различните видови слободни училишни активности и нивното воспитно делување.

2.4.1 Предметни (научно-истражувачки) активности и нивното воспитно делување

Предметни (научноистражувачки) активности на учениците се организираат со цел на учениците да им овозможи задоволување на нивните посебни интересирања и истовремено да им се создадат пошироки можности во процесот на стекнување на знаења, да развијаат поголема самоиницијатива во реализација на задачите, подлабоко проучување на одредени области кои за нив претставуваат интерес. *„Овие активности можат да бидат извор на градоценено дојдлно образование и стекнување на нови знања од оштните текови на културата или од научните дисциплини на природните и техничките науки”*.⁷⁹

⁷⁹ Баракоска, А. (2005). *Педагогска слободно време*. Скопје: Доминант, стр. 180

Областите на знаења можат да бидат двојни: од една страна се областите што се изучуваат во наставата во склоп на наставните предмети (пр. Математика, литература-јазик, биологија, економија, и сл), а од друга страна тоа можат да бидат области што се учат надвор од училиштето.

Според областите на знаења од кои се организираат, слободните активности на учениците за проширување на знаењата можат да се поделат на групи (секции) како :⁸⁰

- ❖ Група / секција на млади биолози
- ❖ Групи/ секција на млади фармацевти
- ❖ Група/ секција млади економисти
- ❖ Група/ секција на млади лекари
- ❖ Група/секција на млади физичари
- ❖ Група/ секција на млади историчари
- ❖ Група/секција на млади географи
- ❖ Групасекција на млади информатичари
- ❖ Група/секција на млади забари
- ❖ Група/секција на млади еколози
- ❖ Група/секција на млади кариеристи
- ❖ Група/ секција на млади хуманисти
- ❖ Група/секција на млади истражувачи, и сл.

Во овие групи/секции можат да се организира работата за пошироко проучување на некоја потесна област зависно од интересот на учениците (на пр.во историската група, да се проучат некои историски значајни периоди за проучување на минатото, и сл).

Како основна воспитна задача на слободните ученички активности за проширување на знаењата е продлабочување и актуелизација на ученичките знаења, задоволување на нивната интелектуална љубопитност, поттикнување и развој на талентот и сл. Овие активности се разликуваат од дополнителната настава, бидејќи се израз на ученичките желби, потреби и интереси. Преку овие активности се дава простор за делување во интелектуалното воспитание на учениците. Учениците кои активно учествуваат во научноистражувачките слободни училишни активности, учењето напамет се заменува со

⁸⁰Теодосиќ, Р. (1987). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно дело, стр. 293

творечкото спознание на ученикот. Ф.Бекон рекол „tantum possumus kvantum scimus” (толку можеме колку што знаеме). Знаеме дека знаењето не е веќе само запаметено, туку право знаење кое ги содржи сите три компоненти когнитивната (свесно да се знае), емотивната (спонтано да се сака) и волева (практично делување), спонтано и постојано да се делува во животот.⁸¹

Вистина е дека сите ученици не можат на исто ниво да се задоволат по однос на нивното вклучување во областите на знаења од кои се организираат во доменот на слободните активности на учениците за проширување на знаењата. Некои од учениците можат да бидат задоволни само со вклучување во една област, додека на други им е потребно повеќе стимулации и вклучување на повеќе области. Затоа посебно треба да се води сметка кога е во прашање воочување на различните индивидуални интереси и потреби на учениците, која може да се постигне преку организирање на голем број на активности (секции) за проширување на знаења како и создавање на еден конзистентен и соодветен распоред за нивно реализирање, но секогаш придржувајќи се кон принципот на слободен избор во вклучување на учениците во определни секции.⁸² Од тој аспект сметаме дека улогата на наставниците во организирање на слободните активности за проширување на знаењата е од големо значење. Улогата на наставникот-професорот поминува низ неколку фази и тоа:⁸³

1. Фаза на насочување кон избор на слободните училишни активности за проширување на знаења,
2. Фаза на организирање и реализирање на слободните училишни активности за проширување на знаења и
3. Фаза на воочување на активностите во процесот на нивното реализирање.

Почитувањето и реализирањето на овие фази од страна на наставникот-професор, ја прават неговата работа успешна и ефикасна, односно овие фази всушност се и целни стратегии за успешно организирање и реализирање на слободните училишни активности.

Оттука може да кажеме дека посебноста на научно истражувачките слободни активности на учениците се согледува од фактот дека тие од една страна претставуваат

⁸¹ Баракоска, А. (2005). *Педагошката слободно време*. Скопје: Доминант, стр.85

⁸² Брада, Р. (1994). *Училишна педагошката*. Тетово: **Џабел**, стр.201-203

⁸³ Мурати, Р. (2014). *Методика на воспитна работа*. Тетово, стр.39

перманентно усовршување и надградување на интелектуалните способности на учениците, а од друга страна тие се многу значајни поради фактот што учениците не чувствуваат принуденост во усвојувањето на одредени знаења, умеања и навики кои што во принцип се случува во редовната настава. Тоа што посебно треба да се нагласи исто така е, дека ограниченоста на овие активности не смее да се сведува само во училишните услови туку тие можат да се развиваат и надвор од училиштето зависно од индивидуалните интереси на учениците.

Исклучителноста на овие активности се согледува токму во фактот дека учениците учат според нивното определување, без никаква принуденост, а токму такво проширување на знаењата прераснува во знаење кое е подолготрајно и функционално, и тие може да се применуваат во нивниот секојдневен живот.

2.4.2 Културно-уметнички активности и нивното воспитно делување

Слободните културно-уметнички и културно забавни активности се развиваат во училиштето, од една страна, заради: воведување на учениците во разни области на културно-уметничкиот живот и создавање; давање можност на учениците да ги доживуваат културно-уметничките вредности; како и навикнување на учениците за културно и организирано да го користат нивното слободно време. Истовремено тие создаваат услови за работа и развоток на оние ученици кои што покажуваат посебен интерес и склоност во одделни видови културно-уметнички активности.

Во контекст на значајноста на овие активности авторот Кардељ (според Теодосиќ, Р.) вели : „Културнаа разонода е оштетена и употреба и ако заедницата не ја осигури оваа употреба во доволна мера, ќе се појават разни друштва, какви било, облици на некултурна разонода ”⁸⁴. Уметноста претставува човечка активност, поврзана со сетилата, со емоциите и со интелектот на личноста. Може да се каже дека уметноста му е својствена на човекот, тој се разликува во рамките на природата и се издвојува од останатите живи битија.⁸⁵

Оттука произлегува дека улогата на културно-уметничките активности е многу значајна со оглед на тоа дека тие претставуваат и составен дел од животот на младите.

⁸⁴ Теодосиќ, Р. (1987). *Педагогика-учебник за училишките школи*. Скопје: Просветно дело, стр. 303

⁸⁵ <https://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82>

Естетското воспитание на учениците, од аспект на педагогијата на слободното време е вечно експериментирање со самите себеси, својата фантазија, израз и зависно од достигнувањето може да стане и професија, ако ученикот се афирмирал како уметник.⁸⁶

Според тоа може дакажеме дека културно-уметничките активности имаат големо влијание во естетското воспитание кај учениците, преку нив на учениците им се овозможува воочување на убавото, творештвото, креативноста, како и формирање на културата за користење на слободното време.

Организираноста на овие активности зависи и од начинот и материјално-техничките услови на училиштето. Културно уметничките слободни активности на учениците можат да се реализираат во училишните читални и библиотеки, во училишните списанија, во различните културни училишни секции како драмските, ликовните секции, филмски секции и сл, потоа преку среќавање со истакнати (еминентни) личности, преку учествување на учениците во некои одделни настани, слушање на опера, преку организирање на училишен оркестар, преку посета на различни музеи, изложби, театри, преку обезбедување на различни простории и работилници за изведување на индивидуални и групни активности и сл.

Всушност овие активности имаат и најдолга традиција во училиштата. Нивната цел е да се задоволат различните интереси на учениците во областа на културно-уметничкото подрачје односно развивање на творечките способности од овие области. Овие активности можат да се реализираат на индивидуален-самостоен начин и преку групи/секции, како на пр. преку :⁸⁷

- ❖ Фолклорна секција;
- ❖ комбинирани (литературна, поетска, новинарска) секција ;
- ❖ Драмска секција;
- ❖ Филмски секции;
- ❖ Музичка секција;
- ❖ Ликовна секција, итн.

⁸⁶ Баракоска, А. (2005). *Педагогијата слободно време*. Скопје: Доминант, стр.86

⁸⁷ Теодосиќ, Р. (1987). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно дело, стр. 303

Исто така можат да бидат и здружени во културно-уметничките друштва во училиштата. Со овие активности се овозможува вклучување на учениците од различна возраст во зависност од нивните интереси и вродени потенцијали. Најчест облик на работа на овие секции се: состаноци, средби со уметници, соработка со детскиот печат, конкурси, писмени новости, изложби, рецитали, учество на приредби, посети и турнеи, издавање на училишен весник, итн.

Оттука може да кажеме дека овие активности имаат голема вредност кога е во прашање посебно естетското воспитание на учениците како и формирањето култураза користење на слободното време од страна на младите. Преку овие активности се унапредува културниот капацитет на младите (литературните, драмските, фолкорните, новинарските, музичките и ликовните секции).

2. 4.3 Технички и работно-производните активности и нивното воспитно делување

Во работното и техничкото воспитание постојат низа сложени дејности каде човекот може да го најде својот предизвик и поттик за творештвото. Работната и техничката култура денес е призната и од ренесансата и се повеќе влегува во програмите не само на стручните туку и во општообразовните подрачја. За педагогијата на слободно време секако е многу поважно оспособувањето на учениците за творечки пристап кон новите технологии, а во врска со тоа и развивање на иновациска култура, затоа што е мошне интересна за учениците и дава подобри воспитни резултати. Овие активности се посебно блиски на современото дете и тоа со задоволство го исполнува своето слободно време.⁸⁸

Во тој контекст вреди да се спомене мислењето на авторот Д.Нола.(*сѝоред Емерлаху, Д*) кој вели: „општественото воспитание воопшто, претендира дијалектичко унифицирање помеѓу учењето како процес и слободните училишни активности. Така што, помеѓу работните и политехничките предмети како и слободните активности на учениците со технички и работно-производен карактер, не смее да постои никаков паралелизам или

⁸⁸ Plenkovic , J .(1997).*Slobodno vrijeme i odgoj*. Zadar :Filozofski Fakultet,стр.47-57

пак дуелизам, напротив тие треба взаемно да се дополнуваат, односно да функционираат како тоталитет во сите воспитно-образовни задачи на воспитно образовниот процес”.⁸⁹

Како многу значаен фактор во определување и развивање на овие активности се смета и личноста на професорот кој ќе се определи да предава во оваа област. Тој треба да поседува доволно теоретски знаења во научната област, со цел секоја практична и производна работа добро пред сè да го објаснува а потоа и практично да го примени во соработка со учениците.⁹⁰

Токму овие цели на работното –техничкото воспитание пред сè можат да се постигнат преку организирање и реализирање на слободните технички и работно-производни активности. *Работното воспитание и образование кое може да се постигне преку слободните училишни активности не офаќа само подготвување на младите за работното производство, туку пред сè офаќа подготвување на младите генерации за техничка работа која се повеќе се појавува во информатиката, без разлика на нивното место и нивната професионална ориентација.*⁹¹

Преку овие активности им се овозможува на учениците да се занимаваат пошироко со техничките и работно производствените дејности и на тој начин тие ги збогатуваат и прошируваат нивните технички и работно производни знаења, при што истовремено се збогатуваат и со техничката култура. Со овие активности на учениците им се пружа можност да ги задоволат своите интереси, да ги развиваат своите склоности и афинитети за одделни видови технички и работно производни знаења, кои што се многу значајни за зближување на учениците со реалниот свет (светот кој ги опкружува).

Во основа, поврзаноста и интегрирањето на целиот воспитно -образовен систем со работата и производството опфаќаат една од нашите фундаментални стратегии во оваа значајно општествена област. „Политехничкото воспитание и образование според карактерот и современата концепција е општа и фундаментална воспитна компонента, таа е неразделива во воспитанието и образованието на секоја индивидуа, и истата е многу

⁸⁹ Емерлаху,Д.(1997). *Методика на воспитанието на работата*. Приштина: Приштински Универзитет, стр.250

⁹⁰ Prodanović,Т.(1966). *Nastavnikova didaktička kultura kao pretpostavka savremene nastave*. Sarejevo: Naša škola, стр.1-2

⁹¹ Milat, J Milat,J.(1988) . *Radno politehničko odgojno-obrazovno područje kao podsistem sistema odgoja i obrazovanja i tehničke kulture*. Osjek: Zivot i škola, 48

важна во подготвувањето и прилагодување на младите за една средината во која тие живеат, а која од ден на ден е со потехнизирана и индустриализирана”.⁹²

Техничките и работно-производните слободни училишни активности, освен работно-техничкиот карактер, треба да развиваат кај личноста на ученикот и хуман, антрополошки и општествен карактер, доколку сакаме да се постигне нивната вистинска воспитна вредност. Преку овие активности им се дава можност на учениците да си ги увидат своите способности во областите на техниката и производството и со тоа изборот на нивното понатамошно занимање, односно им се овозможува училишна и професионална ориентација.

Слободните технички и работно-производните активности на учениците можат да се реализираат како секции, група или на ниво на одделение (група). Техничките и работно – производните активности најчесто се обединуваат во Клуб на техничари во училиштето и се однесуваат на одредени области од науката и техниката, а не тесно само на наставните предмети.

Организираноста на овие активности зависи од материјално-техничките услови на училиштето и воедно од возраста на учениците. Битен елемент во работно-производните активности е учениците да се поделат и да се организираат во ниво на секции, при што секоја секција (група) ќе обработува дел од некоја активност и ќе се реализира однапред поставената задача. Секциите (групи) во кои што можат да се реализираат **технички и работно-производните слободни активности на учениците можат да се поделат како секции на:**⁹³

- ❖ Радиоаматери,
- ❖ Фотоаматери,
- ❖ Електричари,
- ❖ Автомотористи,
- ❖ Градежници
- ❖ Моделари,

⁹² Milat, J. (1988). *Radno politehničko odgojno-obrazovno područje kao podsistem sistema odgoja i obrazovanja i tehničke kulture*. Osijek: Zivot i škola, стр. 475

⁹³ Теодосиќ, Р. (1987). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно дело, стр. 307

- ❖ Столари,
- ❖ Механичари,
- ❖ Метеоролози,
- ❖ Сообраќајци, итн.

Тоа што вреди да се спомне е дека во секоја од овие секции или клубови се избира раководство од самите ученици и според определени правила на раководството се организираат и начинот на изведување на активностите. Во оваа група на слободно технички и работно-производните активности може да се набројуваат и **слободните економски училишни активности**. Овие активности претставуваат специфичен вид на активности и се развиваат во рамките на ученичките задруги. Задача на ученичката задруга е со непосредно вклучување на учениците во производството и во општествено-корисната работа да ги запознае учениците со вистинската општествена производствена работа.⁹⁴ Овие активности всушност сужат и како многу значајно средство за општествено воспитување и економско образование на младите. Воспитната вредност е поголема доколку овие активности прераснуваат и како хоби кај учениците, кој што крајно можат да завршат и во определувањето на учениците за нивна идна професија. Покрај се преку работно-техничките активности се влијае и во истрајноста на извршување на задачата, преку нив се развива љубовта кон работата, се постигнуваат позитивни навики. Ако реално се применуваат и се организираат според бараните стандарди се постигнува и учење и управување со најновите современи направи.

2.4.4 Слободно – спортски (физички) активности

Физичките слободни активности на учениците во училиштето се организираат или во рамките на општото фискултурно училишно друштво или во рамките на одделни клубови и секции во училиштето кое ја обединува работата на сите клубови и секции.

Како основна задача на овие активности е вклучувањето на сите ученици во разновидните спортски активности кои се организираат во училиштето. Првична цел на оваа задача е правилниот физички развој на учениците, додека како секундарна, исто така многу важна цел е да им се овозможи на сите ученици кои се интересираат и кои

---

⁹⁴ Теодосиќ, Р. (1987). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно дело, стр. 304

покажуваат посебни склоности за одделни спортски дисциплини како одбојка, кошарка, ракомет, тенис, скијање, планинарство, пливање итн., да го задоволат своето интересирање и да ги развијат своите склоности.⁹⁵

Како најпогодни форми за физички (спортски) активности на учениците можат да бидат:

- ❖ Различните натпревари;
- ❖ Турнири,
- ❖ Слетови;
- ❖ Заедничките излети во природата;
- ❖ Логорувања;
- ❖ Училишни клубови;
- ❖ Атлетски вежби и сл .

Спортско – рекреативните активности всушност им овозможуваат на учениците да се дружат, забавуваат, го зајакнуваат здравјето, придонесуваат за активен одмор, забава и корисна разонода. Понекогаш со нив се поврзуваат и ритмичката и музичката секција. Затоа сметаме дека овие активности се многу значајни за потполен развој на личноста на ученикот.

Имено физичката активност кај младите е многу важна за нивниот психофизички развој. Во помладите години учениците се задоволуваат преку реализирање на полесни физички активности кака што е трчање, скокање, играње на полесни спортски игри и сл, но како тие растат така и телесно од ден на ден стануваат појаки и посилни, при што физичката активност која треба да се реализира во периодот на адолесценцијата станува посложена и добива посложени цели и задачи како во секојдневниот живот, така и во училишни услови. Според тоа се појавуваат колективни игри за кои е потребно да се изведува тимска работа, а со тоа се појавува и потребата за училишни спортски клубови, и

---

⁹⁵ Теодосиќ, Р. (1987). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно дело, стр.302

сл. кои ќе ги задоволат физичките потреби на младите воедно ќе придонесат кон нивниот физички, психички и културен развој.⁹⁶

Според горенаведените класификации на слободните училишни активности може да кажеме дека слободните училишни активности всушност се толку значајни колку и самата настава кога треба да се придонесе во севкупниот квалитет на воспитно образовниот процес. Затоа покрај наставата во училиштето неопходна е организација и на различни видови слободни училишни активности кои функционираат преку реализација на определни училишни секции.

Слободните училишни активности, се реализираат главно во слободно време на учениците, односно во воннаставните часови и тие се дел од програмската поставеност на училиштето. За реализација и организација на овие активности освен стручните соработници на училиштето како значајни модератори на овие активности се сметаат и професорите (наставниците) кои во склоп на наставата реализираат и училишни активности во кои претежно ги вклучуваат учениците кои покажуваат заинтересираност во нивната област. Оттука може да кажеме дека целиот воспитно-образовен систем треба да има сериозен пристап кон проблематиката на слободното време и слободните училишни активности ако сака да се постигнува општата воспитна цел. Воспитно образовниот систем треба да се заложит за правилно и реално организирање и реализирање на овие активности кои што претставуваат единствена можност за надминување на ограниченостите кои се појавуваат во наставата.

3. ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ КУЛТУРА

Поимот *култура* (лат. *cultura* – облагородување, воспитание, образование) иако многу често се употребува и во пишувана форма и во секојдневниот говор, сепак неговото значење и натаму останува мошне флуидно и поради тоа, затемнето и нејасно докрај. Зборот култура всушност историски гледано, доаѓа од латинскиот збор: *cultus*, што првобитно значел одгледување, обработка на полиња. Со понатамошниот развој на зборот се формира и поимот на културата, и со текот на времето зборот култура добива

⁹⁶Noemie, P. Beaulieu. (2008). *Physical Activity and Childrean. -New Research..* New York: Nova Sciens Publisher ,стр.10-15

метафоричка смисла и од одгледување на земја преминува во одгледување на духот т.е. од култура на земјата се пренесува на култура на духот.⁹⁷

Концептот на култура е дефиниран на различни начини. Така, на пр. според една дефиниција културата го претставува : „Вкупниот збир на знаци кои членовите на едно одредено општество ги признаваат едни со други, и кои ги разликуваат од луѓето кои не припаѓаат на тоа општество”. Култура исто така се одредува како „збир на единствени духовни, материјални, интелектуални и емоционални модели на едно општество или група на луѓе ... со нивната уметност, книжевност, начини на живеење, вредносните системи, традиции и верувања". Ако гледаме од перспектива на социјалната кохезија, безбедно е да се каже дека културата е центарот на индивидуалниот и општествениот идентитет, а тоа е главна компонента во разбирање на групниот идентитет. Кога се размислува за култура, се земаат предвид сите фактори кои ги обликуваат поединечните начини на размислување, верувања, чувства и активности на членовите на едно општество. Размислувањето за културата секогаш води кон размислување за односот меѓу културите, односно нивните интеракции. Културните разлики кои ги гледаме меѓу луѓето ни овозможува да станеме свесни за културата.⁹⁸

Историјата во употребата на овој комплексен термин може да се проучува кај Кербер и Клакхон (Kroeber and Kluckhohn,1952) и Вилијамс (Williams,1958). Започнувајќи како именка за процес –културата (негувањето) на насади или (чувањето и одгледувањето) на животни, и пошироко културата (активно негување) на човековиот ум - во доцниот осумнаесетти век, особено во Германија и Англија, овој комплексен термин стана именка за конфигурација или генерализација на „духот“ којшто изразуваше „еден целовит начин на живот“ на еден одделен народ.⁹⁹

Досегашната традиција во определувањето на овој поим покажа дека се многубројни авторите што се обиделе да го детерминираат, односно да ја постават семантичката рамка на овој поим, па оттаму многу често се среќаваме со различни, но и меѓусебно контрадикторни дефиниции. Дека тоа е навистина така потврдува и Иван

⁹⁷Младеноски, Р. (2001). *Култураџа, оројосџа и литератџураџа*. Штип: Филолошки факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“, стр.202

⁹⁸ УСАИД. (2013). *Промоџја на мулџикулџурализмоџ во образовањеџо*. Скопје : МЦГО, стр.4

⁹⁹ Вилијам, Р. *џревод од англиски* , Трајаноски, Ж. (1996). *Кулџураџа*. Скопје: ЦИП-каталогизација во публикаџија - Народна и универзитетска библиотека „ Климент Охридски”, стр. 7

Цепароски во предговорот кон „Аспекти на другоста“, каде што децидно вели: „Поимот култура е еден од најкомпликуваните поими со огромни одлики на значења. Културата е она што се пренесува повеќе социјално отколку биолошки, иако поимот култура е поимен термин за симболичките и научните аспекти на човечкото постоење.“¹⁰⁰

Различните објаснувања на поимот „култура“ се одраз на различните теории и критериуми на разбирање и оценување на човековата активност. Културата се зема традиционално како најстара човечка одлика, она што ја одделува човекот од животните. „Вистина е дека некои животни и птици градат живеалишта, вредно работат како луѓето, но сето тоа го прават за да преживеат со помош на своите инстинкти. За разлика од животните, луѓето се прават плански. Нив не им е дозволено само да преживат. Тие сакаат да си го олеснат и разубават животот. Затоа градат модерни живеалишта и патишта, конструираат мостови и авиони, отвараат училишта и факултети и се образуваат“.

Културата ја обезбедува опстанокот на цивилизацијата. Таа настанала кога настанал и човекот, нејзе ја сочинуваат две компоненти: традиционалните норми, верувања, вредности и однесувања, од една страна и поединецот, од друга, кој активно влијае врз измените на културните традиции и со својата интеракција станува основен двигател во промената на традиционалните елементи на културата.

Со тоа може да се заклучи дека културата претставува збир од материјални и духовни вредности кои се под влијание на традиционалните рамки и на современите промени кои ја формираат прифатливото однесување на членовите на едно општество. Карактеристичниот начин на однесување на поединецот не претставува културна вредност ако не е дел од обичаите и однесувањата на групата - општествените норми на однесување кои ја претставуваат правилата на однесување во една култура.¹⁰¹

Терминот култура за научниците има пошироко значење од она кое овој термин го добива во секојдневниот говор. Во општествените науки културата го подразбира сето она во човековото општество што се пренесува повеќе социјално отколку¹⁰² биолошки, додека здравозразумската употреба ја сведува само на уметностите. Културата според тоа,

¹⁰⁰ Цепароски, И. (2007). *Аспекти на другоста* - зборник по културологија. Скопје: Евро-Балкан Пресс, Менора, стр. 346

¹⁰¹ Костова-Тракова, Г. (2010). *Граѓанско образование*. Скопје: МОН – РМ, стр. 12

¹⁰² <http://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>, Дефинирање на поимот култура. 24.02.2015. 17:45 h

е општ термин за симболичките и научените аспекти на човековото општество, иако некои *бихејвиористи докажуваат дека и некои примати имаат одредена способност за култура. Според социјално-антрополошките идеи кои се засновани според дефиницијата што ја дава Едвард *Тајлор во 1871 год. која гласи „*Културата претставува целосен систем кој офаќа знаења, верувања, уметности, морал, право, обичаи и други способности, умеења и навики кои човекој ѝ стекнал како припадник на општеството.*¹⁰³ Во оваа дефиниција Тајлор упатува на комплексот од научни сознанија, верувања, уметност, морал, право и обичаи. Оттука јасно се согледува изединачувањето на културата и цивилизацијата како едно исто. Ова поистоветување всушност е пренесено како реакција од страна на германската употреба. Тие сметаат дека тоа е неспојливо со разграничувањето меѓу *Kultur* и *Zivilisation*, каде што првото се однесува на симболите и на вредностите, додека второто на организацијата на општеството.

За антрополозите од 19 век, како што се Тајлор и Луис*Морган, културата е свесна творба на човековата разумност. Во оваа концепција, културата и цивилизацијата покажуваат прогресивна тенденција кон она што се смета за повисоки морални вредности. Сфаќањето на Рут*Бенедикт е базирано врз основа на концептот во кој се вели: „*културата може да ѝ обезбеди начинот за објаснување и разбирање на човековото однесување, системите на верувања, вредностите и идеологиите, како и посебните културни специфики на поединците на личности.*“ Хердер (1784-91), пак, ја третира културата како и секој останат вид природа, во која заемно се поврзани и организирани човекот како единечен организам и неговата свест, согледувајќи ја како реализација на самосвеста во духот на своите потреби. Според ова, човечкото суштество е единственото кое ја креира и негува културата, но која е одговорна за душевната нега, без која сечиј живот би бил хаотичен.¹⁰⁴

Според социологот Антони Гиденс културата се состои од вредности, кои ги почитуваат сите членови на групата, се состои од норми кои ги почитуваат тие и од материјалните добра кои ги создаваат. Вредностите претставуваат апстрактни идеали, додека нормите претставуваат одредени принципи или правила кои луѓето треба да ги почитуваат. Нормите претставуваат „тоа што треба да се прави“ и „тоа што не треба да се

¹⁰³ Маршал, Г. (2004). *Оксфоршки речник по социологија*. Скопје: МИ-АН, стр.234

¹⁰⁴ Herder J.G.(1962). *Misli o filozofiji istorije*. Warszawa, tom 1, стр.4

прави” во социјалниот живот. Кога го користиме поимот култура во секојдневниот живот, често го споредуваме како еквивалент на „највисоките елементи на мислата”-уметност, книжевност, музика и ликовно.¹⁰⁵

Поимот култура во најопшта смисла всушност се однесува на:¹⁰⁶

- Конкретен систем на вредности кои овозможуваат насочување на човековото однесување, градење на ставови, односи, умеења и вештини.
- Организираноста, имплементацијата и резултатите на севкупноста од човечки способности во сите сфери на живеењето и работењето.
- Систем на симболи со чија помош се остварува комуникацијата, препознавањето и посебните значења на појавите и процесите во рамките на едно општество или помеѓу јазични општества. Во тој систем на симболи спаѓаат: јазикот, гестовите, обрасците на однесување, мотивите, идеите, светите предмети и сл.
- Колективна меморија: генерациското искуство (историски континуитет на пренесувани и развивани знаења, умеења, вештини). Секоја генерација не создава одново култура, туку таа се пренесува, надградува, менува од поколение на поколение.
- Норми со кои се реализираат вредностите и се штитат интересите на општеството. Тие покажуваат каде и како треба да се однесуваат луѓето.

За авторот Коковиќ културата се сведува на усовршување на човековиот дух, на историско совршенство на човештвото кое своите извори ги наоѓа во образованието и просветувањето.¹⁰⁷

Додека авторот З. Жоглев, од позначајните поими во книгата Социологија на образованието, културата ја дефинира како: „Специфичен феномен или процес на создавање на вештачки свет од страна на човекот (на природата или природата или нејзино совладување) кој ги задоволува човековите потреби, а го овозможува континуитетот и просперитетот на општеството, додека истовремено е и оној посебен елемент на

¹⁰⁵ Giddens, A. (2009). *Sociology*. Cambridge: Polity Press, стр.43

¹⁰⁶ Klokovska, A. (2003). *Sociologija kultura*. Sarajevo: KRUG 99, стр.18-23

¹⁰⁷ Коковиќ, Д. (1994). *Социологија образовања - друштво и едукативски изазов*. Нови Сад, стр.212

*човековиото постоење, имено неговата творечка димензија, што го разликува човекиот од сите други живи суштества*¹⁰⁸

Од горенаведеното подразбираме дека сфаќањето на термините како што се култура и цивилизација се разликува кај различни народи во Европа. Така според Англичаните и Французите поимот цивилизација претставува највисок степен на развојот, а пак за Германците поголемо значење и придаваат на културата. Според нив секоја култура е однапред определена како единствена и поради тоа има еден вид онтолошки статус, наспроти цивилизацијата која има онтички, односно минлив статус.

Оттука може да кажеме дека културата претстваува систем на позитивни вредности кои се пренесуваат од генерација на генерација, при што секој народ се карактеризира според одредени културни карактеристики, било тоа да се религиозни, општествени или сл.

Поради самиот факт дека културата претставува прилагодлива категорија таа се прилагодува и на различните промени кои се предизвикани од рапидниот научно технолошки развој. Културата всушност може да кажеме дека со самото тоа што претставува систем на вредности кои генерациски се пренесуваат, го означува однесувањето на одредени поединци, но сепак не треба да се занемарува фактот дека и промените во однесувањето ја менуваат културата. Така според овие промени вредностите кои денес ги имаат младите со текот на нивното стареење ќе станат слични на оние кои ги има постарата општествена заедница, а вредностите на иднината ќе бидат слични на вредностите кои ги имаат денес младите генерации, при што преку размена на генерации постепено ќе се дојде до размена на актуелните вредности со вредностите на младите луѓе. Затоа треба да внимаваме какви културни вредност создаваме кај младите кои ќе ја претставуваат иднината на нашето општество. Како биден фактор во подигнувањето на културните вредности всушност спаѓа и слободното време на личноста.

Како еден многу значаен диапазон на човековиот живот, оваа општествена појава се смета како многу значајна во формирањето на личноста, а посебно на младата личност.

Рапидните социо-културни промени создаваат нови социјални групи и нови проблеми во врска со слободното време на младите. Промената на традиционалните

---

¹⁰⁸ Жоглев, З. (2002). *Социологија на образованието*. Битола :Универзитет „Св.Климент Охридски”, Педагошки факултет, стр.305

културни вредности и создавањето на нови вредности, создава услови за зголемување на обемот на слободното време на младите, но сепак не се води доволно сметка за содржината со која младите си го исполнуваат нивното слободно време.

Врз основа на оваа, постојат и прашања како на пример: Како младите да ги ослободиме од празни и комерцијализирани забави?; Како да се избегне заморот и празнината во нивното слободно време? и Како да се спречи социјално-неприфатливото однесување кое често пати се појавува како феномен на модерното општество? Одговорот на ова лежи во начинот на организирање и реализирање на слободно време на младите, односно содржината со кои младите често го исполнуваат нивното слободно време. Колку општествените институции се грижат кај младите да формираат одредена култура за организирано и конструктивно користење на слободното време.

Нема сомнение дека слободно време, само по себе, дава големи можности за развој на културните и креативните особини на личноста, според тоа воспитно образовните институции во соработка со сите други општествени фактори треба посериозно да го сфаќаат овој општествен феномен и да чекорат кон преземање на соодветни мерки во програмирањето на различните слободни активности кои придонесуваат во надградување на младата личност и формирање на културата за користење на слободното време.

3.1 Културен аспект во поминувањето на слободното време на младите

Гледано низ историјата, дваесетиот век стана век на слободното време, време кое треба корисно да се планира и насочува со цел, време кое го збогатува човечкиот живот. Во тоа време човекот е ослободен од работните и професионалните обврски и слободно може да располага со истото. Во денешниот период се повеќе се води расправија кон начинот на поминување на слободното време, како да се осмисли слободното време на младите на културен и конструктивен начин да се исполнува и организира. Слободното време во современото општество означува „простор и можност за интеракција во процесите на индивидуализација, социјализација и инкултурација и простор за себе-реализација”.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ Previšić, V. (2000), Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse, Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 141; 4, str. 403-405.

Од педагошки аспект, слободното време пред сè треба да биде осмислено и добро ориентиран во правилни и културни вредности, преку организирани слободни активности. Културата на слободното време зависи од квалитативните вредности на неговите содржини. Културата го одредува степенот до кој општествените групи развиваат воочливи обрасци на живеење и даваат изразен облик на целиот општествен и материјален контекст.¹¹⁰

Градејќи сопствен стил во афирмативното и културното социјално окружување, младите пронаоѓаат смисла и сила за идната организација на животот. Според Томиќ--Колудровиќ и Лебуриќ (2002), животните стилови се релативно стабилни начини на однесување и се изразуваат во сите животни подрачја. Според тоа сметаме дека преку збогатување на слободното време на младите, со збогатувањето на неговата структура, промената на динамиката и местото на дејствувањето можат делумно да се променат и нивниот начин на живеење, односно може да се променат и животните стилови на младите.¹¹¹

Животот и активностите на младите во слободното време се од огромно значење за нашата цивилизација. Автономното и активно учество низ игра, хоби или творештво подразбираат конкретни и планирани активности кои можат да доведат до темелни промени во животот. Слободното, но испланирано време го прави животот разновиден, организиран, креативен и исполнет со смисла. Младите низ соодветни програми ја развиваат својата индивидуалност и аматерски се запознаваат со научно – техничките – уметничките – спортските содржини и активности. Но за жал денес феноменот на времето кај младите се повеќе наликува на оној кој владее во медиумите, машинеријата, ефтините забави, и сл. Младите луѓе речиси во поголем дел од нивното слободно време го поминуваат во активности од пасивен карактер кои во ниту еден даден момент не придонесуваат во нивниот правилен развој. „Масовност на медиумите, вели авторот Бранковиќ, не означуваат секогаш само автоматски негативни карактеристики на културата, но масовноста може да има негативна конотација доколку културата изразито

¹¹⁰ Hall, S., Jefferson T. (1976). *Resistance Through Rituals, Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson., стр.10

¹¹¹ Томиќ-Колудровиќ, I., Lebuříć, A. (1996). *Mladi danas : drukćiji, ali isti.*, Zagreb: Društvena istraživanja, 25-26, 5(5-6), стр. 963-976

се поврзува со потрошувачката сила односно со економските вредности. Според тоа некои автори сметаат дека покрај масовна во модерното време постои потрошувачка култура”.¹¹²

Новите медиуми во сигнификација со компјутерот, ја претставуваат масовната култура која во главно е област во пренесувањето на содржината во слободното време.¹¹³ Зголемувањето на бројот на научните и техничките иновации, брзиот развој на технологијата, усовршувањето и порастот на производството, потрошувачката и профитот, делотворноста, рационализацијата и информатизацијата се во зависност од степенот на општествениот развој. Во тој контекст В. Јанковиќ вели: „Слободното време придонесува во хуманизација на работата, творење на рамнотежа помеѓу работните активности и активностите во слободното време, таа е општа општествена појава која помага во спречување на негативностите на механизацијата и автоматизацијата, при што служи за дополнување на работата и животниот стил”.¹¹⁴

Изложеноста на децата и младите на многубројните влијанија на потрошувачкото општество, барањата кои пред нив ги поставуваат родителите, училиштето, друштвото, отсуството на соодветна комуникација и топлина на човечките односи, непримерноста на наставните постапки кои во прв ред го ставаат квантитетот (количина на факти и податоци), наместо квалитетот (трајност и употребливост на знаењето стекнато низ искусствено учење, лична активност и доживување на сопствената вредност), доведуваат до користење на слободното време како простор за „бегство од реалноста”, притисокот и фрустрациите. Во такви околности просторот за слободно време станува отворен за бројни облици на непосакувани и општествено неприфатливи влијанија и однесувања.¹¹⁵

Во современото дефинирање на слободното време може да се воочат четири потреби на младите: потреба за забава, за одмор, за рекреација и за културни аспекти во поминувањето на слободното време.

¹¹² Branković, D. (2009). *Kultura i slobodno vreme*. Banja Luka: Comesgrafika., стр.32-40

¹¹³ Plenković, J. (2000). *Slobodno vrijeme mladežih*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, стр.23

¹¹⁴ Janković, J. (1967). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb

¹¹⁵ Mlinarević, V. ; Gajger, V. (2010). *Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja*. Međunarodna kolonija mladih Ernestinovo: 2003.-2008.: zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem. Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni i umjetnički rad, стр. 43-58.

Потреба за забава: Целокупниот развој на општеството, посебно техниката, технологијата и комуникацијата го зголемуваат просторот и количината на слободно време, посебно кај децата и младите. Според научните истражувања, најголем дел од слободното време младите го поминуваат во друштво на врсници, барајќи содржини и начини на живот различни од семејните и училишните. Дел од некои истражувања истовремено ни покажуваат колку младите (учениците од средното образование) денес се склони покрај структурираните активности нивното слободно време да го исполнуваат со активности од пасивен карактер. Во слободното време тие најчесто бираат активност од општествен карактер, како што се излегување и дружење со пријателите, посетување на различни клубови, слушање музика и сл, додека многу малку интерес покажуваат за културните и образовните активности. Забавата служи за да го исполнат времето кое им останува на располагање после вообичаените работни и училишни обврски. Забавните содржини и активности бараат мал или никаков ангажман. На исто скалило како активниот карактер на излегувањата се пасивните активности како гледање (неадекватна) телевизиска програма, читање „жолт печат“ и слушање неадекватна музика.¹¹⁶

Потреба за одмор: Поединецот со одмор ги обновува своите продуктивни и репродуктивни сили, опуштајќи се од напнатоста што ја креира секојдневното темпо на живот. Одморот може да го сфатиме како пасивен чин, но и како регенерација и обновување на силата и енергијата. Со мирно опуштање, сон или дремење, може да се одмара и со телевизија, читање весник или книга (што претставува и вид забава), без интензивен интелектуален напор.

Потреба за рекреација: Младите личности кои своето слободно време го исполнуваат со активно занимавање со различни содржини, придонесуваат истите да влијаат на нивниот развој. Во практика, веќе со векови егзистираат различни облици на собирање на деца и млади. Во училишниот период тоа се вонучилишните и воннаставните активности. Најчесто тоа се: спортските активности, културноуметничките, техничките и сродните, а се одвиваат во рамки на училиштето, некоја организација, здружение или сојуз, кои се отворени кон сите кои сакаат да се вклучат и овозможуваат занимавање со

---

¹¹⁶ Mlinarević.T.(2004).*Stilovi slobodnog vremena srednoškolca Slavonije i Baranje*.Zagreb:Pedagoški istraživanja,1(2),стр.241-225

конкретна програма. Младите во прв план, ги интересираат активности насочени кон личното уживање, дружење, забава и релаксација; често рекреативниот пристап им е синоним за недоследност и површност, бидејќи конкретниот ангажман, интелектуален, емоционален, телесен, социјален, после првобитното одушевување и занес, им станува напорен. Некои тогаш се откажуваат од активностите, бидејќи немаат ни волја, ни желба да истраат во тоа, односно не гледаат никаква цел.¹¹⁷

Културата на младите и слободното време: Во продолжение на овој дел од трудот ќе се задржиме на некои културни аспекти на поминувањето на слободното време од страна на младите. Културата на младите и нивното однесување во слободното време стануваат подрачја од кои може да се дознае што тие мислат, бидејќи опфаќаат се што младите чувствуваат, вреднуваат, на што се надеваат, а што може да се забележи преку нивниот живот, јазик, музика, мода или идоли.¹¹⁸

Кога зборуваме за културниот аспект на слободното време, зборуваме за времето погодно за размислување и за создавање критички став кон појавите и светот. Со тој аспект го поврзуваме образовниот систем, кој треба да не научи не само како да учиме, туку и како квалитетно да се исполнува слободното време. Мартиниќ (1977) смета дека со културните содржини треба да се развие склоност и кон културата, да се запознае и истражи. Културата во слободното време носи најголеми можности за радикализација на индивидуата и колективната свест. Организираните културно-уметнички активности обезбедуваат културен просперитет, поттикнуваат развој на способностите, вештините, го негуваат творештвото, но и ги навикнуваат младите на култура на поминување на слободното време. Под култура на поминување на слободното време се подразбира позитивен и оптимален аспект на користењето на слободното време, во вид на учење, усовршување, развивање способности и творечки вештини. Слободното време е погодно за комплетирање на сопствената личност, како на интелектуален, така и на емоционален план. Во него се создаваат услови за развој на склоностите, вештините, се открива

¹¹⁷ Vidulin Orbanić, S. (2008). *Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu*. Metodički obzori, 3,2, стр. 19-33.

¹¹⁸ Leburic, A., Relja, R. (1999). *Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu*. Zagreb: Hrvatski Napredak 140 (2): pedagoško-književni zbor, стр.175- 184.

надареноста и талентот за одредено подрачје и се залага за развој на сите човечки квалитети.¹¹⁹

Културата на слободното време на ученикот уште е специфична. А нејзината изградба во училиштето е многу комплексен, интердисциплинарен и мултидисциплинарен поим. Како нејзини важни основни обележја, може да се истакнат:¹²⁰

1. Негување, образување, оплеменување, збогатување на духот на ученикот во слободното време,
2. Принцип на слобода изборот на обликот и содржината на активноста во слободното време на ученикот,
3. Целта е одмор, рекреација и развој на личноста на ученикот, неговите индивидуално-развојни потенцијални способности, наклонетости, интереси кои имаат општествена вредност и значење,
4. Се развива во склад со материјалните, технолошките и стручно педагошките можности на училиштето.

Јасно, ваквите поими за одредување на културата на слободното време на учениците може да се стави под критична лупа. Дали таа е сеопфатна, дури и од аспект на возраста и возрасните карактеристики на ученикот во основно, средно училиште, децата на предучилишна возраст и младината како најширока социјална категорија. Децата од предучилишната возраст имаат најмногу слободно време, а беспомошни се во сложениот процес во градење на културата на слободното време. Многу истражувања говорат дека учениците од средно училиште имаат малку слободно време, па тешко можат да го изразат своето културно користење. Културата на слободното време на децата и младината очигледно е широк и комплексен поим кој подразбира интердисциплинарен и мултидисциплинарен пристап на облиците, содржините, принципите и нивната изградба на предучилишни, основноучилишни и постари возрасти, кај адолесценцијата.

Ако се постави прашањето: „Што претставува културната и јавната дејност на училиштето?“ Во Педагошкиот речник е дадена следнава дефиниција: **„Културната и јавна дејност на училиштето** претставува разновидна, општествена, педагошка, работна,

¹¹⁹ Martinić, T. (1997). *Slobodno vrijeme i suvremeno društvo*. Zagreb: Informator, стр. 96

¹²⁰ Будимир-Никович, Г. (2008). *Педагогија слободної времена-Хресіоматија*. Жагодино: Педагошки факултет- Филипино, стр. 22-34

производствена, културно-уметничка, научна, техничка, спортска, здравствена, еколошка и хумана активност што училиштето ја остварува во соработка со својата поблиска и поширока околина заради поуспешно остварување на целите и задачите на воспитувањето и образованието”.¹²¹

Оттука може да констатираме дека воспитната дејност на училиштето сепак се појавува како еден од најбитните елементи во моментот кога кај младите сакаме да ја разбудиме свеста за културно користење на слободното време. Ова е повеќе од потребно, кога е во пршање правилната организација и реализација на слободното време на младите. Без оглед на економскиот статус на ученикот, кој се појавува како фактор во реализирање на определени активности кај младите во нивното слободно време, сметаме дека тој не е предуслов за културното издигнување и за целосното признавање на вредноста што може да се реализира во нивното слободно време.

Во расчекорот помеѓу реалните услови и растечките потреби, младите луѓе понекогаш навлегуваат во однесувања кои овозможуваат реализација на нивните потреби без оглед на цената која треба да се плати за тоа, т.е. навлегуваат во светот на неприфатливото однесување. Новите технологии и техники, новите сознанија и нивната примена постојано се усовршуваат. Овде е важно да се напомене дека во современото сфаќање на демократското воспитување на младите луѓе, суштината не е младината да ги следат промените, туку да бидат нивни активни креатори и носители. Негативната енергија кога се појавува кај младите хомогени групи најчесто, со помош на педагошкото делување може да се насочи кон општествено прифатливо однесување. Експертите кои можат да помогнат, како психолозите, педагозите, социолозите и невладините организации треба да им помагаат на младите луѓе во нивните места на живеење, и тоа преку различни алтернативни облици, вклучувајќи ги во еднакво вреден и важен соработнички однос за креирањето на програми за младите. Поголема и почеста непосредна работа со младите, поголемо покажување грижа и желба за нив е еден од начините на кој може да се разреши проблематичноста во културата и слободното време на младите.

---

¹²¹ Манчев, В. (2002). *Педагошки речник*. Скопје:Вековишина, стр.158

4. ФАКТОРИ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА И СПРОВЕДУВАЊЕТО НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ И СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСИ НА УЧЕНИЦИТЕ

Поаѓајќи од фактот дека човекот е општествено суштество, општествената средина има големо значење во целосниот развој и формирањето на личноста. Иако има гледишта според кои и географско-климатските фактори можат да влијаат врз карактерот на личноста, сепак тие не се одлучувачки. Општествената средина во која е силно изразено влијанието на : семејството, училиштето, врсниците, мас-медиумите, разни организации и слично, му овозможува на детето како биолошко суштество постепено да израсне во општествено суштество, преку стекнување на знаења, навики, умеења, и друго.¹²²

Учениците од средното образование со оглед на тоа дека претрпуваат голем развој на нивната личност, тие секако бараат помош и разбирање од страна на семејството, училиштето или пошироката општествена заедница, за задоволување на нивните внатрешни потреби преку организирани активности, кои ќе ги реализираат во нивното слободно време. Но ако нивните барања не се задоволуваат од горенаведените институции, тогаш едноставно се принудени своите потреби да ги задоволуваат преку изведување на различни неорганизирани и недоволно конструктивни активности.

Клучот за решавање на овој проблем треба да се бара во педагошки осмислената организација на слободното време на младите луѓе и градење на култура за користењето на слободното време. „За користење, организирање и исполнување на слободното време се грижат низа организации, установи, објекти, служби и поединци. Нивната улога е посебно определена и специфична, а силата на делување е различна”. Педагошкото значење на слободното време не се гледа во организирање на самите слободни активности туку во различните фактори од институционален карактер кои повеќе или помалку можат да помогнат во обликувањето на слободното време со создавање на практични можности за негово спроведување.¹²³

„Човековите права се темелни стандарди кои државата мора да ги гарантира и обезбеди за секој поединец. Освен задоволувањата на биолошките потреби, тие

¹²² Попова- Коскарова, Р. (2004). *Вовед во педагогија* . Скопје: График мак принт д.о.о.е.л. Експорт-Импорт, стр.105

¹²³ Баракоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.148

вклучуваат и многу други услови на живеење, секој поединец треба да ги развива потенцијалите, да ги задоволува своите потреби и сл”¹²⁴

Во таа смисла можеме да напоменеме дека слободното време е дел од животот на секој поединец во општеството, без исклучок на нивната возраст. Според тоа и слободното време на учениците како нивно доследно право се исполнува според нивните потреби и интереси, но за разлика од возрасните слободното време на учениците се разликува во неговото траење и содржина. Пред сè тие не се независни личности, немаат сопствени месечни приходи, тие се разликуваат во однос на нивните аспирации, физички, психички, и интелектуален развој.¹²⁵

Слободното време навлегува во сите подрачја на живеењето на луѓето и тоа во подрачјето на работата, производството, семејниот живот, материјалните и духовните добра, физичката култура, мануелните и интелектуалните активности, во техничко – технолошкото подрачје, подрачјето на науката, уметноста, општествениот живот и други.¹²⁶

В.Јанковиќ, 1967. наведува дека: „како на подрачјето на разните општествени манифестации, така и во воспитно-образовните, денешното современо општество мора да води сметка не само за квантитативното осигурување на слободното време, туку и за создавањето на општествени фактори, кои на разновидни начини помагаат, упатуваат, советуваат и овозможуваат користење на слободното време. Тоа, денес, речиси секое општество веќе и го прави, па постои цела низа на фактори, кои на овој или оној начин со поголема или помала организираност и интенционалност водат грижа за начинот на организација на слободното време”.¹²⁷

Истиот автор сите фактори ги групира во пет категории. Во првата група ги набројува воспитно образовните установи кои како посебни институции според педагошката интенционалност најмногу се истакнуваат според грижата за сите подрачја

¹²⁴ Илиевски, Ѓ.(2001).*Воспитанието и образованието за правата на децата во РМ*. Свети Николе:МЦСП, стр.25

¹²⁵http://bib.irb.hr/datoteka/505378.Slobodno_vrijeme_mladih.pdf

¹²⁶ Plenković, J. (2000).*Slobodno vrijeme mladeži*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

¹²⁷ Janković, V. (1976). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, стр.35-40

на воспитното дејствување, како и за подрачјето на слободното време и неговите активности. Тоа се: предучилишните установи, училиштата (основни и средни), детските и младинските одморалишта, домовите и установите за образование на возрасните.

Во втората група фактори ги набројува: семејството, детските, младинските и општествените организации.

Третата група фактори се разни објекти и уреди: детски игралишта, забавишта, излетници, одмаралишта, базени, летувалишта, места за логорување, клубови, домови, центри на културата, планинарските домови и сл.

Четвртата група ја сочинуваат установи од општ културен, просветен, информативен и забавен карактер, како што се театрите, културните и уметничките изложби, библиотеките, музеите, телевизиските и радиостаници, кината, издавачките претпријатија, работничките универзитети и сл.

Петтата група ја сочинуваат фактори од подрачјето на „функционалното“ воспитување како што се: природби, манифестации, живот на јавни места (на улица, во паркови, јавни локали, продавници) итн.¹²⁸

Заради тоа активностите на слободното време и педагошкото дејствување може да кажеме дека се мултидисциплинарни координирани активности. Носители на активностите и факторите на воспитувањето во слободното време се: семејството, предучилишните установи, училиштето, вонучилишните установи и здруженија како што се разните спортски, научни, технички, културни и други здруженија. Многубројни се организациите кои ги обединуваат децата и младите во слободното време. Со своите активни програми и содржини тие ги привлекуваат децата и младите. Меѓу факторите и носителите на воспитното дејствување во слободното време посебно се истакнуваат: средствата за јавно информирање, дневниот печат, киното, театарот, радиото и телевизијата, социјалните мрежи, домовите на култура, клубовите на информатичари, библиотеките, читалните, галериите, музеите, концертните сали итн.

---

¹²⁸ Грандич, Р. (2000), *Приручник за слободно време*. Нови Сад: КриМел, Будисава, стр.87

Според горенаведеното сметаме дека факторите кои ја одредуваат организацијата и начинот на којшто учениците го поминуваат слободното време се многубројни, и можат да се групираат во:

1. Семејството како фактор (основна општествена институција);
2. Фактори кои што директно придонесуваат во организацијата и воспитанието на слободното време воспитно-образовните институции како :
  - ❖ Предучилишните институции, детски организации;
  - ❖ Училиштето (основните и средните училишта);
3. Масовната култура (медиумите, социјалните мрежи и сл);
4. Општествените организации, културните и другите јавни институции и организации како фактори за организирање на слободното време на младите (учениците);
5. Врсниците како фактор, и др

Во продолжение во интерес на трудот ќе ги разгледаме поопширно некои фактори кои влијаат на воспитанието и организацијата на слободното време на младите.

4.1 Семејството како фактор во спроведувањето на слободното време и слободните активности на учениците

Меѓу вонучилишните воспитни фактори семејството има многу значајна улога во воспитувањето на децата и младите во слободното време. Семејството е нуклеус на општеството и најважна институција во која личноста го започнува својот пат во животот. „Во семејството детето ги доживува првите социјални и меѓучовечки контакти и односи , преку доживување на нивната психолошка вредност ја стекнува вистинската претстава за свесноста, ја создава логиката на општествените односи и личната положба во општеството. Во неа се стекнуваат првите знаења, умеења, навики и способности, во семејството се развива и стабилизира емоционалниот живот на личноста, се стекнува основната структура на личноста, во семејството се формираат карактерните особини, работната основа, се развиваат естетските, моралните и културните особини на личноста, во семејниот живот спрема бројните поранешни и сегашни истражувања, се поставува

база на физичко и психолошко здравје на личноста, се стекнуваат основни модели за општествено однесување и дејствување”.¹²⁹

Во тој контекст авторот Л.Копровски вели „Семејството претставува општествена клетка и во неа се случуваат специфично прекршени процесите и противречностите на пошироката општествена заедница. Семејството, иако е специфичен социјален фактор не е изолирано од општеството. Напротив, за детето семејната средина е првата мала општествена заедница во која уште од најрана возраст се оспособува за општествен живот, за првите општествени права и обврски”.¹³⁰

Општеството е заинтересирано за семејството во истата мерка како и за другите облици на воспитна работа. Како децата ќе се развиваат во семејството, какво воспитување ќе добиваат, какви особини ќе се формираат кај нив-тоа не е и не може да биде приватна работа на семејството, оти семејството не е нешто за себе, изолирано од општеството, туку ќелија на општеството, при што децата не се подготвуваат за живот само во семејството туку за живот и во општествената заедница.¹³¹

Заради промените во современото општество се менува и современото семејство. Семејството обезбедува физички опстанок и ги развива основните човечки карактеристики кај човекот. Тоа воспоставува флуидна интеракција со надворешниот свет селективно пропуштајќи ги надворешните влијанија во неговата внатрешност. Механизмот на селективност на семејството ги штити неговите членови од негативните влијанија, од една страна, и обезбедува услови за заедничко живеење и негово влијание врз општеството, од друга страна. Во основните услови коишто го обезбедуваат правилниот раст и развој на децата и младинците и влијаат во формирање на културата за користење на слободното време, спаѓаат и односите во семејството. Како најзначајни односи во семејството се сметаат:

¹²⁹ Мандич, П. (1976). *Сараѓња породице и школе*. Сарајево: Naša Škola, стр.381

¹³⁰ Копровски, Л. (1986), *Педагогија*. Скопје: Просветно Дело, стр.61

¹³¹ Теодосиќ, Р. (1961). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно Дело, стр.308

➤ **Меѓусебните односи на родителите**, кои се базирани на љубовта, довербата и почитувањето. Таму каде што непостои љубов се нарушуваат меѓусебните односи.

➤ **Односот на родителите и децата**, кој се оформува врз основа на меѓусебниот однос на родителите меѓу себе. Родителите се тие кои што ја поставуваат основата за развивање на љубовта на децата кон членовите на семејството, а потоа и кон сите останати, и;

➤ **Меѓусебниот однос на децата**, кој исто така е многу битен кога има повеќе деца во семејството, а пак најмногу зависи од односот на родителите кон секое од нив. Овој однос родителите во повеќето случаи и не се свесни дека го ограничуваат или поделуваат според местоположбата на детето. Така што првото дете веќе не е единец, или пак помладото дете е преразгалено само зашто е помало, и сл. Односот помеѓу браќата и сестрите треба да се отсликува со голема согласност и меѓусебна подученост со цел да се избегнуваат непосакуваните реакции (љубомарата) кај децата која се одразува во нивниот понатамошен развој. Знаеме дека најблиските другарчиња во кругот на семејството се браќата и сестрите, при што ако поголемиот брат или сестра игра со компјутер и го назначува како негов предмет, исто така и помладото дете ќе се стреми кон истото, или слично.¹³²

Според тоа овие односи директно влијаат во формирањето на младата личност и доколку се занемарат се појавуваат различни негативни последици во раното детство кои може сериозно да се одразат во подоцнежниот период од нивниот развој, како што е периодот на адолесценција.

Оттука може да кажеме слободното време на младите не можеме да го разгледуваме засебно туку задолжително да се разгледаат односите во контекст на семејството и семејната атмосфера. Да се согледа дали родителите доволно се грижат за културно организирање на нивното слободно време кое се пренесува и на нивните деца; дали родителите посветуваат доволно внимание кога се во прашање односите помеѓу нив и нивните деца

---

¹³²Чокревски, Т.; Китановски, Л.(2007). *Социологија на љубовта*. Скопје., стр.96

Пр. *родител кој постолемошто дете постојано во слободното време го обрзува да се трижи за помладошто брајче или сестра, родител кој не е доволно внимателен во слободно време и со часови поминува пред различни ТВ-емисии кои немаат соодветна содржина, или пак родител кој е задоволен со неговото дете само ако е мирен, па нека седи пред компјутер ако сака и цел ден...* и сл.

Во контекст на овие односи авторот А. Баракоска вели: „Користењето на слободното време во семејството е директно условено и од стилот на брачните односи помеѓу сопружниците како и од односите и улогата на другите членови на семејството. Овие елементи создаваат низа на ситуации кои во поголема или помала мерка влијаат на начинот на користење на слободното време. Во тој комплекс се појавуваат како битни материјалните, а веднаш до нив образовните и психолошките фактори.“¹³³

Освен меѓусебните односи, доброто расположение и оптимизам на родителите исто така има голема важност за воспитувањето на децата во слободното време затоа што:

- Ја потврдува љубовта на родителите кон децата
- Создава сигурност дека ќе биде заштитено кога ќе биде потребно
- Му дава пример за однесувањето
- Му овозможува да ги отстрани непријатните мисли
- Заедничкиот престој во семејството го прави пријатен и посакуван
- Му дозволува пред родителите да се однесува природно и спонтано
- Му го зацврстува духовниот мир, без кои нема ментално здравје.¹³⁴

Оттука може да кажеме дека, ако целта на воспитувањето е сестран развој на младите генерации, должноста на родителите е, во семејството да создаваат такви услови, односно таква атмосфера, што ќе обезбедуваат слободен и правилен развој на младите.

Покрај се, голема е потребата на родителите да бидат блиски пријатели со нивните деца преку дружење, креативно и квалитетно поминување на нивното слободно време со нивните деца, ако се сака да се придобие нивната доверба. Честопати денешните родители поради голема преоптовареност, истовремено се трудат да завршат неколку работи при тоа

¹³³ Баракоска, А. (2005). *Педагогика на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.148

¹³⁴ Продановиќ, Њ., Лунгиновиќ, В. (1990). *Сарадња с породицом*. Београд: Нова просвета, стр.21

паралелно вршат домашни обврски, разговараат и гледаат ТВ-емисии, што придонесува до развој на негативно чувство, односно чувство на отфрленост од страна на младите. Имено ретко се случува родителите и нивните деца да делат некои заеднички слободни активности, честопати тие иако се блиску еден до друг не учествуваат во исти слободни активности.¹³⁵

Авторот М.Слатина (1996) наведува дека семејството е повеќе функционално, наместо интенционално поле за учење. „ Во него децата можат да стекнат различни искуства. Тие искуства можат да бидат добри и лоши. Во семејството, децата можат да добијат поттикнувачки, но и инхибирачки импулси за својот раст и развој. „Семејството е заедница во која најдобро и најлесно се задоволуваат основните човечки потреби за љубов, сигурност, доверба и признание. Семејството го воведува детето во соодветни обрасци на културно однесување во социјалните и културните норми. Додека пак авторот Р.Цатиќ (2005) нагласува дека во семејството преовладува автентично, за разлика од училиштето во кое преовладува инструментализирано воспитување. Од стилот и тонот на однесување на родителите помеѓу себе и со децата, од обрасците на културното однесување кое владее во семејството, од видот и начинот на однесување кон луѓето и предметите, од начинот на кој децата се вклучуваат во должностите на заедничкиот семеен живот и од другите карактеристики на семејниот соживот, потекнува педагошкото значење на семејството. „Семејството е отворено кон надворешниот свет каде децата поминуваат многу време со своите врстници. На тој начин детето во семејството носи многубројни искуства од надвор и самото семејство станува сигурно и доверливо место за интерпретација на тие искуства. Во семејството, децата доживуваат релативно стабилна и континуирана солидарност. Без оглед во каква ситуација се наоѓаат и со каква проблеми се соочуваат, децата се членови на семејството. Семејството е прв и најважен фактор на воспитното дејствување во слободното време.¹³⁶ Истиот автор вели: Во оптимална форма на позитивно функционирање неговото воспитно влијание не може да се мери со останатите фактори и навистина претставува

¹³⁵ Pulji, S.(2010).*Uloga obitelji u provođenju slobodnog vremena djece i programi Centra za djecu, mlade i obitelj.* Zagreb: Zbornik priopćenja s tribina pravobraniteljice za djecu, **стр. 30**

¹³⁶ Previšić, V. (2000), Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse, Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 141; 4, str. 403-410.

носител на социјалниот, културниот, духовниот, материјалниот и други аспекти од животот на човекот.¹³⁷

Во семејството се јавува првата култура на поминување на слободното време (и работата, секако), од што во целиот понатамошен живот, може да зависи способноста за уживање во благодетите на сопствената слобода и посебност. Многубројни емпириски истражувања во земјата и светот ја нагласуваат важноста на семејството за развојот на личноста. Ќе се потсетиме на некои стојалишта за семејството врз основа на резултатите од истражувањата:

- Семејството им нуди на децата материјална и економска основа на егзистенцијата. Во него децата ги задоволуваат основните физиолошки и социјални потреби.

- Семејството многу ретко ги ангажира децата за вршење на домаќинските работи. Особено ништо не работат децата од машки пол.

- Децата денес не го продолжуваат професионалниот живот, бидејќи семејството ја изгуби непосредната образовна функција.

- Истражувањата покажале дека се намалува влијанието на семејството во организацијата на слободното време на децата. Јеркиќ и соработниците, 1970., покажале низ истражувања дека 40% од слободното време децата го минуваат во кругот на семејството. За слободното време се разговара малку. Родителите ретко излегуваат во прошетки, патувања и сл., особено со адолесцентите од машки пол.

- Родителите ги контролираат учењето и потрошувачката на нивните деца. Ретки се оние кои го контролираат слободното време на децата.

- Улогата на семејството е многу голема во изборот на професија, аспирации и формирање на ставови и вредности.

---

¹³⁷ Vidulin – Orbanić S. (2008). *Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu*. Metodčki obzori 3;2, str.19-33

- Семејството им обезбедува на децата силна емоционална сигурност, а носител на емотивната врска е мајката. Емотивната поврзаност и сигурност кои ги чувствуваат децата се значајни за нивниот психички развој.¹³⁸

Грижата и заинтересираноста на родителите е значајна за успешно воспитување на децата во слободното време. Често, децата во слободното време трпат заради претераната родителска грижа за децата и заради стравовите и амбициите на нивните родители. Некои родители им оставаат многу мал простор за независност на нивните деца, им ги наметнуваат нивните традиционални методи и веруваат дека на тој начин ќе ги сочуваат од асоцијалните појави. „Никој никогаш не успеал во воспитувањето само и единствено преку строги забрани и наметнувајќи одредени облици на однесување. Само оние родители кои успеваат да ги пронајдат границите, начините и мерката на сопствениот ангажман во слободното време на своите деца, можат да сметаат дека истиот нема да биде провокација и опасност во потрагата по негативен идентитет и потврдување.“¹³⁹ Често помеѓу родителите и децата се доаѓа до конфликт заради спротиставените стилови и начини на забава, разонода, однесување и облекување, местата на кои излегуваат и со кој се дружат младите во слободното време. Последици од овој конфликт можат да бидат внатрешна неподносливост, тежнеење кон асоцијални појави и распаѓање на односот помеѓу родителите и децата со што и едните и другите стануваат несреќни. Раното насочување на децата кон занимавање со одредени активности од страна на родителите, е потребно и посакувано, но тоа не треба да биде трајно таторство кои децата подоцна повеќе ќе ги збунува, наместо да ги усреќува. Доведувањето на децата во прилика да запознаат и пробаат различни слободно временски активности (на почетокот и неколку пати) и можноста за сопствено вклучување и уживање ќе им помогне во развивањето на култура на слободното време.

Децата кои растат во семејна средина во која не е овозможено остварување на потребата за емоционална сигурност, релативна независност и слобода, често изразуваат различни облици на асоцијално, па дури и деликвентно однесување. Општествената

¹³⁸ Arbunić, A. (2002). *Struktura slobodnog vremena djece (ucenika) osnovnoškolske dobi, neobjavljena doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet, стр. 126

¹³⁹ Previšić, V. (2000). *Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse*. Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 141; 4, str. 403-410.

средина е должна да му обезбеди на семејството помош во правилното насочување на амбициите на родителите и децата. Родителите кои самите немаат изградено култура на слободното време, тешко ќе успеат да постигнат позитивни ефекти во изградбата на истата кај нивните деца. Многубројни се случаите во препуштањето на децата да гледаат телевизиски програми кои се наменети за возрасни. А пак дали тие програми покажуваат на доволна, односно соодветна програмска содржина во голем број на случаи родителите се покажуваат, како недоволно совесни во овој аспект. Понтака, токму поради фактот дека родителите честопати сакаат „мир“ ,во повеќето случаи многу се задоволуваат со тоа што нивните деца по 10 или 15 саати дневно седат пред различни програмски емисии, компјутерски игри и сл, а дали тоа придонесува во правилниот развој на младите, се подредува во секундарна или терцијална работа. Со оглед на тоа дека младите културата за користење на слободното време ја формираат првично во основната општествена институција како што е семејството, оттука произлегува и самиот факт дека родителите не треба да се ставаат во подредувачко ниво, туку напротив тие се многу важен фактор кои служи како пример за младите. Родителите треба со голема одговорност и посветеност да водат сметка за формирање на културата за користење на слободното време на нивните деца, затоа што овој општетсвен феномен е многу важен кога е во прашање правилниот психо-физички развој на младите. За да се надминат различните проблеми кои се јавуваат по однос на влијанието на семејството како еден од најбитните фактори во организацијата и реализацијата на слободното време кај младите, треба да се разгледува и подобрува културата и начинот на користење на слободното време од страна на родителите кои претставуваат пример за нивните деца.

4.2 Училиштето како фактор во спроведувањето на слободното време и слободните активности на учениците

Под училишен (школски) систем се подразбира збир на сите училишта во една земја, кои се разликуваат по нивото, видот и карактерот кои на своевиден начин се поврзани и организирани во логичен и целовит систем (поредок). „Училиштето е

најмасовна, најорганизирана и најзначајна институција, во која се остварува воспитно-образовната дејност, според определени наставни планови и програми”¹⁴⁰.

Училиштето како воспитно-образовна институција за заедничко образување и воспитување на младите генерации и повозрасните, во својата долга историја, покрај останатата функција и задача, преку слободните училишни активности има одредена улога и во формирањето на културата за користење на слободното време на ученикот, кој претставува доста сложен и комплексен процес. „Современото училиште може да ја подготви на ефикасен начин младата генерација за живот и работа во денешни услови, само ако го проширува нивното знаење во различни области, каде спаѓа и современото производство, која пред се зависи од човековиот фактор, односно од образованието во производството”¹⁴¹. Но целта на училишните реформи не треба да се стреми само кон подготвување на младите за производство, туку и за животот надвор од производството, за општествениот живот, и истовремено за правилно користење на слободното време.¹⁴²

Всушност во тој слободен и траен цивилизациски и педагошки процес слободното време е еден од најзначајните фактори. Затоа, истовремено со професијата, работата, навиките, умењата, естетските и останатите вредности на културните текови се гради и културата на слободното време на ученикот. Слободното време на општествено педагошки организиран и систематичен начин го учи ученикот како да суди, како да сака и делува, како да се однесува во слободното време, како да одлучува и да избира облици и содржини на своето слободно време.

Основна цел на училиштето е во слободното време на ученикот да внесува структура, ситем, да селектира точни содржини за образувањето, воспитувањето и социјализацијата, да избегнува празнина во слободното време, да се вклучува активно, творечки во цивилизацискиот тек на општеството, да се наоѓа себе си во формите на активноста која најмногу придонесува за развој на нивните способности, склоности,

¹⁴⁰ Попова- Коскарова, Р. (2004). *Вовед во педагогијата*. Скопје: График мак принт д.о.о.е.л. Експорт-Импорт, стр.575

¹⁴¹ Kavgić, P.(1988).*Prilozi za vokabular uz projekt:Obrazovanie i znanstvenih tehnološki razvoj*. Osijek: Zivot i škola,стр.601-603

¹⁴² Емерлаху,Д.(1997). *Методика на воспитнијата работа*. Приштина: Приштински Универзитет, стр.27

таленти и воопшто да предупреди многу проблеми во однесувањето на ученикот како последица на неорганизираноста и празнината во слободното време.¹⁴³

Оттука може да кажеме дека улогата на училиштето не треба да се сведе само на учење во кое владее образовен позитивизам без воспитно социјални задачи низ кои и најдобро се искажува грижата за слободното време на учениците. Затоа е потребно секое училиште покрај редовната наставата, во рамките на програмата и во рамките на своите материјално-технички можности, да организира и голем опсег на различни слободни училишни активности. Оваа слободна форма на активност е законска и програмска обврска на секој наставник во училиштето. Со неа треба да се задоволат посебните интереси и склоности на учениците кои сакаат да се надградуваат на својата потенцијална надареност по одделни наставни предмети и подрачја. Оттука, потребно е наставникот целата таа работа да ја реализира смислено и одговорно со однапред подготвен план за работа, секако, во зависност од неговите вештини, умеѐња и способности, како и условите кои му ги нуди училиштето како воспитно образовна институција.¹⁴⁴

Како едно од најважните барања на денешното современо општество исто така е и барањето да се промени традиционалното организирање на воспитно-образовниот процес, при што ученикот денеска самиот ќе биде креатор на својата воспитна програма. Се разбира дека ваквата промена претставува долготраен процес којшто не може наеднаш да се постигне, така што и ефективното училиште не се постигнува без долготрајни напори. Училиштето е организирана институција каде ученикот се формира во целост, а потоа се подготвува за работа. Затоа настојувањата треба да одат во правец на обезбедување на широки можности за учениците, осмислено и организирано да го користат слободното време со нивно масовно вклучување во бројните воннаставни активности, кои ќе ги задоволат разновидните интереси, можности, индивидуалните склоности и способности на младите.¹⁴⁵

Хану Симола, истакнува голема потреба од реорганизирање и реформирање на училиштето, тој се залага за реформирање на училиштето на основа на слободен и

¹⁴³ Будимир-Никович, Г.(2008). *Педагоија слободної времена-Хрестоматија*. Загорино: Педагошки факултет- Филипино, стр.104-110

¹⁴⁴ Лозаноски, Ј. Лозаноски Р. (2013). *Поспавеноста на вонредовната настава во училиштите-прирачник за работа на наставници во основното и во средното образование*. Скопје: Култура, стр.33

¹⁴⁵ Макевич, С.(1997). *Култура слободної времена деце и оmlадине, Зборник радова*. Шабац: Виша школа за образование васпитача, стр.106

флексибилен дух. Слободното педагошко–училиште, како најбитна задача го одвојува формирањето на личноста на ученикот, ученикот ќе знае да учи и во тоа време кога нема да присуствува во училишните простории, т.е преку слободното педагошко училиште, како што вели Х.Симола, ќе се залагаме за формирање на поинаква личност на ученикот, личност која ќе се развива во еден помодерен (современ) дух.¹⁴⁶

Училиштето настанало како потреба на животот. Меѓутоа, историско-педагошките анализи покажуваат дека се повеќе и повеќе се оддалечува од човечкиот живот, како по содржината, така и по обликот и методите на воспитно-образовната работа, а најмногу по организацијата на сопствениот живот во кој се наоѓаат, барем до денес, при што велите дека се создаваат многу мали можности за изградба на културата во слободното време на ученикот. Според Богнар (2004) „Грижата за креативност во академски услови е една од најзначајните задачи на современото училиште, која првенствено треба да почне од потребите на детето, односно од задоволувањето на ученичките потреби, но истовремено и од барањата и потребите на современото општество во која креативноста е основниот механизам за развој”.¹⁴⁷

Самиот збор воннаставни или слободни активности, имплицира постоење на психолошки услови за развој на креативноста како психолшка слобода и безбедност, кои кај учениците претставуваат силен мотивирачки фактор за учество во тие активности. Ако поаѓаме од премисата дека креативноста е општа човекова особина, универзална и својствена за сите човекови суштества, која поединците го поседуваат во различен опсег и со различен интензитет, и истовремено е основа за развој на секое општество, тогаш ние како општество сме одговорни да го поттикнуваме и овозможуваме нејзиниот развој, особено поради тоа што креативните луѓе претставуваат значаен потенцијал на секоја земја и силен фактор за развојот на општеството. Улогата на училиштето во промовирањето и развојот на креативноста кај младите луѓе е исклучително значајна.¹⁴⁸

„Училиштата кои на прво место ја ставаат креативноста на нивните ученици, наместо бубањето на мноштво непотребни и нејасни зборови ќе имаат смисла во нивното воспитно-образовно делување, додека оние училишта кои не водат сметка за креативноста

¹⁴⁶Simola, H. (1998). *Constructing a school-free pedagogy: decontextualization of Finnish state educational Discourse*, j. curriculum studies, vol.3, no.3, 339± 356, стр.340

¹⁴⁷Bognar, B. (2004). *Poticanje kreativnosti u školskim uvjetima*. Zagreb:Napredak, 145 (3),стр. 269-283

¹⁴⁸Nola, D. (1987). *Kreativni odgoj- Dijete i kreativnost*. Zagreb: Globus, стр.11

на учениците ќе се покажат се повеќе и повеќе како неефективни, и честопати штетни за развојот на учениците како и на целото општество”.¹⁴⁹

За тоа дали младите денес имаат доволно слободно време за одмор, културно-забавни и рекреативни содржини, или пак се преоптеретени со различни наставни или други училишни содржини како што е на пр. зголемен број на наставни часови по одредени предмети, преголема оптовареност на учениците со различни семејни или општествени задачи и проблеми, се прашања со кои се занимавале бројни автори. Младите луѓе животот го поминуваат во затворени простории (дома и на училиште) не употребувајќи поголем телесен напор. Само мал дел од времето го поминуваат на свеж воздух. Училиштето ги окупира со книгите и учењето, тоа ги окупира младите со обврски. Често, младите учењето во училиштето го доживуваат како обврска наметната од надвор и како оптоварување. Истражувањата покажуваат дека на младите им останува многу малку слободно време откако ќе ги завршат училишните обврски. Во слободното време се помалку се занимаваат со спорт, а се почесто гледаат спортски натпревари. Здравствените прегледи се повеќе известуваат за слабеење на здравствената и телесниата кондиција на генерациите кои доаѓаат.¹⁵⁰

Колку е можноста просторно да преку слободните училишни активности воспитно да делуваме кај младите (учениците), секако првично учениците треба да овладуваат со одредена количина на слободно време, но интересот на дејствувањето на слободните училишни активности не се сведува само на квантитетот, туку и на начинот на нивната организираност и нивното практично дејствување. Според тоа радосното откритие на светот од страна на младите, откривање на нивната моќ, изразување на нивната човекова сила, имагинација и интелект може да се постигне, преку внесување на различни слободни училишни активности кои според нивните карактеристики како што се слобода, разновидност, динамика, слобода од крути наставни програми, строга дисциплина, евакуација, страв и др, имаат голем потенцијал за развојот на креативноста на учениците. Но за жал нивниот потенцијал недоволно се користи во училиштата”.¹⁵¹

¹⁴⁹ Dryden, G., Vos, J. (2001). *Revolucija u učenju*. Zagreb: Educa, fq.187

¹⁵⁰ Fawcett, M.Lilian.(2007). *School's Out: Adolescent Leisure Time Activities, Influences and Consequences*. A report submitted in fulfillment of the requirements for the award of doctor of Philosophy (Psychology), Faculty of Computing, Health and Science, Edith Cowan University, стр.12

¹⁵¹ Ilišin, V. (2000). *Promjene u slobodnom vremenu mladih*. Zagreb: Napredak, 141 (4), стр. 419-429

Навистина, училиштето во своето минато се борело за полна автономија во организација на својот живот и работа. Познати се правците во новите-слободни училишта во кои се одредуваат претставници на педагошкиот натурализам, педоцентризам, токму во сферата на организација, содржината и методите на воспитување на ученикот во училиштето. Во системот на педагошка дисциплина во шеесеттите и седумдесеттите години, се конституирала и посебна педагошка дисциплина на слободното време, која како свој предмет го зела предвид и проучувањето, покрај планските, намерни организирани воспитни влијанија на семејството и училиштето и пригодните, ненанмерните и неорганизираните влијанија на формирање на личноста на ученикот. За свои задачи ги зела:

1. Организација за спроведување на слободното време на детето и ученикот како и другите возрасни категории,
2. Да ги отргне негативните влијанија на слободното време, и
3. Слободното време во училиштето, семејството и другите институции да се користи за негово полновердно поминување во текот на целиот живот на човекот.¹⁵²

Оттука училиштето настанува како резултат на општествените потреби и промени, при што промените во современото училиште настануваат како потреба за подготвување на таква личност на ученикот кој што ќе биде во можност да дејствува и работи според современите барања. Училиштето има одредени предности во однос на останатите институции, бидејќи најорганизирано и најефикасно може да придонесе во изградба на културата на слободното време на учениците. Целокупната нејзина работа е одредена низ општествено – научно верификувани документи – почнувајќи од основите на програмите на воспитно – образовната работа во предучилишните установи и наставните планови и програми во основните и средните училишта. Програмите имаат содржина, обем, редослед, поврзаност на содржината во наставата како целина, но и во другите облици на воспитно-образовната работа во кои ученикот се вклучува слободно според сопствен избор, според своите способности, склоности, интереси, што создава можност ученикот преку одредени содржини (уметност, наука, техника, спорт и сл) да формира култура за користење на слободното време. Секој облик и сите содржини се планирани и

---

¹⁵² Будимир-Никович, Г.(2008). *Педагогија слободної времена-Хрестоматија*.Јагодино: Педагошки факултет- Филипино, стр.29

програмирани и создаваат еден затворен педагошки систем во кој се прецизирани слободните активности на учениците.¹⁵³

Како и на кој начин ќе се организираат слободните активности на учениците како дел од наставните програми претставува еден доста значаен проблем, затоа што токму поради недоволното структурирање по ширина и должина на овие активности, земајќи ги предвид сите карактеристики на учениците, како нивниот психички така и физички капацитет, може наместо позитивен да јаваат негативен ефект.

Училиштето според својата природа е најповолен и најплодотворен за развој на творечките способности, склоности и интереси на учениците во слободното време. Овие установи треба поорганизирано да се отворат за семејствата на учениците, нивните развојни проблеми, како и за мас медиумите (печатот, радиото, телевизијата и сл), кои денеска се значајни фактори во образованието и воспитувањето на децата, структурата и квалитетот на нивното слободно време.¹⁵⁴

Покрај тешките наставни задачи, училиштето е важен фактор на влијанието за подготовка на младите за правилно поминување на слободното време. За да може училиштето да го подготви ученикот за „живот“ пред кого се ставаат уште две барања:

1. Давање можност на ученикот за слободно време.
2. Запознавање на ученикот со смислата на слободното време.

Така според пишувањето на В.Јанковиќ, одредувањето на слободното време, преку слободните училишни активности треба да е застапено во сите наставни предмети. Тоа е заедничка работа на учениците, за разлика од индивидуалната работа на ученикот која не се подразбира под ова име.

Индивидуалната работа на ученикот во слободното време може да се вика со едноставно име „слободна активност“, како што е случај со работата во кругот на ученичките дружења. Неопфатената индивидуална работа на ученикот како поим на слободните активности (Филиповиќ) не е една логично-терминолошка неисправност. Тоа влијае на формирање на ставови, теории и практична индиферентност наспроти

¹⁵³ Наставни планови и програми за основните и средните училишта во РМ. (1996),стр.4

¹⁵⁴ Grandić, R., Letić, M. (2008): *Prilozi pedagogiji slobodnog vremena*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine, Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača., стр 20-35

индивидуалната работа на ученикот во слободно време, изоставајќи го целосното согледување на вредностите на индивидуалната вонучилишна активност.

Индивидуалната работа на ученикот во слободното време не е помалку значајна од знаедничката работа на учениците. Таа има големо значење во активностите на ученикот. Индивидуалната работа на ученикот влијае на развивање на творечките способности и воопшто на културата на младите.

Вклучувајќи го ученикот во слободните активности понекогаш доаѓа до притисок на младите од страна на наставникот, да се определат и вклучат во работата на поединечни „слободни активности“. А кога учениците ќе се вклучат, наставниците инсистираат сите задачи да се извршат без обзир на принципите на демократијата, слободата, разбирањето, почитувањето и др.

Со тоа се јавува поскриена или поотворена побуна или отпор на ученикот кон тие активности, а не се води сметка предходно за некои важни моменти кои ќе можат да помогнат за да не дојде до „побуна“. На пр. во адолесценцијата чести се „развојните кризи“, тоа е промена на одушевување, занес, апатија, радост, жал, оптимизам, песимизам, криза на социјалниот контакт, самостојно барање на сопствената судбина и сл. Овие кризи не создаваат само тешкотии во работата, туку ги откриваат и создавачките способности. Според дефиницијата на авторот Н.Филиповиќ, *„слободна̀та активност на индивидуална̀та и колективна̀та работа во слободна̀то време, е израз на внатрешна̀та потреба за занимавање со одредена активност. Тоа е свесно увидување на вредностите на долна̀та работа и ненаметна̀то прифаќање на работна̀та обврска и меѓусебна регулатива во колективна̀та работа, осет на задоволство во работна̀та со самостојна или колективна природа, како битен фактор за остварување на слободно одбраните воспитно-образовни цели и задачи* “.Авторот понатака нагласува „работејќи на слободното време учениците развиваат своја свест, зајакнувајќи ја свеста ја стабилизираат работната навика, зголемена моќ и контрола и самоконтрола во работата и однесувањето, стекнуваат творечки способности и потреба да ја усовршуваат својата личност и свест која им е оружје“.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵ Будимир-Никовиќ, Г.(2008). *Педагогија слободни времена-Хрстиоматија*.Јагодино: Педагошки факултет- Филипино, стр.30-34

Активното учество на ученикот и наставникот во организирање на разновидните слободни активности пред сè ќе зависат од тоа колку наставникот ќе биде мотивиран (човечки фактор) за ваквите активности и истовремено од тоа колку тој ќе располага со потребните ресурси како што се, просторот, времето и училишната опрема.¹⁵⁶

Во современата настава со градењето на интеракцијата помеѓу наставникот и ученикот, поттикнувањето добива на значење. Ученикот е повратно информиран за својот напредок на часот од страна на наставникот и тоа на начин кој го води кон понатамошен успех. Голема е наставниковата улога во креирањето и реализацијата на дејноста следствено на тоа и во исходот од самата реализација. За да се постигнат позитивни ефекти во воспитно - образовната работа наставникот треба да е пред сè професионалец, добар воспитувач, демократски ориентирана личност и да има изградено позитивни морални вредности. За да има успешна реализација на воспитно – образовна работа тој треба меѓу другото да гради интеракциски однос со учениците и да ги почитува како личности. Поттикнувањето како воспитна метода се потпира на педагошкиот оптимизам на наставникот дека со правилна организација на воспитно-образовниот процес ќе се постигнат поттикнувачки резултати за максимален развој на психо-физичките можности на учениците. **„Оваа метода треба да се применува тогаш кога се сака воспитаникот да се мотивира за постигнување на подобри резултати во однесувањето, во наставата, или за зачувување на саканиот успех”.**¹⁵⁷ Оваа метода е поврзана и со емоциите па преку средствата влијае врз длабоко доживување на успехот во учењето и однесувањето кај учениците. Затоа **„Идтиребно е идтијано информирање на ученицитие за идтии најидтије резултиидти за време на ученичкото учење”**¹⁵⁸.

Во тој контекст велиме дека значајна помош за учениците може да обезбедат наставникот и другите педагошки фактори во училиштето кои се специјализирани за одредена наставна област. Во продолжение за илустрација ќе изложиме еден Годишен план за работа со членовите на новинарската секција за основно и средно училиште, со цел

¹⁵⁶Kokovic, D.(2008). *Nacin zivota i slobodno vreme*. Novi Sad : Fakultet za sport i turizam, стр.10

¹⁵⁷Емерлаху, Д.(1998). *Основи на методиката на воспитна работа*. Приштина :Учителски факултет при Приштинскиот универзитет,стр.84

¹⁵⁸Марија,К. ; Марија,Б.(2004).*Методика на воспитна работа*.Скопје :Филозофски факултет, стр.107

да се добие појасна слика за улогата на училиштето во соработка со наставниците (професорите) во реализацијата на слободните активности на учениците.¹⁵⁹

Табела бр. 1. Годишен план за работи со членовите на новинарската секција за основно и средно училиште

Работни месеци	Нас. час	Наставни содржини
Септември	1	Конституирање на новинарска секција – избирање на раководство и донесување Годишен план за работа.
	2	Вести и информации за 8 Септември- Денот на независноста и самостојноста на аншата држава и Зиден весник за татковината.
	3	Поим за вест, информација и вредноста на едно обично соопштение.
	4	Зиден весник за есента и впечатоците од еднодневно патување- поим за патопис.
Октомври	1	Средба и разговор со наши новинари-професионалци.
	2	Вести и информации за прославата на 11 Октомври.
	3	Во посета на Институтот за македонски јазик, Крсте Мисирков во Скопје.
	4	Во посета на првата печатница во Р.М., Горно Врановци, кај Велес- пишување на патопис.
Ноември	1	Репортажа – поим и пишување на репортажа за Скопје.
	2	Уште еден ден за нашиот град на Вардар-вести, информации и фотографии од прославата- селдење на медиумите.
	3	Зиден весник посветен за нашиот град.
	4	Организирана посета на Спомен-родната куќа на академикот и лингвистот, Блаже Конески, во Небрегово, кај Прилеп-одбележување и учествување на неговата годишнина.
Декември	1	Улогата на магнетофонот, фотоапаратот и камерата во новинарството.
	2	Во посета на Спомен-родната куќа на поетот Кочо Рацин во Велес- поим за запис.
	3	Зиден весник-посветен за зимата, Нова година и Божиќните празници.
	4	Запис од една зимска прошетка до Водно или до некој друг познат зимски рекреативен центар.

¹⁵⁹ Лозаноски, Ј. Лозаноски Р. (2013). *Поставеноста на вонредовната настава во училиштите-прирачник за работи на наставници во основното и во средното образование.* Скопје: Култура, стр.35

Јануари	1	Разгледување на рубриците на ученичкиот печат <i>Наши свет</i> и критика за списанието и запознавање на учениците со поимот критика-сугестии и забелешки.
	2	Во посета на новинарска куќа – средба и разговор со уредниците на новинарската куќа.
Февруари	1	Впечатоци од нашето зимување на некои спортско-рекреативни зимски центри-наши патеписни репортажи.
	2	Елемент на содржината и формата на еден прозен текст.
	3	Разговор со директорот и со стручните соработници (педагог, психолог и библиотекарот) на Училиштето.
	4	Во посета на едно училиште во градот –разговор со членовите на Литературната секција на тоа училиште, размена на мислења иа за поуспешна соработка во иднината.
Март	1	Зиден весник посветен за мајката. Читање на одбрани текстови за жената и за Мајка Тереза.
	2	Вести, фотографии и информации за 8 Март-денот на понежниот пол.
	3	Во посета на домот за стари и изнемоштени лица во селото Злокуќани Скопје.
	4	Домаќини на една новинарска секција од друго училиште.
Април	1	Коментирање за еден спортски настан.
	2	Читање на една возбудлива репортажа.
	3	Низ нашиот новинарски бележник.
	4	Улогата на младите новинари во одбележувањето на нашиот патронатен празник-уредување на весник.
Мај	1	Во посета на Спомен-родната куќа на поетот Кочо Рацин во Велес.
	2	Средба и разговор(интервју) со првиот човек на Училиштето.
	3	Средба со познати артисти од Драмскиот театар-разговор.
	4	Средношколски крстопат.
Јуни	1	Дискусија за постигнатите резултати-истакнување на добрите и лошите страни и давање предлози и мислења за надминување на слабостите.
	2	Награди, признанија и благодарници за најактивните во работата на секцијата.

Оваа годишна програма за работа со учениците од новинарската секција всушност ја наведовме со цел да се покаже дека во училиштето може да се работи на многу интересни и поттикувачки теми, кои можат да го побудат интересот кај учениците. Но

тоа што е посебно важно пред сè е дека освен новинарската секција училиштето треба да располага и истовремено да создава услови и за други секции како што е на пр. Фолклорна секција, комбинирани (литературна, поетска, новинарска) секција која наликува и се совпаѓа со горенаведената годишна програма, потоа драмска секција, филмска секција, музичка секција, секција за млади истражувачи и др. Во продолжение ќе истакнеме некои форми и сугестии за работа во слободните ученички активности на новинарската секција каде во годишниот план се напишани во месец декември со темите *(1. Улогата на мајнџофоној, фотоапаратот и камерата во новинарството, 2. Во посетата на Сјомен-роднајќа куќа на џоџој Кочо Раџин во Велес-џоим за запис, 3. Сиген весник-џосветен за зимајќа, 4. Запис од една зимска џрошејќа до Водно или до некој друг џознајќи зимски рекреативен центар.)*. Оној професор кој на работи според сличен годишен план би можел да ги планира активности преку формирање соодветни групи од членовите на секцијата, кои доброволно учествуваат во активностите.

»**Првата група** на учениците ќе посетат еден од зимските центри во родниот крај, каде што детално ќе ги сликаат сите карактеристики на тоа место. Понатаму со помош на камера (било професионална камера или пак камера на телефон) ќе ги снимаат најинтересните моменти и настани на денот кои биле карактеристични за тоа место. Потоа на состанок кој е добро да се направи еднаш во текот на неделата, да ги приложат сите слики и снимки преку проектор или компјутер пред сите групи а доброволно би било и пред сите ученици на класниот час.

»**Втората група** да одат во посета на родниот крај на некој еминентен автор ако постои можност тоа место да се посети, при што ќе ги документаираат сите моменти карактеристични за неговиот роден крај. Ако постои можност ќе интервјуираат и некој од членовите на поблиското или подалечното семејство во врска со посочениот автор и неговите постигнувања.

» **Третата група постојано ќе ги набљудваат активностите од првата и втората група.** Преку систематско набљудување учениците од третата група ќе ги запишат сите информации за активностите кои се реализирале од страна на првата и втората група.

После извршување на активностите од првата и втората група, ќе се соберат сите три групи каде што како задача ќе реализираат: запис за весникот на училиштето за

карактеристиките на нивното место, богатството што го поседува нивниот роден крај (природни богатства како и богатство за родниот крај од голем број на домашни автори кои ни покажуваат за различните животни вредности) .

Покрај тоа учениците можат да посетат и некое поблиску училиште каде што ќе се сретнат со учениците од тоа училиште кои учествуваат во различни секции кои се планираат во склоп на нивното училиште при што на заеднички начин ќе разменат идеи за нивните искуства.

Ваквиот начин на работа во определени секции влијае позитивно во социјализацијата и другарството кај учениците, тие истовремено учат но и го прошируваат дијапазонот на своите знаења, при што во даден момент чувствуваат дека работа во колектив претставува сила за постигнување на многу животни цели. Овие активности истовремено ги развиваат и работните навики кај учениците, ја развиваат нивната самоактивност, придонесуваат во творештвото, и др. Преку ваквиот вид работа доаѓаат до израз и учениците кои не покажуваат добар успех или одличен успех во наставата при што преку слободните активности доаѓа до израз нивната способност, односно можност да се истакнат во некоја друга област, влијаат во нивната самоувереност (учениците стануваат посигурни во себе и во нивните можности), истовремено училиштето станува поблиско со животот на младите, односно преку ваквиот начин на работа се формира и култура за користење на слободното време. Овие се некои идеи и сугестии за кои што сметаме дека еден креативен професор може на многу поефикасен начин да ги применува во своите предметни подрачја. Тоа што треба да потенцираме е дека ова е само еден пример како би можеле да се поттикнуваат учениците за работа во различните училишни секции, при што видот и содржината на активностите би се менувал во зависност од потребите кои се појавуваат во одредена област. Освен тоа истовремено треба да потенцираме дека за реализацијата на активностите кои се бараат во некои определени секции се потребни материјално- техничко средства кои често пати се појавуваат како проблем од страна на професорите кои сакаат да работата во различни училишни секции, кои се организираат во склоп на слободните училишни активности. Во тој контекст авторот Велимир Срича истакнува „Дајте ми доволно информации, средства, компјутери и услови кои се потребни за креативност, ќе конструирам нов свет”.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Sriča, V. (1992). *Upravljanje kreativnoscu- Kreativnosta i vospitaniето*. Zagreb: Skolska knjiga, стр.13

Истовремено поддршката во реализацијата на овие активности професорите треба да ја бараат и од стручните соработници на училиштето, како и пошироката општествена заедница.

Според горенаведеното сметаме дека основна цел на училиштето е да им ги пренесе на младите општествените вредности, ставови и норми, традицијата и знаењето и да ги подготви за идната професија. Покрај образоната како една од најзначајните задачи на училиштето е и воспитанието задача која може да се постигне преку воннаставните активности, каде посебен удел имаат слободните училишни активности. Училиштето е инструмент преку кој се постигнува развој на секое општество. Училиштето треба да има предвид дека на младите им е потребно слободно време и дека треба да се работи на ублажување на негативниот став што го имаат младите луѓе кон училиштето.

Задржувањето на младите во училишните простории за да се врши образовната улога која се презеде од семејството, ги издвои младите луѓе од меѓугенерациските односи, работните и производните текови. Со тргнувањето во средно училиште младите се повеќе се диференцираат бидејќи одат во различни училишта и различно се здружуваат во слободното време. За училиштето да ги подготви учениците за живот во слободното време, пред се треба да ги запознае учениците со смислата на слободното време.

Во спротивно денешното ефективно училиште не би ја постигнала својата основна цел според која се нагласува потребата за подобрување на здравјето на младите, подигнување на моралот и задоволување на психички, физички, интелектуални, естетски и други слични потреби.

Затоа, оваа многу важна воспитно образовна институција која сметаме дека има влијание во развојот на младите, треба да се посвети кон подигнување на свеста кај младите за правилно и културно користење на слободното време.

Во спротивно ако учениците се оставаат без соодветните стимули на правилно воспитување во слободното време, претежно оваа време ќе го поминуваат во штетни активности, во општествено недоволно морална смисла, што остава траги и во позрелата доба. Сепак сметаме дека слободното време во училиштето како посебна воспитно-образовна институција која има големо влијание во формирање на културата за користењето на слободното време ќе ја изгуби својата значајност доколку не се постави нов начин на организирање и реализирање на оваа значајно воспитно подрачје.

4.3 Мас-медиумите како фактор во спроведувањето на слободното време и слободните активности на учениците

Медиумското образование е прашање на вклучување и воспитување во денешните информациски оштества. Тоа е една основна вештина... Демократијата зависи од активното учество на граѓаните во животој на нивната заедница и медиумското образование за да ја обезбеди нивниот потребен капацитет за давање смисла на пројектите на информации распространети преку новите комуникациски технологии (Прейорака на Европската комисија, 2009 г.)

Во денешното општество како доминантен облик на користење на слободното време секако претставува и масовната култура. Денеска светот во кој живееме е свет на безброј комуникации и свет на медиуми. При што велеме дека, секој припадник на општеството треба да има медиумска писменост што подразбира познавање на основните карактеристики и функции на средствата за масовно комуницирање бидејќи без нив човекот не може да живее и да се снајде во животот.¹⁶¹

Карактеристиките на денешниот општествен развој (брз развој на науката и техниката, компјутеризација на голем број дејности од научен интерес, мултимедиски приказ на настаните и личостите итн.), непосредно се битни фактори за развој на сите општествени појави и процеси.¹⁶²

Воспитанието и образованието како историски променливи општествени категории се менуваат со различните општествени промени, кои на директен начин се преплетуваат и бараат нови образовни реформи во зависност од технолошките промени.

Уште во 1952 година познатиот филозоф Берtrand Расел го нарекол период што следи - научно-технолошки процес. Во тој контекст авторот Ј. Ѓорѓевиќ вели: *„Научно-техничката револуција, претставува најзначаен оштествено-историски процес во втората половина на нашиот век и се состои од три суштински елементи: производство, наука и образование. Образованието треба да ја одразува процесите, промените кои се случуваат во производството, технологијата и науката, а исто така што претставува и активен фактор на прогресивните промени кои ќе влијаат*

¹⁶¹ Груевски, Т. (2011). *Односи со јавноста*. Скопје: Студиорум, стр.136

¹⁶² Попова- Коскарова, Р.(1999). *Оштето образование*. Скопје: НИП-Глобус, стр.15-20

врз забрзувањето на научно-технолошката револуција и на ионајшмошничкиот развој на производството. Но, подрачјето на образованието се развивало побрзо, па научно-техничката револуција довела до заострување на противречностите меѓу образованието, производството и науката, поради што проблемите на образованието не може да се решаваат со традиционални методи и по пат на еволуција»¹⁶³

Според тоа медиумското образование претставува прашање повеќе од основно кога треба да се решаваат поголемиот број на различни општествени потреби во однос на подобрување на квалитетот на воспитанието и образованието.

Позитивните вредности на масовната култура можат да се одвиваат на сите воспитни подрачја како морално, естетско, работно, физичко и интелектуално воспитание.

Во средствата за масовна комуникација спаѓаат телевизијата, филмот, радиото, детските весници, списанија и сл. Нивните содржини имаат извонредно значајна, едукативна и информативна вредност. Детето слуша и гледа содржини кои инаку не се достапни, а со тоа ги задоволува своите интереси и желби.¹⁶⁴

Како посебно значење во насока на воспитното делување кај младите ТВ- како медиум се мисли дека го опфаќа и поголемиот дел од нивното слободно време .

Исто така воспитно образовните вредности на телевизијата како медиум, произлегуваат всушност и од нејзината природа кога се имаат нејзините функции како аудиовизуелно наставно средство и воедно комуникациски систем. Во тој контекст авторот Б.Прокиќ (1975) вели: Наставните средства кои со својата конструкција ги објаснуваат, а не само прикажуваат предметите ја надминуваат сетилната очигледност. Тие, под услов методски правилно да се применат, импулсивно дејствуваат врз мисловните активности и имаат голема воспитно-образовна дејност.¹⁶⁵

В.Бригљевиќ образоложува дека „За разлика од останатите радио-телевизиски програми кои во прв ред се информативни, културни или, систематските едукативни

¹⁶³ J, Đorđević. (1988). *Uticaj naučne-tehničke revolucije na promene u skoli i na ulogu nastavnika*. Novi Sad: sp.Pedagoska stvarnost, , br.9-10, стр. 608

¹⁶⁴ А, Баракоска.(2003). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.154

¹⁶⁵ В, Prokić.(1975). *Racionalizacija obrazovanja i adekvatnost statističkih i dinamičkih nastavnih sredstva*. Beograd, стр.22

програми инсистираат на пренос на одреден квантум на знаења и нивно усвојување, а како трајна цел и примена ”. ¹⁶⁶

Со оваа порака авторот ни дава до знаење дека сепак треба да се направи разлика меѓу систематската образовна програма и другите емисии кои не спаѓаат во оваа група и се наменети за пренесување на некои други пораки.

Телевизијата презема голем дел од улогата која им припаѓала на културните институции во минатото. Таа презела моќ со големо влијание во емотивниот и интелектуалниот живот на поединците. Уделот на ТВ во развојот на личноста е противречен. Некои теоретичари сметаат дека „човековото слободно време е телевизијата“. Па оттука произлегуваат настојувањата да се подредат телевизиските содржини по вкус на најшироката популација, фаворизирајќи го комерцијалното производство на телевизиските програми и оневозможувајќи го отворањето на човечките културни хоризонти, Други пак сметаат дека телевизијата како комуникациско средство е одраз на економските и културните одлики на општествените групи на кои се обраќаат, но тие не допираат до индивидуата, туку само. Димаздие предупредува на комплексни очекувања од публиката за содржината на ТВ емисијата, затоа што со тоа се постигнува препознавање и желба за бегство, разонода, информација и незаинтересираност.

Покрај тоа денес младите премногу долго седат пред телевизорот што се одразува на нивниот телесен и психички развој. Средствата за масовно комуницирање не се секогаш носители на активности со позитивно делување или влијание во слободното време, посебно не на младите. Чести се појавите на деструктивно влијание на средствата за јавно информирање. Содржините на ТВ емисиите, радио програмите, филмовите со тематика на насилство, брутално наштетување на човечките доблести и вредности, загрозување на човечкиот живот, ограбувања, силувања и слични приземни побуди на примитивни или неповолни друштва, многу често без цензури одат во етерот и наоѓаат жртви со лабилен карактер меѓу младите и исфрустрираните поединци, во кои наведеното остава трајни негативни последици.

За ова и за други негативни последици доаѓа до здравствено-техничка револуција и за тоа пишуваат многу автори кои се занимавале со современо другарска стварност од социолошки и педагошки аспект. Овде може да се наведат стручните анализи и

---

¹⁶⁶V, Brigljevic. (1979). *Mjesti i uloga televizije u sustavnoj obrazovnoj akciji*. Osijek: Zivot i skola, br.3-4, стр.154

размислувања на Hartmut von Hentiga, кои изнесуваат зависност на младите но и на повозрасните личности во технички, комуникациски и информатички средства. Тие сугерираат дека без телевизијата ќе пропуштиме некои важни информации, најдобри забави, обврски, прилики за добри дела. Овој автор изнесува слични погледи и рефлексии кога се во прашање и други медиуми, како компјутер и филм. Очигледно се работи за дехуманизација на односите во општеството кои настануваат заради нерационално користење на слободното време. За ова општо може да се каже дека не се почитуваат начелата за смисла, организираност и разновидност на активностите во слободното време. Оваа импликација на општеството би требало да се организира со средства и облици на работата на елиминирање или барем свесно поднесување мерка во нивно спречување.¹⁶⁷

Каков ефект и остваруваат насилните емисии кај сити нас, а посебно кај младите? Ова е најчесто поставуваното прашање кое не тера да размислуваме за вистинската вредност на ТВ- емисиите. Предрасудите се толку силни околу овие прашања што честопати се минимализираат вистинските вредности. Збунувачки делува и фактот што, еднаш медиумите се појавуваат како спасители на општеството и животот на младите, а веќе во следната тв-содржина појавуваат како извор на криминалност и деструктивното однесување на младите. Не е за двојба кога честопати медиумите преку нивните програми и информации се виновни за различното асоцијално, дури понекогаш и криминално однесување на младите, како што велат американските новинари „**good news, are bad news**”, затоа што медиумите често пати знаат и да претеруваат како со информативните така и со забавните емисии.¹⁶⁸

Дека е тоа така и дека честопати тие се јавуваат како извор на различни несакани поведенија кај младите генерации ни покажуваат и податоците од истражувањата спроведени од страна на голем број автори кои се занимаваат со оваа проблематика.

Во Франција во 2002 год. се отворила дебата после убиството на едно младо девојче од страна на едно момче, кој бил ученик во средно образование (lyceu). Ученикот во својата изјава декларирал дека причината за извршеното убиство било токму неговото воодушевување од филмот „**Scream**”, кој по следење на наколку пати во текот на неколку

¹⁶⁷ Будимир-Никович, Г.(2008). *Педагогија слободни времена-Христоматија*. Јагодино: Педагошки факултет- Филипино, [стр.15-35](#)

¹⁶⁸ Baum, M.(2003). *Soft News Goes to War. Public Opinion and American Foreign Policy in a New Media Age*: University Press, стр.353

години добил мотивација да изврши брутално убиство кон едно младо девојче. Слични случаи се појавуваат и во истражувањата кои се спроведени во стотици семејства во САД, каде поголеми крајби, потоа конзумирање на определени наркотични средства, проституција и слично од страна на нивните деца (млади) се поттикнати од различните ТВ емиси и филмови кои ги мотивирале младите да прераснат во деструктивни личности, односно непосакувани општествени личности. Оттука сметаме дека со право францускиот социолог Лилиан Лукрат (2002) во делото „ *La manipulation des enfants*” (Детска манипулација) констатира дека : *Кога младите поминуваат повеќе од прекумерни часови пред телевизиските екрани, толку повеќе се изложуваат и во извршување на насилство, агресија, заканување, употреба на оружје и слични други асоцијални поведенија.*¹⁶⁹

Оттука може да каже дека од различните телевизиски содржини се бара да ги заинтересираат и релаксираат младите генерации, а воедно да делуваат морално-воспитно во градењето на нивната личност. ТВ-содржините треба да се прилагодени на возраста и секоја медиумска куќа треба да внимава во кој период од денот емитува некоја емисија.

ТВ програмите се презаситени со филмови и сапуници со многу сомнителни содржини икултурно- забавни емисии кои немаат вистинска уметничка вредност. На овој начин во свеста на младите се промовира хедонизмот, кичот и ефтината забава.¹⁷⁰

Авторот, Р.Попова вели: „*факт е дека во денешното време, културните потреби на личностите бележат драстичен подем, а во општеството е изистираат најразлични извори на нивно задоволување, зайочнувајќи од кичот и шундој, па до висшестепенската уменост (музика, ликовна, филмска, литературна) со високи квалитетни и уметнички вредности*”.¹⁷¹

Во масовните медиуми покрај ТВ програмите спаѓаат и интернетот, печатот и др, кои пружат квалитетни воспитно-образовни програми. Но прашањето е како тие се „конзумираат” од страна на младите. За тоа, се спроведени испитувања низ светот кои покажале дека „*Квалитетните програми и најмалку се слушаат и гледаат, но, затоа*

¹⁶⁹ Balle,F.(2011).*Medias et societies*. Ouvrage publie avec le concours du Centre national du Livre. Преведено издание. Тiрана:Parirus, стр.734-736

¹⁷⁰Гиц,Л.(2001). *Феноменологија на кичот*.Скопје: МАГОР,стр.10

¹⁷¹Попова,Р.(1999).*Општо образование*.Скопје: НИП-Глобус,стр.52

иаќ, иаѓа каде што има повеќе ТВ канали и повеќе радио станици, уметнички најслабиите програми привлекуваат најголем број на гледачи.”¹⁷²

Овие програми всушност не придонесуваат во развивање на културата за конструктивно користење на слободното време од страна на младите, а де не зборуваме и за различните социјални мрежи кои покрај позитвните страни, кои што во умерена употреба ги развиваат, постојат и многу други негативни последици кои длабоко влијаат во општиот развој на младата личност. Во тој контекст авторот А. Дамјановски вели : „Да ги ослободиме младите да го користат слободно време на начин достоин на човекот”.¹⁷³

Според тоа сметаме дека кај младите е потребно да развиваме автентични културни, уметнички, морални, естетски, физички и работни вредности, вешто селектирајќи ги оние кои се негативи и кои пружаат несоодветна забава и бегство од конструктивно користење на слободното време. Поаѓајќи од тоа дека слободното време е време кое е на располагање на самата личност на младиот човек, време лишено од обврски (училишни, семејни и општествени) сметаме дека овој дел од нивниот секојдневен живот треба да се исполни со организирани активности, активности кои нудат можност за надминување на пасивноста на младиот човек, но секогаш почитувајќи го принципот на слободен избор.

Средствата за масовно комуницирање остваруваат повеќе функции: информативна, рекреативно – забавна, културна, насочувачка, итн., но имаат и една „посебна” што ја нарекуваме „наркотична дисфункција на средствата за масовно комуницирање”. Честопати, масовните медиуми врз читателите, слушателите, гледачите дејствуваат како наркотично средство за нивната општествена активност.¹⁷⁴

Оттука денешното општество треба најпрвин да формира култура на користење на масмедиумите и тоа преку соработување со семејството, со тоа што ќе назначи дека не е добро цело време да се зјапа во ТВ емисии и серии, а уште помалку да се дозволи дете цело време, континуирано да ги следи различните програми кои се наменети за возрасни, а притоа нималку да не се спречат во тој поглед.

¹⁷²Langran, P.(1976).*Uvod u permanentno obrazovanje*. Beograd: BIGZ,стр.112

¹⁷³Дамјановски,А.(1969).*Функцијата и структурата на современото општо образование*. Скопје: Просветно дело,стр.27

¹⁷⁴ Груевски, Т. (2011). *Односи со јавноста* . Скопје: Студиорум,стр.137

Покрај горенаброените средства за масовна комуникација денес како доминантен облик на користење на слободното време се исто така компјутерот (интернетот) и социјалните мрежи, кои продираат длабоко во животот на младите и завземаат голем дел од нивното слободно време. Денес младите се повеќе време минуваат пред компјутерите играјќи безвредни, агресивни и неедукативни игри, кои дефинитивно не овозможуваат развивање на комуникативните способности, обогатување на речникот или пак создавање на нови пријателства. Интернет операторите нудат огромен број на информации, но ретко кој од младите знае да ги искористи истите со цел подетално да се информира и да ги збогати своите знаења добиени преку воспитно образовниот систем. Во продолжение ќе се задржиме во социјалните мрежи како фактор во формирање на културата за користење на слободното време.

4.3.1 Предностите и недостатоците на социјалните мрежи во образованието и формирањето на културата за користење на слободното време од страна на младите

Појавата на социјалните мрежи и на други масовни медиуми во периодот на нивното појавување во училиштата не беа дочекани со ист интензитет од страна на професорите како што беше дочекана телевизијата како медиум во 1960 година. Факт е дека телевизијата како медиум во училиштето влезе без да му се посвети некое посебно внимание, па дури некогаш може да кажеме дека беше присилен, при што мислењата иако не беа директно отворени, оеа дури до тој степен, што се веруваше дека ТВ-како медиум може да го замени и училиштето. Но за среќа вака не беа очекувани социјалните мрежи и други масовни медиуми од страна на различните фактори кои се дел од воспитно образовниот процес.¹⁷⁵

Последниве години социјалните мрежи станаа многу популарни во светот, а тоа ги опфати и децата и помладите генерации, кои се родени во дигитализираниот свет и во последно време тие се поврзуваат, ги шират информациите и учат преку унапредената

---

¹⁷⁵ Cardon, D.(2010).*La democratie, promesses et limities*. Paris: Le Seuil, стр.102

технологија. Некои од најпопуларните страници на социјалните мрежи се Facebook, Twitter, Instagram и др. Речиси секој ученик денес има по една и понекогаш и повеќе профили во одредена социјална мрежа. Овие мрежи, во повеќето случаи се гледаат од страна на учениците како забава, добивање на информации од светото на културата и уметноста и други слични задачи во нивното слободно време, но некои од нив или повеќето од нив завршуваат премногу опседнати со овој феномен. Од овој феномен, се наметнува прашањето: *Дали треба да се сметаат овие социјални мрежи како губење на време, каде тие го трошат поголемиот дел од својата енергија оставајќи на страна лекциите и другите поважни работи за нивната возраст како што е активното занимавање со организирани содржини во нивното слободно време, или пак тие имаат некаква придобивка од овие социјални мрежи?*

Социјалните мрежи денес го менуваат начинот на дејствување меѓу луѓето во светот, тие презентираат идеи и информации и го вреднуваат квалитетот на содржината и придонесите. Според истражувањето спроведено во октомври 2013 година, се утврдило дека повеќе од 12 милиони луѓе во светот користат Фејсбук, додека 10 од најдобрите социјални мрежи во светот постигнуваат бројка до повеќе од 2.1 милијарда луѓе. Некои други истражувања покажуваат дека социјалните мрежи ги користат околу 25% од населението во светот. Според агенцијата *We are Social*, околу 300 милиони активни социјални медиуми се користат во Европа.¹⁷⁶

Целта всушност не ни е да презентираме само бројки, напротив со оваа бројка дознаваме дека денеска светот на индивидуата, а посебно светот на младите се поврзани со социјалните мрежи, од кои во повеќето случаи се добиваат голем број на информации кои што ниту едно друго средство за масовно комуницирање не им овозможува.

На пр. наставниците и учениците редовно ги користат социјалните медиуми да комуницираат еден со друг и за размена на разни задачи кои им се даваат на учениците. Така, денес во Европа, САД и пошироко, наставниците ги користат социјалните медиуми во професионалната практика, или како платформа за дистрибуирање на интересни

---

¹⁷⁶Според eBiz MBA во декември 2014 година, од 15 најпопуларни социјални мрежи во светот се: Facebook, Twitter, LinkedIn, Pinterest, Google Plus+, Tumber, Instagram, VK, Flickr, Vine, Meetup, Tagged, Ask.fm, MeetMe dhe ClassMates и др.

настани или наслови и теми кои учениците ги учат во наставните часови. Покрај тоа преку овие мрежи се информираат учениците (младите) за безброј слободни активности кои се организираат во ниво на училиштето или пак општеството. Тие всушност може да бидат и поттикнување во одредена област во однос на разлчните профили или социјални групи кои се занимаваат со некоја одредена групна активност, а која пак не е ниту наметната, но сепак покажуваат голем интерес од страна на учениците. Пр. учење на некои занаети, готварска секција, секција на млади економисти, млади политичари, читање книги, читање весници и сл, во кои учениците на брз начин доаѓаат до различни информации во однос на активноста која треба да се спроведе.

Од педагошка гледна точка, промените во организацијата се многубројни. Тие влијаат наставниот час да не биде и понатака традиционален, да го замени технологијата, која ќе биде објаснета од страна на наставникот. Ова е многу важно за XXI век, бидејќи едукативната улога на дигиталната технологија произведува антагонистички толкувања, кои се позитивни во однос на технолошки и критички аспект, почнувајќи од технолошки циници кои се фокусираат на социјалните медиуми и злоупотребата на социјалните мрежи како Фејсбук или Твитер во училницата.

Во воспитно-образовната сфера социјалните медиуми го обезбедуваат начинот за поттикнување на фитбекот (повратни информации) и сугестии во заедничкиот дијалог помеѓу учениците, наставниците, родителите и институцијата кои се помалку формални од другите. Како на пример, родителите користат групи во Whats App за поврзување едни со други за да бидат информирани за настаните во училиштето.¹⁷⁷

Со брзото користење на социјалните медиуми низ Европа, потребно е училиштата да развијат политики и насоки учениците да можат да бидат сигурни кога да ги вградат овие платформи и алатки за учење. Во Холандија, Фондацијата Kennisnet го започна проектот "Социјални медиуми во образованието" за обезбедување на примери на апликации и протоколи. Тие објавиле социјални медиуми во училиштето, со давање на повеќе насоки за наставниците кои ќе ги интегрираат facebook во домашните задачи, за создавање на наставни содржини со фотографии со помош на Instagram, и со користење на

---

¹⁷⁷Johnson, L.; Adam Backer, S. ; Estrada, V.; Freeman, A.; Kamylyis,P.; Vuorikari, R.; and Punie,Y. (2014).The NMC Horizont report Europe. *Schools Edition examines trends, challenges, and technologies for their potential impact on and use in teaching, learning, and creative inquiry*. Luxemburg: Publication Office of the European Union &Austin, Texas:The New Media Consortium, p.10-20

Твитер за редовна комуникација со учениците. *И самата мисија на facebook е: "Дајте им на луѓето власт за да дистрибуираат и да го направат светот поотворен и пооврзан".*
178

Иста или речиси слична визија и мисија има Twitter. Во продолжение ќе наведеме студија на случај за тоа како Twitter како доминантна социјална мрежа може позитивно да се користи од страна на училиштето како воспитно образовна институција, иако оваа социјална мрежа помалку се користи од страна на младите во нашето општество.

Случајна студија за Твитер.¹⁷⁹ *Јавното училиште Broward во Флорида почна да го користи Twitter за ширење на информации до родителите, учениците и персоналот. Иако автоматскиот систем на училиштето и нивните веб сајтови им даваат информации за местото, претставници на областа мислат дека Твитер претставува вредна апликација за користење на нивната заедница. И ова може да се види од веб линк <https://twitter.com/browardschools>, која содржи линкови до новите политики за следење, линкови кои даваат информации за состојноциите на училишното одбор и слично. Твитер им овозможува на многу луѓе да имаат пристап до своите сметки за информации (контент), што го прави полесно за работата на директори, секретари, или други администратори да доаѓаат информации. Уште поважно е тоа што родителите кои сакаат да бидат информирани за некои настаните што се случуваат имаат можност да ја следат работата на училиштето преку Twitter, директно преку нивните мобилни телефони или преку други уреди.*

Според податоците од истражувањата спроведени од студенти на универзитетите се покажа дека социјалните медиуми како што се *facebook* и *Twitter* ќе можат да го подобрат системот на образованието. За социјалните медиуми во последно време се инвестираат многу ресурси, но секако силата и моќта на социјалните медиуми се фокусира на градењето на заедницата, во дистрибуцијата на знаење и во информирање или дебатирање за важни прашања. Твитер е полесен да се научи и е побрз за користење од *facebook* или други веб сајтови на другите социјални мрежи, има помалку помошни апликации од *facebook* или другите социјални мрежи и помалку е изложен на вируси од интернет. Членовите на Twitter имаат можност полесно да добиваат новости отколку со

¹⁷⁸ Balle,F.(2011).*Medias et societies*. Ouvrage publie avec le concours du Centre national du Livre. Преведено издание. Tirana:Papirus, стр.731-732

¹⁷⁹ <https://mobile.twitter.com/browardschools> , 12.10.2015 , 02:24h.

facebook или другите мрежи бидејќи содржината е помодернизирана, но сепак тоа што е битно дека и двете си имаат слична или речиси иста функција во однос на ширење на информацијата.¹⁸⁰

Што се однесува на историјата на основањето на facebook, тој е основан во февруари 2004 година од еден студент на Универзитетот во Харвард, Mark Zuckerberg (Марк Цукерберг), и тоа е првата социјална мрежа која стана феномен на интернетот, оставајќи зад себе многу други регистрирани социјални мрежи. Facebook им овозможува на корисниците да создаваат листа на видливите врски на луѓето со другите и за спротивставување на нивните социјални врски. Според facebook, половина од неговите корисници се поврзуваат на еден одреден датум, ја проверуваат веб страницата 6 пати на ден, во просек листата на пријатели им изнесува 130 пријатели, а корисникот на Фејсбук е повеќе од 55 минути на ден, и се поврзува со 80 страници на заедници, групи и настани. Корисниците на facebook се активни преку креирање на 90 содржини, со испраќање на 30 милијарди информации, како веб линкови, сторија на вести, праќање на влогови, забелешки, фото албуми и друго, за секој месец.

Според еден истражувач се смета дека facebook е втората најпопуларна страница што доаѓа после Google. Корисниците на facebook се различни. Се констатира дека 29% од корисниците се од 18-25 година возраст, по што доаѓа возраста од 26-34 години (23%). Жените сочинуваат 56% од корисниците, и тие го користат повеќе од мажите. Основан како социјална страница за студенти на колеџ, дури и денес, повеќето од корисниците на Фејсбук се студенти на колеџи или универзитети, и тие го сочинуваат 85-96% од корисниците.¹⁸¹ Оттука дознаваме дека оваа социјална мрежа многу се користи од страна на младите. Но сепак покрај тоа, социјалните мрежи, било тоа facebook или пак twitter може да кажеме дека имаат ефект на монета со две страни, така што тие даваат корист, но, исто така и штета.

Така што предностите на овие социјални мрежи може да бидат оперативни и документарни како:¹⁸² интерна комуникација, хоризонтална (помеѓу учениците) и

¹⁸⁰Pixel. (2014). Conference proceedings. New perspectives in science education,p.234

¹⁸¹Cheal C., Coughlin, J. (2012). *Transformation in Teaching: Social Media Strategies in Higher Education*, US: Informing Science Press, p. 346

¹⁸²Fiore, Douglas J. (2011).*School-Community Relations*,.US: Eye on Education, p. 208

вертикална (наставник - ученик); Објавување на академски информации; отворање на дебата во живо во врска со наставната тема; оперативни публикации, формирање на групи во класот, предлагање на практиките, почеток на наставниот час со важни тековни работи, следење на вестите од дистрибуираните документи, одговори на прашањата, следење на профили и комуникација со интересни луѓе; информации за манифестации (разни настани) кои се организираат, и сл. кои се дел од дополнување и на слободното време. Оттука се наметнуваат прашањата: *Кои се недостатоците на овие социјални мрежи? Зошто културата на младите во користење на социјалните мрежи во слободното време останува само култура на забава? Каде е таа творечка сила во културата на овие социјални мрежи? Зошто театарот, библиотеките, музеите, изложбите се многу малку посетувани од страна на младите? Зарем овие не треба да се занимава со тие проблеми?*

Појават на facebook толку ги окупираше целосно слободното време на младите при што се доаѓа до смалување на нивното учество во останатите активности во слободното време. Активната улога на младите во организирање на активности во слободно време преземена е од високо професионална машинерија, а социјалните мрежи посредуваат во спектаклите, забавата, концертите, натпреварите и до најоддалечените краеве. Учениците честопати наместо на културен и креативен (продуктивен) начин да ги користат информациите од социјалните мрежи, тие се склони кон негативно и бесцелно користење, а понекогаш различните форуми знаат да бидат со застрашувачка содржина и да бидат злоупотребувани од страна на младите. Со тоа велиме дека недостатоците на facebook и другите слични социјални мрежи се токму во мешање на личната и академската употреба, мешање помеѓу слободното време и користење за академски цели, бесцелно дремање во светот на технологијата, која што одзема голем дел на слободното време на младите, а истовремено прекумерната посета на овие web страници можат да бидат проследени и со различни здравствени последици. Оттука се појавува тенденција за гаснење на индивидуалните иницијативи и активноста на личноста, при што младиот човек во периодот на својот интензивен физички, интелектуален и социјален развој наместо активно да се занимава со наука, техника, културно творештво и спорт, најголем дел од своето слободно време го поминува пасивно, преку комуницирање и следење на

различните настани преку социјалните мрежи, кои што ако умерено се користат од нивната страна пренесуваат и позитивни вредности, но ако цело време се затрупуваат со нивната негативна употреба тогаш се заканува и нивното негативно влијание. Затоа треба да внимаваме како и на кој начин ги подготвуваме и ориентираме младите во даденото техничко општество. Секако дека не можеме тотално да ги одделиме од реалноста на денешното општествено живеење, но повеќето фактори како што се родителите, наставниците и општествените институции треба активно да се вклучат во надминување на овој општествен феномен. Потребна е сериозна посветеност кон изнаоѓање на различни методи кои било на директен или индиректен начин можат да придонесат во позитивно ориентирање и користење на социјалните мрежи во нивното слободно време со цел да се избегнат многубрјните негативни последици.

4.4 Општествените организации, културните и другите јавни институции и организации како фактори во спроведувањето на слободното време и слободните активности на учениците

Во светот во кој живееме се случуваат промени кои се толку брзи и радикални, што Тофлер можеби е во право кога ги споредува со промените во човековата историја што настанале со преминот од варварството кон цивилизацијата, или периодот меѓу старото и новото камено доба. Сите овие промени всушност продираат во личниот живот на младите при што ја поставуваат нивната личност пред нови безбројни потреби.¹⁸³

Брзиот научно –технолошки развој, развојот на модерното општество, промените во животот и работата, глобализацијата, опфаќаат големи преобрази и во сфаќањето, организацијата и реализацијата на слободното време и слободните активности од страна на младите. Основната карактеристика на слободното време во техничката цивилизација, секако претставува неговото брзо зголемување како резултат на скратувањето на работното време. Оттука владее и општото мислење дека навлегуваме во ерата на слободното време напуштајќи ја ерата на трудот. Покрај зголемувањето на обемот на слободното време тоа се карактеризира со пасивност, противречност, претежно забавен

¹⁸³ Поповва, Р. (1999). *Општо образование*. Скопје: НИП-Глобус, стр. 40

карактер на активностите на слободното време во кои преовладуваат потрошувачки вредности.

За општеството, како процес на заемна дејност на луѓето К.Маркс (според Кокович) истакнува две најважни работи:

1. Тоа функционира преку одредени институции како што се: семејството, државата, културни и други институции , и
2. Во сите општества постојат посебни вредносни системи и шеми. Според тие вредности системи и шеми, од една страна, се разликуваат општествата, а од друга страна, со помош на одредени системи од акции кои ги презема и поттикнува општеството, се засцвртуваат таквите вредности и системи.¹⁸⁴

Оттука може да кажеме дека секое општество во соработка со сите општествени организации, културните и другите јавни институции и организации се појавува како еден од многу важните фактори во организирање и реализирање на слободното време на младите, преку внесување на различни содржини кои придонесуваат во формирање на различни вредности кои се сметаат за позитивни во зависност од општеството во кое дејствуваат.

Вредностите всушност се едни од фундаменталните општествени творби. Тие се иманентни и се инкорпорирани како во секој поединец, во разни општествени групи, така и во општеството. Основно за вредностите е што се тие еден вид ориентир за луѓето во нивното однесување. Тие не упатуваат на некој избор меѓу повеќе можности.¹⁸⁵

Но, доколку некои вредности се длабоко навлезени и усвоени од страна на поединци, општествени групи, на општествени потсистеми или на општеството во целина, тогаш тие се скоро непроценливи. Според Ребоул, вредностите се индивидуални, но и општествени творби. Вредностите како примероци всушност поседуваат неколку основни карактеристики како стабилност, селективност, пожелност, позитивност, интересубјективност и вредноста претставува верување (следствено како и секое друго верување содржи три компоненти: когнитивна односно сознајна, афективна –емоционална и конативна – волева)¹⁸⁶

¹⁸⁴ Koković, D. (1994). Sociologija obrazovanja. Novi Sad: Matica srpska, стр.107

¹⁸⁵ Жоглев, З. (2002). *Социологија и образование*. Битола : Универзитет „Св.Климент Охридски”, Педагошки факултет, стр.164

¹⁸⁶ Reboul, O. (1992). *Les valeurs de l'education*. Paris: Collection Premier Cyscia, стр.45-72

За педагошки пристап кон проучување на одредени вредности кои треба да се формираат кај младите во однос на конструктивно користење на слободното време, како клучно прашање би се осудиле да го поставиме прашањето: *Кои се носители на одредени развојни и културни вредности кои би требало да се развиваат кај младата генерација?*

Поаѓајќи од самиот факт дека човекот првично се претставува како личност кој што дејствува, се развива и реализира во одредено општество, сметаме дека секое општество треба да внимава на тоа колку ќе се ангажира за подобрување и подигнување на свесноста кај младите за културно користење на слободното време. Во целокупната педагошка практика и општествен живот, значајно место заземаат и општествените организации кои што ги собираат децата и младите како што се: Феријален сојуз, Црвен крст, Народна техника, Планинарски сојуз, Стрелачки сојуз, Извиднички сојуз, разновидни културно-уметнички друштва, музичка младина, детски креативни центри, детски амбасади, форуми, здруженија, движења, и сл.

Овие општествени организации се згрижуваат за воспитно-образовната, здравствената, социјалната, културната, рекреативната и општествената потреба на децата во утврдувањето на програмите и вклучувањето на сите релевантни фактори од пошироката општествена средина за нивно реализирање.

Во современата култура, всушност постои едно верување дека образованието и воспитувањето можат да помогнат во реализацијата на одредени позитивни вредности и идеали на општеството. Се разбира дека образованието и воспитувањето се појавуваат како мошне значајни фактори во развојот на општеството и одредени вредности кај младите, но вештачката школска средина може да го заштити само привремено и делумно детето од многубројните закани кои што настануваат од реалниот свет, доколку реалниот живот би имало поголемо влијание врз него. Според тоа, *„воспитувањето може да се реформира, само ако се реформира општеството. А за да се постигне тоа, треба да ги откриеме причините од кои тоа страда“*¹⁸⁷

Оттука владее и мислењето дека и самото општество треба да покажува грижа не само да обезбедува поголема продуктивност на трудот, туку како посебен сегмент треба да го согледува значењето на слободното време на младите како општествена појава. Во

¹⁸⁷ Koković, D. (1994). Sociologija obrazovanja. Novi Sad: Matica srpska, стр. 110

тој контекст авторот А. Дамјановски вели: „*Не е се едно дали поединецот своето слободно време го поминува на начин кој го деградира или на начин кој го бојатее и развива, односно дали е тој во состојба во своите активности да внесува висштински културни содржини и да ги задоволи оние потреби за доживување и творештво кои на работното место не доаѓаат до израз*“.¹⁸⁸

Општествените организации заедно со културните и другите јавни институции и организации како што се кината, театарот, балетот, музеумите, различните галерии, и сл, се од посебно значење кога е во прашање воспитното делување во слободното време. Нивната функција се остварува со поединечни и организирани групни посети, посебни програми на тие институции, наменети за младите како и формите на кои на активен начин младите можат да ги следат и партиципираат. Ваквата култура секако влијае на културата на живеењето. Така за среќа во метрополите (главните градови) се среќаваме со Џез фестивалот, Младиот отворен театар, Мајските оперски вечери, Т-фестивалот и низа други концерти на помалку или повеќе квалитетна популарна музика, потоа театарските претстави, концерти на класична музика и многубројни ликовни изложби кои собираат доста млада публика.¹⁸⁹

Агенцијата за млади и спорт во РМ има својство на правно лице и ги врши работите што се однесуваат на грижата за психофизичкиот развој на младите и нивната заштита од болести на зависности, проституцијата, криминалот и други социопатолошки појави; грижата за статусот на младите; поттикнувањето и помагањето на различните облици на организирање на младите; преземањето активности за создавање услови за задржување во Република Македонија на способните и талентирани млади, како и создавањето услови за стимулирање на нивното враќање во Република Македонија; следењето на спортските и спортско-рекреативните активности од областа на спортот; следењето на развојот на врвниот спорт и врши и други работи утврдени со закон.¹⁹⁰

Во сплет на ваквите активности кои се реализираат од страна на определни јавни институции всушност многу придонесуваат во реализација и исполнување на слободното време на младите. Како тие ќе функционираат всушност зависи и од определената локална

¹⁸⁸ Дамјановски, А. (1969). *Функцијата и структурата на современото општо образование*. Скопје: Просветно дело, стр.26

¹⁸⁹ Петковска, А. (2009). *Есеи од социологијата на културата*. Скопје: АЗ-БУКИ, стр.267

¹⁹⁰ <http://arhiva.vlada.mk/?q=node/55> 30.08.2015, 5:26h

самоуправа, која совесно треба да се грижи за исполнување на слободното време на младите преку внесување на голем број содржини. Односно видови активности кои ќе го исполнат слободното време на младите. Имено ќе придонесат во формирање на културата за користење на слободното време од страна на младите.

Во продолжение ќе презентираме некои активности кои се организираат во општина Тетово, со цел да назначиме колку и како определни јавни институции би можеле да придонесат во конструктивно користење на слободното време од страна на младите.

Во Тетово во склоп на Домот на Културата, се развиваат голем број културни активности како: музички, театрални (драмски), активности од ликовната и книжевната уметност и сл .

Од музичките активности се истакнуваат: младинскиот мешан хор, женскиот хор, машкиот хор и културно-уметничките друштва. Вреди да се истакне успехот на младинскиот мешан хор под диригенство на Арифхикмет Џемаили, кои од Светската Олимпијада во Линц, Австрија 2000 год., се вратија со сребрен медал, а во Wermigerode, Германија 2001 год. го освојеа првото место.

Од најпознатите културно-уметничките друштва кои делуваат во овој Дом, се набројуваат : КУД „Целадин Зекири“(1949), КУД „Иљо Антевски-Смок“ и КУД „Јени Хајат“.

Во служба на драмските активности, постои посебно драмско студио за возрасни, младинско студио и студио за деца. Во Домот на Културата постои и делува ателието на ликовната уметност во кое се афирмираат и развиваат професионалните но и аматерските ликовни уметници и се организираат голем број уметнички изложби. Од книжевно-уметничките активности се истакнуваат литературните клубови „Литературен Клуб 94“ и „Кирил Пејчиновиќ“.

Се организираат и промоции на книги, литературни и поетски излагања, се објавуваат конкурси за помладите книжевни уметници по разни литературни дела и истите се наградуваат. Преку соработка со невладината организација Мултикултура, која се занимава со активности од областа на Културата се реализирани неколку проекти во оваа област како на пр Култура-Мост на зближување и други проект со Културен карактер. Хуманитарната невладината организација „Лоја“, која што е поддржана од Канадската Амбасада, исто така поседува свој локалитет во склоп на овој Дом. Треба да се

истакне нејзината функција во оваа средина, имено таа се занимава со разни културни активности каде младите од ралична етничка припадност заеднички учествуваат и се дружат во разни активности на пр. цртање, учење на англискиот јазик, компјутерски знаења, разни игри, и др. Во склоп на овој Дом се организираат и разни економски саеми, каде најуспешните производители ги презентираат нивните производи.¹⁹¹

Според ваквите податоци без двоумење велиме дека имаме големо влијание во подигнување на квалитетот и културата на едно општество преку подготвување на младите во светот на културното живеење.

Оттука се прашуваме : *Зошто младите ако навистина им се нудат голем број на активности од страна на општеството, сепак тие не се доволно мотивирани да учествуваат и да го исполнуваат нивното слободно време со конструктивни активности кои влијаат врз нивниот правилен развој?*

Односно иако постојат различни активности со кои што може да се исполни слободното време на младите како, занимавање со некои спортски, уметнички, културни активности, зачленување на невладини организации, читање, пишување, дополнување на интелектуалните потреби, творештво и сл. Младите денес повеќе се наклонети кон тоа нивното слободно време да го поминуваат на пасивен начин. И тоа преку следење на различни ТВ-емисии и слушање на музика, поминување долго време во кафулиња (каде што се пуши цигари, консумира алкохол), диско клубови, вечерни излегувања, дружење, посета на facebook, играње на различни компјутерски игри, и др. Овој вид на активности не овозможуваат збогатување на личноста во нивниот духовен развој, комуникација, и сл. Различните истражувања ни покажуваат дека, сепка основна карактеристика на денешното современо општество претставува светот на медиумите. Овој свет всушност е еден од главните фактори во исполнување на слободното време на младите..¹⁹²

Според тоа може да кажеме дека малограѓанството како и сиромаштијата егзистираат во сите појавни форми како духовно така и материјални. Од друга страна пак младите се задоволуваат на различен начин почнувајќи од кичот и шундот, па се до вистинската уметност. Нивното задоволство всушност ги отсликуваат и вредностите со

¹⁹¹ <http://www.mchamber.mk/upload/Documents/Regionalni/tetovo.pdf> , Основни податци за општина Тетово, 10.10.2015 12:00h

¹⁹² Ilišin, V. ; Marinović-Bobinac, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji*. Zagreb: IDIS, стр.98

кои располага одредено општество. Затоа што, како главен причинител и модел за тоа кои вредности се развиваат зависи од економскиот и општествениот развој на земјата.

Различните структурирани слободни активности од страна на општеството се од голема вредност кога се сака да се подобри однесувањето од страна на младите. Овие активности всушност имаат големо влијание во отстранување на различните асоцијални поведенија. Во 2014 година од страна на општинскиот совет за Малолетничко престапништво на град Кавадрци во РМ, се одржи саем за вон училишни активности, каде се претставија штандови со различни културно-уметнички, спортски и други активности, невладини организации и други клубови каде на младите им се овозможи да исполнат дел од нивното слободно време во текот на тие денови. Во тој контекст Димитар, К-претседател на Општинскиот Совет за превенција на малолетничко престапништво вели: *„Ова е шанса и за зголемување на нови членови во сите клубови, а воедно значи исполнување на слободното време на младите со корисни и здрави активности за нив. Освен тоа сметаме дека ваквиот саем е најголема превенција воопшто“* вели¹⁹³.

Оттука може да кажеме дека без разлика на тоа дека одвреме навреме светот на младите се појавува како свет на масовната култура, сепак различните културни и другите јавни институции и организации се појавуваат како значајни фактори во спроведувањето на слободното време и слободните активности на учениците.

Покрај тоа понекогаш вреди да се спомне дека и материални – техничките услови детерминираат во квалитетот на културно користење на слободното време од страна на младите. Во тој контекст авторот Петковска А., вели : *„културните вредности и заинтересаноста на младите во вклучувањето на овие настани, сепак не им се секогаш достапни, и во одредени случаи се злоупотребуваат“*¹⁹⁴

Па оттука со право може да го поставиме прашањето: *Што би направила една млада личност која општогледно не создава услови за креативно и културно користење на слободното време- ја уште повеќе ако има сериозни економски проблеми ?* Нормално ќе се занимава со она што е лесно и достапно.

Со цел да укажеме дека проблематиката на правилно и конструктивно користење на слободното време на младите не претставува само проблем на нашето општество, туку

¹⁹³ <http://kavadar4e.com/galerija/index.php%3F/category/1677> Третиот Саем за вонучилишни активности. (2014), 10.10.2015, 12:35

¹⁹⁴ Петковска, А.(2009). *Есеи од социјологијата на културата*. Скопје: АЗ-БУКИ, стр. 15-20

напротив тоа е проблем и на развиените земји во Европа, ќе презентиравме податоци од едно истражување по однос на тоа како младите во Германија го поминуваат нивното слободно време.

Податоците покажуваат дека 68 % од младите го поминуваат своето слободно време во дружење со нивните пријатели, 39% го поминуваат во посета на интернет страниците Facebook и YouTube, а 37% го поминуваат во спортски активности.

Податоците од ова истражување спроведено во Германија како една од најразвиените земји во Европа, укажува на тоа дека од трите понудени активности 68% од младите се изјасниле дека го поминуваат своето слободно време во дружење со нивните пријатели, што значи дека младите во Германија недоволно организирано и активно го користат своето слободно време, со тоа што само 37 % од испитаниците се изјасниле дека нивното слободно време го поминуваат во спортски активности.¹⁹⁵

Но самите резултати дека слободното време се појавува како општествен проблем и во економски поразвиените земји, сепак ни дава до сознание дека предуслов за културно користење на слободното време не се само материално-техничките услови, иако тие повремено се појавуваат како важен сегмент во доменот на слободното време. Во тој сегмент голем е придонесот и на различните фактори кои сериозно треба да се грижаат и да преземаат определени мерки во спречување на несоодветното користење на слободното време од страна на младите која често пати се појавува како извор на нивно асоцијално поведење.

Затоа сметаме дека во овој бурен научно-технолошки развој на денешното современо општество треба да внимаваме како и на кој начин ќе ги поттикнуваме и насочуваме младите во формирањето на позитивни вредности за правилно и конструктивно користење на слободното време.

---

¹⁹⁵ http://www.diw.de/de/diw01.c.428649.de/themennachrichten/jugendliche_verrbinger_ihre_freizeit_zuhen_mend_bildungsorientiert.html, 19.03.2013 14:55h

4.5 Врсниците како фактори во спроведувањето на слободното време и слободните активности на учениците

Голем број автори истакнуваат дека врсниците – група на деца кои се на приближно иста возраст и со слични интереси, а кои меѓусебно другаруваат имаат во детството, а и во адолесцентниот период големо влијание врз формирањето на личноста. Групите на врсници имаат неколку функции во развивањето на личноста на децата и младите: тие овозможуваат детето да се развива како и другите деца од истата возраст, да не стане различно и екстравагантно, овозможуваат развивање на нови вредности и стекнување соодветни социјални ставови и улоги, овозможуваат поттикнување на личната самостојност и независност, допринесуваат да се развива социјабилноста, нормалното однесување, да се сфаќаат и прифаќаат општествените цели и воопшто да се осигурува развојот на младиот човек. Затоа вклучувањето во колективот на одделението и пријателското поврзување со врсниците претставува важен момент во процесот на социјализација.¹⁹⁶ Посебно значење за младите, групите на врсници имаат во адолесценцијата. Се споменуваат две основни причини за настанување на социјалните системи на младите:¹⁹⁷

1. Стремеж за дружење низ игра, пријателство и барање одговори за животните проблеми,
2. Општи и заеднички протести против родителите и училиштето, општеството или бегство од непосредната контрола на семејството, училиштето и општеството во новиот сопствен свет.

Во училиштата и на факултетите постојат услови за непосреден контакт на младите луѓе, па тука започнува социјализацијата и соработката во различни социјални групи во рамките на својата генерација. Групите на деца до девет години се мали, лабилни, спонтани и се одредени од близината и случајноста. После овој период детските групи се конституираат според афинитетите и развивањето свест за заедничките цели, а доаѓа и до

¹⁹⁶ Rigby, K. (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, 23, 57–68.

¹⁹⁷ Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje: Psihološka analiza*. Zagreb: Radna zajednica Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske.

интернализација на групните вредности и правилата на однесување. На почетокот на средното училиште се основаат пријателски групи на младите од ист хетеросексуален состав. Групите на врсници заедно одат во кафулиња, на концерти, во клубови, кинопретстави, излети, танцување, организираат „журки“, „седенки“, а се јавува и сериозно „забавување“. Доаѓа и до појава на следење на иста мода, слушање иста музика и сл.

Од наведувањето на сите досегашни фактори кои ги спомнавме може да кажеме дека секој од нив треба сериозно да се занимава со проблематиката на слободното време на младите. Многу истражувања кои се спроведени за слободното време, покажале дека мнозинството луѓе кога добива слободно време, запаѓа во досада, така што и слободното време често се поистоветува со досадата. Затоа и не е чудно, што младите луѓе се почесто го „трошат“ слободното време на некреативни активности, кои немаат никаква функција за нивниот понатамошен развој, туку, напротив, се почеста е појавата на пореметување во социјалното однесување. Во таа прилика, младите луѓе поради незадоволство на постоечката положба во општеството манифестираат различни облици на асоцијалното однесување.

Како и на кој начин младите го исполнуваат нивното слободно време, сепак треба да се постави како посебно барање на општеството и сите институции во него. Токму поради бројните проблематики кои би можеле да се појават треба да бидеме премногу внимателни кога се во прашање потребите и можностите на младиот човек за негово исполнување.

Ако слободното време е добро организирано и овозможува задоволување на нивните интереси и желби, тоа ќе дава позитвни резултати, но доколку се случи спротивното тогаш постои голема опасност од појава на различни девијантни поведенија кај младите. Доколку навистина сакаме да ги избегнуваме многубројните социјални неприфатливи однесувања, тогаш навистина е потребно училиштето како воспитно-образовна институција во соработка со другите фактори, сериозно да ја сфати проблематиката на слободното време. Во тој контекст треба да се вложува поголем и поинтензивен напор во програмирањето и изведувањето на многубројните слободни активности.

Во училишните, семејните и други општествени простории младите треба да наоѓаат задоволство, работа и добра рекреација. Добрата поставеност и организација на слободните активности значи задоволување на интересите на ученикот во спортските, музичките, уметничките, техничките, и другите слични активности.¹⁹⁸

Оттука може да кажеме дека градењето на културата за креативно користење на слободното време на младите и правилните вредности треба да ги развива и формира училиштето во соработка со семејството и различните општествени институции, а не кафулињата и улицата. Младите не треба залудно да го трошат оваа скапоцено време кое што влијае врз нивниот психо-физички развој. Затоа е потребно во склад со нивните интереси да им овозможиме повеќе избор на активности, кои можат да вклучуваат и патувања во државата или надвор од неа. Запознавање со различни култури, преку кои што младите ќе ги задоволуваат интересите, ќе ги прошируваат знаењата, и сл.

Преку овие активности на определен начин можеме да влијаеме во спречувањето на нивното несоодветно однесување. Посебно внимание треба да се обрнува и на негативните влијаниа на техничката цивилизација на современото општество, како и посветеноста на основање на институции и капацитети за слободните активности на младите, обука за наставниците па дури и семејствата (пробудување на свесноста за сериозно сфаќање на оваа проблематика

Сите фактори за организација на слободното време, можат да придонесат за намалување на несканото однесување кај младите, при што со нивното заедничко дејствување во функција за организација на слободното време на учениците, може да се постигне голем успех во формирањето на културата за користење на слободното време кај младите. Така било кој вид на активности, кој би ги заинтересирал учениците а кои ги ориентираат горенаведените фактори, допринесуваат за збогатување на нивниот начин на живеење и доколку сериозно ја завршат нивната задача и се грижат за слободното време и содржината на слободното време, ќе остави помал простор за исполнување на социјално неприфатливо однесување. Овде е многу значајно да се спомне медицинската изрека која

---

¹⁹⁸ Dilthey, V. (2002). *The formation of the historical world in the human sciences, III*, Princeton : Universyt Press, стр.169

вели: „Подобро да се спречи отколку да се лечи“ . Што во нашиов случај се поставува како задача на училиштето како основна воспитна-образовна институција која мора да преземе определни мерки во соработка со родителите и другите воспитно образовни организации да им помага на малдите во „пронаоѓање на себеси и смислата на поминување на нивното слободно време“.

РЕЛЕВАНТНИ ИСТРАЖУВАЊА

Во овој дел ќе се осврнеме на некои досегашни истражувања, реализирани во Европа, Р. Македонија и во некои други земји од регионот. Добиените резултати од овие истражувања, во одредени свои аспекти, зафаќаат дел од нашиот предмет на интерес.

Во Република Хрватска во Осиек и Задар во 2005-2006 год се спроведени истражувања од страна на авторите - V. Mlmarević, Z.Miliša и A.Progoković. Овие автори извршиле истражувања во областа на *Слободното време на младите - содржини и активности*, чијашто цел било „ да се идентификуваат со кои активности младите (студени и средношколци) го исполнуваат нивното слободно време, колку се задоволни и кои се нивните вредносни ориентации во однос на образованието и работата “ . Првото истражување било спроведено во 5 градови и 10 средни училишта во Осјек (гимназии и стручно средни училишта)и опфатило примерок од 455 ученици од средното образование втора и трета година, додека пак во Задар се опфатиле категории на ученици од средното образование, студенти, вработени и невработени и опфатило примерок од 1000 испитаници кои просечно имале до 21 год.

Во истражувањето бил користен теоретско-компаративен метод, со примена на техниката на анкетирање, при што биле обработени неколку видови на прашалници. Добиените резултати од двете истражувања биле собрани, статистички обработени и анализирани, при што се направени разлики во однос на степенот на образованието на родителите во Осјек и Задар и Како младите го исполнуваат (видови активности-содржини) нивното слободно време.

Овде ќе изнесеме дел од заклучоците изведени врз основа на добиените резултати од истражувањето во областа на *Слободното време на младите - содржини и активности*, а за кои сметаме дека ќе ни служат како пример и за нашето понатамошно истражување.

- Според добиените резултати, се дошло до сознание дека младите во Осјек и Задар нивното слободно време го поминуваат на пасивен односно на недоволен организиран начин,
- Забавата и дружењето со врстници застапуваат најголем дел од содржините на слободните активности, каде што младите и ја чувствуваат социјализацијата и внатрешното исполнување преку дружење и забавување со врстници.
- Испитаниците и од двете истражувања се изјасниле дека немаа доволно прифатливи места за поминување на нивното слободно време

Врз основа на добиените сознанија, авторот предлага активности за систематизирано вреднување на активностите кои треба да се реализираат во слободното време, да се посветува поголемо внимание на младите и на нивните потреби, како и формирање на различни општествени центри за дополнување на слободното време како на младите така и на луѓето од различните возрасти, ако сакаме да го надминеме проблемот на неструктурирано поминување на слободното време и воедно да се надмине пасивноста и незаинтересираноста на младите за активно поминување, исполнување и трошење на нивното слободно време.¹⁹⁹

Авторите Ruža Tomić & Izudin Hasanović во Босна и Хрцеговина-Тузла, 2007 год. спровеле емпириско истражување во областа на педагогијата на слободното со тема Младите и слободното време, чијашто цел била да се утврди „ На кој начин младите

¹⁹⁹ Mlinarević, V.; Miliša, Z.; Proroković, A. (2007). *Slobodno vrijeme mladih u procesima modernizacije - usporedba slavonskih gradova i Zadra*. Задар: Pedagogski istrazivanja 4 (1), 81 – 99, стр.85

го поминуваат нивното слободно време, дали го поминуваат на општествен организиран и користен начин, како и кој има најголемо влијание во нивната ориентација при изборот на активностите во слободното време.“Истражувањето било спроведено во 5 основни училишта, на примерок од 442 ученици и 32 наставници, од основните училишта, 8 средни училишта на примерок од 640 ученици и 92 професори од средните училишта.

Во истражувањето бил користен метод на теоретска анализа, студија на случај и анализа на документација, со примена на техниката анкетирање и инструменти како - прашалник за учениците од основно и средно образование и прашалник за наставници.²⁰⁰

Во продолжение ќе изнесеме дел од заклучоците изведени врз основа на добиените резултати од оваа емпириското истражување во областа на педагогијата на слободното време, а за кои сметаме дека ќе ни служат како пример и за нашето понатамошно истражување.

-Младите имаат добро сфаќање во однос на тоа што претставува слободното време, тие сметаат дека слободното време претставува време кое се поминува надвор од училишните обврски, и од нив зависи како ќе го поминуваат и со што го исполнуваат

-Младите (учениците од средното образование) сметаат дека имаат 2-3 саати дневно слободно време, време кое се разликува во однос на одговорите добиени од учениците од основното образование кои сметаат дека имаат поголемо дел слободно време

- Се почитува Принципот на сопственото задоволство и пристапност во одредување и ориентација на слободното време и активностите на младите, според тоа што поголем дел се изјасниле дека во изборот на активностите на слободното време и слободното време го избираат по сопствен избор,

- Професорите кои предаваат во средното образование сметаат дека повеќе младите се склони кон пасивно поминување и трошење на слободното време

- Од изборот на понудените активности според изјавата на учениците, очигледно поголем дел од нив се занимаваат со играње на компјутерски игри, гледање ТВ, слушање музика, и дружење.

Врз основа на добиените сознанија, авторот смета дека адолесцентниот период опфаќа дел од животот на младите каде што тие се формираат, токму поради овој феномен

²⁰⁰ Tomić, R.; Hasanović, I. (2007). *Mladi i slobodno vrijeme*. Tuzla: „OFF-SET” Tuzla, стр.178

многу треба да внимаваме на слободното време и слободните активности со кои се занимаваат младите, ако воедно сакаме да избегнуваме ралични девијантни поведенија кои што продираат во различни облици во нивниот живот токму поради запоставеноста на слободното време и правилното содржински исполнување на оваа време. За надминување на оваа проблематика, семејството, училиштето и различните општествени организации како фундаментални фактори треба да се заложуваат за спречување на негативната ориентација и поттикнување на младите за правилна ориентација.

Авторот Анета Баракоска во Р.М., во рамките на докторската дезертација со тема *Слободното време на учениците како педагошки проблем*, во 2003 год објавила книга под наслов –Педагогија на слободното време. Книгата, од педагошки аспект ја расветлувана оваа актуелна општествена проблематика и придонесува во унапредување на феноменот на слободното време.

Основен предмет на истражување во книгата е теоретската основа, концепциската поставеност и практичната реализација на слободното време на учениците во предучилишното, основното и средното воспитание и образование. Оваа книга претстваува единствен научен труд од областа на педагогијата на слободното време во нашата педагошка наука и спаѓа во оние посложени и малку истражувани проблеми

Во продолжение ќе изнесеме дел Заклучоците кои ги изведува авторот, а за кои сметаме дека се многу важни и за нашето понатамошно теоретско-емпириско истражување. Како значајни информации во оваа книга не се појавуваат следниве заклучоци:

- Училиштето е важен фактор за запознавање на разновидните можности на слободните активности, но и за развојот на основните и специализираните вештини
- Недостатокот на слобода и избор во многу училишни програми е ублажен преку преориентацијата кон активностите за целиот живот во училиштето и разновидните можности после завршувањето на училиштето
- Градењето на културата за користење на слободното време не е спонтан продукт и не може да се развие сама по себе. Училиштето останува значаен фактор кој влијае врз културната ориентација во слободното време, меѓутоа проблемот не е во тоа што младите најголем дел од слободното време го

поминуваат пред ТВ, компјутери, интернет, туку дали ние им создаваме можности за некои други активности,

- Истражувањата за слободното време имаат нагласен интердисциплинарен приод насочен кон проучување на потребите и интересите на децата и младите, конципирањето на програмите и нивната реализација.²⁰¹

Сметаме дека оваа книга претсваув една добро подлога за нашето понатамошно истражување.

Во продолжение ќе презентираме и некои статистички резултати од истражувањата кои се извршени во Германија и Австрија со цел да покажеме дека оваа проблематика всушност ги опфаќа и другите развиени земји низ Европа.

Така што во Германија- се извршило истражување со цел да се доаѓа до податоци кои што ќе покажат како младите во Германија го поминуваат нивното слободно време .

За ова истражување вкупно биле испитани 3.551 адолесценти. Податоците се добиени преку анкетниот лист ИТ-Индустрија Биткон, кој што е печатен во Берин 2012 год. Ќе изнесеме дел од заклучоците изведени врз основа на добиените резултати.

- Податоците покажуваат дека 68 % од младите го поминуваат своето слободно време во дружење со нивните пријатели, 39% го поминуваат во посета на web страниците online Facebook и YouTube, а 37% го поминуваат во спортски активности.
- Податоците од ова истражување спроведено во Германија како една од најразвиените земји во Европа, укажува на тоа дека од трите понудени активности 68% од младите се изјасниле дека го поминуваат своето слободно време во дружење со нивните пријатели, што значи дека младите во Германија недоволно организирано и активно го користат своето слободно време, со тоа што само 37 % од испитаниците се изјасниле дека нивното слободно време го поминуваат во спортски активности.

Во Австрија- во 19.08.2010 год се извршило истражување со цел да се дознае со кои слободни активности и социјални контакти се занимаваат повеќе младите во Виена и тоа преку покажување на слободните активностите и социјалните контакти со мин и

---

²⁰¹ Баракоска, А. (2003). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр. 256

часови од понеделник па се до недела. Примерокот-Испитаниците биле од над 10 годишна возраст, а пак се користело методот на анкетирање а како инструмент се користел анкетен лист. Податоците се земени од статистичкиот завод во Австриа. Во долунаведената табела ќе изложиме само дел од нив.

Табела 1. Слободни активности и социјални контакти со кои се занимаваат повеќе младите во Виена

Посебно избрани активности	Женски пол			машки пол			Тотал		
	Ø	присутни	Ø	Ø	Присутни	Ø	Ø	Збир на присутни	Присутни
	Час:мин	%	Час:мин	Час:мин	%	Час:мин	Час:мин	%	Час:мин
<i>Активности во слободното време</i>									
Културни активности	00:04	2,6	02:33	00:03	1,9	02:47	00:4	2,3	02:39
Средба во состаноци	00:04	2,0	03:20	00:06	2,6	03:34	00:05	2,3	03:28
Шетање	00:13	18,7	01:12	00:11	14,2	01:19	00:12	16,5	01:15
Планинарење	00:03	3,2	01:37	00:04	3,4	01:57	00:04	3,3	01:47
Возење велосипед	00:01	1,8	01:17	00:03	3,7	01:28	00:02	2,7	01:24
Фитнес	00:03	6,3	00:47	00:03	4,7	01:07	00:03	5,6	00:55
Занимавање со некои други спортски	00:08	6,0	02:18	00:14	9,8	02:22	00:11	7,8	02:21
Музика	00:01	2,0	00:53	00:02	2,9	01:17	00:02	2,4	01:08
Активност со културна содржина	00:01	2,0	01:05	00:05	5,0	01:38	00:03	3,5	01:28
Детски игри, социјални игри	00:08	10,6	01:16	00:07	7,7	01,34	00:08	9,2	01:23
Компјутерски игри	00:03	3,7	01:28	00:09	7,6	01:51	00:06	5,6	01:43

Читање на списанија	на	00:10	24,7	00:40	00:11	25,5	00:45	00:11	25,1	00:42
Читање на научни книги	на	00:05	8,4	01:05	00:04	5,8	01:08	00:05	7,1	01:06
Читање на каталози	на	00:10	16,1	01:01	00:07	11,4	01:02	00:08	13,8	01:01
TV		01:54	79,3	02:24	02:07	81,2	02:36	02:00	80,2	02:30
Слушање на радио станици	на	00:02	5,0	00:40	00:03	4,6	01:01	00:02	4,8	00:50
Играње на компјутерот	на	00:04	6,9	00:57	00:07	9,8	01:09	00:05	8,3	01:04

Според овие податоци објавени во горенаведената табела, јасно се гледа дека како најфаворизирана активност на младите во текот на неделата, а кое часовно се зголемува за време на викендите се појавува пасивното поминување на слободното време, и тоа гледање на ТВ.²⁰²

Овие податоци ги презентиравме со цел да укажеме дека оваа проблематика на правилно и конструктивно користење на слободното време на младите не претставува само проблем на нашето општество, туку напротив тоа е проблем и на развиените земји од Европа како што е Германија и Австрија.

Анализирајќи ги истражувањата реализирани во регионот и пошироко можеме да заклучиме дека во областа на слободното време постојат истражувања кои се фокусираат во проблематиката на слободното време на младите. Но сепак слободно можеме да кажеме дека на нашите простори не е направено некое пошироко емпириско истражување кое може да ни даде релевантно сознание кое е предмет на истражување на овој докторски труд. Ќе бидеме повеќе од задоволни ако дадеме скроман научен придонес во проучувањето на оваа проблематика.

²⁰² http://www.statistik.at/web_de/presse/052105 20.04.2013 15:14

II. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ПРОУЧУВАЊЕ

1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Предмет на истражувањето се слободните активности на учениците од средното образование и нивното влијание врз формирањето на културата на користење на слободното време.

Средното образование е организирана воспитно образовна институција каде ученикот се формира во целост, а потоа се подготвува за работа. Градењето на културата за користење на слободното време не е спонтан продукт и не може да се развива сама од себе. Средното образование останува значаен фактор кој влијае врз културната ориентација во слободното време, при што настојувањата треба да одат во правец на обезбедување на широки можности за учениците, осмислено и организирано да го користат слободното време со нивно масовно вклучување во бројните воннаставни активности, кои ќе ги задоволат разновидните интереси, можности, индивидуалните склоности и способности на младите, а воедно ќе влијаат во формирањето на културата на користење на слободното време и вон училиште.

Во оваа истражување ќе биде проучено слободното време како општествена феномен, слободното време од аспект на педагошката наука (воспитните можности на слободното време) и слободните ученички активности како фактор во формирањето на културата на користење на слободното време кај учениците од средното образование.

Очигледно според анализата на различните дефиниции за поимот слободно време авторите имаат приближно гледање кон овој феномен. Според тоа слободното време претставува интегриран дел на човековиот живот, односно општествена појава која има своја социјална, културна и педагошка функција која се остварува преку активностите на слободното време.

Додека слободното време од аспект на педагошката наука опфаќа дефинирање на слободното време на учениците, каде како најприфатлива дефиниција би била следнава дефиниција : „*Слободното време на ученикот е она време што му останава отколку ќе ти задоволи обврските кон училиштето и кон семејството*“. Ако организираното слободно време се појавува како важен фактор за целосен развој на чилноста на ученикот , тогаш нужно треба да се задржиме и на слободните активности, кои всушност ја претставуваат содржината на слободното време.

Оттука Слободните активности на учениците според анализата на различните толкување на определени автори дознаваме дека тие всушност ја претставуваат содржината на слободното време кои се реализираат преку: ученичките организации, здруженија, клубови, секции во училиштето кои се базирани врз принципот на самостојност на учениците, кои имаат влијание во развојот на нивното творештво.

2.ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето има за цел да испита како слободните училишни активности влијаат врз формирањето на културата на користење на слободното време кај учениците од средното образование и колку програмската поставеност на слободните активности во средното образование е во функција на истата. Нашата цел на истражување ќе биде

фокусирана и кон испитување на содржините со кои учениците од средното образование го исполнуваат слободното време.

Општата цел на истражувањето е конкретизирана преку следните *посебни цели*:

- ▣ Да се утврди програмската поставеност на слободните активности во наставниот план на гимназиското образование и средно стручното образование.
- ▣ Да се утврдат ставовите на учениците од средното образование за значењето на слободното време во воспитанието на личноста.
- ▣ Да се утврди степен на учеството на учениците од средното образование во слободните активности кои се реализираат во рамките на училиштето.
- ▣ Да се утврдат ставовите на професорите за воспитните можности на слободното време во рамките на слободните училишни активности.
- ▣ Да се утврди до која мерка(степен) учениците од средното образование го поминуваат слободно време на општествено организиран и корисен начин.
- ▣ Да се утврди кој има најголемо влијание во насочување на младите за правилно организирање на нивното слободно време и реализирање на одредени слободни активности.
- ▣ Да се утврдат влијанието на материјалните и техничките услови на училиштето во организацијата и реализацијата на слободните ученички активности.

3. ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Да се направи анализа на наставните планови и програми на гимназиското образование и средно стручното образование од аспект на застапеноста на содржините кои се однесуваат на слободните активности
2. Да се испитаат ставовите и знаењата на учениците од машки и женски пол, по однос на тоа што претставува слободното време.
3. Да се испитаат ставовите и знаењата на учениците од гимназиското образование и средно стручното образование по однос на тоа што претставува слободното време.
4. Да се испитаат ставовите и знаењата на учениците од машки и женски пол, по однос на квантитетот и начинот на поминување на слободното време (со кого и каде), која е во функција на формирање на културата за користење на слободното време.

5. Да се испитаат ставовите и знаењата на учениците од различен вид на образование, по однос на квантитетот и начинот на поминување на слободното време (со кого и каде), која е во функција на формирање на културата за користење на слободното време.
6. Да се испитат ставовите и знаењата на учениците од различна етничка припадност, по однос на квантитетот и начинот на поминување на слободното време (со кого и каде), која е во функција на формирање на културата за користење на слободното време.
7. Да се испитаат ставовите на учениците од различна етничка припадност, по однос на задоволството со начинот на поминување на слободното време, која се појавува како важен сегмент кога е во прашање конструктивното користење на слободното време на младите.
8. Да се утврди дали учениците од гимназиското образование и средното стручно образование активностите во слободното време ги избираат според сопствен интерес или пак врз нивниот избор имаат влијание некои други фактори како: семејството, училиштето, масовната култура и пошироката општествена заедница.
9. Да се утврди дали училишните слободни активности даваат можност за развивање на индивидуалните способности, откривање на скриените потенцијали, интереси, желби и професионална ориентација, односно влијаат во развојот на личноста.
10. Да се испитаат ставовите на учениците и наставниците од гимназиското образование и средното стручно образование во однос на тоа колку училиштето обезбедува материјални услови, кои што влијаат врз организациската поставеност на слободните училишни активности.
11. Да се утврди степен на учество на учениците од гимназиското образование и средното стручно образование, во слободните училишни активности кои се реализираат како дел од програмата. (планирање, организирање и реализирање на слободните активности)
12. Да се испитаат ставовите на учениците од различен пол и етничка припадност со кои содржини (видови активности) го исполнуваат нивното слободно време надвор од училиштето.

13. Да се испита дали учеството на учениците во различните видови слободни училишни активности влије врз конструктивно користење на слободното време и надвор од училиштето, која се покажува како важен сегмент во доменот на културно користење на слободното време.
14. Да се испитаат ставовите на професорите од средното образование во однос на степен на учество на учениците во слободните училишни активности.
15. Да се испита дали учениците кои учествуваат во различни училишни активности покажуваат конструктивно користење на слободното време и надвор од училиштето.
16. Да се испитаат ставовите на професорите од средното образование, која е улогата и мерките кои треба да ги преземаат училиштето, семејството и општествените организации кои придонесуваат во формирањето на културата на користење на слободното време.
17. Да се испитаат ставовите на професорите од средното образование, дали постои разлика во видови мерки кои треба да ги преземаат училиштето, семејството и општествените организации кои придонесуваат во формирањето на културата на користење на слободното време.
18. Да се испита вклученоста и посветеноста на стручните соработници (педагози и психолози) од средното гимназиско образование и средното стручното образование во работата и организацијата на слободните активности на учениците од средното образование.
19. Да се испитаат ставовите на стручните соработници (педагог и психолог) за програмската поставеност на слободните активности на учениците од средното образование .

4. ХИПОТЕЗИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Содржината и изборот на слободните активности на учениците од средното образование се во функција на формирање на културата за користење на слободното време.

ПОСЕБНИ ХИПОТЕЗИ

X.1. Учениците од различен пол меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на сфаќањето на поимот слободно време.

X.2. Учениците од средно стручно образование и гимназиите меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на сфаќањето на поимот слободно време.

X.3. Учениците од различна етничка припадност меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на сфаќањето на поимот слободно време.

X.4. Постои разлика во ставовите на учениците од средното образование за количината и начинот на користење на слободното време во зависност од полот.

X.5. Учениците од средното стручно образование и гимназиите меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на количината и начинот на користење на слободното време.

X.6. Учениците од различна етничка припадност меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во проценката на квантитетно и квалитетно на слободно време.

X.7. Учениците од различен пол меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на задоволството од начинот на користење на своето слободно време, која е во функција на формирање на културата за користење на слободното време.

X.8. Средношколците од различна етничка припадност меѓусебно се разликуваат според соодносот на организирани и неорганизираните форми на слободните активности во слободното време со кои се задоволуваат.

X.9. Постојат разлики во степенот на влијанието на различни фактори (семејството, пријателите, училиштето, сиротињскиот пол и масовната култура) што ги определуваат содржините на слободното време.

X.10. *Постојат разлики меѓу учениците и наставниците во степенот на вреднувањето на функцијата и улогата на слободните училишни активности во формирањето и развојот на личноста на ученикот.*

X.11. *Наставниците и учениците од различниот среден училиштен меѓусебно се разликуваат во проценката на степенот на материјално-техничка опременост на училиштето за квалитетно организирање и реализација на слободните активности.*

X.12. *Учениците од различен вид на образование (стручно средното образование и гимназии) меѓусебно се разликуваат во поглед на проценката на своето учество во секциите на слободните активности, кои придонесуваат во формирањето на културата за користење на слободното време.*

X.13. *Наставниците од различен вид на образование (стручно средното образование и гимназии) меѓусебно се разликуваат во поглед на проценката на учеството на учениците во секциите на слободните активности, кои придонесуваат во формирањето на културата за користење на слободното време.*

X.14. *Постои разлика меѓу училиштата од гимназиско и средно стручно образование по однос на планирањето, организацијата и реализацијата на слободните активности на учениците.*

X.15. *Девојчињата и момчињата од средношколска возраст меѓусебно се разликуваат во поглед на содржините со кои го исполнуваат слободното време надвор од училиште.*

X.16. *Професорите имаат позитивни ставови во однос на мерките кои треба да ги преземе училиштето, семејството и пошироката општествена заедница во доменот на слободните активности.*

X.17. *Учениците од средното образование кои се вклучени во слободните активности кои се организираат во рамките на училиштето, покажуваат конструктивно користење на слободното време и надвор од училиштето.*

X.18. *Постои разлика во однос на вклученоста и посветеноста на стручните соработници (педагози и психолози) од средното гимназиско образование наспроти средното стручно образование во работата и организацијата на слободните активности на учениците од средното образование.*

X.19. Посветеноста на стручните соработници (педагози и психолози) од различен вид на образование (стручно средното образование и гимназии) успешно влијае на реализацијата на слободните активности во училиштето.

5. ВАРИЈАБЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Како независни варијабли во истражувањето ќе се определат: Вид на образование на учениците (средното гимназиско образование и средно стручно образование), пол, квантитетот на слободното време со кое учениците од средното образование располагаат, начинот на кој учениците од средното образование го поминуваат нивното слободното време, видови слободни активности кои учениците ги избираат во училиштето во нивното слободно време, фактори (семејството, училиштето, друштвото и спротивниот пол) во изборот на слободните активности на учениците од средното образование, програмирањето на одделните слободни активности и степенот на учество на учениците од средното образование во слободните активности кои се реализираат во рамките на училиштето.

Зависна варијабла: Формирање на култура за користење на слободното време на учениците од средното образование.

6. МЕТОДИ, ТЕХНИКИ И ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во истражувањето ќе се примени индуктивниот метод, дедуктивен метод, методот на компарација и дескриптивниот метод преку кој ќе се изврши опишување, објаснување, споредување и генерализирање на појавите од предметот на истражување.

ТЕХНИКИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Согласно со поставените задачи, во истражувањето ќе се применат следните техники на истражување:

- Анкетирање
- Скалирање
- Интервјуирање

- Анализа на содржина
- Скалирање и анализа на содржина за поминување на слободното време кај учениците од средното образование надвор од училиштето преку дневник на активности наменет за учениците од средното образование.

Техничките Анкеџирање и Скалирање ќе се реализираат со цел:

- Да се испитаат ставовите на учениците од средното образование за смислата и значењето на слободното време, како и за доаѓање до сознанија за начинот на кој учениците од средните стручни училишта и гимназиите го организираат нивното слободно време, дали воопшто го планираат и со кои активности го исполнуваат;
- Да се испитаат ставовите на учениците од средното образование, кој начин на поминување на слободното време според нив, претставува задоволство.
- Да се испитаат факторите кои имаат влијание во видот и изборот на активностите во слободното време.
- Да се испитаат ставовите на учениците од средното образование колку училиштето во рамките на слободните училишни активности придонесува во форирањето на културата за користење на слободното време.
- Да се испитаат ставовите на учениците од средното образование колку училиштето обезбедува услови за квалитетно и културно користење на слободното време.
- Да се испитат ставовите на професорите од стручно средните и гимназиите за смислата и значењето на слободното време, како и за доаѓање до сознанија за начинот на организација и реализација на слободното време на учениците .
- Да се испитаат ставовите на професорите од средното образование во поттикнувањето на учениците во учеството на слободните училишни активности.
- Да се испитат ставовите на професорите за мерките кои треба да ги презема семејството, училиштето и општеството во формирањето на културата за користење на слободното време на учениците од средното образование.

Анкетирањето ќе биде анонимно заради добивање на поискрени одговори од страна на испитаниците.

Техниката на *Интервјуирањето* ќе има карактеристики на структуриран протокол на интервју. Ќе се реализира со стручните соработници (педагог и психолог) кои работат во средно образование.

Техниката скалирање и анализа на содржина на учениците за начинот на поминување на нивното слободно време вон училиште, ќе се реализира преку запишување на дневник на активности кои се реализираат во слободното време на учениците во текот на 10 дена, а се наменети за определени учениците кои учат во средното образование.

ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

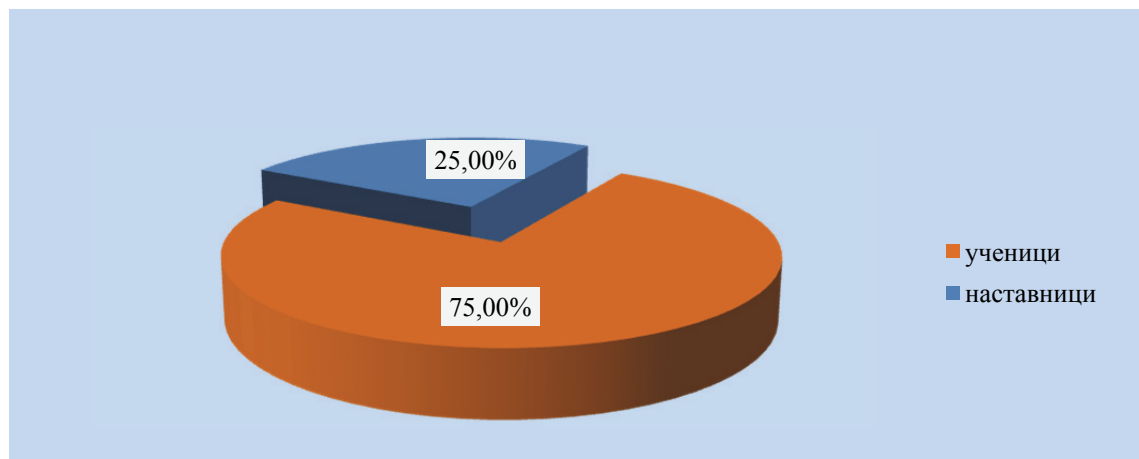
Од техниките произлегуваат следните инструменти кои ќе се користат во истражувањето:

- Анкетен лист за учениците од средното образование;
- Анкетен лист за наставниците од средното образование ;
- Дневник на активности во слободно време – наменет за учениците од средното образование;
- Структуриран протокол на интервју наменет за стручни соработници педагози и психолози ;

7.ПРИМЕРОК НА ИСПИТАНИЦИ

Испитани се вкупно 640 испитаници, од кои 480 ученици и 160 наставници од средно образование, од вкупно 4 средни училишта од подрачјето на Скопје и Тетово. Во Тетово се опфатени училиштата : Гимназијата СУ „Кирил Пејчиновиќ ” - во која се испитани вкупно 240 ученици од различна етничка и полова припадност, како и 40 професори кои предаваат во оваа училиште, од различна етничка и полова припадност, како и ОСМУ „ Никола Штејн ”- средното медицинско училиште, во кое се испитани вкупно 240 ученици од различна етничка и полова припадност и 40 професори кои предаваат во оваа училиште, од различна етничка и полова припадност. Додека во Скопје се опфатени училиштата: СУГС „Цветан Димов ” и „Зеф Љуш - Марку“. Во училиштето СУГС „Цветан Димов ” каде се образуваат ученици од гимназиско образование и стручно образование (економско-правна и трговска струка со четиригодишно траење: економски техничар, техничар за трговија и маркетинг) – во оваа училиште се испитани вкупно 120 ученици, 60 од испитаниците се ученици од гимназиското образование, и 60 се ученици кои следат настава во средно стручно образование (економска насока), од различна етничка и полова припадност, како и 40 професори од кои 20 од нив се професори кои предаваат во стручната насока и 20 кои предаваат во гимназијата. Освен оваа училиште во градот Скопје истражувањето го опфати и училиштето „ Зеф Љуш - Марку” кое спаѓа под Општина Карпош. Во оваа училиште исто така се образуваат ученици во два различни профили како: гимназија и стручно средно (медицина), во кои целна група на испитување беа 120 ученици од различна полова припадност, од кои 60 од испитаните ученици се ученици од гимназиското образование и 60 од стручно средно образование (медицина), како и 40 професори од кои 20 од нив се професори кои предаваат во стручната насока и 20 кои предаваат во гимназијата.

Сметаме дека посочената бројка на испитаници, особено со оглед на плански проширениот опфат на наставници (25% од примерокот), претставува оптимален избор и како таква го нуди потребниот комодитет во планираните статистички анализи, пред сè во смисла на потенцијалот за генерализација на добиените резултати и наоди.

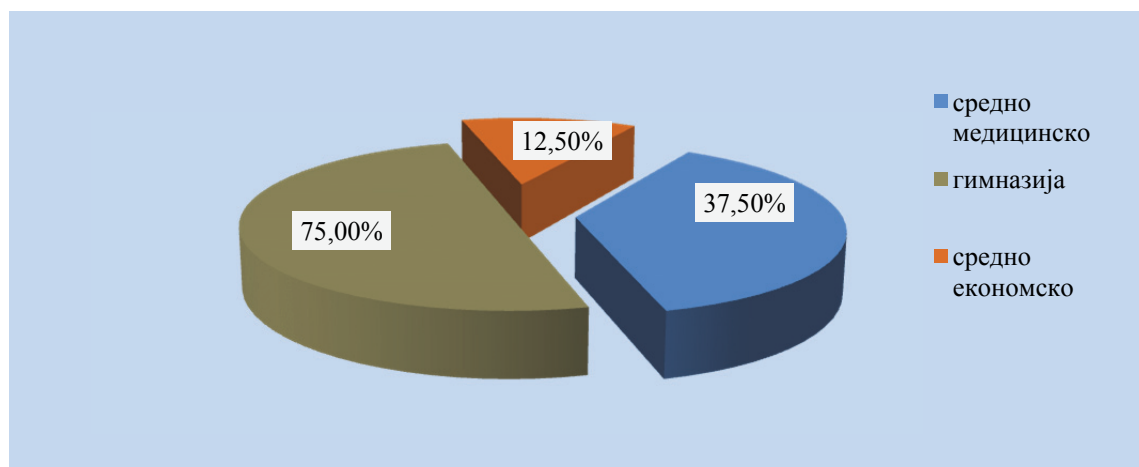

Приказ бр. 1:

Структура на примерокот: сооднос ученици - наставници

Испитаници (занимање)	Ф	%
1. Ученици	480	75,00%
2. Наставници	160	25,00%
ВКУПНО	640	

Распределбата според видот на средното училиште е прикажана во Приказ бр. 2. Од истата јасно произлегува, половина од примерокот (50%) се ученици кои учат во гимназија, а сразмерно помалку се застапени ученици од медицинската (37,5%) и економската струка (12,5%), но со оглед на фактот дека тие се презентирани како средно стручно образование, каде што всушност опфатената бројка на средното стручно образование ја опфаќа втората половина од примерокот т.е, (37,50%) средно медицинско плус (12,50%) средно економско е еднакво на (50%) ученици кои учат во средно стручно образование.

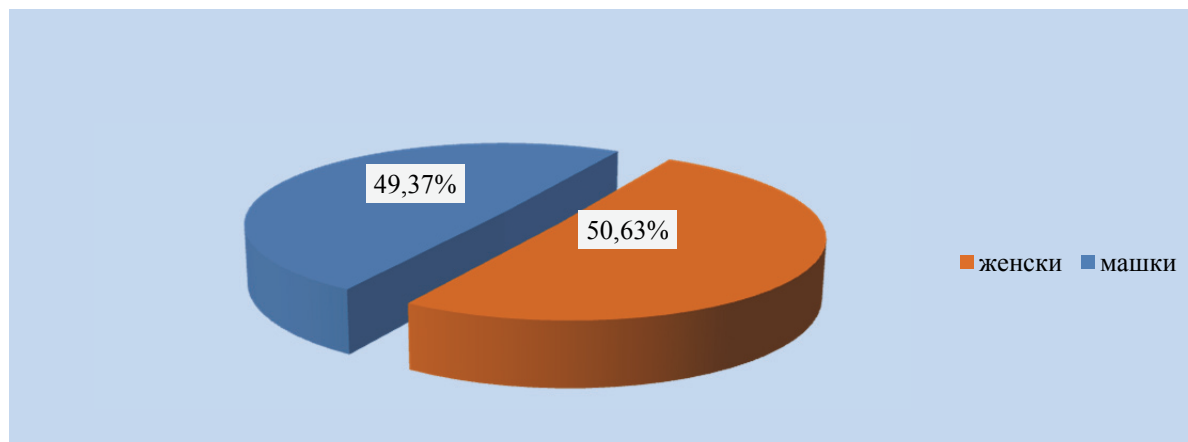
Приказ бр. 2:

Структура на примерокот: сооднос според видот на училиштето

Испитаници (вид на училиште)	Ф	%
1. Средно медицинско	240	37,50%
2. Гимназија	320	50,00%
3. Средно економско	80	12,50%
ВКУПНО	640	

Со оглед на позицијата на половата припадност како можна релевантна варијабла во поглед на ставовите кон слободното време, при формирањето на примерокот како истражувачи водевме сметка за колку што е можно порамноправна застапеност на двата пола. Конечниот сооднос е речиси идеален, со приближно половична застапеност на женскиот и на машкиот пол (Приказ бр. 3).

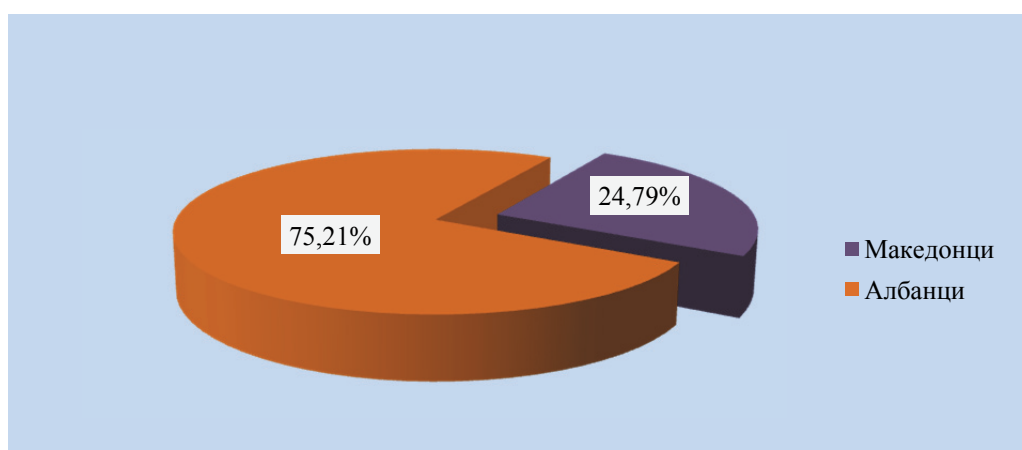

Приказ бр. 3:

Структура на примерокот: полева припадност

Испитаници (полева припадност)	Ф	%
1. Женски	243	50,63%
2. Машки	237	49,37%
ВКУПНО	480	

Во поглед на етничката припадност на испитаниците, во примерокот се влезени припадници на двете најголеми етнички заедници во земјава (Приказ бр. 4). Соодносот е приближен одраз на популациската застапеност на двете заедници во поголем дел од средините во кои е реализиран теренскиот дел од истражувањето (Тетово и Скопје)

Приказ бр. 4:*Структура на примерокот: етничка припадност*

Испитаници (полова припадност)	Ф	%
1. Македонци	119	24,79%
2. Албанци	361	75,21%
ВКУПНО	480	

8. СТАТИСТИЧКА ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИТЕ

Добиените податоци ќе бидат собрани, средени и претставени бројчано и графички. Истите ќе бидат статистички обработени по тестови кои спаѓаат во делот на непараметриска статистика. Поточно сме користиле широк спектар на непараметриски тестови како

- Непараметрискиот Крускал-Волис тест (Kruskal-Wallis test) на разлики меѓу рангови.
- Мен-Витни тест (Man-Whitney U test), наменет за разлики меѓу независни примероци
- Фридмановиот тест (Friedman test), своевиден непараметриски пандан на еднонасочната АНОВА за повторени мерки, а претставува најпогодна постапка за статистичко тестирање на разлика помеѓу рангови како и
- Стандарден хи-квадрат тест.

9. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ДОБИЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ, ЗАКЛУЧНИ КОНСТАТАЦИИ И ПРЕПОРАКИ

Во овој дел ќе примениме соодветна методологија преку која ќе се обидеме подлабоко да навлеземе и да ги анализираме и интерпретирме добиените резултати, потоа да ги компарираме, диференцираме и врз основа на тоа да донесеме соодветни заклучоци.

Поставените хипотези ќе ги верифицираме врз основа на добиените одговори од страна на учениците, професорите, директорите и стручните соработници.

**III. АНАЛИЗА НА НАСТАВНИТЕ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ ВО СРЕДНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ ВО ПОГЛЕД НА ЗАСТАПЕНОСТА НА СЛОБОДНИТЕ
УЧИЛИШНИ АКТИВНОСТИ**

1. НАСТАВНИТЕ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ ВО УЧИЛИШТАТА ЗА СРЕДНО ГИМНАЗИСКО И СТРУЧНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Училиштата од средното образование (гимназиско и стручно) се установи кои вршат образовна и воспитна дејност од јавен интерес. Дејноста на овие училишта се состои во образование и едукација на кадар за потребите на стопанството, државната администрација, судовите и други области во животот. Во овие училишта учениците се оспособуваат за работа како и за продолжување на нивното образование.

Училиштата за средното образование се должни да водат соодветна педагошка евиденција и документација за воспитно-образовната дејност, успехот и поведението на учениците, слободните ученички активности, здравствената состојба, семејните, социјалните и другите прилики на учениците.²⁰³

Од неодамна исто како основното и средното образование стана задолжително за сите граѓани кои живеат во оваа земја. Тоа се остварува преку (гимназиско образование, стручно образование, средно уметничко образование (музичко, ликовно, балетско) и средно образование за ученици со посебни образовни потреби (на пример, за слепи, глуви, и други лица со хендикеп).

Во Законот за средното образование на Република Македонија согласно со член 1 се уредува организацијата, функционирањето и управувањето во средното образование, како дел од системот на воспитанието и образованието. Според истиот закон, член 2, во средното образование се остваруваат планови и програми за гимназиско и стручно образование. Средното образование се остварува во средни училишта кои се организираат како јавни училишта (државни и општински, односно училишта на Град) и приватни училишта. Дејноста што се остварува во средното училиште е од јавен интерес и се врши како јавна служба. Средното училиште има својство на правно лице и се запишува во судски регистар.²⁰⁴

Според сопственичкиот статус во Република Македонија преовладуваат државните средни училишта како јавни училишта основани од државата. Покрај овие, според Законот

²⁰³ Славовски, М. (2008). *Управна постапка и канцелариско работење во праксијата на училиштата за средно образование- Бриура _канцелариски материјал*. Скопје: Министерство за правда на РМ, стр. 5-7

²⁰⁴ Преземено од : www.pravo.org.mk. Закон за средното образование-Пречистен текст.(2002). „Сл. весник на Р.Македонија” бр.52/02 . стр.1

за средно образование, општините и градот Скопје можат да основаат и општински, односно градски јавни средни училишта. Покрај јавните, во Република Македонија веќе успешно функционираат и неколку приватни средни училишта. Во поглед на програмскиот опфат, во Република Македонија постојат хомогени средни стручни училишта, односно средни стручни училишта за една струка (на пр. државно средно училиште за применета ликовна уметност, медицинско училиште и др.) и хетерогени средни стручни училишта, односно средни стручни училишта за неколку струки или програми. Хомогените средни стручни училишта се сместени во големите градски центри и нивниот број е помал во однос на хетерогените средни стручни училишта кои егзистираат во помалите места и се развиваат на барање на пазарот на труд. Посебни училишта за средно образование се гимназиите, иако гимназиското образование се остварува и во определен број средни училишта заедно со стручното образование. Посебни институции се училиштата за средно образование за ученици со посебни образовни потреби и училиштата за средно уметничко образование (уметнички училишта, музичко-балетски училишта). Иницијалното стручно образование води до диплома на средношколско ниво. Тоа може да биде училишно базирано во компанија, или комбинација од двете (како во дуален систем). Образованието и квалификациите во ССО се стекнуваат преку: стручно оспособување во траење до две години и средно стручно образование во траење од 3 и 4 години. Најнискиот облик на стручно оспособување е работното оспособување кое е наменето за возрасни и дава ниски нивоа на квалификации или оспособеност за работни места. Најчести корисници на оваа понуда се лицата без квалификации. Во текот на 2011 година, 163 лица учествувале во овој облик на стручна обука, или 0,29% од сите корисници на СОО во односната година. Основната платформа на која се гради системот на СОО е средното времетраење (ССО-3г.), додека ССО со двегодишно траење е во фаза на развивање, следејќи ја новата концепција. Средното образование во државата се остварува во 99 јавни (10 државни училишта, 21 училиште на град Скопје, а 68 општински училишта) и 13 приватни училишта. Според наставните програми кои се реализираат во јавните училишта, во 16 училишта се реализира гимназиско образование, во 40 училишта се реализира стручно образование, во 34 училишта се остваруваат наставни планови за

гимназиско и стручно образование, 4 училишта се за ученици со посебни образовни потреби, а 5 се уметнички училишта. Бројот на средни стручни училишта по струки се:

1. Училиште за земјоделско-ветеринарна струка- 11,
2. Училиште за шумарско-дрвопреработувачка струка- 8,
3. Училиште за геолошко-рударска и металуршка струка - 7,
4. Училиште за машинска (25) и електротехничка струка - 20,
5. Хемиско-технолошко училиште - 15,
6. Текстилно-кожарско училиште 17,
7. Училиште за графичко образование– 7,
8. Училиште за лични услуги - 9,
9. Градежно-геодетско училиште - 8,
10. Училиште за сообраќајна струка - 11,
11. Училиште за угостителско-туристичко образование- 12, е
12. Училиште за економско-правна и трговска струка- 17,
13. Училиште за здравствена струка - 16,
14. Спортска гимназија – 3, и
15. Училиште за уметничко образование – 6.

Бројот на училишта покажува во колку училишта се реализираат програми од соодветната струка. Во едно училиште може да се реализираат програми од повеќе струки. Во Република Македонија има 13 приватни средни училишта, од кои во 6 училишта се спроведува стручно образование (економско-правна и трговска, лични услуги, здравствена, сообраќајна и угостителско-туристичка струка). Ниското образовно ниво на дел од населението во државата и големиот број ученици кои го напуштаат или не го продолжуваат образованието после завршувањето на задолжителното основно образование, ја принудија Владата на Република Македонија, во 2006 година, да воведо зголемување на задолжителното образование со вклучување на нивоата на средното стручно образование.²⁰⁵

---

²⁰⁵ Спасовски, Л.; Велковски, З.; Алексовски, Б.; Арсовска, Р.; Јовчевски, З.; Димовски, Ч.; Зекири, Р.; Ѓоргиев, Р.; Лазаревски, Б.; Димитријева, В.; Велески, Г. (2014). *Методологија и инструменти за анализа на мрежата на средните стручни училишта во република македонија*. Скопје : Британски совет во Македонија, стр.10-12

Поради самиот факт дека во Р.М. се реализираат повеќе профили на различни струки од средно стручно образование и гимназии, во интерес на нашиот трудот ќе направиме анализа на промените во структурата и содржината на наставните планови во средното образование како и анализа на програмите на определни училишта во кои го реализирвме и нашето истражување. Оваа анализа сметаме дека е потребна се со цел да се воочи и програмската поставеност на слободните активности во средното стручно и гимназиско образование.

1.1 ПРОМЕНИТЕ ВО СТРУКТУРАТА И СОДРЖИНАТА НА НАСТАВНИТЕ ПЛАНОВИ ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ОД АСПЕКТ НА ЗАСТАПЕНОСТА НА СОДРЖИНИТЕ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСТИ

Научно техничкиот развој е карактеристичен за сите сфери на човековата дејност, а пак овој развој претрпува забрзан број на промени кои се отсликуваат на стопанството и производството. Впрочем денес „резултатите од фундаменталните научни истражувања извонредно брзо се применуваат во производството и придонесуваат за развој и усовршување на неговата техника и технологија. Така, науката станува непосредна производствена сила, што пак влијае од корен да се измени односот меѓу неа, производството и образованието кои заедно се сметаат за основни движечки сили и мостови на општеството.

Сите овие промени, настојуваат и преземаат голема улога и во воспитно-образовните системи, а пак неминовно се појавува потребата и за промена на структурата и содржината на средното образование која претставува движечка сила на младите.

Многу значајно прашање во однос на средното образование, чија актуелност е секогаш во центарот на внимание, секако претставува прашањето што се однесува на промените во програмската структурата, односно промените кои настануваат во структурата и содржината на наставните планови и програми во средните училишта.

Во периодот од 1958- 1974 год. средното образование го сочинувале гимназии, средни стручни школи за квалификувани работници. Тие се разликувале по својата функција. Додека гимназиите важеле за најелитните училишта и оспособувале првенствено за продолжување на образованието, средните стручни училишта за КВ-работници образувале кадар за непосредно производство.

Ваквата поделба на средното образование на средно стручно и гимназиско образование подметнало недоволна конструктивност и занемарување на вистинската функција на општото и стручното образование.²⁰⁶

Покрај ваквиот изразит проблем кој се појавува во овој период, фокусирајќи се во интерес на нашиот труд не е занемарувачки ниту фактот дека во програмските и концепциските документи до 1982 год. за средното образование не биле застапени исто така и слободните активности како посебен вид на воспитно-образовна дејност. Всушност овие активности во средното образование се реализирале во рамките на програмите на самите училишта и тоа според можностите и условите на училиштето.

Од 1982/83 година со воведувањето на концептот за средно насоченото образование, започна и реализацијата на најголемата реформа во овој сегмент од воспитно образовниот систем.

Во овој период средното образование се развива како составен дел на самоуправниот здружен труд за задоволување на потребите на социјалистичкото самоуправно општество, за создавање на нова вредност во материјалното производство, за зголемување на продуктивноста на вкупниот општествен труд во развојот на општеството во целост и за сестран слободен развој на личноста. Потребата од ваквата преобразба неминовно се појавува од самиот постоечки факт дека средното образование треба да го подготвува ученикот за живот, почитувајќи ги сите негови можности и потенцијали, затоа што едно квалитетно насочено училиште, пред се бара развивање на потполна личност на ученикот, која може да се постигне преку организација на слободните ученички активности кои во овој период претставувале зголемување на индивидуализацијата на воспитно- образовниот процес.

Секако слободните активности на учениците во овој период не биле наметнати, но биле наменети за ученици кои покажувале афинитети и лични интереси за проширување на одделни знаења, затоа што секој ученик е личност за себе и има свои афинитети.

Освен овие концепции, во 1989 год се појавуваат нови разработени концепции за воспитание во слободото време во концепциските документи за средното образование. Општествената улога и целта на насоченото образование според овој документ покрај

---

²⁰⁶ Попова-Коскарова, Р. (2004). *Вовед во Педагошката*. Скопје: График-мак Принт Д.О.О.Е.Л -Експорт-Импорт, стр. 189-191

останатото се остварува и преку „поттикнување и забрзување на развојот на посебните интереси и способности кај младите и возрасните за задоволување на нивните разновидни општествени, научно – технички, културни и други потреби и активности,“.²⁰⁷

Задоволувачки е тоа што слободните активности на учениците иако се реализирале во текот на воннаставната дејност, сепак тие претставувале важен сегмент на целокупниот воспитно-образовен систем на училиштето. Веќе во овие документи се согледува и поинаквиот пристап кон слободните активности, кои што всушност спаѓаат во воннаставните активности. Овие активности се реализираат во слободното време на учениците, откако се завршени сите наставни обврски кои ученикот ги има во текот на наставната дејност. Според овој концепциски документ се реализираат и слободните активности во средните стручни училишта.

Од учебната година 2001/2002 во Р.М. се применува нов наставен план за гимназиското образование, кој што се реализира според концептот на новата гимназија.

Со појавата на концептот за новата гимназија од 2001 год, во гимназиите веќе имаме поинаков пристап во воспитанието на ученикот во слободното време, кои се карактеристични за земјите во западна Европа. Според концептот на новата гимназија, слободните активности имаат статус на задолжителни изборни содржини и активности.

При програмирањето на задолжителните содржини и активности опфатени се подрачјата на граѓанска култура, здравствено воспитание, екологија и соработка со невладини организации, култура за заштита, одбрана, мир и толеранција, информатички знаења, културно-уметнички содржини и активности, соработка и помош со локалната средина и спортски активности.²⁰⁸

Концептот на новата гимназија дава посовремен пристап кон слободните активности на учениците, и воглавно настојува овие активности да се насочуваат во правец на развивање разновидни вредности, интереси, задоволства, способности, проширување на одеренеди знаења, умеења и навики, кои што влијаат во создавање на потполна личност на ученикот. Оттука и содржината на слободното време добива на значење со тоа што учениците се доволно мотивирани да преку слободните училишни активности, влијаат и во констриктивното користење на нивното слободно време.

²⁰⁷ Баракоска, А. (2005). *Педагогија на слободното време*. Скопје: Доминант, стр.200-202

²⁰⁸ Се за новата гимназија. (2001). Скопје:БРО, стр.18-23

Но по примената на наставниот план од 2001 год. сепак се наидува на некои нејаснотии кои се однесуваат на подрачјата на изборните предмети, задолжителните изборни програми и содржини, изборните содржини, вкупниот фонд на часови, оптовареноста како на учениците така и на програмите, кои како краткорочно решение во 2002/2003 год претрпува неколку мали промени кои што се однесуваат на подрачјата на задолжителни изборни предмети, поточно во обемот се со цел на подобрување и систематизирање на соодветните задолжителни изборни содржини. Според промените во структурата и содржините гимназиите се поделени на:

- I. Задолжителни предмети кои се наменети за сите ученици и воглавно опфаќаат 13 наставни предмети во вкупно 4 години.
- II. Изборни предмети кои се групирани во одредени подрачја и опфаќаат 5 наставни предмети во вкупно четири години
- III. Задолжителни изборни програми во кои што спаѓаат (спорт и спортски активности, ликовно и музичко образование, и
- IV. Проектни активности кои опфаќаат по 70 часа во првата, втората и третата година и 60 часа во четврта година.

Според ваквата распределба на задолжителни изборни програми учениците се определуваат во некоја од програмите, зависно од нивните склоности и интереси. Додека пак проектните активности кои вкупно опфаќаат 70 часа во прва, втора и трета година и 60 часа во четврта година, исто така се реализираат како задолжителни активности. Интересно е тоа што програмската поставеност на слободните активности спаѓаат во воннаставните активности во кои се определуваат одредени секции, при што слободните активности на учениците се организираат и се преплетуваат како во доменот на задолжителните изборни програми така и во доменот на проектните активности кои што се реализираат во слободните часови на учениците.

Во барањата според член 31 од Законот за средното образование посебно им се посветува внимание на спортските активности како и формирање на соодветни училишни спортски клубови. Покрај тоа според овој закон исто така јасно се определува и на

важноста која им се придава и на училишните натпревари во определени области како и запознавање на странските јазици.²⁰⁹

Иако веќе според наставните планови и програми не е определен фонд на часови за слободните активности на учениците, но сепак во подготовката на Училишните програми од страна на секое училиште е потребно да се планираат и слободните училишни активности кои спаѓаат во делот на воннаставни активности, каде што се бара секој наставник во определен предмет, доколку постои интерес од страна на учениците да формира определена група на ученици кои ќе работата во секции кои се наменети за учениците кои покажуваат посебен интерес. Наставникот самиот определува фонд на часови кои ќе се реализираат во текот на годината во зависност од потребата која се појавува во тој определен предмет.

Исто така слободните училишни активности добиваат на значење со тоа што учениците се доволно мотивирани да преку слободните училишни активности придобиваат дополнителни знаења во определна област која се појавува и како цел да се учествува во различни училишни натпревари, затоа што тие преку нивното учество во секциите ги прошируваат и нивните знаења кои се потребни за учество во разновидни училишни натпревари. Покрај тоа барањето за формирање на училишни спортски клубови ја продлабочуваат вредноста на слободните активности, со тоа што секој ученик ќе има можност преку училишните спортски клубови да се наоѓа самиот себеси и да ги исполнува своите потреби, при што слободно можеме да кажеме дека сите овие активности се потенцијални индикатори и во констриктивното користење на нивното слободно време.

Во 2015 година врз основа на член 55 став 1 од Законот за организација и работа на органите како и член 21 и 22 од Законот за средното образование е донесен документ според кој се бара обновување и дополнување на наставниот план за воспитно образовната работа кои се однесуваат на изборните предмети за целокупната работа на гимназиското образование. Во овој документ веќе се бара некоја промена на структурата на задолжителните изборни предмети кои

---

²⁰⁹ Закон за средното образование во РМ-консолидиран текст. (2015) . Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02,40/03, 42/03, 67/04, 55/05, 113/05, 35/06, 30/07, 49/07, 81/08, 92/08, 33/10, 116//2010, 156/10,18/11, 42/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15 I 98/15). МОН, стр.16

преминуваат од задолжителни изборни предмети како што се спорт и спортски активности, ликовна и музичка уметност кои се оценуваат со описни оценки во задолжителни предмети кои бројчано се оценуваат. Значи повторно имаме релеванта промена на структурата и содржината на гимназиите.²¹⁰ Според овие промени структурата и содржините на гимназиите е поделена на :

- I. Задолжителни предмети кои се наменети за сите ученици и воглавно опфаќаат 16 наставни предмети во вкупно 4 годни,
- II. Изборни предмети кои се групирани во одредени подрачја и опфаќаат од 5 до 7 предмети во вкупно 4 години (како изборни предмети во III и IV година веќе се определуваат по година зависно од подрачја за кои се определиле),и
- III. Проектни активности, каде застапеноста изразена во часови е 70 часа во првите 3 години 60 часа во последната (четврта година).

Стручно средното образование денес може да кажеме дека според структурата и содржината се уште има елементи на концепсикиот документ за слободните активности на учениците од 1989 год. Всушност структурата на стручно средните училишта е поделена на неколку подрачја и наставни предмети како:²¹¹

- I. Општо образование со по 12 заеднички предмети за сите четири години
- II. Стручно образование поделени на два подрачја :
  - а) подрачја за заеднички премдети за струката со вкупно 4 предмети и
  - б) Подрачје за предмети карактеристични за образовниот профил кои опфаќаат вкупно 5 предемти во четири години.
- III. Практична обука кои опфаќаат: Практична настава и Феријална практика.
- IV. Изборна настава која наменета само за учениците од трета и четврта година и е поделена на:
  - а) Предмети во функција на завршен испит со вкупно 3 предмети за две години и

²¹⁰ Закон за именување и дополнување на средното образование во РМ. (2014). *Службен весник на РМ-ја*, бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 67/04, 55/05, 113/05, 35/06, 30/07, 81/08, 92/08, 33/10, 116/10, 15/10, 18/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13 и 41/14.

²¹¹ Наставни планови за образовните профили во струки или група струки во четиригодишно стручно образование во РМ-ја. (2007). Скопје: Центар за стручно образование и наука, стр. 21-46

б) Предмети во функција на матура со вкупно 4 предмети за две години.

V. Задолжителни активности со по 72 часови во првите три години и 66 часови во последната година во кои спаѓаат

- спорт и спортски активности
- активности од областа на културата
- факултативна настава и
- слободни часови на училиштето

Според ваквата структура може да кажеме дека и во стручното средно образование се води сметка за различни видови активности, кои се реализираат преку нивното застапување на задолжителни активности. Во стручното образование учениците се воведуваат во многу активности од различни содржини како спортски, уметнички и други слични активности, исто така се реализираат голем број на проектни активности кои истовремено помагаат во надополнување и реализирање на слобондите ученички активности.

Согласно со тоа дека сите средни училишта во Р.М. се реализираат според заеднички планови кои се подготвуваат од страна Биро за развој на образование, сите средни училишта се одговорни да подготват, во согласност со наставните планови, определени програми во кои се опфаќа и планира целокупната структура, визија, мисија, и работа на тоа училиште. Во продолжение ќе направиме анализа на програмската поставеност на слободните активности анализирајќи подетално некои програми од средното стручно образование и гимназиите кои се реализираат во градовите Скопје и Тетово. Поточно ќе се задржиме во програмската анализа на училиштата како:

1. Средно медицинско училиште ОСМУ „Никола Штејн“ од Тетово,
2. СУГС „Цветан Димов“ од Скопје, во која се образуваат ученици од гимназиско и средно стручно економско образование.
3. Гимназијата „Кирил Пејчиновиќ“ од Тетово, и
4. ОСМУ „Зеф Љуш - Марку“ од Скопје, во која исто така се образуваат ученици од два профили како гимназиско образование и стручно медицинско образование.

1.1.1 АНАЛИЗА НА ГОДИШНАТА ПРОГРАМА НА СРЕДНО СТРУЧНО МЕДИЦИНСКО УЧИЛИШТЕ (ОСМУ „НИКОЛА ШТЕЈН“-ТЕТОВО) ОД АСПЕКТ НА ЗАСТАПЕНОСТА НА СЛОБОДНИТЕ УЧИЛИШНИ АКТИВНОСТИ

Годишната програма за работа на ОСМУ „ Никола Штејн“ од Тетово е изготвена врз основа на обврските одредени со член 29 од Законот за средно образование. Учениците наставата ја следат по Реформираната изменета програма за средно стручно образование. Во оваа училиште постојат две струки и тоа :

1. Здравствена струка со 4 профили како: медицинска сестра, забен техничар, медицински лабораториски техничар и фармацевтски лабораториски техничар, како и ,
2. Струка за лични услуги со 2 профили: козметички техничар и техничар за очна оптика.

Според структурата за која е наменета се организира настава во која спаѓа:

- ❖ Задолжителна настава (теоретска настава и практична настава),
- ❖ Изборна настава (во која спаѓаат изборните предмети во кои учениците избираат според профилот за кои се заинтересирани и покажуваат наклонетост)
- ❖ Задолжителни активности.
- ❖ Факултативна настава
- ❖ Дополнителна
- ❖ Додатна и
- ❖ Консултативна настава.

Во однос на сите профили наставата се реализира во вкупно 4 години. Задолжителната настава во себе опфаќа општо образование, стручно образование, практична обука и задолжителни активности. Оваа настава за сите ученици од прва до четврта година се реализира според Програмските документи за воспитно-образовната дејност во средното образование за здравствена струка и структурата лични услуги. ОСМУ „Никола Штејн“ од Тетово реализира настава според програми за средното стручно образование од Бирото за развој на образованието за општообразовните наставни предмети и Центарот за средно стручно образование за стручните предмети.²¹²

²¹² Годишна програма на ОСМУ-„Никола Штејн“-Тетово. (2015). Стр.5-10

Теоретската настава се одвива според предвидените наставни програми по Општообразовните, општо стручните и стручните предмети, во согласност со реформата за средно стручно образование. Учениците од трета година имаат можност да се определат за изборни предмети во функција на полагање на државен матурски испит и работата по посебни програми по предмети кои се наведени во наставните поланови за секој профил. Во соодветност со одбраниот Профил - вкупно часови за 4 години сите струки прилично опфаќаат исти часови кои во мал дел може да се разликуваат во часовите кои се определени во општо образование и стручно образование. Во продолжение ќе наведеме часови пресметени во 4 години на профилот забен техничар со цел да ја отсликаме организацијата и реализацијата на наставата во ОСМУ „НИКОЛА ШТЕЈН“ од Тетово. Така што овој профил опфаќа.²¹³

- Општо образование со вкупно 1845 часови пресметени процентуално како 46,2% во вкупно четири години.
- Стручно образование со 921 часови пресметени процентуално како 23,6% во вкупно четири години
- Изборна настава....
- Задолжителни активности со по 72 часови во првите три години и 66 часови во последната година во кои спаѓаат
  - спорт и спортски активности
  - активности од областа на културата
  - факултативна настава и
  - слободни часови на училиштето

Во оваа училиште посебна важност и се придава и на феријалната практика која се извршува во определени простории и претставува облик на концентрирано и интензивно реализирање на заокружени професионални работни задачи во здравствените институции. Оваа практика е предвидена и задолжителна за сите ученици по завршување на втората и третата година, со цел учениците подобро да се оспособат за идната професија, а се реализираат во текот на летниот распуст по завршувањето на наставната година. За сите ученици феријалната практика опфаќа 100 работни часови распределени во 20 работни

---

²¹³ Наставни планови за образовните профили во струки или група струки во четиригодишно стручно образование во РМ-ја. (2007). Скопје: Центар за стручно образование и наука ,стр. 21-23

дена. За својата работа на феријалната практика учениците редовно водат дневници со краток опис на работата предвидена со програмата, што ги потпишува одговорно лице на здравствената организација врз основа на што добиваат оценка или карактеристика. Учениците од профилот медицинска струка феријалната практика од втора и трета година ја изведуваат на интерното и хирушкото оделение, оделенијето за неврологија, педијатрија и гинекологија во здравствените установи во местото на живеење на ученикот и тоа под надзор на персоналот вработен во тие установи. Учениците од забен техничар феријалната практика ја извршуваат во стоматолошки ординации или клиници. Учениците од насоката фармацевтски техничар, практиката ја извршуваат во градските аптеки додека пак учениците од пофилот лабораториски техничар истата ја извршуваат во Медицински центри и лаборатории на соодветни одделенија во местото на живеење. Струка за лични услуги како што е профилиот козметички техничар и техничар за очна оптика се реализираат во соодветни медицински центри и козметички салони.²¹⁴

Покрај тоа во **стручно средно медицинско образование ОСМУ „НИКОЛА ШТЕЈН“ од Тетово** се организираат и **воннаставни активности кои се поделени на неколку подрачја како:**

- ❖ Слободни ученички активности
- ❖ Ученички натпревари
- ❖ Заедница на учениците
- ❖ Производствена и друга општествено корисна работа и
- ❖ Ученички екскурзи

Значи покрај наставата во програмата на оваа стручно средно училиште се планираат и воннаставни воспитн-образовни активности во кои што спаѓаат и слободни ученички активности. Во програмата е нагласено дека: *„овие активности се многу важни за личността на ученикот и нивната реализација се појавува како неопходна поради самите факти дека преку овие активности се појавува креативноста, љубовителноста, сознајните способности, самостојноста и истрајноста во извршување на активностите. Целта е овие активности да влијаат на создавање на навики за правилно и рационално користење на слободното време, ставање на училиштето во функција на*

²¹⁴ Годишна програма на ОСМУ-„Никола Штејн“-Тетово. (2015). Стр.35-40

попотребитѝ на ученицитѝ, а сѝшо шѝоа за ѝравилен развој на младитѝа личностѝ. Тие имаатѝ значајно местѝо во изборитѝ на ѝрофесијатѝа, овозможуваатѝ ѝотѝѝикнување и развивање на афинитѝетѝитѝе и ѝворечкиѝе сѝособностѝи“. Во тој опсег се организираат и планираат следниве училишни секции **како :**

✓ **Литературна секција**

Оваа секција опфаќа ученици кои се занимаваат со: литературно читање, припрема и изведување на драми, пишување на статии за локални весници и изготвување на училишниот весник по повод патрониот празник на училиштето. Работата на оваа секција е со цел да се воспостави активен однос кон наставата и зближување на учениците од училиштето како и да се разменуваат различни искуства и со учениците од другите училишта.

✓ **Научно-истражувачка секција**

Поради самата образовна насока која што ја имаат, појавата од слободни активности на учениците од научно-истражувачки карактер се организираат и ваков вид на слободни активности, преку непосредно насочување и набљудување на учениците во различните предмети за кои што покажуваат интерес. Во ова смисла се формирани група на млади фармцевти, млади медицински сестри и секција на заботехничари.

✓ **Културно-уметничка секција**

Во оваа група на слободни активности, училиштето преку соработка на стручен кадар организира секцијата за ликовно, музичко, училишен хор, и сл, кои се наменети за учениците кои покрај стручните предмети покажуваат афинитети и во оваа област, при што задоволството при реализирање на ваквите слободни активности има позитивно влијание во однос на исполнување на внатрешните потреби на учениците кои имаат одредени афинитети кон уметноста.

✓ **Работно-производна секција**

Во оваа група е формирана секција која се нарекува кариерен центар, каде што учениците доброволно учествуваат и се вежбаат за посебни етички афинитети и професионални компетенции кои треба да поседуваат во понатамошното вработување.

Оваа секција всушност произлегла благодарение на реализираниот проект за подготвување на младите за општествениот живот и

✓ Спортска секција

Во оваа група стручните професори по физчко воспитание и образование имаат подготвено училишни спортски женски и машки клубови каде учениците ги поттикнуваат во физички активности преку формирање на фудбалски училшни и одбојкарски машки и женски екипи.

Во однос на извештајот за реализација на активностите од годишната програма за работа на училиштето во 2013/2014 година дознаваме дека учениците и професорите во оваа училиште биле вклучени во голем број на активности како:²¹⁵

- ❖ **Реализација на ученички натпревари каде учениците од оваа училиште освоиле прво и второ место на државен натпревар по хемија под раководство на нивните ментори**
- ❖ **Средување на училшниот двор, бојадисување на училишните простории и сл**
- ❖ **Изведување на активности од страна на учениците од канцеларијата за младинската организација на училиштето, канцеларија за кариерен центар на младите,**
- ❖ **Изведување на активности од областа на меѓуетничка интеграција во образованието, и други активности.**

Всушност овие активности се реализирале благодарение на реализираните проекти како :

- ❖ **Обука на наставниците од областа на екологијата реализирано од МОН**
- ❖ **Реализација на проектот УСАИД за кариерни центри и обучување на наставниците за да ги оспособат учениците да бараат работа по завршување на своето образование**
- ❖ **Реализирање на проектот Животни вештини**

---

²¹⁵ Извештајот за реализација на активностите од годишната програма за работа на училиштето:ОСМУ-Никола Штејн-Тетово.(2014/15).стр.2

- ❖ Активности во склоп на проектот Меѓуетничка интеграција пред новогодишните празници – Заедничко припремање на храна од страна на учениците, родителите и наставниците
- ❖ Обуки на наставници и стручни соработници за справување со конфликти преку медијација, додека реализацијата на активностите од овој проект го реализираат ОПЦЕ, БРО, МОН, МЦГО - невладина организација
- ❖ Обука за припрема на асистивна технологија и подигање на свеста за инклузија на млади со попреченост, и др.

Според програмската поставеност на слободните активности во ова училиште дознаваме дека спаѓаат и одредени проектни активности кои се испреплетуваат со слободните активности на учениците и понатаму создаваат поволни услови за креирање на нови одредни училишни секции во кои учениците учествуваат според своите интереси.

Учениците кои се вклучени во разни проекти за соработка со општествената средина даваат услуги од здравствената струка (мерење притисок на стари и изнемоштени лица, волонтирање, и сл.) **Овие проекти всушност помагале во креирање на нови училишни секции во кои учениците од оваа средно училиште имаат можност слободно да ги посетат и да учествуваат според нивната потреба и желба.** Во оваа група се одредни следниве подрачја како :

а. Планирање на кариера (кариерен центар)

б. Подготовка за работа

в. Учење на работно место

г. Кариерно советување и

д. Група на волонтери во кои се организираат хуманитарни активности (мерење притисок кај граѓаните, материјална помош на ученици и деца со посебни потреби, и др)

Покрај анализата на програмската поставеност на слободните училишни активности всушност дознаваме дека овие активности исто така освен тоа што се испреплетуваат со проектните активности истовремено дел од нив се реализираат и во

задолжителните активности како спорт и спортски активности (спортска секција), активности од областа на културата (литературно читање, припрема и изведување на драми, пишување на статии за локални весници и изготвување на училишниот весник по повод патрониот празник на училиштето и сл), факултативна настава (секција на млади медицинари, фармацевти и др) и други проектни активности на училиштето кои вкупно опфаќаат 72 часа годишно, а кои често пати и се реализираат во слободните училишни часови.

Од анализата на наставните планови и програми кои ни беа достапни од страна на стручните соработници во оваа училиште се согледува и елементот на важноста која им се придава на слободните активности на учениците. Покрај тоа дека во оваа училиште и се посветува посебно внимание на стручното образование, но сепак се отсликува и вредноста која им се придава истовремено и на слободните активности.

Од друга страна пак вреди да се спомне дека покрај важноста што им се придава на слободните активности, кога е во прашање организацијата на слободните активности на учениците, се што тие ни доставија (стручните соработници) беа токму програми од проекти, и слични извештаи од реализација на проектни активности, за кои што сметаа дека токму определен број на активности се реализираат во слободните часови на учениците. Факт кој уште подлабоко ни дава до знаење дека во суштина слободните училишни часови не се наменети за реализација само на проектни активности, а уште полошо ако тука одвреме навреме се реализираат и определен број на слободни училишни активности. Оттука сфаќаме дека покрај важноста што им се придава на слободните училишни активности, се уште не им се посветува доволно внимание. И што е најважно иако се поставени донекаде во програмата, постои голема конфузија кога е во прашање нивното вистинско програмирање, реализирање и сфаќање.

Всушност се поставува дилема, ако учениците во еден дел се задолжени да ги реализираат овие активности, дали реално е сочуван принципот на слободен избор во присуството на овие секции. Дали навистина овие секции и по реализирање на задолжителните часови функционираат и во слободното време на учениците. Односно дали ваквата програмска поставеност на слободните активности кои до некаде и ја губат нивната суштина можат да ја извршуваат нивната вистинска воспитна функција која ја

имаат во формирање на културата за користење на слободното време и формирање на вистински вредности кај младите.

Веруваме и го подржуваме фактот дека проектните активности се индикатори кои помагаат во подобрување на функционирањето на слободните училишни активности. Но со задолжување и поттикнување на средното образование во реализација на определени проекти, недвоумно се подигнува квалитетот на целиот воспитно - образовен процес, но не треба да се занемарува ни фактот дека слободните училишни активности и понатаму треба да ја сочуваат нивната вистинска функција и што е најважно да се разликуваат од сите други видови активности кои се реализираат во училиштето.

1.1.2 АНАЛИЗА НА ГОДИШНАТА ПРОГРАМА НА СРЕДНО СТРУЧНО ЕКОНОМСКО УЧИЛИШТЕ (СУГС „ЦВЕТАН ДИМОВ“ СКОПЈЕ) ОД АСПЕКТ НА ЗАСТАПЕНОСТА НА СЛОБОДНИТЕ УЧИЛИШНИ АКТИВНОСТИ

Средното училиште СУГС „Цветан Димов“ од Скопје со цел подигнување на повисоко ниво на воспитно-образовната работа и продолжување на осовременувањето на наставниот процес, подготвува програма во која ги планира сите активности и задачи кои треба да ги реализира училиштето во определена училишна година. Како појдовни документи за изработка на Годишната програма за работа на училиштето се придржува кон:

- ✓ Законот за средно образование
- ✓ Статутот на училиштето
- ✓ Годишниот извештај за работата на училиштето за претходната учебна година
- ✓ Програмата за работа на училиштето од претходната година
- ✓ Етичкиот кодекс на однесување на учениците, наставниците и стручните соработници
- ✓ Наставни планови и програми, и
- ✓ Програмата за развој на училиштето

Во средното училиште СУГС „Цветан Димов“ од Скопје се образуваат ученици од: гимназиско образование и стручно образование: економско-правна и трговска струка со четиригодишно траење: економски техничар, техничар за трговија и маркетинг и тригодишно траење: продавач.

Според структурата за која е наменета средното училиште во СУГС „Цветан Димов“ Скопје се организира:

1. Задолжителна настава (теоретиска настава и практична настава) која се одвива според предвидените наставни програми по општо образование и стручните предмети, во согласност со наставниот план за гимназиско образование и за економско-правната и трговската струка.²¹⁶

2. Изборна настава (во која сѐаѓаат изборните предмети во кои учениците избираат според профилот за кои се заинтересирани и покажуваат наклонетост) - Оваа настава дава големи можности за остварување на целите на гимназиското и на средното стручно образование, со тоа што овозможува:

- проширување и продлабочување на знаењата на учениците од одредни наставни предмети за кои покажуваат интерес и афинитет;
- насочување на учениците, т.е. нивните конативни, когнитивни и други способности, за професионално ориентирање и продолжување на понатамошното образование; и
- дава можности за оспособување на учениците за избраното занимање.

Во основа изборната настава треба да придонесе за насочување на учениците за избор на професијата. Наставникот има голема слобода и флексибилност во конципирањето на програмските содржини во изборната настава (се разбира во рамковните програми) кои можат многу да придонесат во професионалното определување за занимања кои одговараат на нивните можности, лични интереси и способности и реалните кадровски потреби во општествената средина.

²¹⁶ Годишна програма на училиштето: СУГС Цветан Димов-Скопје. (2015). Стр.4-6

Изборната настава според програмата е овозможена во втора, трета и четврта година од гимназиското образование, а во трета и четврта од стручното образование, кои имаат можност да се определат за изборни предмети во зависност од наставниот план на профилот.

- ❖ Гимназија: втора година – информатичка технологија, говорење и пишување, трета година – комбинација А: вовед во право, социологија, латински јазик; Комбинација Б: етика, педагогија, социологија; четврта година – комбинација А: економија, менаџмент, логика, историја; комбинација Б: социологија, филозофија, историја, психологија.
- ❖ Економско-правна и трговска струка: техничар за трговија и маркетинг, трета – трговија и трговско работење, право, математика за економисти, маркетинг и маркетинг менаџмент, економија, бизнис и четврта година – истите од трета;
- ❖ економски техничар: трета – математика, право, четврта – истите од трета

Учениците се изјаснуваат за изборот на предметите во периодот на третото тромесечие, откако се информирани на ниво на класни заедници, совет на родители и родителски средби, преку пополнување на анкетни листови односно изјави.

3. Задолжителни активности - Во задолжителни активности спаѓаат спорт и спортски активности, активности од областа на културата, факултативна настава и слободни часови на училиштето. Покрај тоа како задолжителни активности на ова училиште исто така спаѓаат :

- **Индивидуализирани програми за работа со надарени и талентирани ученици** (*Училиштите во својот воспитно-образовен процес, како приоритет го има и воспоставувањето на систем на поддршка и насоки за препознавање на надарени и талентирани ученици, со кои ќе се овозможи нивно откривање и нивната надареност и способност да дојде до израз. За реализирање на овие активности се формира тим од наставници и стручен соработник кои се одговорни за реализацијата на оваа активност*).
- **Индивидуални програми за ученици со посебни образовни потреби** (*Училиштите во својот воспитно-образовен процес, како приоритет го има и воспоставувањето на систем на поддршка и насоки за препознавање на ученици со посебни образовни потреби, со кои ќе се овозможи нивно откривање. Исто*

и така за реализирање на овие активности се формира тим од наставници и стручен соработник кои се одговорни за реализацијата на оваа активност.)

- **Поврзување на еколошката програма со редовната настава** (*Интегрирање на еколошките содржини од деветтите еколошки теми во предметните, наставните содржини и часовите по соодветните години. Со тоа се збогатуваат истоечките предмети со еколошки содржини и содржини за заштитата на животната средина. Учениците, вработените и пошироката заедница добиваат знаења за конкретни акции кои ги презема училиштето за заштитата на животната средина и реализацијата на Програмата), и*
- **Употреба на ИКТ во наставата.**²¹⁷

4. **Дополнителна настава-** која се организира за ученици кои имаат потешкотии во учењето и заостануваат по одделни предмети од разни причини (болест, подолго отсуство), регулирано со член 48 од Закон за изменување и дополнување на Законот за средно образование, и

5. **Додатна настава-** која е наменета за учениците кои во текот на задолжителната настава и низ другите воспитно-образовни активности покажуваат зголемен интерес за определени научни и наставни дисциплини, се организира и додатна настава. Додатната настава се изведува според програми што значат проширување и продлабочување на содржините по одделни предмети и подрачја, а придонесуваат за развој на талентот и интересите на учениците, регулирано со член 51 од Закон за изменување и дополнување на Законот за средно образование. За таа цел предметните наставници изработуваат програма за работа и распоред на истата, при што се изготвува и распоред за додатна настава кој се истакнува во училиштето.

Во однос на сите профили наставата се реализира во вкупно 4 години. Задолжителната настава во себе опфаќа општо образование, стручно образование, практична обука, изборна настава и задолжителни активности. Оваа настава за сите ученици од прва до четврта година се реализира според Програмските документи за воспитно-образовната дејност во средното образование за економска струка и гимназии.

²¹⁷ Годишна програма на училиштето: СУГС Цветан Димов-Скопје. (2015). Стр.29-34

СУГС „Цветан Димов“ Скопје реализира всушност настава според програми за средното стручно образование од Бирото за развој на образованието за општообразовните наставни предмети и Центарот за средно стручно образование за стручните предмети како и настава според програми на средно гимназиско образование.

Овој вид настава дава големи можности за остварување на целите на гимназиското и на средното стручно образование, со тоа што овозможува: (проширување и продлабочување на знаењата на учениците од одредни наставни предмети за кои покажуваат интерес и афинитет; насочување на учениците, т.е. нивните конативни, когнитивни и други способности, за професионално ориентирање и продолжување на понатамошното образование, дава можности за оспособување на учениците за избраното занимање.

Во соодветност со одбраниот профил на средното стручно економско образование-вкупно часови за 4 години за економско-правна и трговска струка односно економски техничар опфаќаат часови кои во мал дел може да се разликуваат во часовите кои се определни во општо образование и стручно образование во другите профили од стручно економско образование. Во продолжение ќе наведеме пресметени часови за 4 години на економско-правна и трговска струка, профил економски техничар со цел да ја отсликаме организацијата и реализацијата на образованието во СУГС „Цветан Димов“ од Скопје. Во делот на стручното образование кој се раководи според реформираните наставни планови и програми преземени од Бирото за развој на образование. Овој профил опфаќа:²¹⁸

- Општо образование со 1701 вкупно часови пресметани процентуално како 42% во вкупно четири години.
- Стручно образование со 1587 вкупно часови пресметани процентуално како 40% во вкупно четири години.
- Изборна настава со 276 вкупно часови пресметени процентуално како 7% во вкупно четири години, и
- Задолжителни активности со по 72 часови во првите три години и 66 часови во последната година во кои спаѓаат:
  - спорт и спортски активности;

---

²¹⁸ Наставни планови за образовните профили во струки или група струки во четиригодишно стручно образование во РМ-ја. (2007). Скопје: Центар за стручно образование и наука ,стр.44-46

- активности од областа на културата;
- факултативна настава; и
- слободни часови на училиштето.

Во оваа училиште посебно и се посветува внимание и на практичната настава, а која се однесува за учениците кои следат настава од стручното образование (економско-правната и трговската струка) и таа е поделена во два дела: едниот дел се одвива во училишните простории, додека другиот дел може да се одвива во трговски претпријатија или друштва. Оваа настава се одвива според програмите утврдени од Министерството за образование и наука и планирања од наставниците кои се задолжени за реализирање на оваа настава и феријалната практика се однесува за учениците кои следат настава од стручното образование (економско-правната и трговската струка) и таа се реализира во текот на летниот одмор на учениците во период од 15 дена. Учениците феријалната практика ја реализираат во фирми, компании и трговски друштва.

Спомнавме дека во СУГС „Цветан Димов“ покрај стручното образование се образуваат и ученици од гимназиско образование. Така што за учениците од втора, трета и четврта година се применува досегашниот план и програма во кои спаѓаат:

- Задолжителни предмети кои се наменети за сите ученици и воглавно опфаќаат 13 наставни предмети во вкупно 4 годни.
- Изборни предмети кои се групирани во одредени подрачја и опфаќаат 5 наставни предмети во вкупно четири години
- Задолжителни изборни програми во коишто спаѓаат (спорт и спортски активности, ликовно и музичко образование) и
- Проектни активности кои опфаќаат по 70 часа во првата, втората и третата година и 60 часа во четврта година.

Додека во организацијата на задолжителната настава во гимназиското образование со барање и дополнување на наставните планови и програми во кои веќе е сменета структурата на некои изборни предмети се реализираа кај учениците запишани во прва година во 2015/2016 година каде имаме:

- Задолжителни предмети како спорт и спортски активности, ликовна уметност и музичка уметност се вклучуваат во задолжителни предмети коишто се оценуваат со бројчани оценки.
- Изборни предмети, каде што ученикот избира еден предмет од листата на изборни предмети.
- Задолжителни активности каде спаѓа факултативна настава и слободни часови на училиштето, и
- Проектни активности со по 70 часови во првите три години и 60 часови во последната година.²¹⁹²²⁰

Покрај редовната настава, во ова средно училиште за учениците кои се образуваат во гимназиското образование како и за учениците кои се образуваат во стручните насоки во програмата се планираат да се реализираат и воннаставни воспитно-образовни активности преку кои се поттикнува креативноста, љубопитноста, сознајните способности, самостојноста и истрајноста во извршувањето на активностите. Целта е тие активности да влијаат на создавање на навика, правилно и осмислено користење на слободното време, ставање на училиштето во функција на потребите на учениците, а сето тоа за оформување на учениковата личност. Тие имаат значајно место во изборот на занимањето, а овозможуваат поттикнување и развивање на афинитетите и творечките способности, ги упатуваат во достигнувањето на науката. Во групата на воннаставните активности спаѓаат:

1. Училиштен спорт

Покрај интелектуалниот напор на учениците потребно е да им се овозможат услови за здрав физички развој. Во однос на спортските активности, учениците земаат учество во Лигата натпревари во екипни спортови под покровителство на Градоначалникот и Советот на Град Скопје и Здружението на наставници по спорт и спортски активности на средните

²¹⁹ Наставен план за гимназиско образование. (2015). Скопје: Биро за развој на образованието, стр.54

* *Наставните предмети како спорт и спорт и спортски активности, ликовните уметности и музичка уметности се вклучуваат во задолжителни предмети, за учениците кои се запишани во 2007/2008, додека за учениците од втора, третa и четвртa година се применува досегашниот наставен план со задолжителни изборни програми(кои што се оценуваат со описни оценки). Појточо кажано во оваа структура на додолжителни наставни планови и програми се реализира само за учениците кои запишаа во средно гимназиско образование во 2015/2016 година, односно првата генерација на поминување од основно образование кое трае вкупно 9 години (3+3+3).*

училишта на Град Скопје. Учениците ќе учествуваат и на останатите манифестации организирани и поддржани од Советот на Град Скопје, Агенцијата за млади и спорт и Сојузот на спортски здруженија, Пролетен крос, Скопки маратон, Гимназијада.

Овие активности се реализираат во текот на целата наставна година. Училиштето настојува опфатеноста на учениците да биде што поголема, иако најголем интерес има за фудбалот, но на учениците им се нудат и следните училишни спортови: кошарка, одбојка, аеробик, народни танци и др

Одговорни професори се наставниците по спорт и спортски активности кои изработуваат програми за работа, ги подготвуваат учениците за учество на спортски настани, турнири, натпревари и слично.

2. Секции и слободни ученички активности

Во рамките на слободните активности учениците се определуваат и вклучуваат во зависност од нивните интереси, можности и способности. Подрачјата за кои има посебен интерес се: литературни клубови и драмски секции, култура на здраво живеење, природни науки, урбана култура, ликовна уметност, музичка уметност, спорт и спортски активности, медијација.

Како задолжителна (една) проектна активност во гимназиското образование (во прва, втора и трета година) се реализира иновации и претприемништво.

Слободните активности во училиштето се одвиваат преку работа на тимови со нивни ментори. Работата на тимовите на проектните активности содржи одредени содржини за работа со можност за презентација и поширока афирмација на учениците.

3. Ученички натпревари

На своите настапи на смотри, квизови, ликовни колонии и натпревари и слично, што се организират по разни поводи и позначајни датуми од животот и работата на училиштето и на локалната средина, учениците ги презентираат своите постигања. Ученичките натпревари играат значајна улога во развојот на личноста на ученикот. Преку нив се развива и продлабочува интересот на учениците и се воспоставува активен однос кон наставата, се продлабочуваат и збогатуваат знаењата, се развива натпреварувачки дух, зближување на учениците од различни средини. Значаен фактор за помасовно учество на

учениците и постигнувањето на подобри резултати е начинот на подготвување на учениците. Најпогодна форма за подготовка на ученичките натпревари всушност во програмата е спомнато дека претставуваат слободните активности на учениците, ангажирање преку училишните тимови, како и додатната настава. Од наставниците се очекува да ги упатуваат учениците при изборот на литературата, да укажуваат на начините и можностите за продлабочување на знаењата и рационално искористување на литературата.

Во програмата на ова училиште посебна важност им се посветува и на проектните активности во кои често пати се вклучуваат и даваат можност и за слободните активности на учениците. Така на пр. едни од нив и се еко патроли и општествено хуманитарните активности кои во годишната програма на ова училиште им се посветува посебно внимание. Во продолжение ќе приложиме како се планираат еко-патроли и општествено хуманитарната работа на учениците.

4. Еко-патроли

Еко-патролите во училиштето се планираат да се формираат со започнувањето на учебната година, при што одговорни лица ги реализираат активности и истовремено водат евиденција за состојбата на училиштето. Тие се организираат во двете смени и се составени од двајца ученици на секој кат.

Во доменот на еколошката патрола училиштето определува лице за контакт со медиумите кое ќе има за задача да ја информира јавноста за настани и активности од еколошката програма. Покрај тоа ова училиште во програмата како приоритет ја внесува и соработката на училиштето со други јавни институции како на пр. **институции од областа на културата**, каде се планираат и ги следат објавените конкурси и натпревари на кои се учествува и тоа: литературни и ликовни конкурси, изложби, посета на културно-историски споменици и музеи, библиотеки, театри, ликовни колонии, Дом на култура, кино-сали, и др.

5. Општествено хуманитарна работа

Училиштето според пропишаната програма преку општествено хуманитарната работа на учениците има за цел да ги вклучи учениците во хуманитарни и други општествено корисни работи, за тие правилно да ја сфатат улогата за активно учество во животот. Оваа активност има за цел: кај ученикот да се развие позитивен став и чувство за одговорност кон работата, да се развива истрајност во работата, уредност и навремено извршување на задачите, да се развијат работни навика и вештини, да се создаде позитивен однос кон хуманитарната работа.

Како планирани активности се реализираат: организирање на собирни акции за донирање во Домот за деца без родители и родителска грижа и Пензионерскиот дом кој е во непосредна близина на училиштето, по повод празници на разни националности. Додека како одговорни наставници за реализација на овие активности се определуваат наставниците по социологија.²²¹

Во продолжение ќе приложиме програма каде се планираат општествено хуманитарни активности, а кои воедно произлегувале преку реализирање на определени активности од страна на учениците во соработка со професорите и семејната поддршка во определен временски период.²²²

Табела. А) Програма за општествено хуманитарна работа СУГС „Цветан Димов“ Скопје за учебната 2014/15 година

Планирана активност	Цели	Реализатор	Форми и време на реализација	Целна група	Очекувани исходи ефекти
Изработка на честитки за старите лица во дом „Феникс“	Одбележување на Ден на старите лица	А. К Б. К	ученички изработки Октомври	Ученици од I до IV година	Кај ученици те се поттикнуваат солидарноста и прифаќање на старите лица како дел од општеството
Хуманитарна акција за	Подигање на свеста кај	Директор, Пом.	Собирна акција Октомври, Ноември	Ученици од I до	Поттикнување на хуманоста и

²²¹ Годишна програма за работа на училиштето СУГС „ЦВЕТАН ДИМОВ. (2014). СКОПЈЕ, стр.40-52

²²² Програма за општествено хуманитарна работа на училиштето: СУГС „Цветан Димов“ - Скопје. (2014/15). Прилози, стр.13-15

собирање облека и обувки за социјално загрозени ученици	учениците за хуманитарна помош за своите другари	Директори, Ученици, Наставници		IV година	солидарноста
Реализација на Новогодишен хепенинг (забава)	Хепенинг за собирање средства за помош на ученици	Директор Совет на родители Училишна заедница	Хуманитарен хепенинг Декември	Ученици Родител и Локално население	Развивање хуманост и позитивен однос
Изработка на експонати за Новогодишен Хепенинг за собирање средства за набавка на нагледна опрема	Собирање финансиски средства од продаде ните произ води за по требите на училиштето	Раководители на паралелките	Ученички изработки Декември	Ученици од I до IV година, родител и и други гости	Развивање интереси кај учениците за вклучување во општествено корисна работа и задоволство од работата. Собрани средства за набавка
Изработка на Новогодишни честитки за претставници и органи зации од лок. средина	Негување интерес за Новогодишните празници и подарување	Ана Кондова Беќир Ќерими	ученички изработки Декември	Ученици од I до IV година, родител и и други наставници	Позитивно новогодишно расположение, поттикнување на креативност а
Изработка на осмомартовски честитки	Развивање креативност и фантазија преку изработка на честитките	Ана Кондова Беќир Ќерими	ученички изработки Март	Ученици Родител и Други гости	Почит и љубов кон сите жени
Организирање собирни акции (собирање алишта, униформи учебни помагала)	Да се развие кај учениците свеста за хуманост	Директор, Пом. Директори, Ученици, Наставници	Собирна акција мај	Ученици од I до IV година, родител и и други наставници	Развивање хуманост и позитивен однос кон соучениците

Оваа програма всушност ја приложивме со цел да се увиди дека преку различни воннаставни активности учениците можат да се насочат и истовремено да развиваат многу етички и други слични вредности. Овие активности непопречено го исполнуваат и слободното време на учениците, при што не им даваат простор и време да размислуваат за различни непосакувани поведенија од нивна страна. Истовремено учениците се запознаваат со различните проблеми со кои може да се соочува човековото битие, а со тоа истовремено да се задоволни со тоа што го имаат, затоа што знаеме дека денешните млади недоволно водат сметка за тоа дека има луѓе на кои навистина им е потребна материјална помош за разлика од нив кои веќе имаат умерени услови.

Според тоа сметаме дека оваа комбинирано училиште има определена успешна програма во која ги предвидува сите активности кои треба да се реализираат од страна на сите субјекти кои се дел од оваа училиште.

Од целата анализа на програмата на училиштето „Цветан Димов“ од Скопје, доаѓаме до констатација дека опфатеноста на слободните активности на учениците се реализира преку литературни клубови и драмски секции, култура на здраво живеење, природни науки, урбана култура, ликовна уметност, музичка уметност, спорт и спортски активности, медијација и др. Всушност во оваа училиште според програмата која ја приложуваат им се придава значајност на слободните училишни активности, но исто така се води сметка и за индивидуалните способности на учениците.

Тоа што посебно не натера да размислиме е токму фактот што посебно е потенцирана и важноста која им се придава и на проектните активности кои се појавуваат како задолжителни активности посебно во гимназиското образование. Односно проектните активности како што се иновации и претприемништво кои се определени во делот на слободните училишни активности. Оттука дознаваме дека проектните активности помагаат во создавање на поволни услови и на слободните училишни активности. Но тоа што не не задоволува е дека во секое испреплетување помеѓу проектните активности и слободните училишни активности не се води доволно сметка и во нивната суштинска разлика. Проектните активности спаѓаат во задолжителни активности, додека во слободните училишни активности учениците се вклучуваат според нивните желби и потреби.

Всушност, ние сме свесни за вредноста што ја имаат проектните активности, како и нивното помогање во креирање на различни училишни секции кои можат да продолжат со години да функционираат и да придонесуваат во содржинското збогатување на слободните училишни активности. Но со тоа што токму овие задолжителни проектни активности се подредени во групата на слободни училишни активности пред да се реализираат и пред да се размислува за формирање на соодветна секција, сметаме дека некако се избегнува вистинска функција на слободните училишни активности и истовремено се појавуваат нејасноти во нивното прецизирање.

Оттука може да кажеме дека иако се води сметка за слободните активност на учениците, односно давање можност преку функционирање на различни секции во кои учениците на слободен начин се вклучуваат и истовремено се запознаваат со нивните можности и потреби, сепак треба да се работи во нивната вистинска програмска поставеност која од време навреме се запоставува од страна на училиштето.

1.1.3 АНАЛИЗА НА ГОДИШНАТА ПРОГРАМА НА УЧИЛИШТЕТО ОД СРЕДНО ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ („ЗЕФ ЛЈУШ - МАРКУ“ - СКОПЈЕ) ОД АСПЕКТ НА ЗАСТАПЕНОСТА НА СЛОБОДНИТЕ УЧИЛИШНИ АКТИВНОСТИ

Оваа средно училиште моментално спаѓа во групата на училишта каде учениците имаат можност да се образуваат во повеќе профили. Во СУГС „ Зеф Љуш – Марку“- Скопје се остваруваат наставни планови за гимназиско и стручно образование односно здравствена струка.

Во гимназиското образование вкупно се опфатени 58 паралелки кои се поделени во три подрачја како Природно математичко подрачје А/Б, Јазично-уметничко подрачје А/Б, и Општествено – хуманистичко подрачје А/Б. Додека здравствената струка вкупно опфаќа 16 паралелки кои се поделени во неколку образовни профили како медицински сестри, забен техничар и Фармацевтски лабораториски техничар. Но тоа што посебно треба да се нагласи е дека од 2015/2016 год. веќе не се планираат паралелките од здравствена струка во прва година. Односно во оваа училиште се реализираат само паралелки од здравствената струка од втора, трета и четврт година. Според ваквото барање доаѓаме до сознание дека сепак во средното училиште Зеф Љуш - Марку се настојува да во

понатамошните години да се образуваат само ученици од гимназиското образование. Но со оглед на фактот дека се уште постојат потенцијални паралелки од здравствен струка, сеуште може да кажеме дека спаѓа во групата на средни училишта спаѓа во групата на училишта каде учениците имаат можност да се образуваат во повеќе профили.

Според **структурата на здравствената струка за која е наменета се организира настава во која спаѓа:**

- **Задолжителна настава (теоретска настава и практична настава)**
- Изборна настава (во која спаѓаат изборните предмети во кои учениците избираат според профилот за кои се интересирани и покажуваат наклонетост)
- Задолжителни активности (спорт и спортски активности, активности од областа на културата, Факултативна настава и слободни часови на училиштето).
- Дополнителна и
- Додатна настава.

Во однос на медицинската струка посебна важност и се придава и на практиката која се реализира делумно во специјални училници кои се опремени со помошни средства за соодветни активности. Покрај тоа учениците од медицинска струка следат и феријална практика која се реализира во најблиските здравствени институции и ординации зависно од профилот во кои се определени учениците. Наставата во медицинската струка се реализира во Општо образование, Стручно образование, Практична обука, Изборна настава и задолжителни активности со по 72 часови во првите три години и 66 часови во последната година (во коишто спаѓаат спорт и спортски активности, активности од областа на културата, факултативна настава и слободни часови на училиштето).

Додека наставните планови и програми за гимназиско образование **се реализираат** во три изборни подрачја како

1. Природно - математичко А-Б комбинација
2. Општествено - хуманистичко А-Б комбинација и
3. Јазично - уметничко А-Б комбинација.

Во задолжителна настава за гимназиското образование исто така се реализира и додатна, дополнителна настава како и поректни активности кои опфаќаат 70 часа во прва, втора и трета година и 60 часа во четврта година.

Покрај тоа во оваа училиште се организираат истовремено и воннаставни активности како:

- Училишни натпревари,
- Производствена и друга општествено корисна работа,
- Екскурзии, како и
- Слободни училишни активности.

Како активни секции постојат секции од областа на спорт и спортски активности каде е формиран и фудбалски клуб на училиштето, потоа драмска секција каде учениците се подготвуваат за реализација на некои претстави, секција за млади медицински сестри и забни техничари кои се организираат од страна на соодветен професор, како и секција за млади уметници. Исто така во средното училишта во програмата се планираат и реализираат и соодветни проектни активности кои спаѓаат во задолжителната настава како иновации и претприемство, Одбр. мир и толеранција, активности од областа на музичка култура, активности од ликовна уметност, спортски активности, информатика, географија, мултикултурно образование, еколошки акции и др.

Во документот на годишната програма за реализација на проектните активности по години во учебната година 2014/2015, се реализирани секции по предметите како:

1. Одбрана , мир и толеранција со 8 часа во вкупно 8 групи за четири години
2. Урбана култура со една група и еден час
3. Спортски активности со 20 часа во вкупно 20 групи за четири години
4. Активности по музичка уметност со две групи два часа
5. Активности по ликовна уметност со 4 во вкупно 4 групи
6. Литературна и драмска активност со 8 часа во вкупно 8 групи за четири години
7. Хемија во која се планирала соодветна секција не се реализирал ниту еден час
8. Биологија, како млади биолози се реализирала само една група со еден час во вкупно четири години
9. Географија, како млади географи 12 групи со по 12 часа во вкупно четири години.

Оттука се согледува и самиот факт дека учениците повеќе се поттикнувани и учествуваат во спортските активности, додека функцијата на другите секции некако е многу послаба во спордба со нив. Според тоа велите: *Дали е доволно учениците да се поинтересни во нивното слободно време да се занимаваат само со спортски активности или пак целта на слободните училишни активности треба да биде поширна и да офаќа и други сфери на нивниот индивидуален и општествен развој.? Како и дали училиштето води доволно сметка за програмската поставеност на слободните училишни активности или пак се занимава само во реализирање на одредените проектни активности кои задолжително се бараат да се реализираат, односно се реализираат во слободните часови?*

Всушност поголемиот дел од слободните училишни активности се третираат и реализираат преку проектни активности, при што соодветните секции беа измешани и испреплетени преку реализација на различните проектни активности, кои помагаа во исполнување на слободното време на учениците. Интересно е што во програмата се потенцира дека учениците преку проектните активности, реализираат и голем број на слободни училишни активности.

Тоа што посебно треба да се потенцира е дека при теренско истражување и снабдување со програмата за работа во ова средно училиште не се прецизирани доволно сите активности кои би требале да се реализираат во текот на годината. Повеќе делови за кои не информираа беа преземањето на готовите наставни планови и програми кои се подготвени од страна на Бирото за развој на образование и наука. Можноста за дополнување и подготвување на сопствена програма на училиштето која се планира според просторните можности и барања на самото училиште не беа доволно поставени. Покрај тоа гимназиското образование не работеше според барањата на реформирана гимназија. Поточно на некои делови од наставните планови каде се бара промена и дополнување со последните концепции не се водело доволно сметка. Така на пр. барањата задолжителните изборни предмети како спорт, спортски активности, ликовна и музичка уметност кои се наменети за учениците кои старуваат во 2015/2016 год. Се уште не се реализираат. При што и за овие ученици овие активности беа определени во подрачјето на задолжителни изборни предмети, без оглед на Законот за именување и дополнување на средното образование во Р.М. во 2015/2016 год., каде прецизно се

спомнува поминување на задолжителните изборни предмети во задолжителни предмети кои бројчано се оценуваат.

1.1.4 АНАЛИЗА НА ГОДИШНАТА ПРОГРАМА НА УЧИЛИШТЕТО ОД СРЕДНО ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ („КИРИЛ ПЕЈЧИНОВИЌ“-ТЕТОВО) ОД АСПЕКТ НА ЗАСТАПЕНОСТА НА СЛОБОДНИТЕ УЧИЛИШНИ АКТИВНОСТИ

Општинското средно училиште гимназја „Кирил Пејчиновиќ“ од Тетово според основните определби на статутот го има определно и организациската работа на годишната програма во 2014/2015 годиа. Основна дејност според член 10 на овој статут, е воспитно – образовната дејност за остварување на наставни планови и програми за гимназиско образование. Воспитно-образовната дејност на ова училиште се реализира преку повеќе програмски подрачја како општо образование, изборна настава и слободни часови на училиштето. Наставата во училиштето за учениците од гимназиското образование се реализира во три изборни подрачја како:

- I. Природно математичко А-Б комбинација
- II. Општествено-хуманистичко А-Б комбинација и
- III. Јазично –уметничко А-Б комбинација.

Реализацијата на наставниот план и програма се изведува преку:

- Задолжителни предмети
- Изборни прдмети
- Задолжителни изборни предмети
- Проектни активности
- Додатна и дополнителна настава и
- Слободни часови.

Покрај тоа во ова училиште се реализираат и воннаставни активности каде што се опфатени и слободните активности на учениците.²²³

Општото образование, во оваа училиште има за цел преку општообразовните предмети се обезбедува континуирано учење од основото образование се со цел на

---

²²³ Годишна програма за работа на училиштето- Кирил Пејчиновиќ . (2015). Тетово, стр.3

подигнување на општата култура на учениците како претпоставка и подготовка за нивно понатамошно образование. Во секое подрачје вкупно се опфатени по 13 предмети за општо образование, кои спаѓаат во делот на задолжителни изборни предмети.

Изборната настава е намената за учениците од трета и четврта година кои задолжително избираат предмети од групата кои се вкупно 5 предмети во вкупно четири години. Целта на изборната настава е давање можност на ученикот да избира и истовремено проширува и продлабочува знаењата во определен област, исто така оваа настава ги подготвува учениците за матурскиот испит како и поуспешно да се вклучат во пазарот на трудот.

Во оваа училиште посебна важност и се придава и на дополнителна настава за учениците кои не биле во можност да постигнат успех во текот на редовните часови, додека дополнителната настава се организира за учениците кои покажуваат посебни склоности во определни предмети. Всушност, наставникот е должен да им понуди додатна настава на учениците, додека пак учениците самите одлучуваат дали да ќе ги посетуваат тие часови.

Во програмата на средното гимназиско образование „Кирил Пејчиновиќ“ од Тетово исто така се планираат и слободните активности на учениците. Во рамките на овие активности училиштето придава посебно значање во организирањето на натпревари, предавање, курсеви, семинари, посета на саеми, зимувања, екскурзии, летни кампови и други слични активности кои се реализираат со помош на другите воннастани активности како екскурзии, натпревари како и голем број на проектни активности.²²⁴

Покрај тоа според барањата на наставните планови и програми во гимназијата „Кирил Пејчиновиќ“ од Тетово, се реализираат и задолжителни изборни активности, во кои се реализираат спортски и други културно - уметнички активности кои описно се оценуваат.

Истовремено вреди да се спомне дека во оваа училиште посебно им се придава важност и на проектните активности кои всушност спаѓаат во групата на задолжителни активности при што како и ское друго гимназиско образование реализираат по 70 часа во прва, втора, трета година и 60 часа во четврта година.

---

²²⁴ Статут за работа на гимназијата- Кирил Пејчиновиќ. (2015).Тетово,стр. 4-8

Учениците преку проектните активности учествуваат во голем број на активности кои се организираат од страна на професорите во соработка со некои други стручни лица кои професионално се занимаваат со определни активности.

Во оваа училиште успешно функционира и одбојкарскиот женски клуб, во кои учествуваат ученички кои се посебно талентирани и поседуваат определни спортски вештини. Учеството на ученичките во училишниот спортски клуб се бираат од страна на предметниот професор по физичко образование, кој ги поттикнува и ученичките активно да се занимаат со спортски активности.

Според анализата на годишната програма на оваа средно училиште гледаме дека им се придава важност и на слободните активности на учениците, со тоа што учениците се поттикнуваат да бидат дел од различните слободни активности. Но со оглед на тоа дека оваа средно училиште опфаќа гимназиско образование, сметаме дека покрај се треба да се планираат поголем број на слободни активности кои ќе се реализираат преку создавање на определни работни секции кои ќе им даваат поголеми можности на учениците да го запознаат својот талент.

Според досегашната анализа на наставните планови и програми на овие средни училишта како и структурата на наставните планови во средното образование во Р.М., може да кажеме дека од аспект на поставените концепциски основи во себе ја содржи главната општествена цел за здобивање знаења, умеања и навики. Развивање на различните интереси, способности, можности и склоности на учениците. Воспитување на младите за толерантност, хуманост, мултикултурализам, одговорност и креативност. Оспособување на младите за вклучување во трудовата дејност. Развивање на свеста за зачувување на здравјето, заштита на природата и човековата средина. Развивање на свеста за перманентно образование како и формирање на култура за конструктивно и културно користење на слободното време преку реализирање на различни воннаставни активности, а кои вредности сметаме дека се посебно важни за слободните училишни активности.

Денес во нашето актуално општество не може да се каже дека програмската поставеност на слободните активности на учениците од средното образование не претрпеле некакви големи промени, но обработката на нови концепции како и воведување

на проектните активности кои што се дел од програмата и во стручното средно образование и во гимназиите, важноста која им се придава на спортските и културно - уметничките активности, претставува отстранување на големата разлика на програмската поставеност на слободните активности помеѓу гимназиите и стручните средни училишта.

Програмска поставеност на определените предмети кои ги наметна новата реформирана гимназиска програма во 2001 год, во поделбата на задолжителни и изборни предмети кои ги имаат гимназиите, каде што спаѓаат спортот и спортските активности, имено имале за цел да ја подигнат свеста кај учениците од средното образование за спортот воопшто.

Но со барањето на дополнување на наставните планови за гимназиското образование во 2015/2016 год., се настојува задолжителните слободни активности како што се на пр. спорт и спортските активности, активностите за музичко и ликовно образование да преминат пак во задолжителни активности и бројчано да се оценуваат. Со тоашто учениците преку задолжителните предмети се запознаваат со теоретските карактеристики на физичко, музичко како и ликовно образование. Но нивната работа како и на другите предмети очигледно не запира само тука, напротив според современите барања се настојува тие да прераснат и во слободни училишни секции кои ќе се реализираат според интересот на учениците и професорите, коишто ја отсликуваат целосната воспитно-образовна функција на училиштето.

Всушност слободни активности може да реализира секој професор во определни предмети каде што постои интерес од страна на учениците, при што тој самиот одлучува колку часови во вкупно една година е потребно да се реализираат за да се постигне целта на тие активности.

Спомнавме дека во структурата на денешните средни училишта, а посебно на гимназиите им се придава голема значајност и на проектните активности кои спаѓаат во делот на задолжителни активности. Тоа што проектните активности се уште се дел од наставните планови и програми претставува многу позитивен сегмент од денешното воспитание и образование. Овие активности помагаат и во обликувањето на различните слободни активности, но сепак треба да бидеме многу внимателни кога зборуваме за слободните училишни активности кои се реализираат во определени училишни секции.

Слободните училишни активности претставуваат посебен поим и во ниту еден случај не треба да постои замаглување при нивната вистинска програмска поставеност.

Но тоа што не загрижува и посебно треба да се апелира е токму програмската поставеност, организацијата и реализацијата на слободните училишни активности од страна на самите училишта. Иако за нив не е определен годишен фонд на часови што треба да се реализираат во текот на годината, не значи дека се намалува нивната вредност. **Слободното време на учениците преку реализирање на различни слободни училишни активности добива поголема вредност и значајност.** Оттука велíme дека голема е потребата да се планираат и реализираат овие слободни училишни активности од страна на училиштето, во соработка со сите други наставници кои ја претставуваат структурата на училиштето и воедно се одговорни да ги поттикнуваат и насочуваат учениците во вклучување на различни училишни секции што ќе влијае во формирање на културата за користење на слободното време од страна на младите.

За тоа Како? На кој начин ? И дали слободните активности на учениците се реализираат доволно во среднотот образование, иако се опфатени во програмата на овие средни училишта ќе ни покажат понатамошните резултати кои сме ги добиле преку структурираниот протокол на интервју со стручните соработници и анкетањето на учениците и професорите кои се дел од овие средни училишта. Крајна цел е да се дојде до сознание каква е вистинската (реалната) реализација на слободните активности на учениците од средното образование и дали слободните училишни активности влијаат во формирање на културата за користење на слободното време од страна на младите.

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ

1. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО СПРОВЕДЕНО ПРИ АНКЕТИРАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ КОИ УЧАТ ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И НАСТАВНИЦИТЕ КОИ ПРЕДАВААТ ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1.0. ПОИМ И ЗНАЧЕЊЕ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Слободното време главно се смета како позитивна енергија која го подобрува животот на поединците и општеството како целина. Тоа е време кое си го посветуваме себе си, време во кое ги задоволуваме сопствените потреби, како потребата за игра, забава, разонода, одмор, а со растот и развојот на потенцијалите така се оплеменуваме и стануваме она што сме.²²⁵

И покрај тоа што нема консензуална дефиниција на слободното време, во обидот за појасно определување и дефинирање на поимот слободно време ќе ја презентираме најприфатливата и најавторитативната дефиницијата во научниот свет, дадена според францускиот автор Ж. Димаздие кој гласи: „слободното време претставува збир на активности на кои поединецот по своја волја потполно може да се предаде, било да се одмара или забавува, било да го зголемува нивото на својата информираност или своето образование или доброволно општествено да се ангажира или да ја остварува својата

---

²²⁵ Pulji, S.(2010). *Uloga obitelji u provođenju slobodnog vremena djece i programi*. Zagreb- Velika Gorica: Centar za djecu, mlade i obitelj, Dječja prava i slobodno vrijeme, Zbornik priopćenja s tribina pravobraniteljice za djecu.

слободна творечка способност, откако ќе се ослободи од своите професионални, семејни и општествени обврски”.²²⁶

Оттука може да кажеме дека под слободното време на поединецот, подразбираме време кое тој го поминува надвор од различните работни, семејни и други општествени обврски. Време кое поединецот го поседува и може да го организира и троши според својот сопствен интерес и истото му служи како средство за активен одмор, здравствена забава и правилен развој на личноста.

Поради самиот факт дека честопати имаме појава на замаглување (конфузија) во сфаќањето на поимот слободно време, како дискреционо време што останува по завршување на училишните, семејните и другите општествени обврски, неминовно се појави потребата првично да се испитаат ставовите и мислењата на учениците од средното образование по однос на сфаќањето на поимот слободно време. Поточно што тие подразбираат под слободно време.

Како примарен интерес на истражувањето во почетната фаза од реализираните анализи на добиените податоци се *ставовите и мислењата на испитаните ученици во врска со поимот и значењето на слободното време*. Овој сегмент од прашалникот е покриен со осум поединечни тврдења проследени со скала на проценка од Ликертов тип, со опсег од четири категории на лоцирање на одговорот (воопшто не се согласувам, делумно не се согласувам, делумно се согласувам, целосно се согласувам) на испитаникот. Во поглед на структурата, овој сегмент од прашалникот се состои од три структурално условно различни видови на тврдења: (а) три од тврдењата алудираат на перцепција на слободното време како *време без обврски што може да се потроши по сопствен избор*, (б) три алудираат на *време за ангажирано занимавање со некоја воншколска активност*, а (в) две алудираат на *време за слободни социјални активности (дружење, прошетки и слично)*.

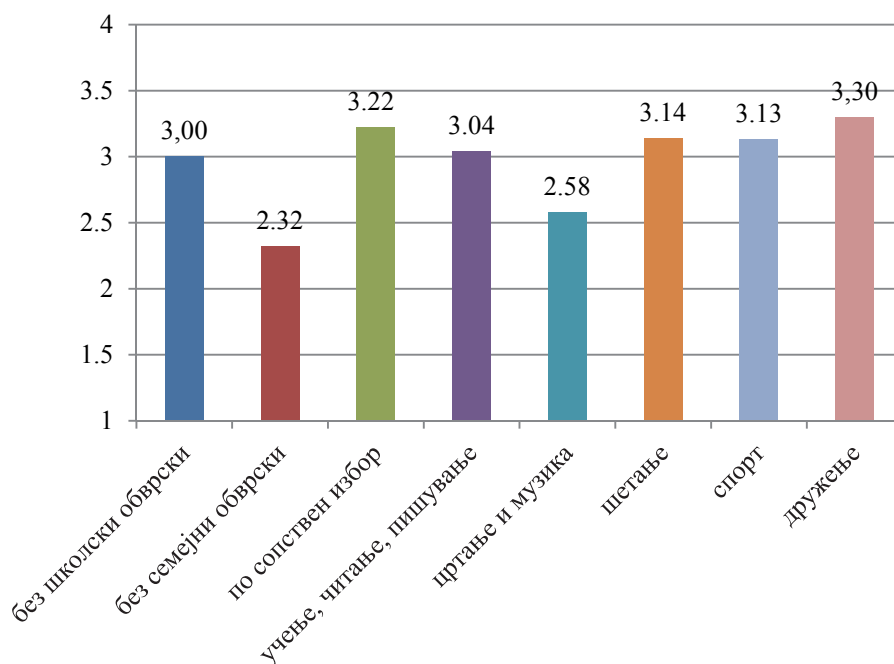
Испитаните ученици во просек најголем степен на сложување покажуваат со концепциите на слободното време сфатено како време за слободни социјални активности

---

²²⁶ Dumazedier, J. (1962). *Vers une civilization du loisir*. Paris: Editions du Seuil, стр. 116

(просечен рані 3,22), додека слободноіо време сфайіено како време за аніажирано занимавање со воншколски активності (2,92) и време без училишни и семејни обврски иііо може да се іоііроши іо соіііівен (2,85) наідува на іомал сійейен на слојување.

На ниво на поединечни тврдења (Приказ бр. 1.), испитаните ученици највисок сійейен на слојување іокажуваат со ііврдењатіа дека слободноіо време е „време за дружење“ (просечен рані 3,30) и дека е „време іо соіііівен ізбор“ (3,22), а најнізок со ііврдењатіа дека е „време за цртіање и музика“ (2,58) и „време без семејни обврски“ (2,32). Степенот на преференціја кон другите начини на сфаќање и поимање на слободното време се некаде во опсегот меѓу наведените.

Приказ бр. 1.

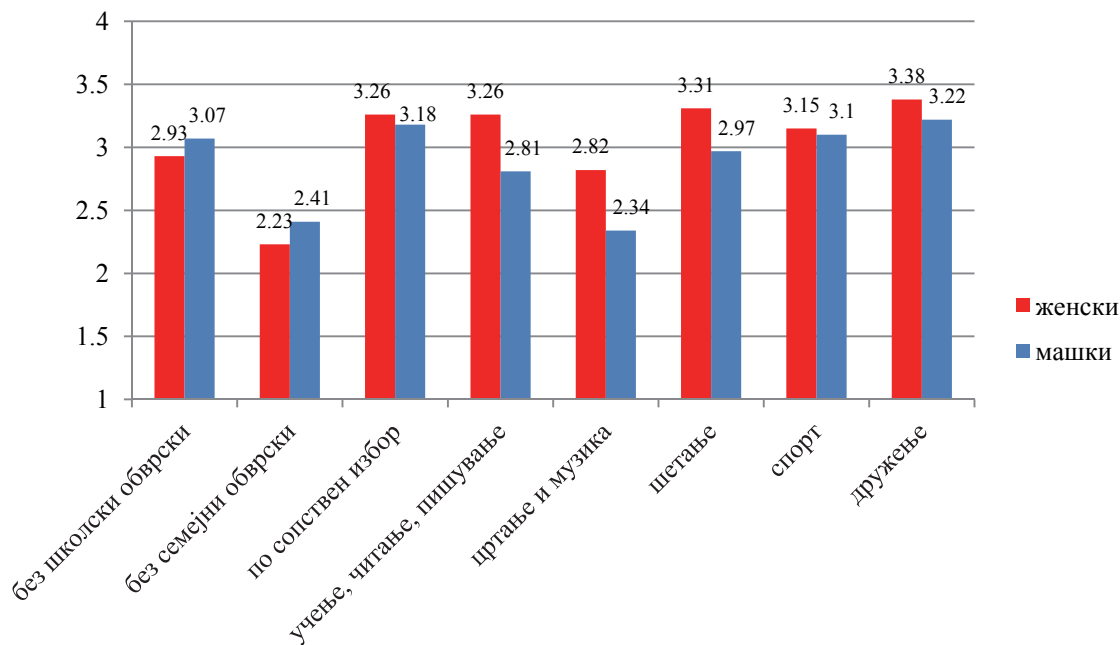
Поим и значење на слободноіо време (просечен рані)

Од добиените податоци подразбираме дека учениците од средното образование највисок степен на слојување покажуваат на тврдењата дека слободното време е „време за дружење“ и дека е „време кое се избира и поминува по сопствен избор, од каде што доаѓаме до сознание дека учениците од средното образование имаат релативно добро сфаќање во однос на поимот слободно време. Од друга страна пак, со тоа што најнізок

степен на сложување се тврдењата дека слободното време е „време одвоено за цртање и музика” и „време без семејни обврски”, дознаваме дека сепак кај нив постои конфузија во сфаќањето на овој поим кога е во прашање одвјувањето на слободното време од семејните активности. Може и поради самата природа што младите слободното време не можат да го одвојат од слободното време поминато со нивното семејство преку извршување на различни семејни обврски, исто така и феноменот што младите слободното време не го сфаќаат како време одвоено за цртање и музика, се појаснува појавата дека учениците го занемаруваат фактот на создавање, творештво и уметност во слободното време.

Понатаму следи вкрстувањето на овие податоци со демографските варијабли кое треба да покаже дали *полот, видот на средно училиште и националнота припадност* се појавуваат како значајни фактори во дисперзијата на сфаќањата на испитаниците за поимот и значењето на слободното време.

Дескриптивниот увид во половата дистрибуција на одговорите на осумте прашања од овој сегмент на анализите покажува (Приказ бр. 1а) дека кај сите поставени тврдења *ученичките без исклучок манифестираат повисок степен на сложување во споредба со своите соученици, освен во тврдењето дека слободното време е време надвор од училишни обврски (со просечен ранг 2,93) и дека слободното време претставува време надвор од семејни обврски (просечен ранг 2,23) каде што покажуваат најнизок степен на сложување во споредба со машките испитаници.* Овој показател во еден дел би можел да се должи и на широко присутниот стереотип за нешто повисокиот степен на конформизам кај женскиот пол, а дали е така ќе покажат натамошните сегменти од прашалникот односно половата диференцијација на одговорите на натамошните прашања.

Приказ бр. 1а.

Полова припадност и поим и значење на слободното време (просечен ранг)

Во Приказ бр. 1а компаративно се дадени разликите во степенот на сложување на испитаниците од двата пола со сетот тврдења за значењето на поимот слободно време. Заради полесна прегледност истите се презентирани во форма на аритметички средини, но статистичкиот тест на половите разлики не е изведен како тест на разлики меѓу аритметички средини (грешка што често се среќава при статистичката обработка на скали на проценка) туку како тест на разлики меѓу рангови (што е задолжително кога се работи со скала на проценка од Ликертов тип). На тој начин, наместо преку стандардниот т-тест на разлики меѓу независни примероци, диференцијалната калкулација е спроведена преку непараметрискиот Мен-Витни тест (Man-Whitney U test).

Резултатите (Табела бр.1а.) индицираат статистичка значајност на разликите во просечниот ранг меѓу женските и машките испитаници на три од дадените осум тврдења во врска со поимот и значењето на слободното време. Со тврдењето дека слободното време е *време за учење, читање и пишување* испитаните девојчиња покажуваат значајно повисок ($Z=-4,619$, $p<0,01$) степен на сложување во споредба со своите соученици.

Девојчињата покажуваат значајно повисок ($Z=-5,063$, $p<0,01$) степен на сложување и со тврдењето дека слободното време е *време за цртање и музика*, слично како и со тврдењето дека слободното време е *време за шетање* ($Z=-4,182$, $p<0,01$). Констатираните разлики меѓу испитаниците од двата пола не се потврдени како статистички значајни на останатите пет прашања од овој сегмент на прашалникот.

Табела бр. 1а.

Полова припадност и њоим и значење на слободното време (Мен-Витни тест)

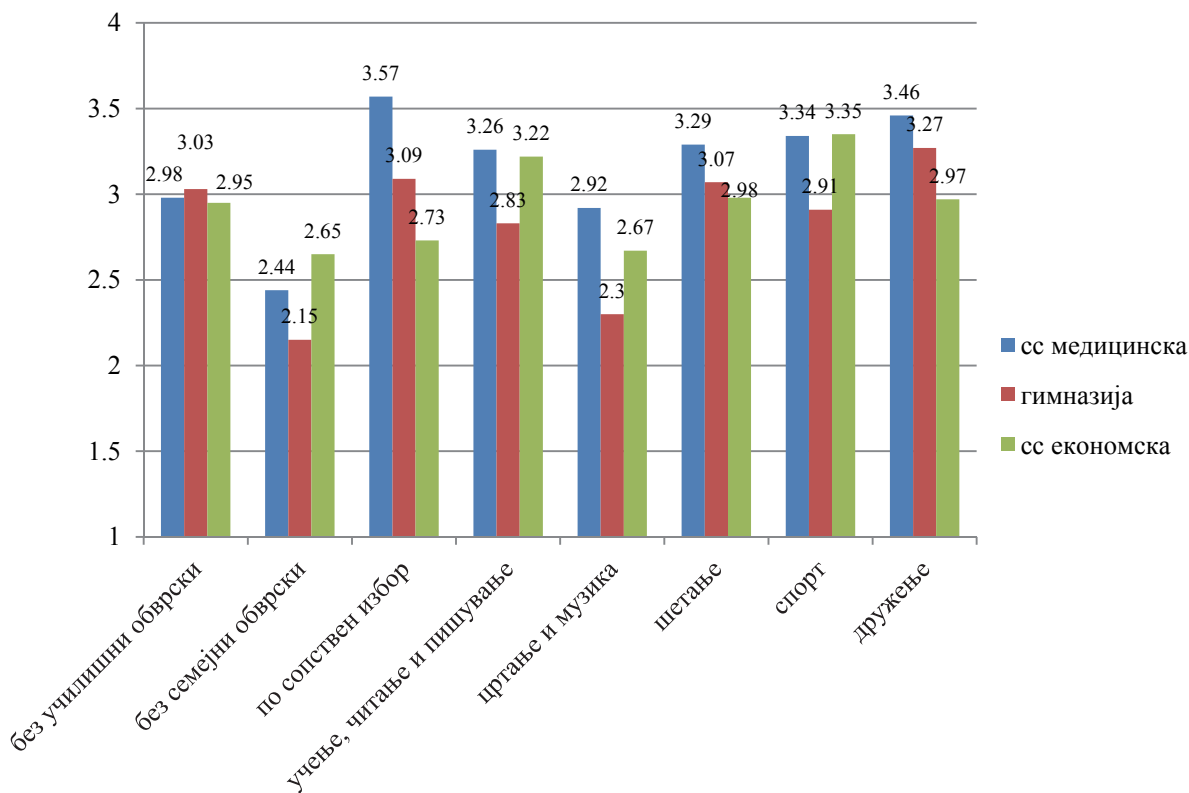
Слободното време пристапува време :	главен ран	Σ на рангови	Man-Whitney U	Z	P	
Вонучилишни обврски	женски	251,37	61082,50	26154,500	-1,832	0,067
	машки	229,36	54357,50			
Вонсемејни обврски	женски	250,51	60873,00	26121,000	-1,749	0,080
	машки	229,18	54087,00			
Кое го избираме го сојствен избор	женски	243,33	58886,00	27871,000	-0,581	0,561
	машки	236,60	56074,00			
Одвоено за учење, читање, пишување	женски	267,62	65031,00	22206,000	-4,619	0,000**
	машки	212,70	50409,00			
Одвоено за цртање и музика	женски	271,02	65857,00	21380,000	-5,063	0,000**
	машки	209,21	49583,00			
Одвоено за шетање	женски	264,91	64372,50	22864,500	-4,182	0,000**
	машки	215,47	51067,50			
Одвоено за спорти и спортиски активности	женски	246,16	59816,00	27421,000	-0,974	0,330
	машки	234,70	55624,00			
Одвоено за оружење	женски	249,46	60618,50	26618,500	-1,579	0,114
	машки	231,31	54821,50			

Презентираните наоди сугерираат дека постои основа за отфрлање на нултата хипотеза и делумно прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 1. Со други зборови, учениците од женски и машки пол меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата

во поглед на сфаќањето на поимот слободно време. Затоа што според добиените податоци учениците од различна полова припадност се разликуваа само во три сџавови и мислења од сејното на 8 тврдења за значењето на поимот слободно време, т.е. учениците од женски и машки пол меѓусебно се разликуваат само во некои сџавови и мислења во поглед на сфаќањето на поимот слободно време.

Понатаму не интересираше и дисперзијата на одговорите на учениците во зависност од видот на средното училиште. Приказот бр. 16 покажува прилично хетерогена слика во која како генерална правилност може да се констатира забележително повисокиот сџејен на сложување со дадениите тврдења на испитаниите ученици од средното стручно медицинско образование.

Приказ бр. 16.

Вид на средно училиште и поим и значење на слободното време (просечен ранг)

Од истата причина (подобра прегледност) податоците во Приказот бр. 16 се дадени во вид на аритметички средини, но и во овој случај разликите меѓу трите групи (средно медицинско, гимназија, средно економско образование) не се тестирани со АНОВА тест на значајност на разлики меѓу аритметички средини, туку соодветно на природата на податоците (рангови во скала од Ликертов тип) со непараметрискиот Крускал-Волис тест (Kruskal-Wallis test) на разлики меѓу рангови. Резултатите, табеларно прикажани во Табела бр. 16 индицираат неколку илустративни показатели. Учениците од медицинска струка покажуваат статистички значајно повисок степен на сложување од гимназијалците и од економистите на тврдењата дека слободното време е *во соопствен избор* (Крускал-Волис тест, $\chi^2=45,888$, $df=2$, $p<0,01$), дека е време за *читање и музика* ($\chi^2=34,904$, $df=2$, $p<0,01$) и дека е време за *шетанье* ($\chi^2=9,040$, $df=2$, $p<0,05$). Нивните колеги од економската струка во статистички значајно повисок степен од другите две школи се согласуваат со тврдењето дека слободното време е време *без семејни обврски* ($\chi^2=13,697$, $df=2$, $p<0,01$), но затоа во најнизок степен се сложуваат дека е време за *дружење* ($\chi^2=9,884$, $df=2$, $p<0,01$). Гимназијалците, од друга страна, покажуваат статистички значајно понизок степен на сложување во споредба со другите на тврдењата дека слободното време претставува време *за учење, читање и пишување* ($\chi^2=17,816$, $df=2$, $p<0,01$) и дека е време *за спорти* ($\chi^2=25,600$, $df=2$, $p<0,01$). Нема значајни разлики меѓу средните училишта на тврдењето дека слободното време е време без училишни обврски.

Табела бр. 16.

Вид на средно училиштите и поим и значење на слободното време (Крускал-Волис тест)

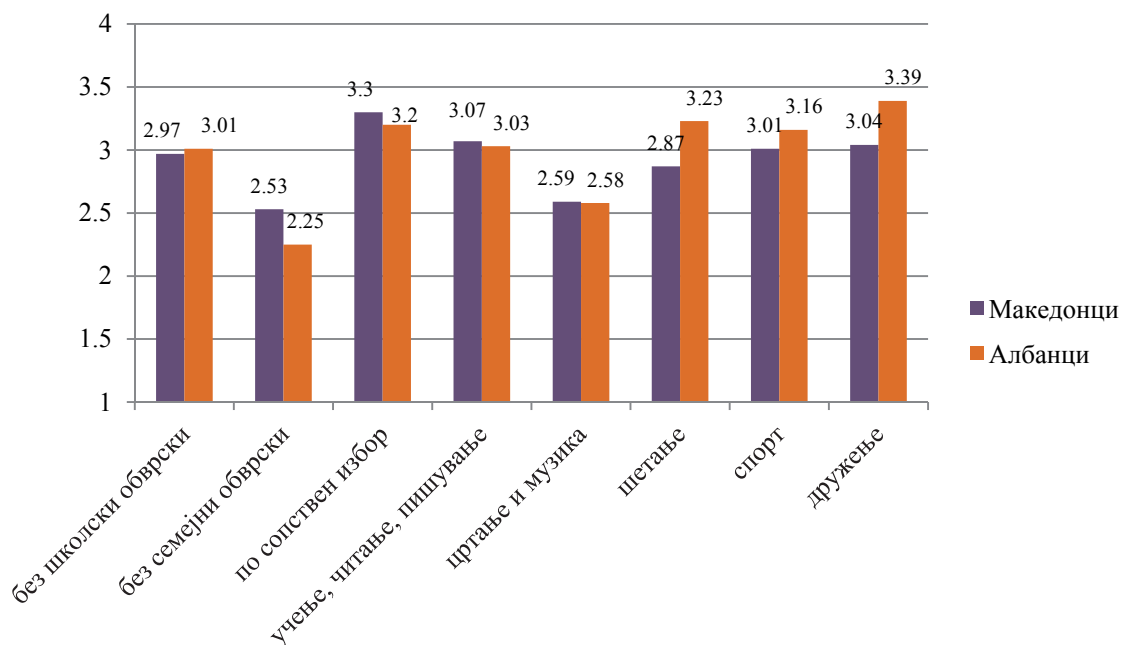
Слободното време-поим и значење		N	главен ранг	χ^2	df	P
време ослободено од училишните обврски	сс. медицинска	180	236,01	0,537	2	0,765
	гимназија	240	244,90			
	сс. економска	60	236,37			
време ослободено од семејните обврски	сс. медицинска	180	254,10	13,697	2	0,001**
	гимназија	239	219,00			
	сс. економска	60	281,36			
време кое ни е на сопствено располагање и то ги прошире според наш	сс. медицинска	180	285,57	45,888	2	0,000**
	гимназија	240	223,27			
	сс. економска	59	169,05			

<i>сойствен избор</i>						
<i>Слободното време прејстивува време одвоено за учење, читање и пишување на нешто што ни дава чувство на исполненост.</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	263,35	17,816	2	0,000**
	<i>гимназија</i>	240	215,54			
	<i>сс. економска</i>	60	271,78			
<i>Слободното време прејстивува време одвоено за читање, пеење и свирње на некој инструмент.</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	283,40	34,904	2	0,000**
	<i>гимназија</i>	240	205,91			
	<i>сс. економска</i>	60	250,16			
<i>Слободното време прејстивува време одвоено за читање и поење на места кои не инструираат.</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	261,08	9,040	2	0,011*
	<i>гимназија</i>	240	233,11			
	<i>сс. економска</i>	60	208,31			
<i>Слободното време прејстивува време одвоено за спорски активности</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	265,77	25,600	2	0,000**
	<i>гимназија</i>	240	211,16			
	<i>сс. економска</i>	60	282,03			
<i>Слободното време прејстивува време одвоено за дружење и забава со другари/ки</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	256,83	9,884	2	0,007**
	<i>гимназија</i>	240	238,86			
	<i>сс. економска</i>	60	198,08			

Презентираните наоди даваат основа за отфрлање на нултата хипотеза и прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 2. Тоа значи дека учениците од стручно средно образование и гимназиите меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на скапањето на поимот на слободното време.

На проверка беше подложена и дисперзијата на одговорите на испитаниците на посочените прашања во зависност од нивната етничка припадност. Како што може да се види од графичкиот Приказ бр. 1в, испитаниците од македонска националност нешто повеќе од своите врстници Албанци го вреднуваат слободното време како време без

семејни обврски, додека Албанциите во повисок степен од Македонциите го доживуваат како време за слободни социјални (шетанье, дружење) и воншколски (спорт) активности.

Приказ бр. 1в.

Етничка припадност и поим и значење на слободното време (просечен ран)

Вкрстувањето со помош на Мен-Витни непараметрискиот тест (Табела бр. 1в) ги потврдува дел од горните опсервации како статистички значајни. Испитаниците Македонци значајно повисоко ($Z=-2,569$, $p<0,01$) од Албанците го вреднуваат слободното време како *време без семејни обврски* и *спорт* ($Z=-2,343$, $p<0,05$), а Албанците повисоко го вреднуваат како време за *шетанье* ($Z=-3,157$, $p<0,01$), и *дружење* ($Z=-4,960$, $p<0,01$). Во одговорите на преостанатите четири прашања од овој сегмент на прашалникот не се јавуваат разлики меѓу испитаниците од двете национални припадности.

Табела бр. 1в.

Етничка припадност и поим и значење на слободното време (Мен-Витни тест)

Слободното време претставува време	јавен ран	Σ на ранови	Man-Whitney U	Z	p
---------------------------------------	-----------	--------------------	------------------	---	---

без училишни обврски	Македонци	241,54	28743,50	21355,500	-0,100	0,921
	Албанци	240,16	86696,50			
без семејни обврски	Македонци	267,24	31802,00	18178,000	-2,569	0,010*
	Албанци	230,99	83158,00			
по сојуствен избор	Македонци	245,10	29166,50	20813,500	-0,506	0,613
	Албанци	238,32	85793,50			
учење, читање, пишување	Македонци	239,18	28463,00	21323,000	-0,127	0,899
	Албанци	240,93	86977,00			
читање и музика	Македонци	241,95	28791,50	21307,500	-0,136	0,892
	Албанци	240,02	86648,50			
шетање	Македонци	208,01	24753,50	17613,500	-3,157	0,002*
	Албанци	251,21	90686,50			
спорт	Македонци	248,41	89676,50	18623,500	-2,343	0,019*
	Албанци	216,50	25763,50			
оружење	Македонци	190,87	22713,50	15573,500	-4,960	0,000*
	Албанци	256,86	92726,50			

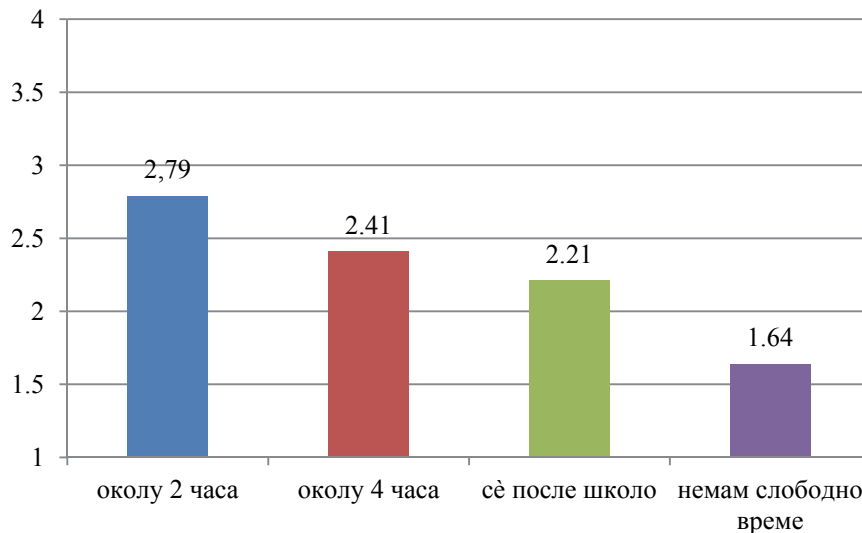
Презентираните наоди сугерираат основа за отфрлање на нултата хипотеза и делумно прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 3. Со други зборови, може да се констатира дека учениците од различна етничка припадност меѓусебно се разликуваат во добар дел од ставовите и мислењата во однос на ставањето на поимот на слободното време.

2.0. КВАНТИТЕТОТ И КВАЛИТЕТОТ (НАЧИНОТ) НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Во оваа фаза, ќе бидат анализирани ставовите и мислењата на испитаниците околу количината на слободно време со која располагаат и начинот на користење на нивното слободно време од страна на учениците од средното образование.

Количината на слободното време на учениците со која располагаат: Овој сегмент од прашалникот е покриен со четири поединечни тврдења проследени со скала на проценка од Ликертов тип, со четири категории на лоцирање на одговорот (никогаш, повремено, често, секогаш). Испитаните ученици во просек (Приказ бр. 2.) најголем степен на сложување покажуваат со проценката на сојуственото слободно време во износ од околу 2 часа (просечен ранг 2,79), нешто помалку со проценката од 4 часа (2,41) и широката

проценка дека сèто време надвор од училиштето е слободно (2,21). Дека испитаниците ученици генерално располагаат со слободно време покажува најслабиот ранг за тврдењето дека се нема слободно време (1,64).

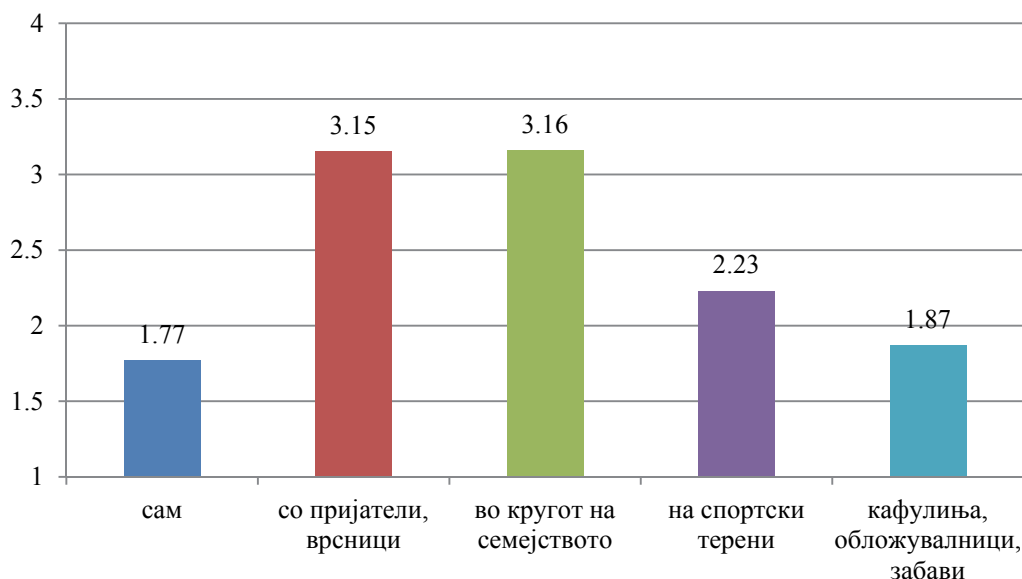

Приказ бр. 2.

Квантитетот на слободното време (просечен ранг)

Статистичкото вкрстување на овие податоци со кооптираните демографски варијабли ќе покаже дали *полоот, видот на средно училиште и националните припадности* се појавуваат како значајни фактори во оценките на испитаниците за количината на слободно време со кое располагаат.

Во натамошната фаза од анализите, нашето внимание како истражувачи сразмерно беше свртено и кон ставовите и мислењата на испитаниците околу начинот на користење на слободното време со кое располагаат. Овој сегмент од прашалникот е покриен со пет поединечни тврдења, повторно проследени со скала на проценка од Ликертов тип, со четири стандардни категории на лоцирање на одговорот (никогаш, повремено, често, секогаш).

Приказ бр. 3.

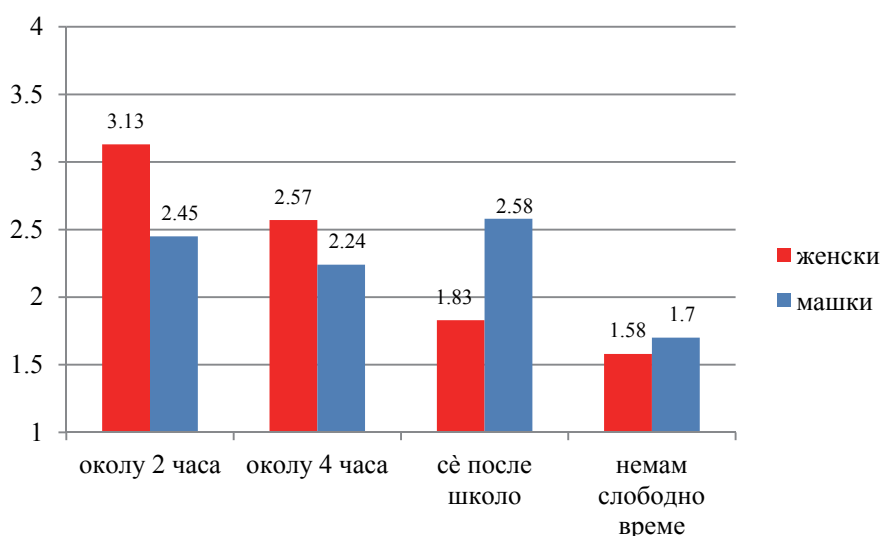
Начин на користење на слободното време (просечен ранг)

Како што може да се види од графичкиот Приказ бр. 3, испитаниците слободното време главно го минуваат *во кругот на семејството* (ранг 3,16) и *со пријатели* (3,15), нешто поретко *во занимавање со спорт* (2,23), најретко го поминуваат *во наворешни објекти за дружење како кафулиња, обложувалници и слично* (1,87) или пак *сами* (1,77).

Исто така и во овој сегмент статистичкото вкрстување на овие податоци со демографските варијабли ќе покаже дали *полот, видот на средно училиште и националната припадност* се појавуваат како значајни фактори во поглед на начинот на користење на своето слободно време.

Во понатамошната статистичка обработка следи вкрстувањето на овие податоци со демографските варијабли кое треба да покаже дали *полот, видот на средно училиште и националната припадност* се појавуваат како значајни фактори во дисперзијата на сфаќањата на испитаниците за количината на слободното време со која располагаат и начинот на користење на слободното време.

Дескриптивниот увид во половата дистрибуција на одговорите на осумте прашања од аспект на количината на слободното време со која располагаат, всушност овој сегмент на анализите покажува (Приказ бр. 2а) дека, генерално, *девојчињата се чини имаат повеќе слободно време во споредба со своите врстници* (повисоко скорираат на двете дадени одредници, како онаа од 2 часа и подолгата, од 4 часа, плус пониско скорираат на тврдењето „немам слободно време“), но она што е забележливо е што *момчињата забележливо повисоко од своите врстници го вреднуваат слободното време во однос на времето надвор од училиштето (по часовите)*. Оваа разлика е очекувана во нашето социо-културно милје, со оглед на претпоставениот повисок степен на ангажман на девојчињата од оваа возраст во разни домашни обврски, што секако се одразува врз нивната перцепција на пропорционално помала количина на слободно време после училиште.

Приказ бр. 2а.

Полова припадност и квантитетите на слободното време (просечен ранг)

Спроведениот Мен-Витни статистички тест (Табела бр. 2а) верификува најголем дел од гореизнесените опсервации како значајни. Со други зборови, девојчињата статистички значајно повисоко од момчињата ги вреднуваат *одредниците од 2 часа* ($Z=-6,638$, $p<0,01$) *и од 4 часа* ($Z=-3,286$, $p<0,01$) како показатели на количината на сопственото слободно време, но затоа момчињата (очекувано, како што рековме погоре, со

оглед на помалиот обем на домашни обврски) повисоко од девојчињата ја одредуваат количината на своето слободно време реферирајќи се на своето време во училиштето ($Z=-7,991$, $p<0,01$). Разликата меѓу двата пола во вреднувањето на количината на слободно време преку одредницата „немам слободно време“ не е статистички значајна.

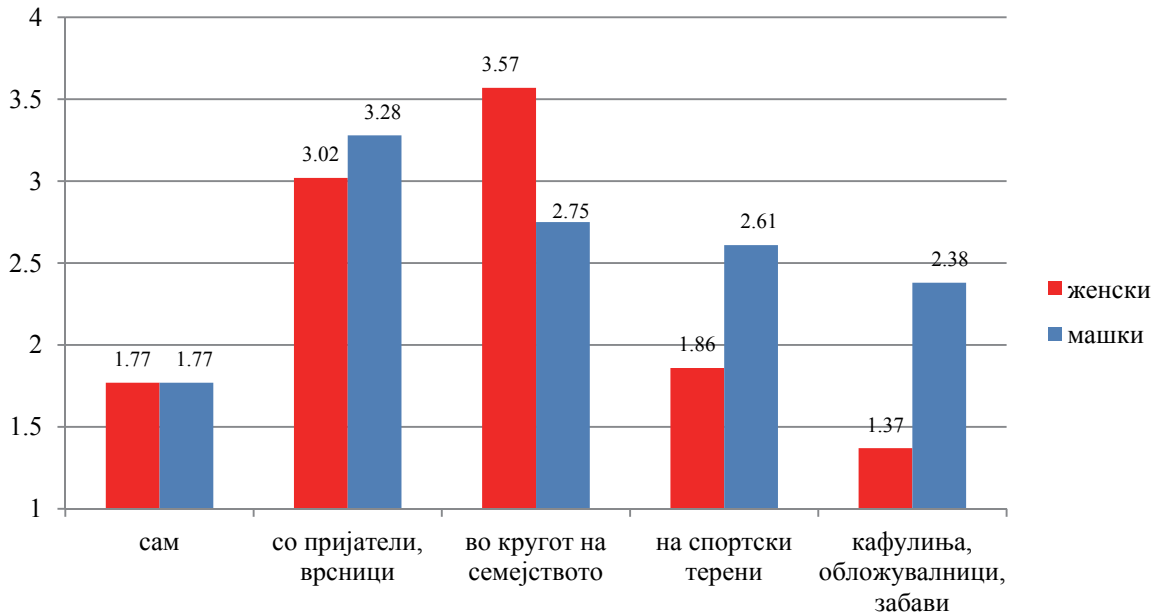
Табела бр. 2а.

Полова припадност и квантитетите на слободното време (Мен-Витни тест)

Квантитетите на слободното време		Среден ранг	Σ на рангови	Man-Whitney U	Z	p
<i>Имам 2 часа дневно слободно време</i>	<i>женски</i>	280,33	68120,00	19117,000	-6,638	0,000**
	<i>машки</i>	199,66	47320,00			
<i>Имам 4 часа дневно слободно време</i>	<i>женски</i>	259,75	62860,50	23896,500	-3,286	0,001**
	<i>машки</i>	219,83	52,099,50			
<i>После училишните часови останатото време во текот на денот ми е слободно време</i>	<i>женски</i>	191,38	46122,50	16961,500	-7,991	0,000**
	<i>машки</i>	288,43	68358,50			
<i>За жал немам слободно време</i>	<i>женски</i>	232,43	56015,50	26854,500	-1,255	0,210
	<i>машки</i>	246,69	58465,50			

Презентираните наоди сугерираат дека постои полева разлика од аспект на количината на слободното време со која учениците од средното образование располагаат .

Понатаму не интересираше и дескриптивниот увид во *половата дистрибуција* на одговорите на петте прашања во однос на начинот на користење на слободното време. Овој сегмент на анализите (Приказ бр. 3а) индицира слика во согласност со традиционалните социо-културни обрасци типични за нашата средина. *Девојчињата почесто од своите машки врстници го минуваат слободното време во семејниот круг, додека момчињата почесто од девојчињата се склони слободното време да го минуваат надвор, во неструктурирани социјални активности како спортисти, обложувалници, кафулиња и забава но истовремено и занимавање со спорт. Меѓу двата пола нема разлики во преференцијата кон минувањето на слободното време сам.*

Приказ бр. 3а.

Полова припадност и начин на користење на слободното време (просечен ран)

Статистичката анализа (Табела бр. 3а) спроведена преку непараметрискиот Мен-Витни тест покажува дека посочените тенденции се значајни кај најголемиот дел од поставените прашања од овој сегмент на прашалникот. Девојчињата значајно повеќе од своите соученици ($Z=-11,083$, $p<0,01$) слободното време го минуваат во семејна атмосфера. Од друга страна, момчињата во значајно повисок степен од девојчињата ги вреднуваат пријателите и врсниците ($Z=-4,337$, $p<0,01$), спортувањето ($Z=-8,525$, $p<0,01$) и престојот во разни надворешни објекти и прилики од типот на кафулиња, обложувалници, забави и слично ($Z=-12,058$, $p<0,01$).

Табела бр. 3а.

Полова припадност и начин на користење на слободното време (Мен-Витни тест)

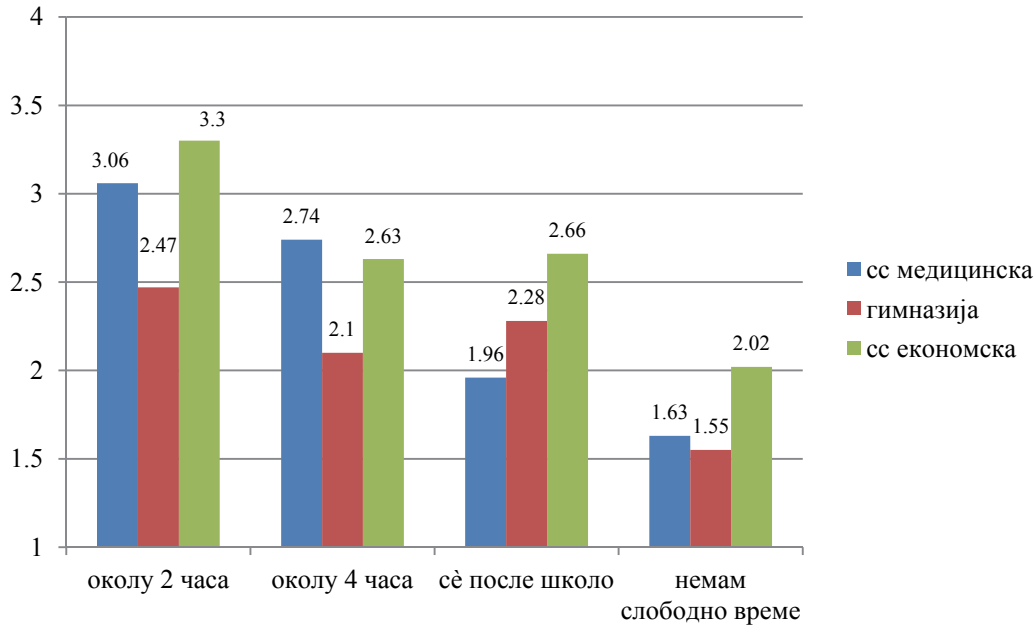
Слободното време го минувам	главен ран	Σ на рангови	Man-Whitney U	Z	p
сам/сама	женски	232,99	26988,500	-1,130	0,258
	машки	246,12			
со пријатели,	женски	214,17	22453,000	-4,337	0,000**

<i>врсници</i>	<i>машки</i>	265,26	62687,00			
<i>во круќиот на семејството</i>	<i>женски</i>	304,48	73379,00	12899,000	-11,083	0,000**
	<i>машки</i>	173,43	41102,00			
<i>на спортиски терени</i>	<i>женски</i>	190,11	46006,50	16603,500	-8,525	0,000**
	<i>машки</i>	290,94	68953,50			
<i>во кафулиња, забави, обложувалници, и сл</i>	<i>женски</i>	168,79	40679,00	11518,000	-12,058	0,000**
	<i>машки</i>	311,40	73802,00			

Презентираните наоди сугерираат дека постои полова разлика во однос на начинот на користење на слободното време од страна на учениците од средното образование. Според тоа со оглед на добиените резултати во однос на количината и начинот на користење на слободното време може да кажеме дека постои основа за отфрлање на нултата хипотеза и прифаќање на истражувачката Хипотеза бр.4 која гласи: „Постои полова разлика во ставовите и мислењата на учениците од средното образование во однос на количината и начинот на користење на слободното време”. Тоа значи дека учениците од женски и машки пол меѓусебно се разликуваат во квантитето на слободното време со кое располагаат како и во однос на начинот на користење на слободното време.

Понатаму, во поглед на релацијата на одговорите од овој сегмент на прашалникот кон видот на средното училиште во однос на количината на слободното време со која располагаат, односно се гледаат неколку потенцијално интересни показатели (Приказ бр. 2б). Гимназијалците, на пример, им даваат понизок просечен пондер што на одредниците „2 часа“ и „4 часа“, при што истовремено понизок пондер даваат и на тврдењето „немам слободно време“. Од друга страна, учениците од економската насока покажуваат тенденција да даваат генерално повисоки пондери на сите тврдења од овој сегмент на прашалникот, што е своевидна контрадикција (највисоко или приближно највисоко ги вреднуваат одредниците „2 часа“ и „4 часа“ истовремено со спротивната одредница „немам слободно време“). Истата индиректно би можела да се протолкува и како показател на релативно послаба организација на времето кај оваа категорија ученици. Додека кога се компарираат учениците од средно стручно медицинско и гимназиите,

гимназијалците повисоко од учениците кои учат во средно стручно медицинско ја рангираат одредницата „се после училиштето“.

Приказ бр. 2б.

Вид на средно училиштето и квантитетот на слободното време (просечен ранг)

Дали горенаведените опсервации имаат зад себе и соодветна статистичка верификација ќе покаже стандардниот непараметриски Крускал-Волис тест (Табела бр. 2б). Вкрстените калкулации преку истиот се статистички значајни во поглед на сите четири изнесени тврдења. Поконкретно, *гимназијалциите резултираат пониско од учениците од стручните училишта на одредниците „2 часа“* ($\chi^2=48,353$, $df=2$, $p<0,01$) и *„4 часа“* ($\chi^2=40,255$, $df=2$, $p<0,01$), а нивните врстници од економската струка повеќе од другиите се жалаат на недостигањето на слободно време ($\chi^2=11,548$, $df=2$, $p<0,01$), но се чини дека истовремено то имаат најмногу, особено после училиштето ($\chi^2=23,192$, $df=2$, $p<0,01$), но сепак кога се компарира средното стручно медицинско, се покажува дека тие помалку од гимназијалците го посочуваат тврдењето дека после училиштето целото време се појавува како слободно време.

Табела бр. 2б.

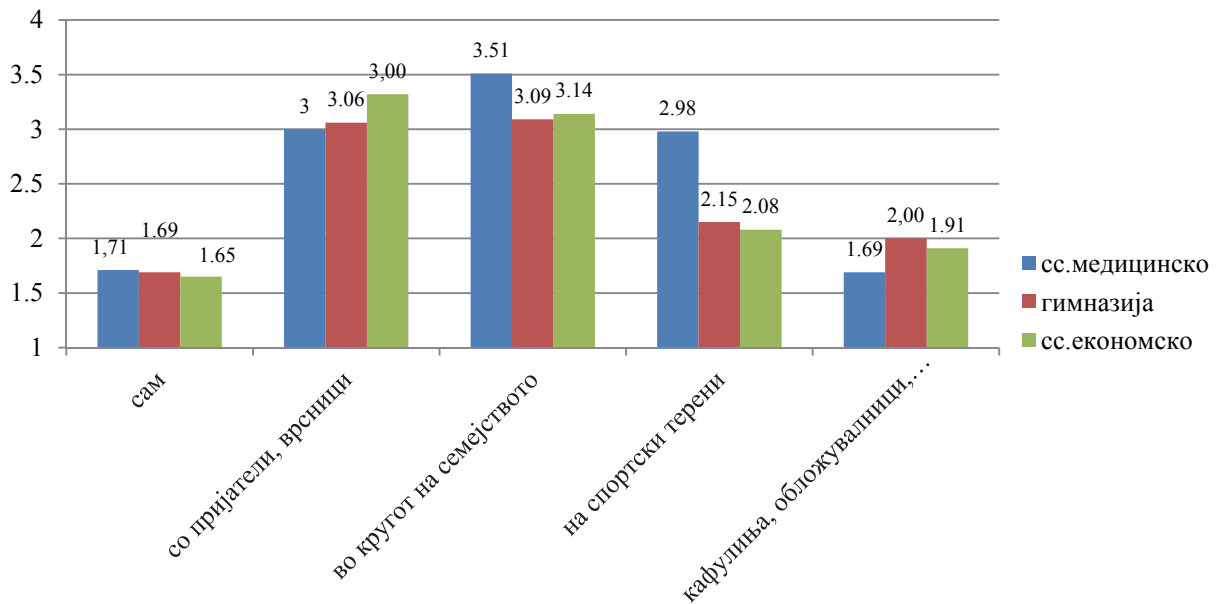
Вид на средно училиште и квантитетот на слободното време (Крускал-Волис тест)

Квантитетот на слободното време		N	главен ранг	χ^2	df	p
околу 2 часа	сс. медицинска	180	273,98	48,353	2	0,000**
	гимназија	240	199,32			
	сс. економска	60	304,80			
околу 4 часа	сс. Медицинска	180	281,37	40,255	2	0,000**
	Гимназија	239	201,70			
	сс. Економска	60	269,78			
сè после школо	сс. Медицинска	180	209,37	23,192	2	0,000**
	Гимназија	240	246,46			
	сс. Економска	59	302,57			
немам слободно време	сс. Медицинска	180	248,42	11,548	2	0,003**
	Гимназија	240	222,82			
	сс. Економска	60	279,77			

Сето тоа значи дека учениците од стручното средно образование и гимназиите меѓусебно се разликуваат во оценките за количината на сопственото слободно време.

Исто така прашање кое претставуваше голем интерес беше и начинот на користење на слободното време од страна на учениците од различен образован профил. Следи анализа на дисперзијата на одговорите за начинот наведување на слободното време во зависност од видот на средното училиште. Приказот бр. 3б покажува прилично хетерогена слика од која тешко може да се извлече некоја генерална правилност. Истипанициите од средното стручно медицинско образование нешто повисоко од другите две школски насоки го вреднуваат круто на семејството и спорто, додека нивните врстници од економска струка во исто време повисоко од другите го вреднуваат минувањето на слободното

време сам или преку дружење со пријателите и врстниците, што може да се сфати како своевидна контрадикторност.

Приказ бр. 3б.

Вид на средно училиште и начин на користење на слободното време (просечен ранг)

Статистичкото вкрстување и во овој случај е калкулирано преку непараметрискиот Крускал-Волис тест (Kruskal-Wallis test) на разлики меѓу рангови. Резултатите Табела бр. 3б) покажуваат дека на сите пет прашања се јавуваат статистички значајни разлики меѓу трите струки на средното образование. Испитаниците од *средната медицинска струка* повисоко од *гимназијалците* и *економската струка* го вреднуваат поминувањето на слободното време сам/сама ($\chi^2=15,047$, $df=2$, $p<0,01$) додека испитаниците од средно стручно економско, повисоко од гимназијалците и учениците од медицинска струка го вреднуваат поминувањето на слободното време во *необврзувачкото дружење со пријатели и врстници* ($\chi^2=6,280$, $df=2$, $p<0,05$), и *престојот во кафулиња, обложувалници, на разни забави и слично* ($\chi^2=8,160$, $df=2$, $p<0,05$). Но од друга страна во споредба на гимназијалците со медицинската струка (главен ранг 217,78) сепак гимназијалците во повисок ранг (главен ранг 252,21) го вреднуваат *престојот во кафулиња,*

обложувалници, на разни забави и слично. Исто така нивните врсници од медицинска струга повисоко од гимназијалците и економистите ги вреднуваат крутите на семејството ($\chi^2=14,507$, $df=2$, $p<0,01$) и спортувањето ($\chi^2=28,391$, $df=2$, $p<0,01$) како начини на користење на слободното време.

Табела бр. 3б.

Вид на средно училиште и начин на користење на слободното време (Крускал-Волис тест)

Слободното време го поминувам		N	главен ранг	χ^2	df	P
сам/сама	сс. медицинска	180	230,112	15,04	2	0,001**
	Гимназија	239	220,18	7		
	сс. економска	59	268,23			
со пријатели, врсници	сс. медицинска	180	213,63	6,280	2	0,043*
	Гимназија	239	232,84			
	сс. економска	59	256,83			
во крутите на семејството	Сс. медицинска	180	298,85	14,50	2	0,001*
	Гимназија	239	228,05	7		
	сс. економска	59	235,24			
на спортиски терени	Сс. медицинска	180	323,92	28,39	2	0,000**
	Гимназија	239	229,96	1		
	сс. економска	59	225,88			
во кафулиња, забави и обложувалниц	Сс. медицинска	180	217,78	8,160	2	0,017*
	Гимназија	239	252,21			
	Сс. економска	180	254,29			

Преку добиените резултати подразбираме дека стручно средното образование како што е во случајот стручно средно медицинско образование, со оглед на тоа дека прилично се ученички и го претставуваат женскиот пол, повеќе се наклонети нивното слободно време, да го поминуваат во кругот на семејството, но со оглед на фактот дека тие се во повисоко ниво во однос и на тврдењето дека нивното слободно време го поминуваат преку различни спортски активности, некако задоволувачки е фактот дека ученичките во последно време почнале да се занимаваат и со различни спортски активности (било тоа да се индивидуални, групни и сл). Вреди да се спомне дека во овој случај до некаде го поставуваме и прашањата дали тоа е како резултат на училиштето кое преку различните

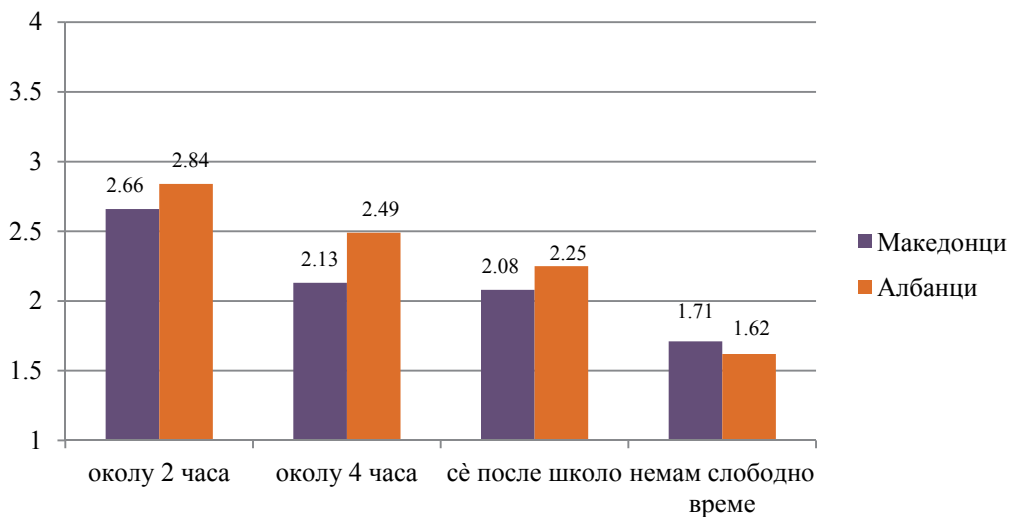
слободни училишни активности, каде што спаѓаат и спортските активности има влијание во ориентирање на учениците за правилно и конструктивно користење на слободното време.

Оттука може да кажеме дека презентираниите наоди даваат основа за отфрлање на нултата хипотеза и прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 5 која гласи: „ Ученициите од средно стручно образование и гимназии меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на количината и начинот на користење на слободното време”.

Тоа значи дека учениците од стручното средно образование (медицинска и економска струка) и гимназиите меѓусебно се разликуваат во навиките во поглед на начинот на користење на слободното време и буџетот на слободното време со кое располагаат.

Овој сет анализи ќе го заокружине и со тестирање на релацијата меѓу проценката на количината и начинот на слободното време и според етничката припадност.

Како што може да се види во Приказот бр. 2в, генерална тенденција е пониската проценка на испитанициите од македонската етничка заедница за количината на соодветното слободно време во споредба со нивните врстници Албанци. Опишаната тенденција јасно се гледа во одговорите на сите четири прашања од овој сегмент на прашалникот, вклучувајќи ја и одредницата „немам слободно време“, а дали истата е доволно изразена за статистичка верификација ќе покаже соодветниот статистички тест.

Приказ бр. 2в.

Етничка припадност и квантитет на слободното време (просечен ран)

Вкрстувањето со помош на Мен-Витни непараметрискиот тест (Табела бр. 2в) главно не ги потврдува горните опсервации како статистички значајни. Исклучок е *разликата во одговориите на одредницата „4 часа“* ($Z=-3,225$, $p<0,01$), кај што испитаниците Албанци повисоко од своите врстници Македонци ја пондерираат истата како проценка на количината на сопствено слободно време. На самата граница на статистичка значајност ($Z=-1,917$, $p=0,055$) се разликите во одговорите на тврдењето „немам слободно време“.

Табела бр. 2в.

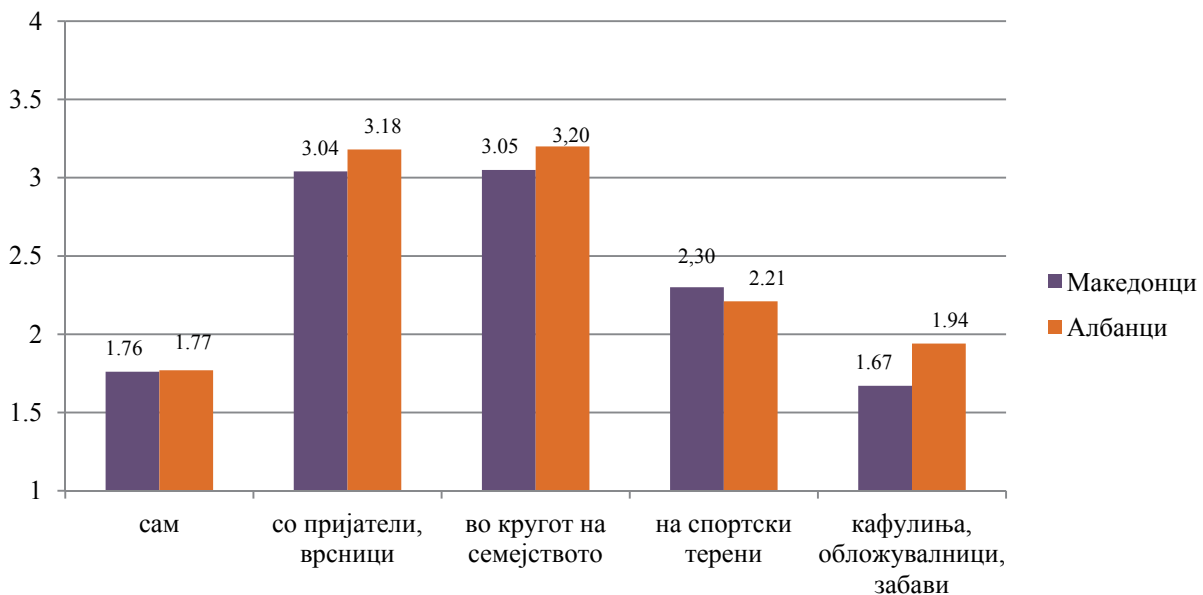
Етничка припадност и квантитет на слободното време (Мен-Витни тест)

Квантитетот на слободното време		<i>главен ран</i>	Σ на ранови	<i>Man-Whitney U</i>	<i>Z</i>	<i>P</i>
<i>околу 2 часа</i>	<i>Македонци</i>	224,31	26692,50	19552,500	-1,530	0,126
	<i>Албанци</i>	245,84	88747,50			
<i>околу 4 часа</i>	<i>Македонци</i>	205,93	24505,50	17365,500	-3,225	0,001* *
	<i>Албанци</i>	251,26	90454,50			
<i>сè после школо</i>	<i>Македонци</i>	219,28	26094,50	18954,500	-1,917	0,055
	<i>Албанци</i>	246,20	88,386,50			
<i>немам слободно време</i>	<i>Македонци</i>	252,28	29769,50	19731,500	-1,288	0,198
	<i>Албанци</i>	235,31	84711,50			

Со други зборови, може да се констатира дека кај учениците од различна етничка припадност постојат само мали одредени разлики во проценката на квантитетот на сопственото слободно време.

Според востановениот редослед на анализите, наредната проверка е насочена кон дисперзијата на одговорите на испитаниците на посочените прашања во зависност од нивната етничка припадност во однос на начинот на користење на слободното време. Како што може да се види од графичкиот Приказ бр. 3в, испитаниците од албанска националност повеќе од своите врстници Македонци го користат слободното

време како време за слободни социјални активности (дружење со пријатели и врници и престој во кафулиња, обложувалници, на разни забави и слично), додека младите Македонци почесто од своите врници Албанци слободно време го поминуваат во спортски активности. Речиси и да нема никаква разлика меѓу овие две групи во преференциите кон користењето на слободното време сам. Но вреди да се спомне дека и кај учениците на албанска етничка припадност како и кај учениците од македонска етничка припадност највисоко се рангирани преференциите за поминување на слободното време како во кругот на семејството така и преку дружење со нивните врници.

Приказ бр. 3в.

Етничка припадност и начин на користење на слободното време (просечен ранг)

Вкрстувањето со помош на Мен-Витни непараметрискиот тест (Табела бр. 3в) потврдува само две од горните опсервации како статистички значајни. Како што може да се види, испитаниците Албанци значајно почесто од Македонците го користат слободното време како прилика за необврзувачки социјални активности, поконкретно за *дружење со пријатели и врници* ($Z=-2,293$, $p<0,05$) и *престој во објекти како кафулиња, обложувалници и на разни забави* ($Z=2,321$, $p<0,05$). Во одговорите на преостанатите три

прашања од овој сегмент на прашалникот не се јавуваат разлики меѓу испитаниците од двата етникуми.

Табела бр. 3в.

Етничка припадност и начин на користење на слободното време (Мен-Виџни тест)

Слободното време којоминувам	Етност	Главен ранг	Σ на рангови	Man-Whitney U	Z	p
сам/сама	Македонци	242,28	28831,00	21030,000	-0,275	0,783
	Албанци	238,58	85650,00			
со пријатели, врстници	Македонци	216,04	25709,00	18569,000	-2,293	0,022*
	Албанци	247,28	88772,00			
во кружоци на семејството	Македонци	221,31	26336,00	19196,500	-1,771	0,077
	Албанци	245,53	88145,00			
на спортиски терени	Македонци	250,68	29830,50	20149,500	-1,038	0,299
	Албанци	236,47	85129,50			
во спортиски обложувалници, ноќни забави и кафиќи	Македонци	215,66	25664,00	18524,000	-2,321	0,020*
	Албанци	247,40	88817,00			

Овие наоди сугерираат одредена основа за отфрлање на истражувачката Хипотеза бр. 6. Според која се сметаше дека учениците од различна етничка припадност меѓусебно се разликуваат во проценката на квалитетот и квантитетот на слободното време.

3.0. ЗАДОВОЛСТВО ОД НАЧИНОТ НА КОРИСТЕЊЕ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Спомнавме дека слободното време им отвара можност на младите за задоволување на нивните интереси, потреби и истовремено им отвара можност за задоволување на токму тие

потреби за чие задоволување и изразување немале прилика во нивното секојдневие преку реализирање на разновидни активности. Задоволството со начинот на поминување на слободното време од страна на учениците се појавува како значаен сегмент кога е во прашање формирање на културата за конструктивно користење на слободното време.

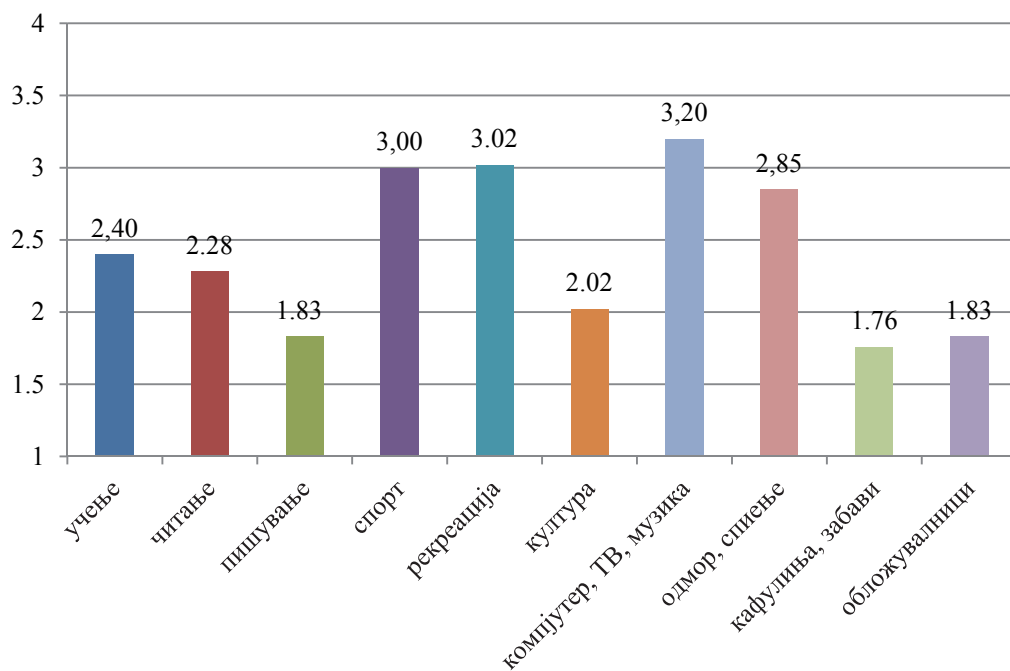
Кои активности учениците од средното образование ги избираат во нивното слободно време, кој вид на активности тие се склони повеќе да ги практикуваат во нивното слободно време, се повеќе од битни кога е во прашање културата на користење на слободното време. Задоволството од начинот на поминување на слободното време дури и кога е негативен сепак претставува своевидна вредност, (било тоа да е негативна или пак во спротивно позитивна). Според тоа со оглед на фактот дека денес младите се помалку се задоволуваат со конструктивно користење на нивното слободно време, односно се повеќе се консуматори на различните содржини кои ги нуди масовната култура (интернет, социјални мрежи, ТВ- емисии, и сл), каде што тие се појавуваат само како пасивни учесници и честопати само набљудувачи, сметаме дека е потребно да се истражува и задоволството со начинот на поминување на слободното време од страна на учениците.

Првичниот пристап кон истражување на задоволството со начинот на поминување на слободното време се реализираше преку испитување на ставовите и мислењата на учениците од средното образование во поглед на задоволството со начинот на поминување на нивното слободно време. Овој сегмент од прашалникот е покриен со десет поединечни тврдења, проследени со вообичаената скала на проценка од Ликертов тип, со истите четири стандардни категории на лоцирање на одговорот (никогаш, повремено, често, секогаш). Во поглед на структурата, овој сегмент од прашалникот се состои од пет структурално условно различни видови на тврдења: (а) три од тврдењата се однесуваат на задоволството од *ангажирано занимавање со некоја академска или школска активност*, (б) две алудираат на задоволството од *занимавање со спорско-рекреативни активности*, (в) едно на задоволството од *пасивна на уметнички настани*, (г) две алудираат на задоволството од *пасивни конзумеристички форми на користење на електронските медиуми и пасивно одморање*, како и две што се однесуваат на задоволството од практикување на *слободни необврзувачки социјални активности (дружење)*. Следи

анализа на ставовите и мислењата на испитаниците за степенот на задоволство од начинот на користење на слободното време.

Како што може да се види од графичкиот Приказ бр. 4, највисок степен на задоволство испитаниците покажуваат од минувањето на слободното време низ пасивно консумирање на електронски медиуми и одморање (3,03) и низ спортско-рекреативни активности (3,01), а најнизок од практикувањето на слободни необврзувачки социјални активности (1,80).

На ниво на поединечни тврдења, највисоко е вреднувано задоволството од поминатото слободно време на *компјутер, во играње на ТВ и слушање на музика (рані 3,20), рекреација (3,02) и спорт (3,00)*, а најмалку од *активно пишување (1,83), посетување на обложувалници (1,83) и поминување на времето по кафулиња и забави (1,76)*.

Приказ бр. 4.

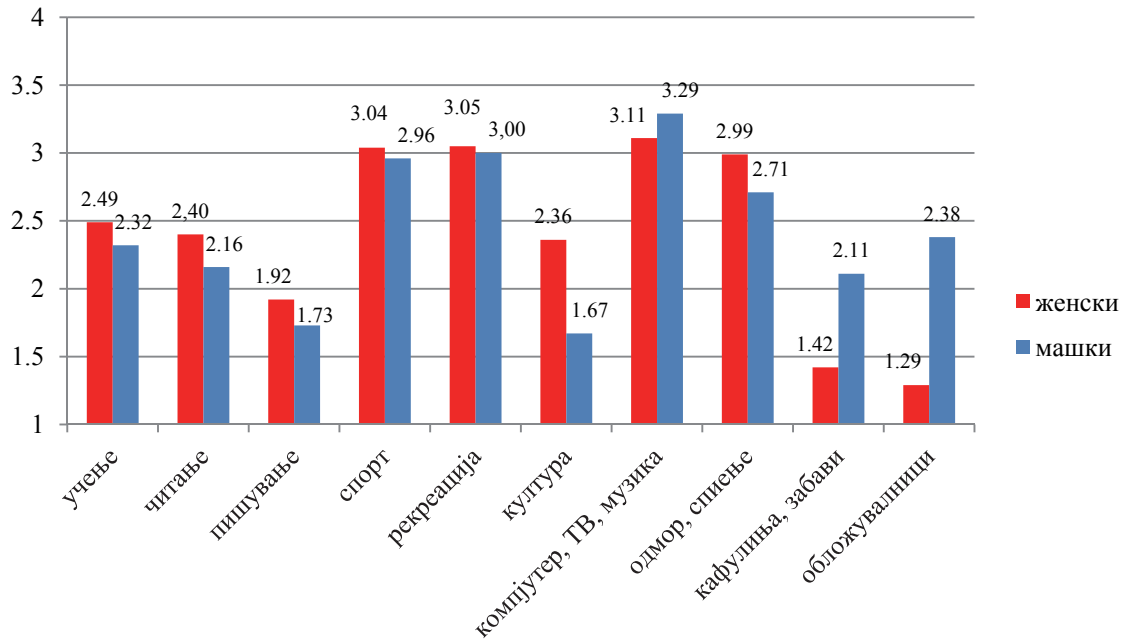
Задоволство од начинот на користење на слободното време (просечен ран)

Презентираните општи резултати во однос на задоволството со начинот на поминување на слободното време од страна на учениците од средното образование, покажуваат дека

поголем дел од учениците се задоволуваат преку пасивно исполнување на нивното слободно време, односно задоволство според нив претставува времето кое се поминува пред компјутер, како и времето кое се поминува преку гледање на ТВ емисии и слушање на музика. Овие резултати всушност ни кажуваат дека учениците од средното образование омишто земено немаат формирано доволно култура за конструктивно користење на слободното време, резултат за кој што сметаме дека со голема сериозност треба да обврнеме внимание која е во прашање пооптимизирањето на младите за формирање на правилни навики која се во прашање различни видови активности со кои тие се задоволуваат во нивното слободно време.

Вкрстувањето на овие податоци со демографските варијабли ќе покаже дали постојат, видој на средно училиште и националните припадности се појавуваат како значајни фактори во дисперзијата на сфаќањата на испитаниците за задоволството од поминувањето на слободното време.

Вообичаено, најнапред следи концизен дескриптивен увид во половата дистрибуција на одговорите на десетте прашања од овој сегмент на анализите. Истиот покажува (Приказ бр. 4а) дека кај поголемиот дел дадени тврдења (7 од 10) учениците манифестираат повисок степен на сложување во споредба со своите соученици (3 од 10). Повисокото вреднување на задоволството од слободното време проведено во учење, читање, пишување и посетата на културни настани кај девојчињата е во согласност со пошироките стереотипи, исто како и поминувањето на слободното време во кафеулиња, забави и обложувалници кај момчињата. Она што е релативно изненадувачки и спротивно на стереотипите се повисоките преференции на девојчињата кон спортивно-рекреативните активности и на мажките кон поминувањето на слободното време пред компјутер, ТВ или слушање музика.

Приказ бр. 4а.

Полојќи и задоволството од начинот на користење на слободното време (просечен ранг)

Вкрстувањето преку Мен-Витни непараметрискиот тест (Табела бр. 4а) потврдува дека добар дел од горните опсервации се статистички значајни. Девојчињата се значајно позадоволни од своите врстници од слободното време во вид на *вонучилишни активности од академски тип*, како учење ($Z=-2,080$, $p<0,05$), читање ($Z=-2,871$, $p<0,01$) и пишување ($Z=-3,030$, $p<0,01$), или пак *културни настани* ($Z=-8,301$, $p<0,01$), како и *низ пасивен одмор т.е. спиење* ($Z=-3,175$, $p<0,01$). Момчињата, пак, со поголемо задоволство практикуваат *слободни необврзувачки социјални активности како излегување по кафеулиња и разни забави* ($Z=-8,313$, $p<0,01$) и *обложувалници* ($Z=-11,845$, $p<0,01$). Разликите меѓу двата пола од степенот на задоволство од слободното време минато низ *спортско-рекреативни активности* не се статистички значајни.

Табела бр. 4а.

Полош и задоволство од начинот на користење на слободното време (Мен-Виитни тест)

Слободното време кое го поминувам преку		плавен рані	Σ на раніови	Ман- Whitney U	Z	p
учење прејстипавува задоволство за мене.	женск и	251,93	60967,00	25548,000	-2,080	0,037*
	машки	226,75	53514,00			
чишање прејсавува задоволство за мене.	женск и	257,15	62230,00	24527,000	-2,871	0,004**
	машки	222,49	52730,00			
пишување на прејстипавува задоволство за мене	женск и	258,08	62713,00	24524,000	-3,030	0,002**
	машки	222,48	52727,00			
изведување на спортиски активности прејстипавува задоволство за мене	женск и	246,39	59872,50	27364,500	-0,994	0,320
	машки	234,46	55567,50			
физички - рекреативни активности	женск и	242,76	58749,00	27766,000	-0,558	0,577
	машки	236,15	55732,00			
Култура прејстипавува задоволство за мене.	Женск и	288,71	69867,00	16890,000	-8,301	0,000**
	машки	190,27	45093,00			
следење на компјутер, ТВ, музика, посеба на различните социјални мрежи	женск и	226,11	54265,50	25345,500	-2,215	0,027*
	машки	252,06	59737,50			
преку одмарање и спиенење прејсавува задоволство за мене	женск и	257,45	61530,00	23793,000	-3,175	0,002**
	машки	219,39	51996,00			
Нокни забави(пишење и пиенење алкохол) прејстипавува задоволство за мене	женск и	190,92	45820,50	16900,500	-8,313	0,000**
	машки	287,69	68182,50			
спортиски обложувалници, прејс	женск и	171,22	41093,00	12173,000		

<i>павува задоволство за мене</i>	<i>машки</i>	309,92	72433,00		-11,845	0,000**
---------------------------------------	--------------	--------	----------	--	---------	---------

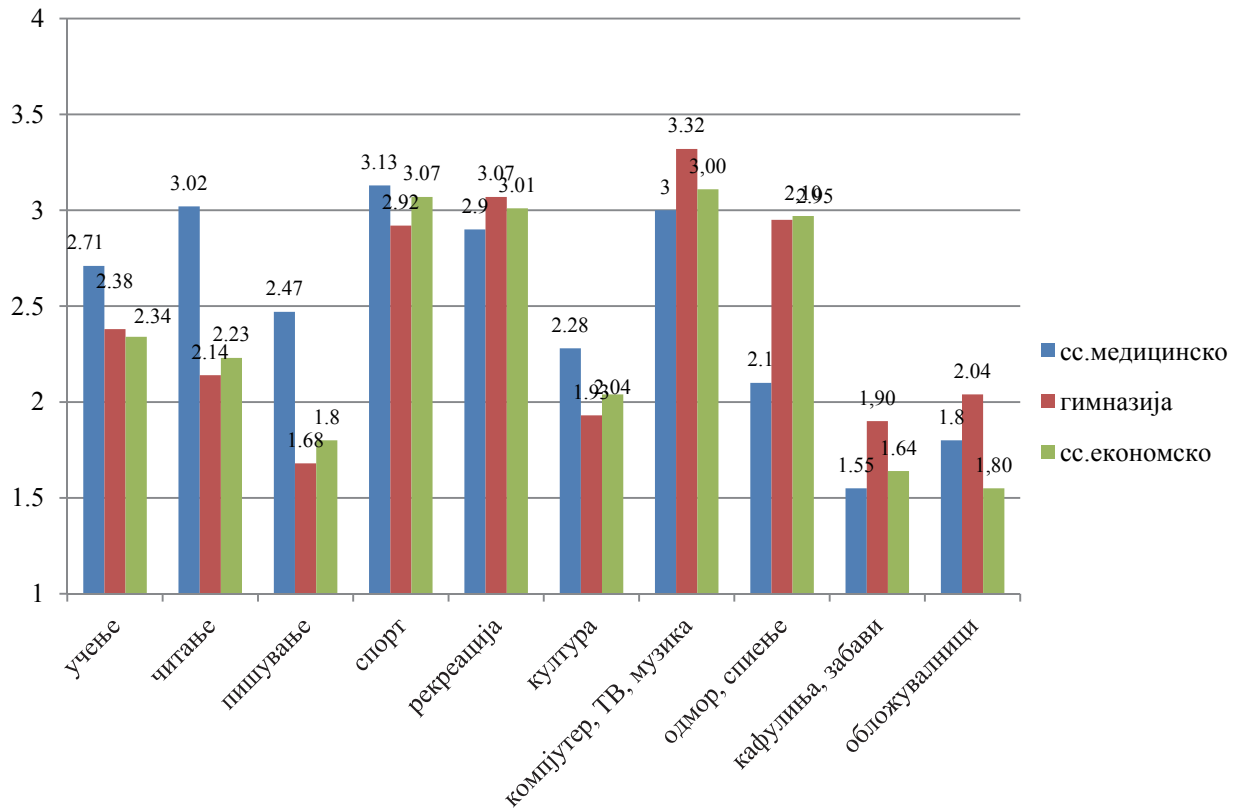
Ваквите наоди даваат основа за прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 7. Тоа значи дека меѓу учениците од оваа пола постојат разлики во степенот на задоволството од начинот на користење на слободното време, која е во функција на формирање на културата за користење на слободното време.

Оттука може да кажеме дека девојчињата се значајно позадоволни од своите врстници со исполнување на слободното време во вид на *вонучилишни активности од академски тип, како учење, читање, пишување, културни настани, како и низ пасивен одмор и.е. спиење*. Ако одмор т.е. спиењето кој е потребен во оваа годишна возраст, се одразува со одредена позитивна вредност и доколку не се претставува како неумерено целодневно спиење, туку како спиење кое е потребно за правилно функционирање на организмот (до осум часа дневно), секако добива во вредност.

Според тоа констатираме дека учениците за разлика од учениците од машкиот пол, во повисоко ниво се задоволуваат со структурирани активности. Со оглед на фактот дека разликите меѓу двата пола од степенот на задоволство од слободното време минато низ *спортско-рекреативни активности* не се статистички значајни, ни покажуваат податоци дека денес учениците не се во подредено ниво кога се зборува за физичките активности кои ги реализираат во нивното слободно време. Предрасудите кои порано биле присутни дека само учениците од машкиот пол се занимаваат со спортски активности, горенаведените резултати ги негираат. За подецидно и поопширно потврдување на ваквата дискусија ќе ни потврдат и понатамошните резултати во делот на видови активности со кои се занимаваат учениците од средното образование во и надвор од училиштето.

Исто така не интересираше дали постојат разлики помеѓу стручно средното образование и гимназиите во поттикнувањето и насочувањето на учениците во задоволството од позитивни активности во нивното слободно време.

Следи анализа на дисперзијата на одговорите на испитаниците во зависност од видот на средното училиште. Приказот бр. 4б покажува дека учениците од медицинска струка покажуваат повисок степен на задоволство од минувањето на слободното време низ вонучилишни активности од академски тип и настан од културата, додека гимназијалците повеќе уживаат во пасивно форми на минување на слободното време.

Приказ бр. 4б.

Вид на средно училиште и задоволството од начинот на користење на слободното време (просечен ранг)

Статистичката проверка со помош на непараметрискиот Крускал-Волис тест (Табела бр. 4б) потврдува дека поголеми дел од посочените тенденции се статистички значајни. Поконкретно, средношколците од медицинска струка најмногу уживаат во читање ($\chi^2=33,290$, $df=2$, $p<0,01$), пишување ($\chi^2=37,568$, $df=2$, $p<0,01$) и културни настани ($\chi^2=11,608$, $df=2$, $p<0,01$), а најмалку во пасивен одмор и спиење ($\chi^2=33,081$, $df=2$, $p<0,01$). Од друга страна, времето минало пред компјутер, ТВ и слушање на музика ($\chi^2=9,788$,

df=2, p<0,01), како и излеувањето во кафеулиња, забави ($\chi^2=10,461$, df=2, p<0,01) и по обложувалници ($\chi^2=19,582$, df=2, p<0,01) е поинтересно за гимназијалците. Нема значајни разлики во степенот на задоволство од учењето и спортско-рекреативните активности.

Табела бр. 46.

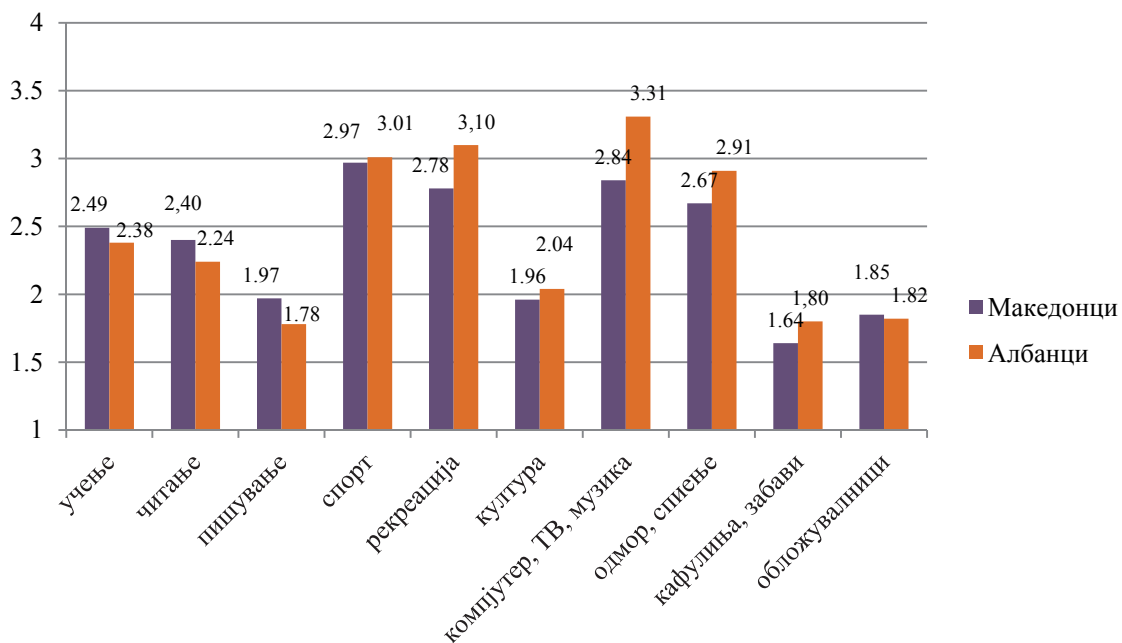
Вид на средно училиште и задоволството од начинот на користење на слободното време (Крускал-Волис тест)

Слободното време кое го поминувам преку		N	сложен ранг	χ^2	df	P	
учење претставува задоволство за мене	Сс.медицинска	179	277,40	5,601	2	0,061	
	гимназија	240	235,70				
	Сс.економско	59	232,10				
читање претставува задоволство за мене	сс. медицинска	180	331,93	33,290	2	0,000**	
	гимназија	240	222,38				
	Сс.економско	59	233,36				
пишување претставува задоволство за мене	сс.медицинска	180	330,63	37,568	2	0,000**	
	гимназија	240	216,84				
	Сс.економско	60	242,01				
спорт претставува задоволство за мене	сс. медицинска	180	257,84	2,668	2	0,263	
	гимназија	240	231,28				
	Сс.економско	60	247,01				
рекреација претставува задоволство за мене	Сс.медицинска	180	235,99	1,966	2	0,374	
	гимназија	240	247,56				
	сс. економска	58	229,88				
култура претставува задоволство за мене	Сс.медицинска	179	289,24	11,608	2	0,003**	
	гимназија	240	225,74				
	Сс.економско	50	242,61				
компјутер, ТВ, музика, facebook и сл претставува задоволство за мене	Сс.медицинска	177	204,53	9,788	2	0,007**	
	гимназија		240				255,75
	Сс.економско		60				227,98
одмор, спиење	сс. медицинско	177	146,86	33,081	2	0,000**	
	гимназија	240	250,95				
	Сс.економско	59	252,17				
кафеулиња, забави	сс. медицинско	177	206,03	10,461	2	0,005**	

	<i>гимназија</i>	240	256,67			
	<i>Сс.економско</i>	60	226,22			
<i>Обложувалници прејстџавува задоволство за мене</i>	<i>сс. медицинско</i>	177	241,53	19,582	2	0,000**
	<i>гимназија</i>	239	261,37			
	<i>Сс.економско</i>	60	206,59			

Презентираните резултати ни даваат до сознание дека учениците од средно стручно образование и гимназии меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на задоволството од начинот на користење на своето слободното време,

Според востановениот ред, наредната статистичка проверка беше насочена кон дисперзијата на одговорите на овие десет прашања во зависност од етничката припадност на испитаниците. Како што може да се види од графичкиот Приказ бр. 4в, *истийтанициите од македонска националност* покажуваат *повисок степен на задоволство од своите врстници Албанци од минувањето на слободното време преку учење, читање и пишување, додека средношколците Албанци повеќе уживаат во рекреација, пасивно конзумирање на содржини од компјутер, ТВ, слушање музика и во пасивен одмор (спиене).*

Приказ бр. 4в.

Етничка припадност и задоволството од начинот на користење на слободното време (просечен ран)

Статистичкото вкрстување со помош на Мен-Витни непараметрискиот тест (Табела бр. 4в) потврдува само дел од горните опсервации како статистички значајни. Испитаниците Албанци се декларираат како позадоволни од своите врстници Македонци од рекреацијата ($Z=-3,751$, $p<0,01$), пасивното конзумирање на содржини од компјутер, ТВ и слушањето музика ($Z=-5,017$, $p<0,01$) и одморот т.е. спиењето ($Z=-2,461$, $p<0,05$). Во одговорите на другите седум прашања не се јавуваат значајни разлики меѓу двете националности.

Табела бр. 4в.

Етничка припадност и задоволството од начинот на користење на слободното време (Мен-Витни тест)

Слободното време кое го поминувам преку	главен ран	Σ на рангови	Man-Whitney U	Z	p
учење	Македонци	251,20	19968,000	-1,114	0,265
	Албанци	235,62			
читање	Македонци	258,76	19188,000	-1,786	0,074
	Албанци	233,80			
пишување	Македонци	254,71	19788,000	-1,389	0,165
	Албанци	235,81			
спорти	Македонци	228,89	20098,500	-1,111	0,267
	Албанци	244,33			
рекреација	Македонци	200,92	16769,500	-3,751	0,000* *
	Албанци	252,29			
култура	Македонци	233,47	20528,500	-0,630	0,529
	Албанци	242,13			
компјутер, ТВ, музика	Македонци	187,16	14925,000	-5,017	0,000* *
	Албанци	255,66			
одмор, спиење	Македонци	212,52	17866,000	-2,461	0,014*
	Албанци	246,87			
кафулиња, забави	Македонци	220,52	18794,000	-1,800	0,072
	Албанци	244,94			
обложувалници	Македонци	249,03	19658,500	-1,044	0,297

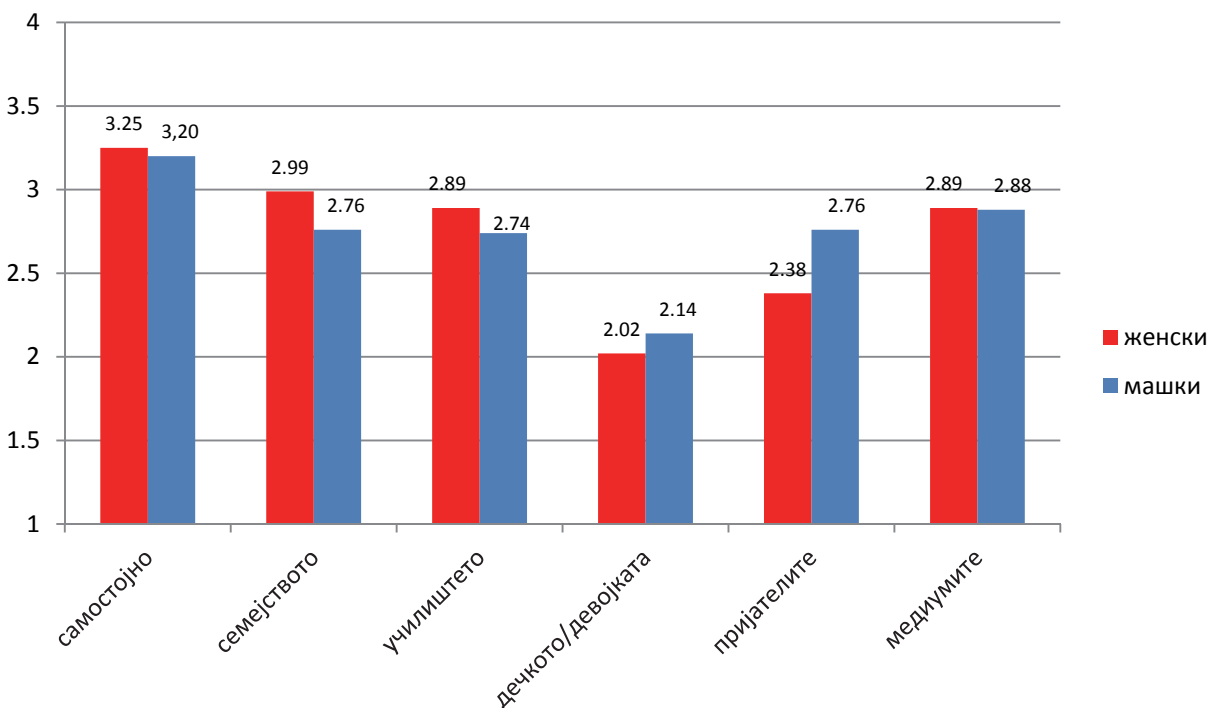
	<i>Албанци</i>	<i>235,11</i>	<i>84638,50</i>			
--	----------------	---------------	-----------------	--	--	--

Со други зборови, може да се констатира дека учениците од различна етничка припадност покажуваат различен степен на задоволство кај помал број форми на користење на слободното време. Односно се разликуваат само кога е во прашање пасивното користење на слободното време од страна на учениците од Албанската етничка припадност.

4.0. ВЛИЈАНИЕТО НА ВОСПИТНО-СОЦИЈАЛНИТЕ ФАКТОРИ ВО ИЗБОРОТ НА СОДРЖИНИТЕ ЗА ИСПОЛНУВАЊЕ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ОД СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Педагошкото значење на слободното време не треба да се сведува само од аспект на организирање на слободни активности туку и од аспект на влијанието на различните фактори кои повеќе или помалку можат да помогнат во обликувањето на слободното време и создавањето на практични можности за негово спроведување. Денешното современо општество мора да води сметка како за квалитативното поминување на слободното време така и за создавање на определени општествени услови и фактори кои на различен начин ќе помагаат, управуваат, советуваат и овозможуваат конструктивно користење на слободното време. Постојат бројни фактори кои влијаат на организацијата и поминувањето на слободното време на децата и младите, почнувајќи од семејството, предучилишните установи, училиштето, бројните институции од областа на културата, науката, техниката, масовните медиуми од сите видови и сл. Секој од овие фактори располага со свој специфичен воспитно-образовен потенцијал и секој од нив има одлучувачко влијание врз развојот на младите во воспитната средина и видот на воспитание во поедините активности во слободното време кои на директен или индиректен начин имаат влијание во формирањето на културата за користење на слободното време од страна на младите. Затоа во нашето понатамошно истражување вниманието ни беше свртено и кон испитување на ставовите и мислењата од страна на учениците за степенот на влијание на одредени фактори кои влијаат при изборот на содржината во слободното време.

Следи анализа на ставовите и мислењата на испитаниците за факторите што го детерминираат изборот на содржини во слободното време. Овој сегмент од прашалникот е покриен со шест поединечни тврдења, повторно проследени со скала на проценка од Ликертов тип, со истите четири стандардни категории на лоцирање на одговорот (никогаш, повремено, често, секогаш). Најнапред не интересираше половата структура на одговорите на ова прашање, со оглед на претпоставената релевантна позиција на оваа варијабла од аспект на социо-културниот момент карактеристичен за нашата средина.

Приказ бр. 5.1.

Полош и факториите на избор на содржини во слободното време

Од приложениот графички Приказ бр. 5.1 се гледа дека, генерално, девојчињата повисоко од своите врстници го ценат влијанието на семејството и на училиштето, додека машките акцентираат на влијанието од страна на пријателите и на девојките. Симболични се разликите во проценката на степенот на влијание на сопствениот избор и на масовните медиуми.

Статистичкото вкрстување вообичаено калкулирано преку Мен-Витни тестот покажува дека добар дел од овие опсервации се значајни (Табела бр. 5.1.). Конкретно, девојчињата статистички значајно повисоко го ценат влијанието на семејството ($Z=-3,973$, $p<0,01$) и на училиштето ($Z=-3,085$, $p<0,01$). Момчињата, од друга страна, повисоко го ценат влијанието на пријателите ($Z=-4,563$, $p<0,01$).

Табела бр. 5а.

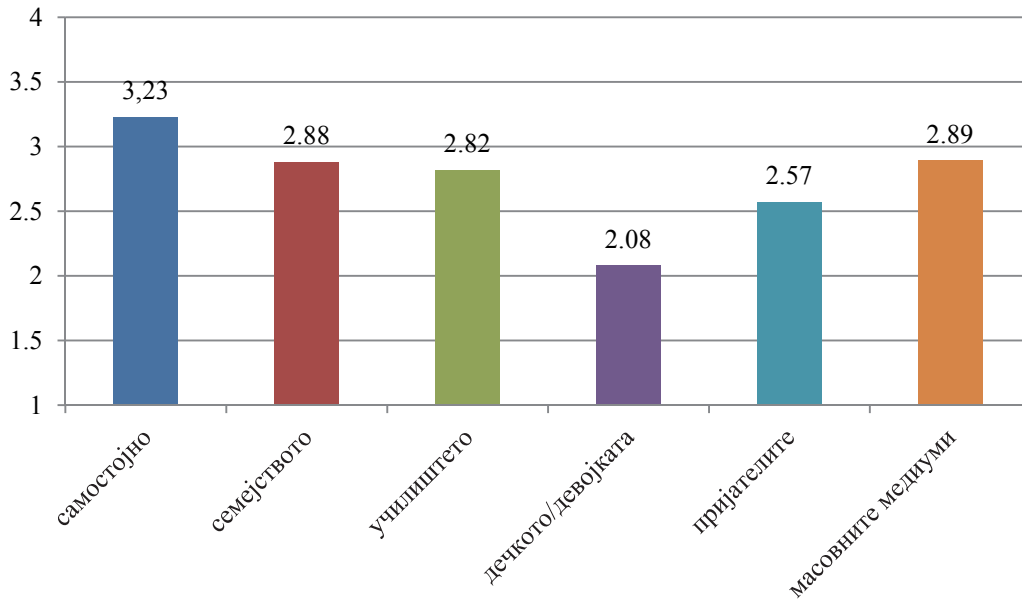
Полој и факториите на избор на содржини во слободното време (Мен-Витни тест)

Содржините во слободното време		главен ранг	Σ на рангови	Man-Whitney U	Z	p
Самостојно ги избирам	женски	239,26	57,901,50	28498,500	-0,041	0,967
	машки	233,74	56579,50			
Ме насочува Семејство	женски	261,63	63313,50	23443,500	-3,973	0,000**
	машки	217,92	51646,50			
Ме насочува Училиште	женски	256,16	61990,00	24767,000	-3,085	0,002**
	машки	223,50	52970,00			
Влијае дечко/девојка	женски	234,02	56399,00	27238,500	-0,920	0,358
	машки	245,07	58082,00			
Влијаат пријателите	женски	212,48	51208,00	22047,000	-4,563	0,000**
	машки	266,97	63273,00			
Влијаат Медиумите	женски	242,47	58677,50	28079,500	-0,444	0,657
	машки	237,48	56282,50			

Од добиените податоци всушност се согледува и неодамнешниот стереотип во културата на нашето живеење, каде што женскиот пол за разлика од машкиот пол во повеќето случаи сè уште се покажуваат како попослушни и подисциплинирани кога е во прашање семејството и училиштето. Тоа значи дека **учениците од различен пол меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на факториите на избор на активностите во слободното време.**

Следи анализа на ставовите и мислењата на испитаниците за факторите што го детерминираат изборот на содржини во слободното време. Испитаните ученици во просек (Приказ бр. 5.) највисок пондер му доделуваат на *самостојното избирање на содржините за слободното време* (3,23). Забележливо иако со помало влијание сепак како јасни двигатели се појавуваат исто така *медиумите* (2,89), *семејството* (2,88) и *училиштето* (2,82), а најмалку влијание имаат *пријателите* (2,57) и *партинерот* (2,08).

Приказ бр. 5.

Кој влијае врз изборот на содржини во слободното време (просечен ранг)

Со оглед на тоа дека податоците од ова прашање се базирани врз дадени рангови (како и секоја проценка од Ликертов тип), најпогодна постапка за статистичка калкулација на евентуалните разлики во просечниот ранг меѓу шесте фактори на избор на содржини во слободното време е *Фридмановиот тест* (*Friedman test*), своевиден непараметриски пандан на еднонасочната АНОВА за повторени мерки. Пресметаната вредност на Фридмановиот тест (Табела бр. 5) е статистички значајна ($\chi^2=510,721$, $df=5$, $p<0,01$)

Табела бр. 5.

Кој влијае врз изборот на содржини во слободното време (Фридманов тест)

Содржините во слободното време	N	Просечен ранг	χ^2	df	p
Самостојно ги избирам	476	4,54	510,721	5	0,000**
Ме насочува семејството		3,76			
Ме насочува училиштето		3,57			
Влијае парнерот/парнерката		2,25			
Влијаат пријателите		3,12			
Влијаат масовните медиуми		3,76			

Според добиените резултати очигледен е фактот дека учениците од средното образование активностите во слободното време поголем број ги избираат на слободен начин, односно според сопствен избор што се воочува и од самата табела бр.5, каде што од шесте понудени фактори (агенси) кои што имаат влијание врз изборот на активностите во слободното време, поточно фактори кои ги насочуваат учениците при изборот на активностите во слободното време, највисок степен му доделуваат на самостојното избирање на содржините во нивното слободно време (4,54).

Додека при анализирањето на влијанието на другите воспитно-социјални фактори во изборот на содржините за исполнување на слободното време како што се семејството, училиштето, партнерот/партнерката, пријателите и масовната култура, од добиените резултати всушност доаѓаме до заклучок дека првично како најважни фактори, иако на понизок ранг на вреднување од сопствениот избор, но сепак доминантно рангирани фактори се појавуваат семејството и масовната култура и тоа со ист главен ранг (3,76) кои се презентирани во табела бр.5. Во трета категорија на влијание ни се појавува училиштето како фактор и тоа со степен на вреднување од (3,57), потоа следи влијанието на пријателите кое се појавува на ниво на степен од (3,12), додека на најниско ниво е рангирано влијанието на партнерот /ката со степен на вреднување од (2,25).

Според тоа констатираме дека кај учениците од средното образование се почитува принципот на слободен избор при избирање на активностите во слободното време, со самиот факт што повисоко тврдење имаме во мислењето (*Содржините во слободното време ги избирам на самостоен начин*). Но сепак во нивното ориентирање покрај тоа влијаат и другите фактори како што се семејството, масмедумите и училиштето, без оглед на тоа дека се појавуваат со пониски рангови, како и врсниците. Оттука може да кажеме дека постои основа за прифаќање на истражувачката помошна хипотеза бр.9, кажано со други зборови, може да се констатира дека *постојат разлики во степенот на влијание на различни фактори (самостоен избор, семејство, пријатели, училиште, сиротинен дом и масовна култура) што ги одредуваат содржините на слободното време.*

5.0. КУЛТУРАТА НА КОРИСТЕЊЕ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ И ПОЗИЦИЈАТА НА УЧИЛИШТЕТО

Согледувајќи го фактот дека адолесцентноста е животен период кој се карактеризира со незапирливи бурни промени кои течат и растат од ден на ден, промени за кои се смета дека во повеќето случаи се случуваат без некоја свесна контрола, секако дека треба да бидеме внимателни кога е во прашање воспитното делување врз нив во овој временски период. Потребата на младите за брзото вклучување кон светот на возрасните, првично се следи со слободниот начин на дејствување и живеење, а пак токму овој слободен начин не можат да го најдат во друго место освен во нивното слободно време преку реализирање на различните слободни активности. Според тоа сметаме дека училиштето како многу важна воспитно образовна институција треба да создава услови како и да се грижи кон правилното ориентирање на младите врз изборот на слободните активности во нивното слободно време.

Овој блок од анализите е организиран околу проблематиката на позицијата и улогата на слободните училишни активности во формирањето на личноста на младите од средношколска возраст, со акцент врз конструктивните активности на училиштето во насока на продуктивно исполнување и квалитетна реализација на слободното време. Соодветниот сегмент од прашалникот структурално е организиран околу четири релативно автономни тематски целини: (а) седум тврдења се однесуваат на *улогата и функцијата на слободните активности во формирањето на личноста во смисла на психолошки развој*, (б) осум алудираат на *материјално-техничките можности на училиштето за квалитетно исполнување на слободното време*, и (в) шест од нив ја покриваат проблематиката на *планирањето, организацијата и реализацијата на слободните активности во училишни услови* (сите овие тврдења се проследени со скала на проценка од Ликертов тип, со четири стандардни категории на лоцирање на одговорот: никогаш, повремено, често, секогаш) и еден дел од анализите се однесуваат на *учесство во различни училишни форми на организирано слободно време* (се одговара со двоен избор т.е. да или не) а кои се однесуваат на реализирање на слободните активности во училишни услови.

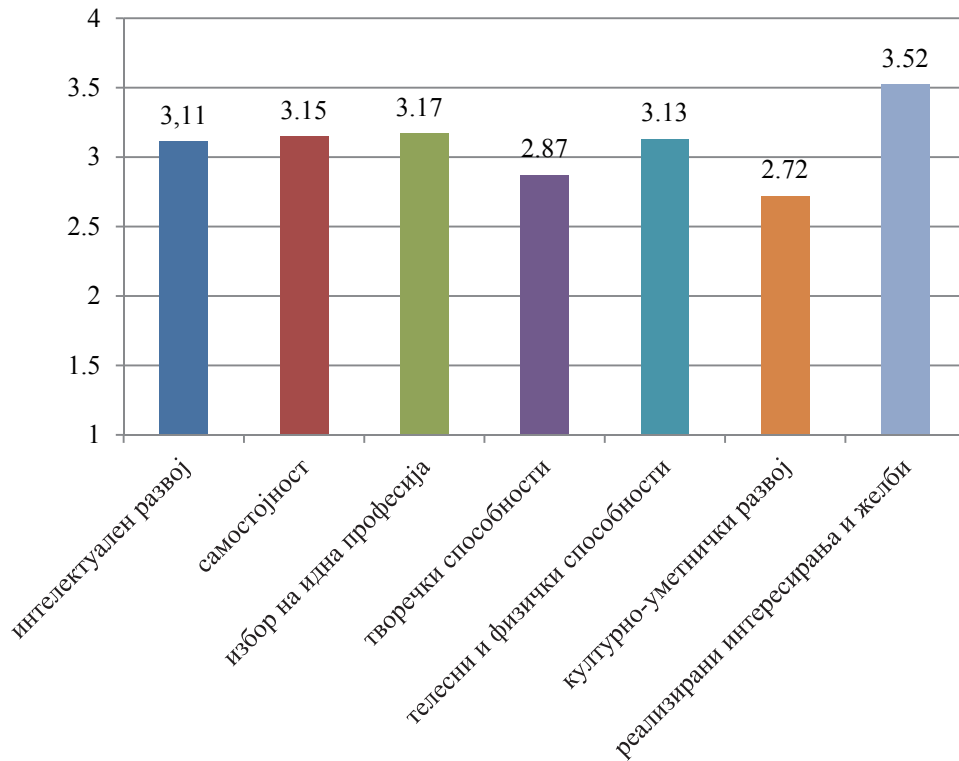
***

Анализите ќе ги започнеме со дескриптивен осврт врз ставовите и мислењата на испитаните ученици и наставници за улогата и функцијата на слободните активности во формирањето на личноста. Иако примарно конфузно се гледа на слободните активности како фактори кои релативно влијаат врз формирањето на младата личност, сепак често се поставува прашањето дали овие активности имаат одредено влијание и врз формирањето на младата личност?

Слободните училишни активности кај учениците создаваат услови за задоволување и негување на нивните индивидуални интереси и можности. Преку овие активности се создаваат можности за запознавање на личните способности, се негуваат правилни морални чувства, се подигнува самодовербата кај младата личност, се помага во правилниот физички развој како и јакнење на општата здравствена состојба на организмот. Преку нив се развива чувството за убавото и творештвото. Тие се мошне значајни и кога е во прашање изборот на идната професија кај младите. Оттука сметаме дека слободните училишни активности не можат а да не се сведуваат и врз развојот на личноста кај младите. Токму поради овој феномен интересот на нашето истражување исто така беше свртено и кон мерењето на ставовите и мислењата на учениците кон можноста на слободните активности и нивното влијание врз развојот на младата личност, поточно кон можноста на слободните училишни активности за развивање на индивидуалните способности, откривање на скриените потенцијали, интереси, желби и професионална ориентација.

Прибраните податоци покажуваат дека кога е во прашање позицијата на слободните активности во личниот развој односно можноста на слободните активности за развивање на индивидуалните способности, откривање на скриените потенцијали, интереси, желби и професионална ориентација, *испитувањето највисоко ја проценуваат нивната улога во реализирањето на сопствените интересирања и желби (рано 3,52), а најниско во развојот на творечките способности (2,87) и културно-уметничкиот развој (2,72). Сите други аспекти на улогата на слободните активности (интелектуален развој, самостојност,*

избор на идната професија, телесни и физички способности) се изедначени и се наоѓаат некаде помеѓу споменатите (Приказ бр. 6.1).

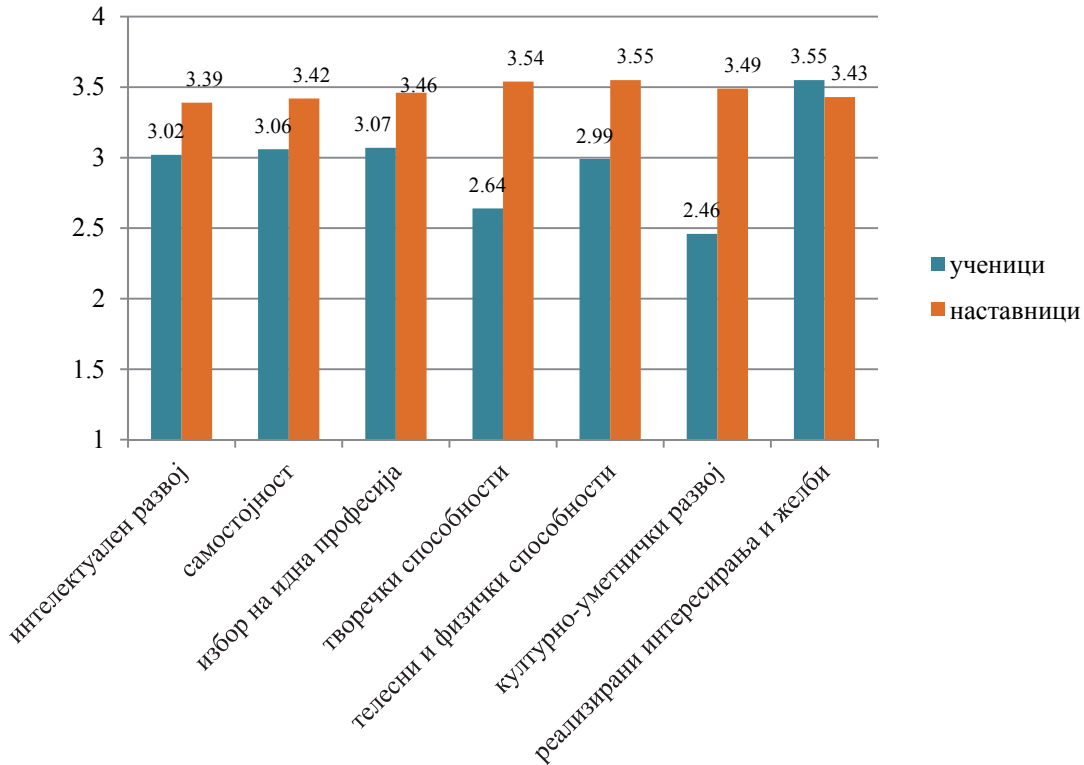

Приказ бр. 6.1.

Слободните активности и формирањето на личноста, улога и функција (просечен ранг)

Прашање од посебен интерес за нас како истражувачи се евентуалните разлики меѓу испитаните ученици од една и наставниците од друга страна во нивната вредносна проценка на позицијата на слободните училишни активности во формирањето на личноста на ученикот. Статистичкото вкрстување со независната варијабла занимање (ученик/наставник), индицира лесно забележливи, вјечайливо големи разлики во ставовите на едниите и на другите (Приказ бр. 6.1a). Имено, испитаните наставници имаат мошне воедначени проценки за важноста на сите наведени критериуми, но при тоа речиси сите наведени аспекти на личниот развој на ученикот ги пондерираат значително повисоко во споредба со учениците, а најголемо посочување е видно кај творечките способности и културно-уметничкиот развој. Единствен исклучок е

реализирањето на интересирањата и желбите, критериум на кој учениците му даваат повисок степен на важност.

Приказ бр. 6.1а.

Ученици и наставници: слободните активности и формирањето на личноста, улога и функција (просечен ранг)

Статистичката проверка преку Мен-Витни тестот покажува дека наведениите разлики меѓу учениците и наставниците се значајни на сите наведени аспекти на личноста и развојот на ученикот, без исклучок (Табела бр. 6.1а). Поконкретно, наставниците повисоко ја потенцираат улогата на слободните активности во интелектуалниот развој ($Z=-5,555$, $p<0,01$), самостојноста ($Z=-5,048$, $p<0,01$), изборот на идната професија ($Z=-6,279$, $p<0,01$), развојот на творечките способности ($Z=-12,024$, $p<0,01$), развојот на телесните и физичките способности ($Z=-8,005$, $p<0,01$), заклучно со културно-уметничкиот развој

($Z=-12,354$, $p<0,01$). Учениците, пак, од друга страна значајно повисоко ја пондерираат улогата на слободните активности во *реализирањето на сојствениите интересирања и желби* ($Z=-2,497$, $p<0,05$).

Табела бр. 6.1а.

Ученици и наставници: слободните активности и формирањето на личността, улога и функција (Мен-Виџни тест)

		главен ранг	Σ на рангови	Man-Whitney U	Z	p
интелектуален развој	ученици	298,87	143456,00	28016,000	-5,555	0,000* *
	наставници	385,40	61664,00			
самостојност	ученици	300,86	144411,50	28971,500	-5,048	0,000* *
	наставници	379,43	60708,50			
избор на една професија	ученици	292,66	138134,00	26506,000	-6,279	0,000* *
	наставници	386,84	61894,00			
творечки способности	ученици	271,41	129464,00	15461,000	-	0,000* *
	наставници	460,87	73739,00			
телесни и физички способности	ученици	286,87	136839,00	22836,000	-8,005	0,000* *
	наставници	411,97	65091,00			
културно- уметнички развој	ученици	269,20	128679,00	14198,000	-	0,000* *
	наставници	467,64	73887,00			
интересирања и желби	ученици	329,18	157678,00	33922,000	-2,497	0,013*
	наставници	292,51	46802,00			

Според добиените резултати очигледен е фактот дека учениците од средното образование со тоа што повисок степен на вреднување му даваат на тврдењето дека во слободните училишни активности повеќе ги реализираат своите интереси и желби, а пак од друга страна професорите очигледно во сите тврдења вклучено и тврдењето дека преку слободните училишни активности кај учениците се равиваат творечкиот и културно-уметничкиот развој, кој што кај учениците ни се појавува во најниско ниво за разлика од испитаните професори (табела бр.6.1.а), констатираме дека учениците слободните

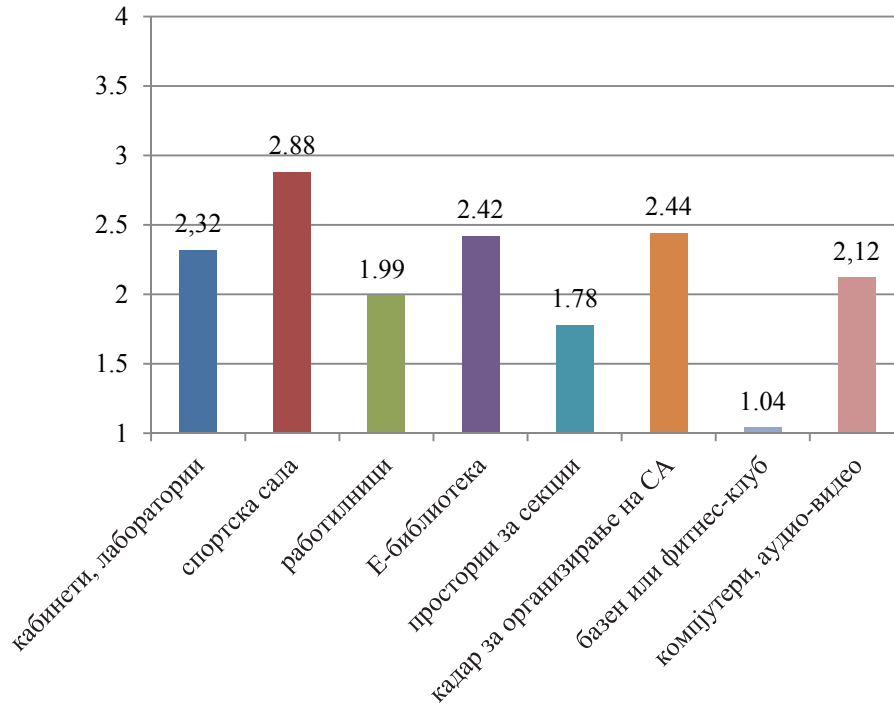
активности ги проценуваат како место каде што тие се слободни за самореализација и исполнување на сопствените желби, но според нив се смета дека сепак преку овие активности не може да се развива во голема мера нивниот творчки и културно-уметнички развој, додека пак професорите се многу јасни во тоа дека преку слободните училишни активности според нивната природа имаат голема влијание во вкупниот развој на личноста на ученикот вклучувајќи ги тука творчкиот и културно уметничкиот развој.

Оттука може да кажеме дека презентираните наоди сугерираат основа за отфрлање на нултата хипотеза и целосно прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 10 Со други зборови, постојат разлики меѓу учениците и наставниците во степенот на вреднувањето на позицијата и улогата на слободните активности во формирањето и развојот на личноста на ученикот.

***

Презентацијата на резултатите продолжува со анализа на ставовите и мислењата околу материјално-техничките можности на училиштето за квалитетно исполнување на слободното време на учениците. Дескриптивниот увид во дадените одговори од учениците и наставниците (Приказ бр. 6.2), би рекле очекувано, *покажува доста ниско вреднување на реалните материјални и технички можности (опременост) на училиштата со инфраструктура неопходна за соодветно организирање на активностите од доменот на слободното време. Поконкретно, нешто повисоки проценки од останатите се јавуваат за опременоста со спортска сала (2,88) како и имањето на кадар обучен за организирање на слободните активности (2,44) и на Е-библиотека (2,44). На најниско ниво е проценката за располагањето со повисоко ниво на спортска инфраструктура и опрема т.е. базен и фитнес-сала (1,04), што не може да биде изненадување со оглед на добро познатите состојби со материјалната опременост на нашите образовни установи, на сите нивоа.*

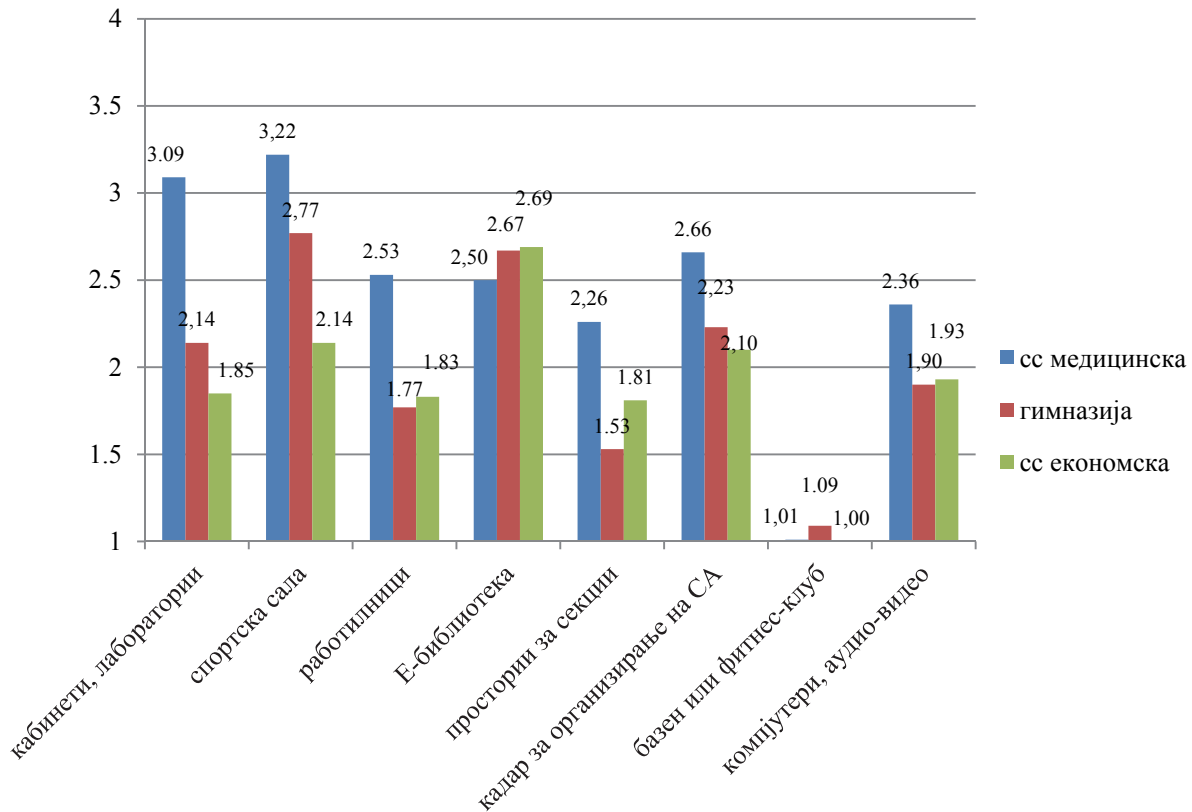

Приказ бр. 6.2.

Материјално-технички услови на училиштите за организирање на слободните активности (просечен ранг)

Не интересираа евентуалните разлики во перцепцијата на оваа материја меѓу испитаните ученици и наставници од различните анкетирани училишта.

Најнапред, ќе се задржиме на *разликите меѓу испитаните ученици*, од аспект на видот на средното училиште. Како што може да се види од графичкиот Приказ бр. 6.2а, *учениците од средната медицинска струка, се чини, располагаат со нешто подобри материјално-технички услови за организирање на слободните активности*. Конкретно, *учениците од оваа струка значително повисоко од своите врстници од двете други испитани струки ја проценуваат оременоста на својот училишен простор со најразличните облици на инфраструктура и ојрема* неопходни за квалитетно организирање и реализација на слободните активности, вклучително и соодветно обучен наставнички кадар.

Приказ бр. 6.2а.

Ученици: вид на средно училиште и материјално-технички услови за организирање на слободните активности (просечен ранг)

Статистичката проверка на овие разлики со помош на непараметрискиот Крускал-Волис тест покажува дека на најголемиот дел од предметната инфраструктура и опрема разликите се статистички сигнификантни. Конкретно, учениците од медицинската струка повисоко ја проценуваат опременоста на својата училишна средина со *кабинети и лаборатории* ($\chi^2=102,125$, $df=2$, $p<0,01$), *спортска сала* ($\chi^2=52,396$, $df=2$, $p<0,01$), *разни работилници* ($\chi^2=66,111$, $df=2$, $p<0,01$), *простории за секции* ($\chi^2=81,426$, $df=2$, $p<0,01$), *обучен кадар за организирање на слободните активности* ($\chi^2=26,078$, $df=2$, $p<0,01$), *заклучно со компјутери и аудио-видео* ($\chi^2=36,757$, $df=2$, $p<0,01$).

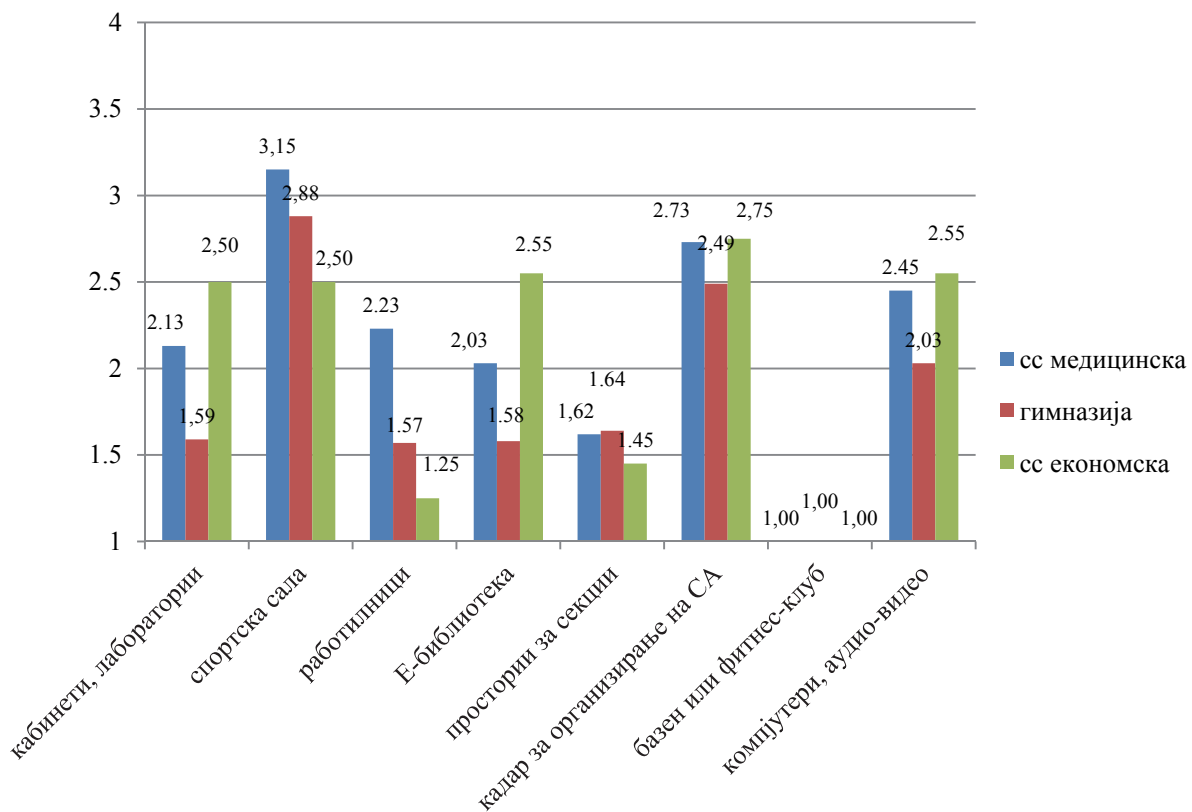
Табела бр. 6.2а.

Ученици: вид на средно училиште и материјално-технички услови за организирање на слободните активности (Крускал-Волис тест)

		N	главен ранг	χ^2	df	p
кабинети, лаборатории	сс. Медицинско образование	180	318,25	102,125	2	0,000**
	Гимназиско образование	240	199,60			
	сс. Економско образование	59	165,59			
спортска сала	сс. медицинска	180	285,91	52,396	2	0,000**
	гимназија	239	226,92			
	сс. економска	59	148,85			
работилници	сс. медицинска	179	301,63	66,111	2	0,000**
	гимназија	240	199,07			
	сс. економска	58	210,92			
Е-библиотека	сс. медицинска	180	224,06	3,873	2	0,144
	гимназија	240	248,96			
	сс. економска	58	248,28			
простории за секции	сс. медицинска	179	305,92	81,426	2	0,000**
	гимназија	240	191,31			
	сс. економска	58	229,82			
кадар за организирање на СА	сс. медицинска	179	277,88	26,078	2	0,000**
	гимназија	240	219,23			
	сс. економска	58	200,81			
базен или фитнес-клуб	сс. медицинска	179	238,82	0,313	2	0,855
	гимназија	240	238,49			
	сс. економска	58	237,50			
комјутери, аудио-видео	сс. медицинска	180	286,49	36,757	2	0,000**
	гимназија	240	211,23			
	сс. економска	56	215,22			

Ваквите наоди не водат до сознание дека постојат разлики меѓу учениците од различните средни училишта во проценката на степенот на материјално-техничка опременост на училиштето за квалитетно организирање и реализација на слободните активности.

Следи анализа на евентуалните разлики меѓу испитаните наставници. Графичкиот Приказ бр. 6.2б индицира слика видливо различна во однос на мислењата и оценките на нивните ученици. Наставниците од средните медицински паралелки, конкретно, не покажуваат видлива тенденција материјално-техничката опременост во своето училиште да ја проценат повисоко од своите колеги од другите два вида средни училишта, како што тоа го прават нивните ученици. *Графичкиот приказ не идентификува некоја поексплицитна генерална тенденција, освен можеби нешто понискиите проценки од страна на наставниците од гимназискиите паралелки.*

Приказ бр. 6.2б.

Наставници: вид на средно училиштите и материјално-технички услови за организирање на слободните активности (просечен ранг)

Статистичкото вкрстување со употреба на Крускал-Волис тестот покажува дека поголем број од разликите во оценките меѓу наставниците од различните средни

училишта се значајни. Поконкретно, наставниците од медицинските паралелки повисоко од своите колеги ја проценуваат оременоста на своето училиште со спортска сала ($\chi^2=8,208$, $df=2$, $p<0,05$) и работилници ($\chi^2=38,592$, $df=2$, $p<0,01$), додека нивните колеги од економската струка повисоко ја проценуваат сопствената оременост со кабинетите и лаборатории ($\chi^2=19,813$, $df=2$, $p<0,01$) и Е-библиотека ($\chi^2=20,896$, $df=2$, $p<0,01$). Гимназиските наставници, пак, пониско од своите колеги ја ценат оременоста со компјутери и аудио-видео техника ($\chi^2=11,336$, $df=2$, $p<0,01$).

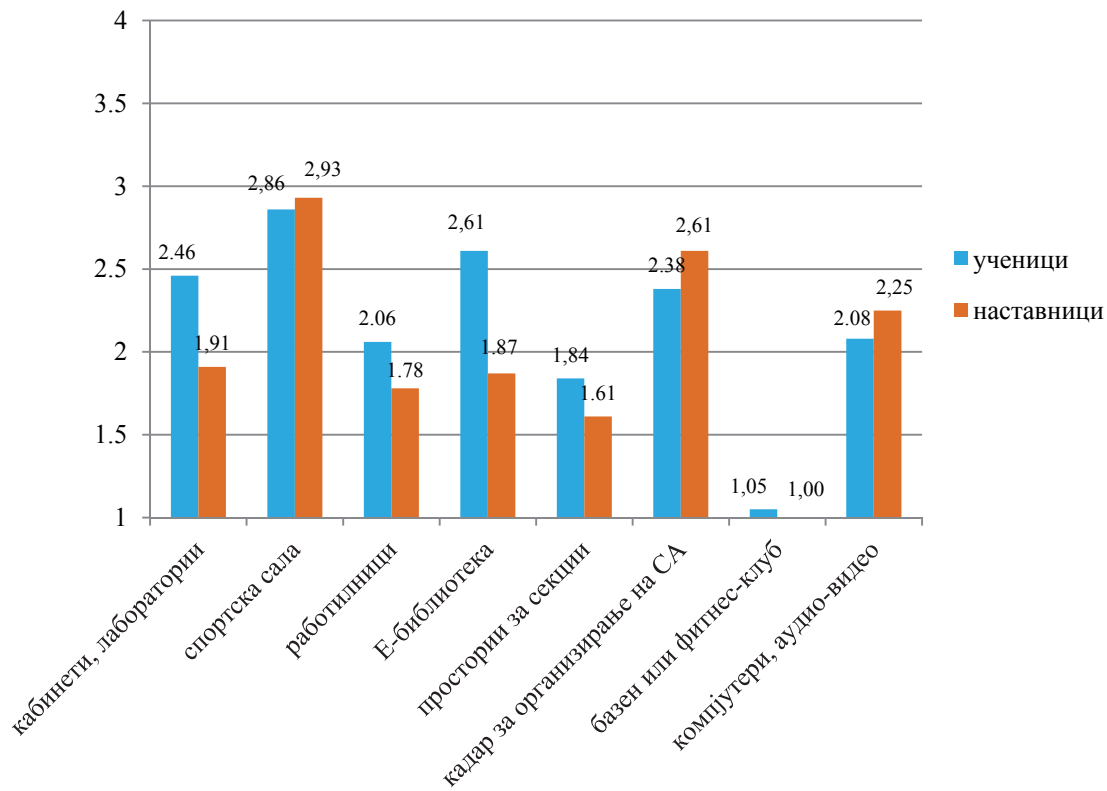
Табела бр. 6.2б.

Наставници: вид на средно училиште и материјално-технички услови за организирање на слободните активности (Крускал-Волис тест)

		N	главен ранг	χ^2	df	p
кабинети, лаборатории	сс. медицинска	60	90,35	19,813	2	0,000**
	гимназија	80	66,50			
	сс. економска	20	106,95			
спортска сала	сс. медицинска	60	90,50	8,208	2	0,017*
	гимназија	80	78,41			
	сс. економска	20	58,88			
работилници	сс. медицинска	60	105,99	38,592	2	0,000**
	гимназија	79	67,65			
	сс. економска	20	50,80			
Е-библиотека	сс. медицинска	60	87,54	20,896	2	0,000**
	гимназија	80	67,18			
	сс. економска	20	112,68			
простории за секции	сс. медицинска	60	81,88	0,418	2	0,812
	гимназија	80	80,81			
	сс. економска	20	75,13			
кадар за организирање на СА	сс. медицинска	60	85,37	2,533	2	0,282
	гимназија	80	74,98			
	сс. економска	20	87,98			
базен или фитнес-клуб	сс. медицинска	60	80,50	0,000	2	1,000
	гимназија	80	80,50			
	сс. економска	20	80,50			
компјутери, аудио-видео	сс. медицинска	60	89,28	11,336	2	0,003**
	гимназија	79	68,68			
	сс. економска	20	96,90			

Тоа значи дека постојат разлики меѓу наставниците од различните средни училишта во оценката на степенот на материјално-техничка опременост на училиштето за квалитетно организирање и реализација на слободните активности.

Овој дел од анализите ќе продолжи со тестирање на евентуалните разлики меѓу испитаните ученици од една и наставниците од друга страна во поглед на проценката на степенот на материјално-техничката опременост на училиштата. Од приложениот графички Приказ бр. 6.2в може да се види дека учениците повисоко ја проценуваат опременоста со кабинети, лаборатории, работилници, Е-библиотека и простории за секции, додека наставниците ипакво мислење имаат за спортскиот сали, комјутерите, аудио-видео опремата и стручните особености на кадарот.

Приказ бр. 6.2в.

Ученици и наставници: материјално-технички услови за организирање на слободните активности (просечен ранг)

Статистичката проверка со Мен-Витни тестот покажува дека поголем дел од посочените разлики меѓу учениците и наставниците се статистички значајни (Табела бр. 6.2в). По тврдења, *испитаниите ученици повисоко ја проценуваат оременоста на своето училиште со кабинетите и лаборатории* ($Z=-5,591$, $p<0,01$), *работилници* ($Z=-2,516$, $p<0,05$), *Е-библиотека* ($Z=-7,177$, $p<0,01$) и *простории за секции* ($Z=-3,065$, $p<0,01$). Од друга страна, *наставниците повисоко ја проценуваат расположивоста на обучен кадар* ($Z=-2,501$, $p<0,05$) и *оременоста со комјутери и аудио-видео опрема* ($Z=-2,558$, $p<0,05$).

Табела бр. 6.2в.

Ученици и наставници: материјално-технички услови за организирање на слободните активности (Мен-Витни тест)

		главен ранг	Σ на рангови	Ман-Whitney U	Z	p
кабинети, лаборатории	ученици	342,64	164124,00	27746,000	-5,591	0,000* *
	наставници	252,23	40356,00			
спориска сала	ученици	318,27	152132,00	37651,000	-0,306	0,759
	наставници	323,18	51709,00			
работилници	ученици	328,51	156699,50	33146,500	-2,516	0,012*
	наставници	288,47	45866,50			
Е-библиотека	ученици	348,72	166687,00	24274,000	-7,177	0,000* *
	наставници	232,21	37154,00			
простории за секции	ученици	330,99	157884,50	32438,500	-3,065	0,002* *
	наставници	283,24	45318,50			
кадар за организирање на СА	ученици	308,92	147356,50	33353,500	-2,501	0,012*
	наставници	349,04	55846,50			
базен или фитнес-клуб	ученици	318,84	151766,00	37920,000	-0,821	0,412
	наставници	317,50	50800,00			
комјутери, аудио-видео	ученици	309,37	148189,00	33229,000	-2,558	0,011*
	наставници	350,01	55652,00			

Овие резултати даваат основа за прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 11. која гласи: **Наставниците и учениците од различните средни училишта меѓусебно се разликуваат во проценката на степенот на материјално-техничка оременост на**

училишните за квалитетно организирање и реализација на слободните училишни активности. Тоа значи дека постојат разлики меѓу учениците и наставниците во проценката на степенот на материјално-техничка опременост на училишните за квалитетно организирање и реализација на слободните активности.

***

Денес средното образование реализира различни видови на воннаставни активности во кои посебен удел имаат и слободните училишни активности, преку кои се смета дека учениците се воведуваат во разни области од животот и имаат можност организирано да го поминат своето слободно време. Во средното образование се планираат активности од различни области како работно-производни, општествено-забавни, културно-уметнички, физичко –рекреативни, научно истражувачки и други активности, во кои учениците учествуваат според нивните интереси и желби. Исто така преку овие активности се создаваат услови за работа и развој на оние ученици кои покажуваат посебен интерес и дарба кон одделни активности, и сл.

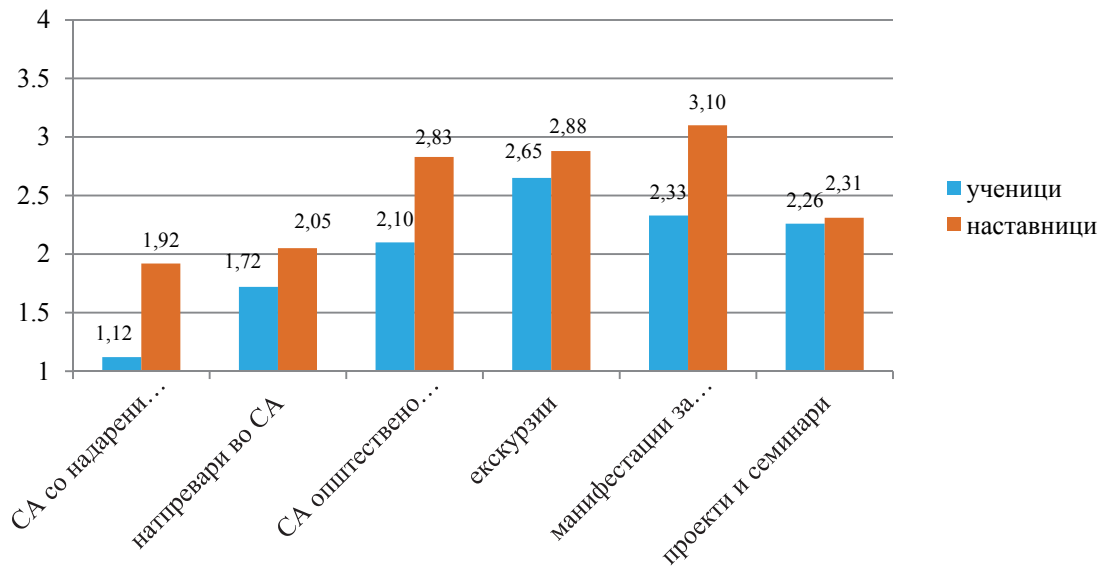
Оттука сметаме дека е посебно потребно да обрнеме внимание и на начинот на кои различни видови училишта кои образуваат ученици од средното образование во различни образовни профили ги планираат, организираат и реализираат слободните училишни активности.

Овој обемен блок на анализи ќе го финализираме со осврт врз проблематиката на планирањето, организацијата и реализацијата на слободните активности во училишни услови. Во првиот дел од овој блок на анализите ќе ги испитуваме ставовите и мислењата на учениците и наставниците во делот на организирање на полугодишни и годишни натпревари за учениците од областа на слободните активности (игри без граници, квиз на знаења, во училишните простории), организирање екскурзии и други видови слободни активности со различни содржини за учениците, организирање на различни манифестации и програми за време на државните и верските празници во склоп на слободните активности, како организирање на различни проекти, семинари во кои се

вклучени учениците кои покажуваат интерес за одредени теми како дел од активностите, а кои се во функција на организирање на слободното време на учениците.

Дескриптивниот увид во податоците добиени на оваа тема (Приказ бр. 6.3а) генерално индицира *релативно низок степен на вреднување на испишање, како од страна на испишаниите ученици така и од наставниците, при што учениците без исклучок даваат компаративно пониски оценки во споредба со своите наставници*. Највисок просечен ранг од страна на учениците има учеството во манифестации за празници (3,10), додека за наставниците тоа се екскурзии (2,65). Најнизок просечен ранг имаат слободните активности со надарени ученици, и тоа како за испишаниите ученици (1,12) така и за наставниците (1,92).

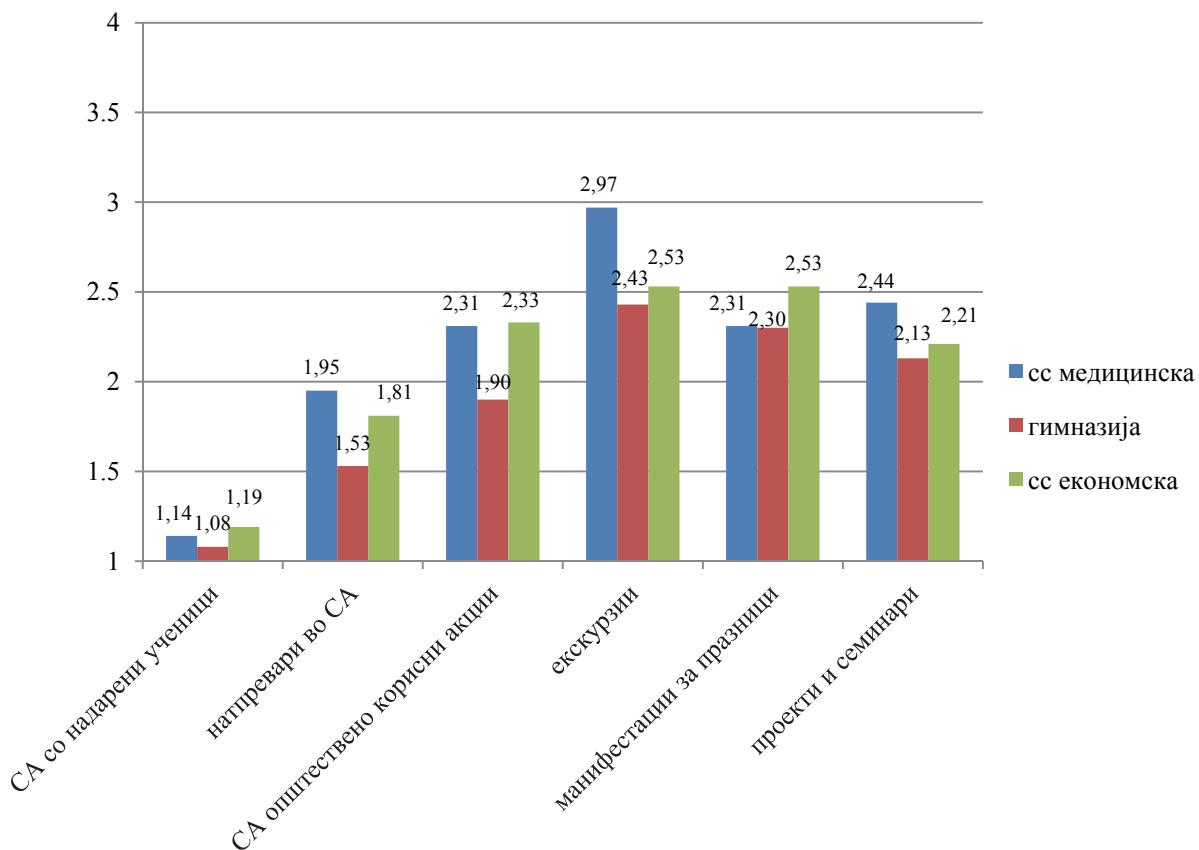
Приказ бр. 6.3а.

Ученици и наставници: планирање, организација и реализација на слободните активности во училишни услови (просечен ранг)

Прашање од посебен интерес за нас како истражувачи во овој сегмент на анализите се евентуалните *разлики меѓу различните вклучени средни училишта* во поглед на

планирањето, организацијата и реализацијата на слободните активности во училишни услови. Оваа релација ќе биде согледана посебно за двете групи испитаници.

Анализата е спроведена најнапред за учениците (Приказ бр. 6.36). Како што може да се види, испитаниците ученици од средната медицинска струка даваат нешто повисоки проценти за реализацијата на слободните активности во споредба со своите врстници од гимназиите и од економските паралелки. Од друга страна, гимназијалците без исклучок даваат пониски проценти од двете групи средношколски струки.

Приказ бр. 6.36.

Ученици: вид на средно училиште и планирање, организација и реализација на слободните активности во училишни услови (просечен ранг)

Статистичката проверка со помош на непараметрискиот Крускал-Волис тест покажува дека најголем дел од воочените разлики меѓу учениците од различните струки

се статистички значајни (Табела бр. 6.36). Конкретно, учениците од средната медицинска струка статистички значајно повисоко од своите врстници го вреднуваат соодветно учество на екскурзии ($\chi^2=28,162$, $df=2$, $p<0,01$) и во проекти и семинари ($\chi^2=9,645$, $df=2$, $p<0,01$) како форми на слободни активности, додека гимназијалците пониско од другите две струки го вреднуваат учеството во најпревариите на тема слободни активности ($\chi^2=40,262$, $df=2$, $p<0,01$) и учеството во општествено корисни акции ($\chi^2=30,482$, $df=2$, $p<0,01$). На самата граница на статистичка значајност е разликата кај слободните активности со учество на надарените ученици ($\chi^2=5,683$, $df=2$, $p=0,058$), на која нешто повисока проценка од другите две струки даваат учениците од економските паралелки.

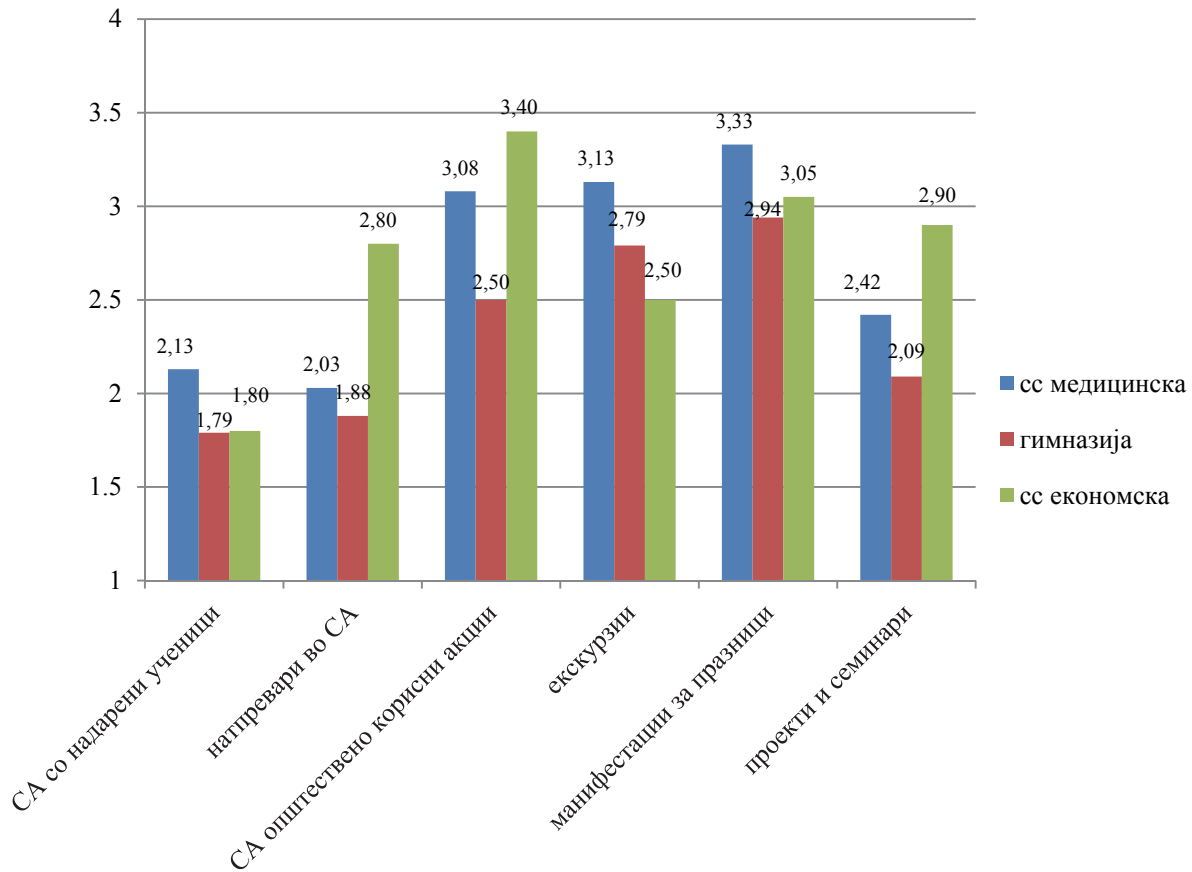
Табела бр. 6.36.

Ученици: вид на средно училиште и планирање, организација и реализација на слободните активности во училишни услови (Крускал-Волис тест)

		<i>N</i>	<i>главен ранг</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
<i>слободни актив-ности со надарени ученици</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	246,88	5,683	2	0,058
	<i>гимназија</i>	240	231,34			
	<i>сс. економска</i>	58	250,36			
<i>најпревари во слободни активности</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	282,63	40,262	2	0,000**
	<i>гимназија</i>	240	204,47			
	<i>сс. економска</i>	57	246,63			
<i>СА општествено-но корисни акции</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	272,36	30,482	2	0,000**
	<i>гимназија</i>	240	206,36			
	<i>сс. економска</i>	57	271,10			
<i>екскурзии</i>	<i>сс. медицинска</i>	179	280,19	28,162	2	0,000**
	<i>гимназија</i>	240	211,65			
	<i>сс. економска</i>	58	225,07			
<i>манифестации за празници</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	237,42	4,119	2	0,128
	<i>гимназија</i>	240	232,47			
	<i>сс. економска</i>	57	271,50			
<i>проекти и семинари</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	263,44	9,645	2	0,008**
	<i>гимназија</i>	240	223,44			
	<i>сс. економска</i>	58	231,66			

Според горенаведените наоди всушност констатираме дека учениците од средно медицинска струка во повисок степен од учениците од другите образовни профили потврдиле дека нивното училиште планира, организира и реализира слободни активности, додека кога е во прашање планирање на слободни активности за надарени ученици, иако во мал дел учениците од средно економска струка даваат некако повисоки проценки, сепак воопшто најнизок просечен ранг учениците покажуваат во организирање на активности наменети за надарени ученици.

Следи анализа на одговорите на испитаните *наставници*. Графичкиот Приказ бр. 6.3в ги илустрира разликите меѓу наставниците од различните средни училишта во нивните ставови и мислења во врска со планирањето, организацијата и реализацијата на слободните активности во својата средина. Забележливо е дека, *идентично на своите ученици, гимназиските наставници без исклучок даваат пониски проценки од своите колеги од другите две струки. За разлика од учениците, пак, највисоките проценки ги даваат наставниците од економските паралелки.*

Приказ бр. 6.3в.

Наставници: вид на средно училиште и планирање, организација и реализација на слободните активности во училишни услови (просечен ранг)

Статистичката проверка со Крускал-Волис непараметрискиот тест покажува дека и во овој случај најголем дел, поточно сите со исклучок на една, од разликите меѓу наставниците од трите наставни струки се *статистички значајни*. На ниво на поединечни тврдења, *наставниците од економските паралелки повисоко од своите колеги ги вреднуваат натпреварите во слободни активности* ($\chi^2=16,554$, $df=2$, $p<0,01$), *слободните активности во вид на општествено корисни акции* ($\chi^2=23,588$, $df=2$, $p<0,01$) и *проектите и семинарите* ($\chi^2=19,776$, $df=2$, $p<0,01$). Нивните колеги од *средните медицински паралелки повисоко ги вреднуваат екскурзиите* ($\chi^2=14,258$, $df=2$, $p<0,01$) и *манифестациите по повод празниците* ($\chi^2=11,815$, $df=2$, $p<0,01$).

Табела бр. 6.3в.

Наставници: вид на средно училиште и планирање, организација и реализација на слободните активности во училишни услови (Крускал-Волис тест)

		N	главен ранг	χ^2	df	p
слободни актив-ности со наградени ученици	сс. медицинска	60	89,66	4,622	2	0,099
	гимназија	80	74,51			
	сс. економска	20	76,98			
најпревари во слободни активности	сс. медицинска	60	80,00	16,554	2	0,000**
	гимназија	80	72,00			
	сс. економска	20	116,00			
СА оштетство-но корисни акции	сс. медицинска	60	92,90	23,588	2	0,000**
	гимназија	80	64,25			
	сс. економска	20	108,30			
екскурзии	сс. медицинска	60	95,18	14,258	2	0,001**
	гимназија	80	75,42			
	сс. економска	20	56,78			
манifestации за празници	сс. медицинска	60	95,25	11,815	2	0,003**
	гимназија	80	71,08			
	сс. економска	20	73,95			
проекти и семинари	сс. медицинска	60	85,93	19,776	2	0,000**
	гимназија	80	68,03			
	сс. економска	20	114,10			

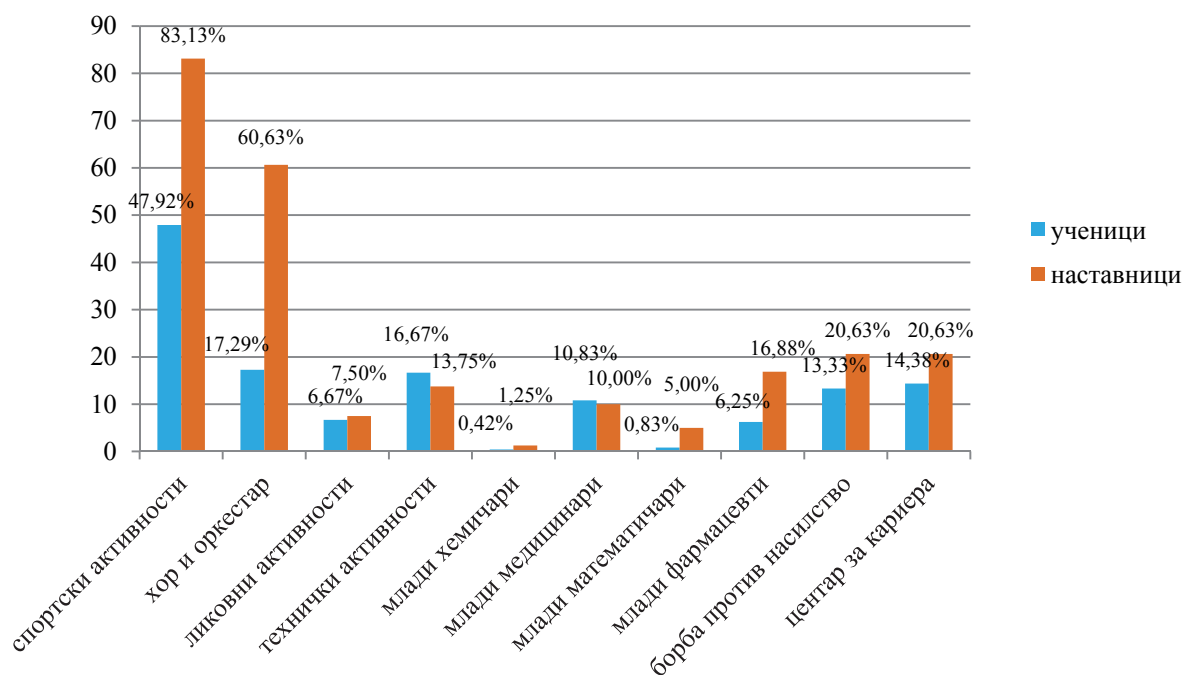
Според изнесените резултати констатираме дека ставовите и мислењата како на учениците така и на наставниците се покажуваат како слични во споредба со добиените одговори. Всушност учениците и наставниците од гимназиската струга на пониско ниво од учениците и наставниците од средно стручно образование се изјасниле дека во нивното училиште се планираат активности од различен карактер. И истовремено од добиените резултати констатираме дека најнизок просечен ранг имаат слободните активности наменети за работи со надарени ученици, и тоа како за испитаниите ученици (1,12) така и за наставниците (1,92).

***

Во продолжение ќе се осврнеме и на организацијата на слободните активности од страна на училиштето преку реализација и учество на учениците во различни слободни активности кои се реализираат во ниво на средното образование во вид на училишни секции.

Овој блок од анализите е организиран околу проблематиката на реалните содржини на слободното време, односно слободните активности практикувани од учениците. Еден дел од анализите се однесуваат на (а) ставови и мислења на учениците за учество во различни училишни форми на организирано слободно време (се одговара со двоен избор т.е. да или не, поточно преку **заокружување едно или повеќе од понудените одговори**), а во другиот дел се однесуваат на (б) ставови и мислења на професорите за учество на учениците во различни форми на (се одговара со двоен избор т.е. да или не, поточно преку **заокружување едно или повеќе од понудените одговори**).

Анализите ќе ги започнеме со осврт врз ставовите и проценките на учениците и на нивните наставници во однос на *активното учество на учениците во некои од присутните форми на слободни активности организирани во училиштата.*

Приказ бр. 7.1а.

Ученици и наставници: учество на учениците во слободните активности во училиштите

Како што може да се види од приложениот графички Приказ бр. 7.1а, со само еден исклучок (слободни активности од областа на техниката) наставниците се тие кои учествуваат на своите ученици во различните форми на слободни активности во вреднуваат повисоко од самите ученици. Според ваквите наоди констатираме дека наставниците покрај тоа што се изјасниле дека учениците учествуваат во определени училишни активности, сепак иако сликата немаме и одстрана на испитаниите ученици.

Всушност добиените податоци од приложениот графикон ни ја јаснува дека иако наставниците во повисоко ниво во вреднуваат учествуваат на учениците во различни слободни училишни активности, сепак и тие не се високо рангирани во постојатите дел на понудените одговори, постојат како училишни најпрактикувани и фаворизирани секции ни се јавуваат спортските секции како и учествуваат во училишните хор.

Статистичкото тестирање, со оглед на номиналната природа на двете низи податоци, е калкулирано преку стандарден хи-квадрат тест (Табела бр. 7.1а). Добиените резултати покажуваат дека посочените разлики во проценките меѓу учениците од една и наставниците од друга страна се статистички значајни на приближно половина од наведените податоци на слободните активности. Поконкретно, увидот во вкрстените табели покажува дека наставниците значајно учествуваат од своите ученици и идентифицираат податоците на спортските активности ($\chi^2=61,514$, $df=2$, $p<0,01$) и на хор и оркестар ($\chi^2=111,569$, $df=2$, $p<0,01$), секциите на млади математичари ($\chi^2=11,323$, $df=2$, $p<0,01$) и млади фармацевти ($\chi^2=16,698$, $df=2$, $p<0,01$), заклучно со училишните проекти за борба против насилството ($\chi^2=4,962$, $df=2$, $p<0,05$). На самата граница на статистичка значајност се разликите во поглед на учеството на учениците во активностите на центрите за кариера ($\chi^2=19,776$, $df=2$, $p=0,061$).

Табела бр. 7.1а.

*Ученици и наставници: учество на учениците во слободните активности во училиштите
(хи-квадрат тест)*

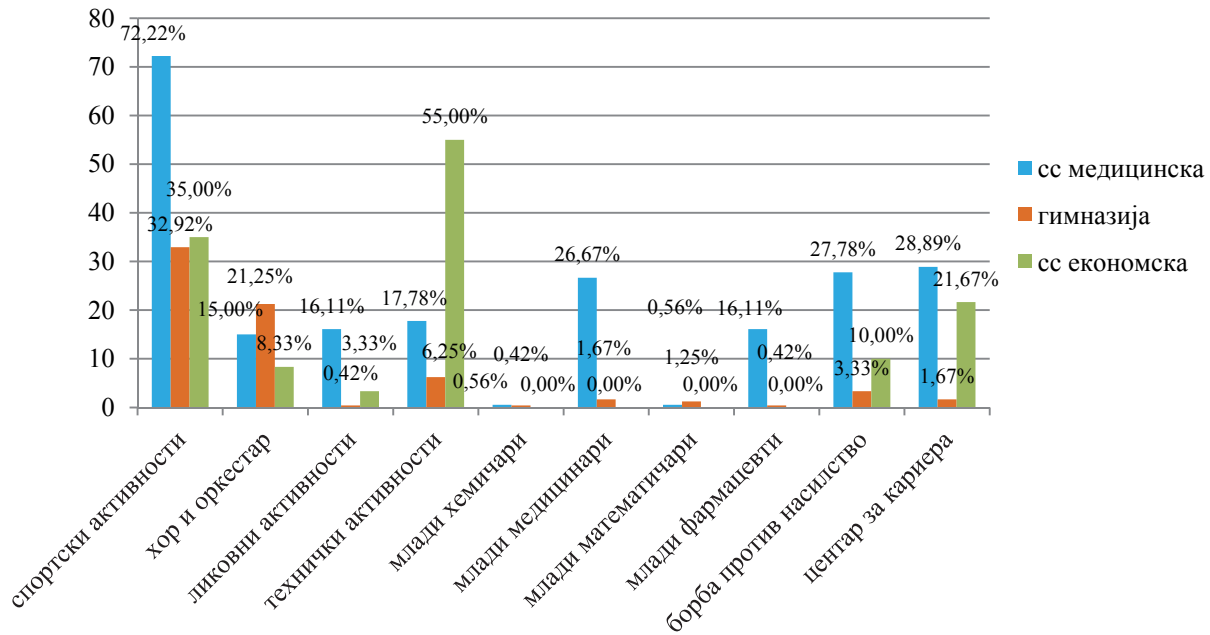

		N	χ^2	df	p
сйорйски акйивносйи	ученици	480	60,596	1	0,000**
	настйавници	160			
хор и оркестйар	ученици	480	111,469	1	0,000**
	настйавници	160			
ликовни акйивносйи	ученици	480	0,130	1	0,718
	настйавници	160			
йтехнички акйивносйи	ученици	480	0,762	1	0,383
	настйавници	160			
млади хемичари	ученици	480	1,342	1	0,247
	настйавници	160			
млади фармацевйи	ученици	480	0,088	1	0,767
	настйавници	160			
млади математйичари	ученици	480	11,323	1	0,003**
	настйавници	160			
млади медицинари	ученици	480	16,698	1	0,000**
	настйавници	160			
борба йройив насилсйво	ученици	480	4,962	1	0,026*
	настйавници	160			
ценйар за кариера	ученици	480	3,499	1	0,061
	настйавници	160			

Според презентираниите наоди констатираме дека ученициите и настйавнициите меѓусебно се разликуваат во поглед на проценката на учесивојто на ученициите во дел од училишните форми на слободни акйивносйи.

Со олед на ваквиите резултати се йрашуваме, дали йокрај йоа шйо исйипанициите во Табела бр. 6.1.а и Табела бр. 6.1.б. се изјасниле дека нивнојто училиште йланира, орйанизира и реалзира слободни училишни акйивносйи, во овој случај имаме контрарадикйорни резултати, односно од резултатите добиени во Табела бр. 7.1.а дознаваме дека која е во йрашање учесивојто на ученициите во слободните училишни акйивносйи йше не се йрмноу наклонети да учесйвуваат!!! Оййтука исйовремено се йрашуваме Колку нависйина училишните се йрижи за орйанизирање и реализирање на слободните акйивносйи на ученициите, и доколку се реализираат зоишо йприсусйвојто на ученициите се йоказува со ойсусйво????!! Освен оваа анализа од специфичен интерес за

ова истражување се истовремено и испитување на евентуалните разлики во проценките за учеството во слободните активности на учениците од различните видови на средни училишта, *дадени од стирана на самиите ученици.*

Приказ бр. 7.16.

Ученици: вид на средно училиште и учество во слободните активности

Графичкиот Приказ бр. 7.16 очекувано покажува дека, согласно претходните наоди, *учениците од медицинската стирани главно највисоко го вреднуваат сопственото учество во различни форми на слободни активности во училиштите. Учениците од гимназиските паралелки покажуваат најниско вреднување.*

Статистичката проверка спроведена преку хи-квадрат тест (Табела бр. 7.16) потврдува дека *најголемиот дел од разликите меѓу стирани вида средни училишта се значајни. Поконкретно, учениците од медицинските паралелки почесто практикуваат спортски ($\chi^2=68,257$, $df=2$, $p<0,01$) и ликовни активности ($\chi^2=41,942$, $df=2$, $p<0,01$), членуваат во секции како млади медицинари ($\chi^2=74,881$, $df=2$, $p<0,01$), млади фармацевти ($\chi^2=47,810$, $df=2$, $p<0,01$) и борба против насилство ($\chi^2=53,846$, $df=2$, $p<0,01$). Младите од*

економскиџе паралелки повеќе се занимаваат со технички активности ($\chi^2=82,390$, $df=2$, $p<0,01$), додека пак гимназијалците повеќе од другите со хор и оркестар ($\chi^2=6,657$, $df=2$, $p<0,05$) а помалку со активности во центарот за кариера ($\chi^2=64,888$, $df=2$, $p<0,01$).

Табела бр. 7.1б.

Ученици: вид на средно училиште и учество во слободните активности (хи-квадрат тест)

		N	χ^2	df	p
спортиски активности	сс медицинска	180	68,257	2	0,000**
	гимназија	240			
	сс економска	60			
хор и оркестар	сс медицинска	180	6,657	2	0,036*
	гимназија	240			
	сс економска	60			
ликовни активности	сс медицинска	180	41,942	2	0,000**
	гимназија	240			
	сс економска	60			
технички активности	сс медицинска	180	82,390	2	0,000**
	гимназија	240			
	сс економска	60			
млади хемичари	сс медицинска	180	0,335	2	0,846
	гимназија	240			
	сс економска	60			
млади медицинари	сс медицинска	180	74,881	2	0,000**
	гимназија	240			
	сс економска	60			
млади математичари	сс медицинска	180	1,176	2	0,555
	гимназија	240			
	сс економска	60			
млади фармацевти	сс медицинска	180	47,810	2	0,000**
	гимназија	240			
	сс економска	60			
борба против насилство	сс медицинска	180	53,846	2	0,000**
	гимназија	240			
	сс економска	60			
центар за кариера	сс медицинска	180	64,888	2	0,000**
	гимназија	240			
	сс економска	60			

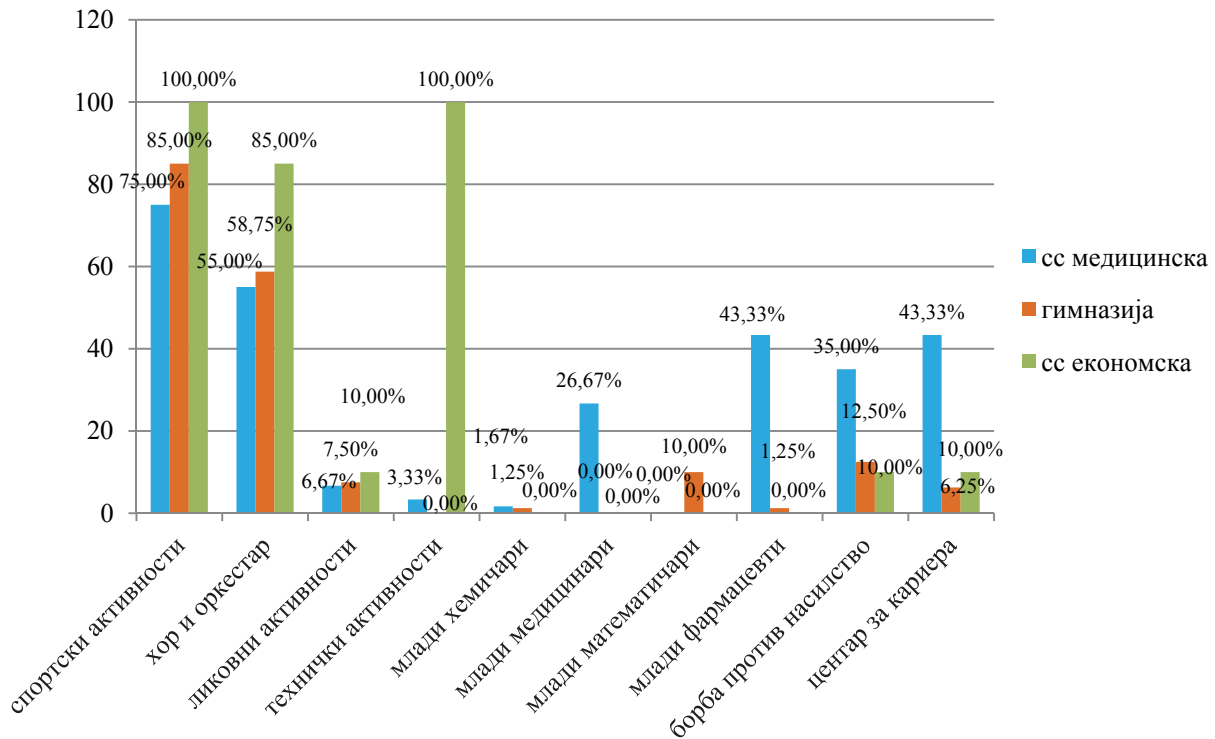
Презентираните резултати даваат основа за отфрлање на нултата и прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 13. која гласи Учениците од различен вид на образование (стручно средно образование и гимназии) меѓусебно се разликуваат во поглед на проценката на своето учество во секциите на слободните кои придонесуваат во формирањето на културата за користење на слободното време. Тоа значи дека учениците од различните видови на средни училишта меѓусебно се разликуваат во поглед на проценката на своето учество во училишните форми на слободни активности.

Со оглед на добиените резултати чуден е фактот што учениците од стручно средно медицинско образование покрај тоа што се образуваат во стручна струка (медицина) сепак се изјасниле дека повеќе од другите испитани ученици учествуваат во ликовни секции. Додека за тоа дека тие учествуваат во секции за млади медицинари, фармацевти и сл, и не неочеуван резултат, затоа што сепак покрај практичната работа продолжуваат стручно да се усовршуваат и преку различни стручни слободни активности. Имено истиот случај се појавува и кај учениците кои учат во средно стручно економско образование. Од добиените резултати се покажува дека учениците кои учат во средно економско образование повеќе се наклонети кон работно-техничките активности, односно активности како млади економисти. А пак гимназијалците иако покажуваат отсуство во определен дел на учеството во различни слободни училишни активности, сепак тие во повисоко ниво учествуваат во активности како хор и оркестар .

Следи тестирањето на евентуалните разлики во оценките за учеството на учениците во слободните активности од различните видови на средни училишта, но дадени од страна на наставниците.

Графичкиот Приказ бр. 7.1в покажува дека, слично на своите ученици, *наставниците од средните медицински паралелки во просек повисоко од своите колеги од другиите две струки го проценуваат учеството на своите ученици во дадените форми на слободни активности. Сепак, на дел од слободните активности највисока проценка*

даваат наставничките од економските паралелки, а наставничките од гимназија повисоко од другите го вреднуваат само учеството во секцијата млади математичари.

Приказ бр. 7.1в.

Наставници: вид на средно училиштето и учество во слободните активности

Проверката со хи-квадрат тестот и овде индицира статистичка значајност на поголемиот дел од установените разлики (Табела бр. 7.1в). По поединечни слободни активности, наставничките од медицинските паралелки повисоко го проценуваат учеството на своите ученици во секциите млади медицинари ($\chi^2=29,630$, $df=2$, $p<0,01$), млади фармацевти ($\chi^2=47,927$, $df=2$, $p<0,01$) и борба против насилство ($\chi^2=12,178$, $df=2$, $p<0,01$), како и во активностите во центарот за кариера ($\chi^2=30,376$, $df=2$, $p<0,01$). Нивните колеги од економските паралелки повисоко од другите наставници го вреднуваат учеството на своите ученици во спортистите ($\chi^2=7,084$, $df=2$, $p<0,05$) и во техничките ($\chi^2=143,698$, $df=2$, $p<0,01$) активности. Конечно, кај гимназиските наставници иако е случајот со активностите во секцијата млади математичари ($\chi^2=8,421$, $df=2$, $p<0,05$)

Табела бр. 7.1в.

Наставници: вид на средно училиштето и учество во слободните активности
(хи-квадрат тест)

Вид на средно училиштето и учество во слободните активности		N	χ^2	df	p
спортиски активности	сс медицинска	60	7,084	2	0,029*
	гимназија	80			
	сс економска	20			
хор и оркестар	сс медицинска	60	5,891	2	0,053
	гимназија	80			
	сс економска	20			
ликовни активности	сс медицинска	60	0,240	2	0,887
	гимназија	80			
	сс економска	20			
технички активности	сс медицинска	60	143,698	2	0,000**
	гимназија	80			
	сс економска	20			
млади хемичари	сс медицинска	60	0,338	2	0,845
	гимназија	80			
	сс економска	20			
млади медицинари	сс медицинска	60	29,630	2	0,000**
	гимназија	80			
	сс економска	20			
млади математичари	сс медицинска	60	8,421	2	0,015*
	гимназија	80			
	сс економска	20			
млади фармацевти	сс медицинска	60	47,927	2	0,000**
	гимназија	80			
	сс економска	20			
борба против насилство	сс медицинска	60	12,178	2	0,002**
	гимназија	80			
	сс економска	20			
центар за кариера	сс медицинска	60	30,376	2	0,000**
	гимназија	80			
	сс економска	20			

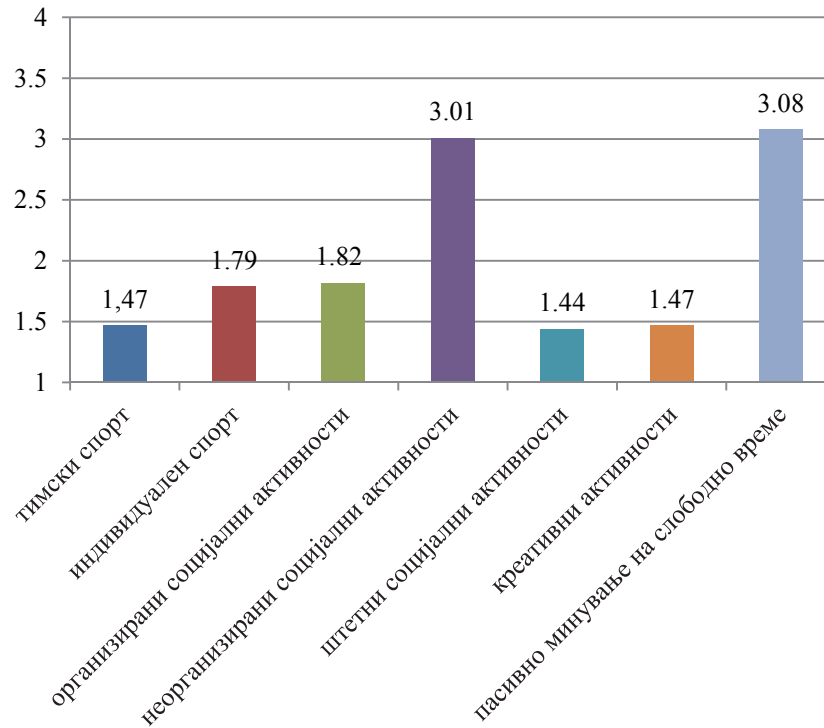
Овие наоди даваат основа за отфрлање на нултата и прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 13. Тоа значи дека *наставниците од различните видови на средни училишта меѓусебно се разликуваат во поглед на проценката на учесничкото на своите ученици во училишните форми на слободни активности.*

*Додека според целосните презентирани наоди кои ни ги даваат целиот блок на анализи од планирање, организирање и реализирање на слободните училишни активности од страна на училиштето, средното образование односно од резултатите добиени на **Табела бр. 6.3б., Табела бр. 6.3б, Табела бр.7.1а, Табела бр.7.1б и Табела бр.7.1в** постои основа за прифаќање на истражувачката хипотеза бр.14 според која се смета дека постои разлика меѓу училишната од гимназиско и средно стручно образование во однос на планирањето, организацијата и реализацијата на слободните активности на учениците.*

6.0.СОДРЖИНИ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ НАДВОР ОД УЧИЛИШТЕТО

***

На ред е анализа на оценките на учениците и на нивните наставници за активното учесничко на учениците во некои од формите на слободни активности надвор од училиште. Како што може да се види од приложениот графички Приказ бр. 7.2, учениците се изјаснуваат дека слободното време надвор од училиште претежно го минуваат пасивно (просечен ранг 3,08) или во неорганизиран социјални активности (3,01), а најмалку практикуваат тимски спортови (1,47), креативни активности (1,47) и нежелни т.е. штетни социјални активности (1,44).

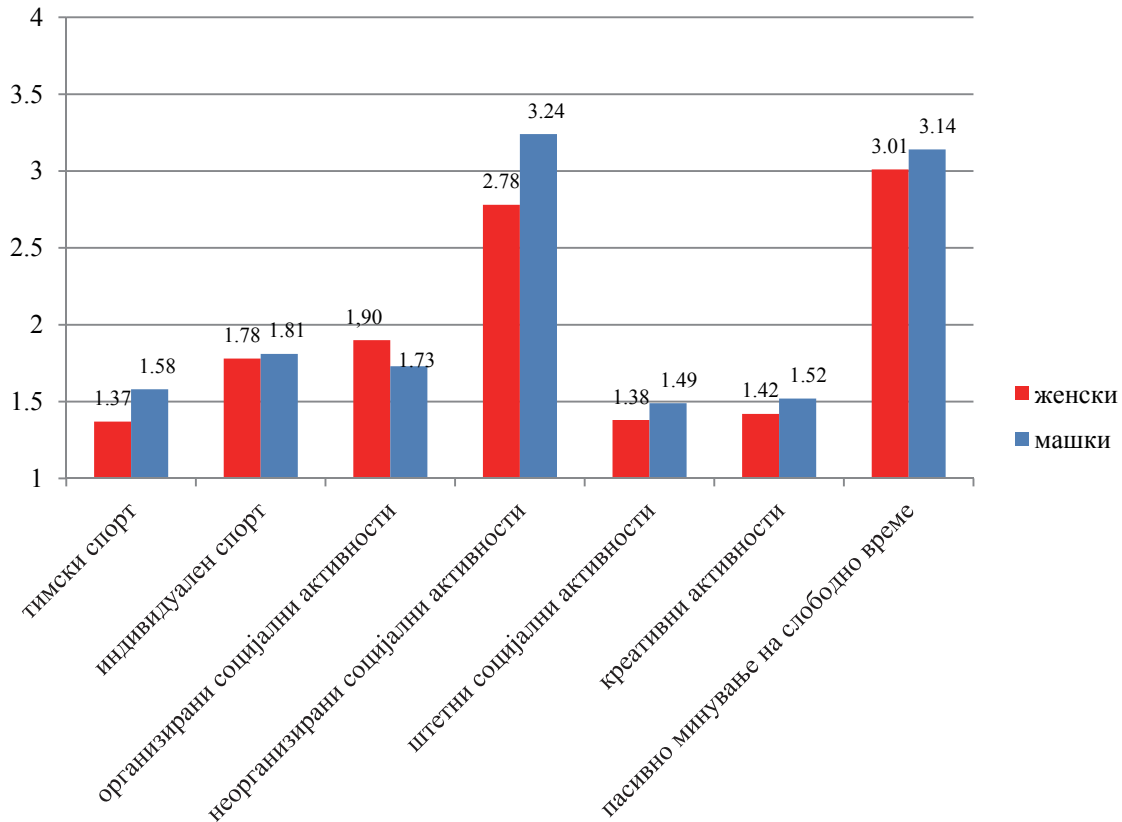
Приказ бр. 7.2.

Учесиво на ученициите во слободниите активности надвор од училиштите (просечен ранг)

Следи вкргувањето на овие податоци со дел од демографските варијабли кое треба да покаже дали *полоот и националните припадности* се појавуваат како значајни фактори во дисперзијата на оценките на испитаните ученици за поминувањето на слободното време надвор од училиште.

Дескриптивниот увид во половата дистрибуција на одговорите на седумте прашања од овој сегмент на анализите покажува (Приказ бр. 7.2а) дека на поставените тврдења *машките ученици по правило даваат повисока проценка за сопственото занимавање со вонучилишните слободни активности било тоа да се организирани или неорганизирани, позитивни или пак штетни за развојот на нивната личност во споредба со своите соученички.*

Приказ бр. 7.2а.

Полова припадност и учество на учениците во слободните активности надвор од училиштето (просечен ран)

Статистичкото вкрстување калкулирано преку Мен-Витни непараметрискиот тест покажува дека на добар дел од тврдењата од овој сегмент на прашалникот констатираните разлики меѓу испитаниците од двата пола се статистички сигнификантни. На ниво на поединечни тврдења, момчињата значајно почесто од девојчињата се изјаснуваат дека се занимаваат со тимски спортови ($Z=-3,132$, $p<0,01$), со неорганизирани социјални активности ($Z=-5,174$, $p<0,01$) и со креативни активности ($Z=-2,966$, $p<0,01$). Од друга страна, нивните врстички значајно почесто практикуваат организирани социјални активности ($Z=-2,249$, $p<0,05$). Разлики меѓу двата пола не се евидентирани кај другите форми на вонучилишни слободни активности (индивидуални спортови, непожелни т.е. штетни социјални активности и пасивното минување на слободното време).

Табела бр. 7.2а.

Полова припадности и учество на ученициите во слободниите активности надвор од училиштите (Мен-Вийни тесети)

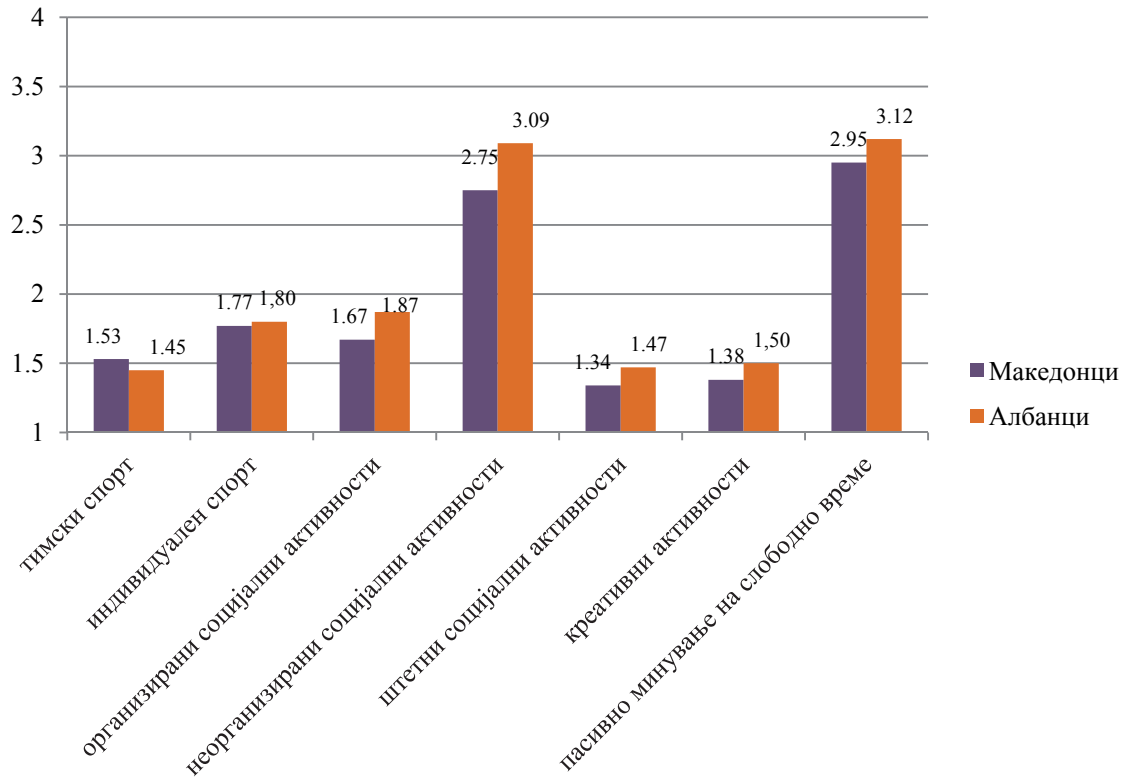
		главен рані	Σ на раніови	Man-Whitney U	Z	p
тимски спорти	женски	224,29	54501,50	24855,500	-3,132	0,002**
	машки	257,12	60938,50			
индивидуален спорти	женски	236,81	57545,00	27899,000	-0,638	0,523
	машки	244,28	57895,00			
организирани соц. активности	женски	253,60	61626,00	25611,000	-2,249	0,024*
	машки	227,06	53814,00			
неорганизирани соц. активности	женски	209,59	50720,00	21317,000	-5,174	0,000**
	машки	271,05	64240,00			
школејни соц. активности	женски	233,81	56815,00	27169,000	-1,305	0,192
	машки	247,36	58625,00			
креативни активности	женски	224,42	54534,00	24888,000	-2,966	0,003**
	машки	256,99	60906,00			
пасивно минува- ње на слоб. време	женски	231,55	56267,50	26621,500	-1,594	0,111
	машки	249,67	59172,50			

Добиените резултати ни покажуваат дека момчињата значајно почесто од девојчињата се изјаснуваат дека се занимаваат со тимски спортови (*кошарка, тенис, фудбал, ракомет, пливање, танцување и сл.*), како и со неорганизирани социјални активности (*шетанје низ град; сурфирање по интернет; Skype, Yahoo messenger; се журкање, одење по кафулиња, играње компјутерски игри и сл.*) и креативни активности (*член во група на свирачи-бендови, оркестри, возачки часови, хоби и сл.*). Од друга страна, нивните врнички значајно почесто практикуваат организирани социјални активности (*младински клубови, религијски групи: црква & џамија, група на планинари, црвен крст, невладини организации, играорни оруштва и сл.*). Според тоа констатираме дека сепак ученичките се понаклонети кон верски активности, хуманитарни активности кои ја отсликуваат нивната понежна природа, но тоа не мора да значи дека кај машките

испитаници не се појавуваат такви елементи. Од друга страна учениците од машкиот пол, иако голем дел и кај ученичките се појавуваат дека се занимаваат со спортски активности, сè уште тие доминираат со занимавање на спортски активности.

Презентираните наоди сугерираат дека постои основа за отфрлање на нултата хипотеза и делумно прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 15. Со други зборови, девојчињата и момчињата од средношколска возраст меѓусебно се разликуваат во тој лег на содржините со кои го исполнуваат слободното време надвор од училиште.

Нè интересираше и дисперзијата на одговорите на учениците во зависност од етничката припадност на испитаниците. Приказот бр. 7.2б покажува изненадувачки хомогена слика, според која како генерална правилност може да се констатираат повисоките проценти што за соодветното минување на вонучилишното слободно време си ги доделуваат испитаниците од албанските паралелки. Единствен исклучок е занимањето со тимски спортови, форма на вонучилишно слободно време на којашто испитаниците од македонска етничка припадност се вреднуваат себеси просечно повисоко во споредба со своите врсници Албанци.

Приказ бр. 7.26.

Етничка припадност и учество на учениците во слободните активности надвор од училиштето (просечен ранг)

Статистичкото тестирање на горепосочените разлики меѓу испитаниците од двете националности со помош на Мен-Витни тестот открива дека само помал дел од истите е значаен. Поконкретно, испитаниците Албанци повисоко од вршниците Македонци го вреднуваат своето занимавање со организирани ($Z=-2,249$, $p<0,01$) и со неорганизирани социјални активности ($Z=-2,912$, $p<0,01$). На останатите форми на вонучилишни слободни активности не се евидентирани значајни разлики меѓу испитаниците од двете етнички припадности.

Табела бр. 7.26.

Еџничка ѳриѳагносѳи и учесѳиво на ученицѳиѳе во слободниѳе акѳивносѳи наѳвор од училишѳиѳе (Мен-Вѳиѳни ѳесѳи)

		ѳлаѳен ранѳ	Σ на ранѳови	Ман-Вѳитнеѳ U	Z	p
ѳѳимски сѳорѳи	Македонци	253,00	30107,50	19991,500	-	0,171
	Албанци	236,38	85332,50		1,370	
инѳиѳидуален сѳорѳи	Македонци	241,00	28679,50	21419,500	-	0,961
	Албанци	240,33	86760,50		0,049	
орѳанизиранѳи соѳ. акѳивносѳи	Македонци	210,74	25078,00	17938,000	-	0,004**
	Албанци	250,31	90362,00		2,249	
неорѳанизиранѳи соѳ. акѳивносѳи	Македонци	209,91	24979,50	17839,500	-	0,004**
	Албанци	249,95	89980,50		2,912	
ѳѳѳеѳѳни соѳ. акѳивносѳи	Македонци	225,74	26863,00	19723,000	-	0,103
	Албанци	245,37	88577,00		1,631	
креатѳивни акѳивносѳи	Македонци	223,82	26634,50	19494,500	-	0,081
	Албанци	246,00	88805,50		1,744	
ѳасивно минуѳа-ње на слоб. време	Македонци	224,98	26772,50	19632,500	-	0,117
	Албанци	245,62	88667,50		1,568	

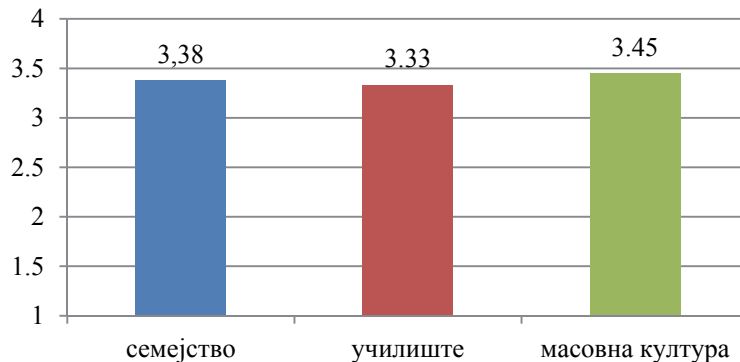
Тоа даѳа аргумент само за делумно отѳрлање на истражувачката Хипотеза бр. 16. Со други зборови, ученицѳиѳе од различна еѳничка ѳриѳагносѳи меѓусебно се разликуѳаат во ѳомал дел од содржинѳиѳе со кои ѳо исполнуѳаат слободното време наѳвор од училишѳиѳе.

7.0. НАСТАВНИЦИТЕ И НИВНАТА ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА СЕМЕЈСТВОТО, УЧИЛИШТЕТО И ОПШТЕСТВОТО КАКО ФАКТОРИ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Финалниот блок од анализите е организиран околу перцепцијата на наставниците на улогата и позицијата на слободното време и слободните активности во поширокиот

општествен контекст, со проценка на влијанието на семејството, училиштето и пошироката општествена средина и.e. културна матрица како доминантни аџенси на доживувањето, вреднувањето и односот кон слободното време кај младите.

Најнапред, ќе биде направена компаративна анализа на ставовите на испитаниите наставници за степенот на влијание врз слободните активности што то имаат соменатите три доминантни општествени фактори. Како што може да се види од приложениот графички Приказ бр. 8.1, испитаните наставници даваат мошне блиски процени за степенот на влијание на трите фактори врз слободното време на младите, со нешто повисоко пондерирање на позицијата на масовната култура и.e. пошироката културна матрица.

Приказ бр. 8.1.

Општествени детерминанти на слободното време (просечен ранг)

Со оглед на тоа дека податоците од ова прашање се базирани врз дадени рангови, и во овој случај најпогодна постапка за статистичко тестирање на разликите во просечниот ранг меѓу трите главни општествени детерминанти на слободното време е Фридмановиот непараметриски тест. Пресметаната вредност на Фридмановиот тест (Табела бр. 8.1) не е статистички значајна ($\chi^2=3,069$, $df=2$, $p>0,05$), што значи дека воочените разлики меѓу наставниците во вреднувањето на влијанието на трите општествени фактори врз слободното време се резултат на случајност.

Табела бр. 8.1.

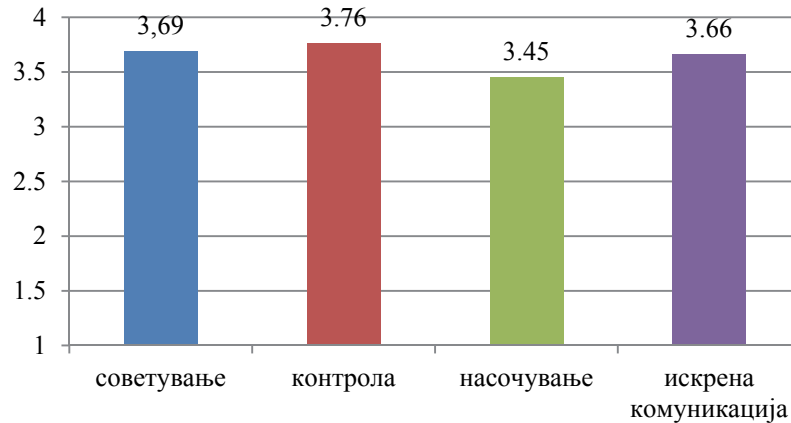
Општествени детерминанти на слободното време (Фридманов тест)

	<i>N</i>	<i>главен рані</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
<i>Семејство</i>	160	1,98	3,069	2	0,216
<i>Училиште</i>		1,93			
<i>масовна култура</i>		2,08			

Според тоа, кажано со други зборови, *наставниците не прават разлика во степенот на влијание на различниот оштествени фактори врз младите при изборот на слободните активности.*

Финалниот сет тврдења од прашалникот се однесува на ставовите на наставниците околу неопходните мерки што се во зона на одговорноста и како такви би можело да бидат преземени од страна на секоја од ирите дискутирани оштествени детерминанти на слободното време (семејство, училиште и пошироката оштествена заедница), а во насока на зголемување на неговата квалитет, разновидност и продуктивност.

Ќе започнеме со компаративна анализа на ставовите на испитаните наставници за некои од можностите за влијание од страна на семејната средина врз слободните активности на младите. Како што може да се види од приложениот графички Приказ бр. 8.2а, испитаните наставници генерално даваат блиски проценки за степенот на влијание на наведениот аспект на семејното влијание врз слободното време на младите. Нешто повисок индекс добива родителската контрола врз слободните активности (3,76), а најнизок индекс има насочувањето од родителиите, т.е. недоуштаноста децата да бидат оставени сами на себе при изборот на слободните активности (3,45).

Приказ бр. 8.2а.

Семејството како детерминанта на слободното време (просечен ранг)

Статистичката проверка преку Фридмановиот тест (Табела бр. 8.2а) покажува дека разликите во пондерирањето на четирите аспекти на семејното влијание врз слободното време се статистички значајни ($\chi^2=3,069$, $df=2$, $p>0,05$), што значи дека *воочениите разлики во нивното вреднување од страна на наставниците не се резултат на случајност*.

Табела бр. 8.2а.

Семејството како детерминанта на слободното време (Фридманов тест)

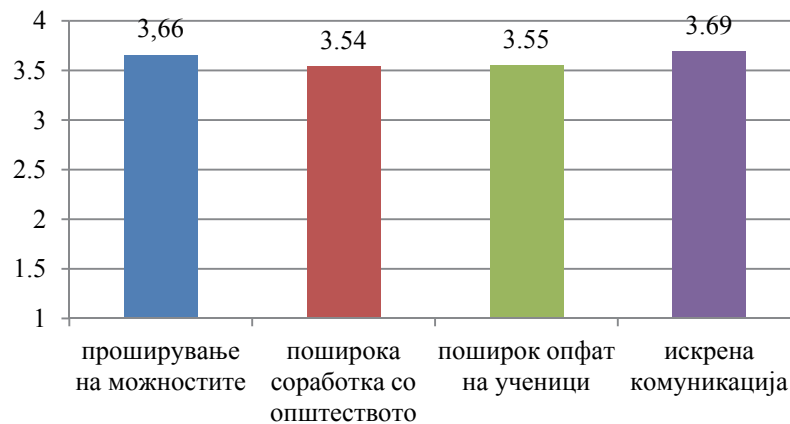
	<i>N</i>	<i>главен ранг</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
<i>советување</i>	160	2,55	20,333	3	0,000**
<i>Контрола</i>		2,71			
<i>насочување</i>		2,29			
<i>искрена комуникација</i>		2,45			

Според добиените податоци всушност дознаваме дека наставниците сметаат дека родителите треба колку што е можно повеќе да вршат контрола врз нивните деца кога е во прашање нивното слободно време. Контролата според нив се смета како превентивно куративна функција на семејството кога е во прашање начинот на кој учениците треба да го реализираат нивното слободно време. Но од друга страна пак со тоа што најниско го вреднуваат насочување на децата од страна на родителите при изборот на слободните активности во нивното слободно време, се гледа дека не се доволни свесни за функцијата

на насочување и советување на децата во изборот на содржините во нивното слободно време која претставува еден од предусловите за успешно реализирање како и формирање на културата за користење на слободното време.

Следи компаративна анализа на ставовите на испитаните наставници за некои од потенцијалните можности за влијание од страна на училишната средина врз слободните активности на младите. Графичкиот Приказ бр. 8.26 покажува дека наставниците генерално и овде даваат блиски проценки за степенот на нивно влијание врз слободното време на младите. Највисока вредност добива искрената комуникација со учениците (3,69), а најниско е вреднувана потребата од поширока соработка со општеството (3,54).

Приказ бр. 8.26.

Училишните како детерминанти на слободното време (просечен ранг)

Статистичката проверка преку Фридмановиот тест (Табела бр. 8.26) покажува дека разликите во пондерирањето на четирите аспекти на училишното влијание врз слободното време се статистички значајни ($\chi^2=11,736$, $df=3$, $p<0,01$), што значи дека воочените разлики во нивното вреднување од страна на наставниците не се случајни.

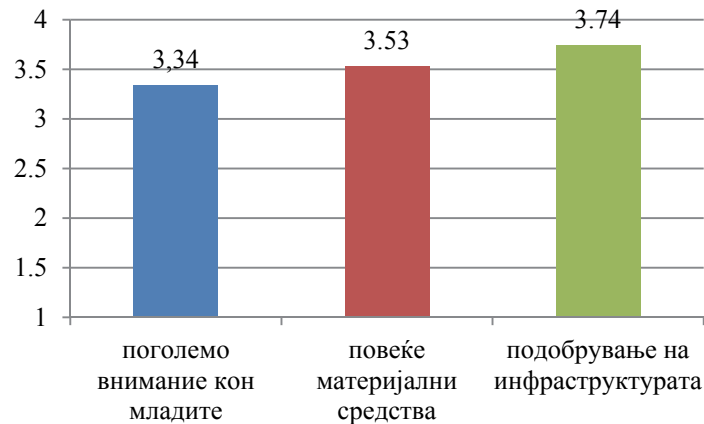
Табела бр. 8.26.

Училишните како детерминанти на слободното време (Фридманов тест)

	N	главен ранг	χ^2	df	p
проширување на можностите	160	2,58	11,736	3	0,008**

<i>поширока соработка со оштителност</i>		2,44			
<i>поширок офаит на ученици</i>		2,36			
<i>искрена комуникација</i>		2,63			

За самиот крај, остана анализата на ставовите на наставниците за три можни аспекти на влијание од страна на *пошироката оштителна средина врз слободните активности на младите*. Графичкиот Приказ бр. 8.2в покажува дека наставниците генерално и овде даваат блиски проценки за *степенот на нивното влијание*. *Највисока вредност добива подобрувањето на инфраструктурата (3,74), а најниско е вреднувана употребата од доволнително зголемено внимание кон младите (3,34).*

Приказ бр. 8.2в.

Пошироката оштителна средина како детерминант на слободното време (просечен ран)

Статистичката проверка преку Фридмановиот тест (Табела бр. 8.2в) покажува дека разликите во пондерирањето на трите аспекти на општественото влијание врз слободното време се статистички значајни ($\chi^2=47,464$, $df=2$, $p<0,01$), што значи дека *воочените разлики во нивното вреднување од страна на наставниците не се случајни.*

Табела бр. 8.2в.

Пошироката оштителна средина како детерминант на слободното време (Фридманов тест)

<i>N</i>	<i>главен ран</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
----------	-------------------	----------	-----------	----------

<i>поголемо внимание кон младите</i>	160	1,76	47,464	2	0,000**
<i>повеќе материјални средства</i>		1,97			
<i>подобрување на инфраструктурата</i>		2,26			

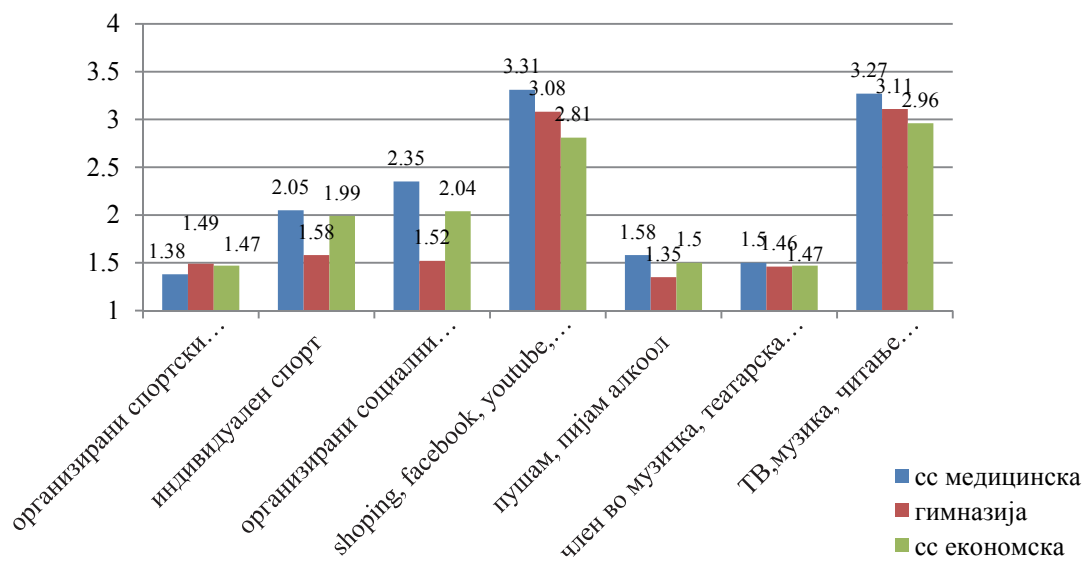
Од добиените податоци дознаваме дека наставниците различно го вреднуваат степенот на влијание на различните поединечните аспекти на семејното, училишното и на поширокото општествено влијание врз слободното време на младите. Имено изнесените наоди преку анализа на ставовите и мислењата на наставниците и нивната перцепција за семејството, училиштето и општеството како фактори на слободното време иако постојат некои определени нејасни и негативни ставови, сепак преку анализата на поголемиот број на мерките кои треба да се преземат од страна на трите фактори како подимантни се позитивните мерки. Овие резултати даваат доволна основа за отфрлање на нултата и прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 16 според која се смета дека: „Наставниците имаат позитивни ставови по однос на мерките кои треба да ги презема училишното, семејството и пошироката општествена заедница во доменот на слободните активности ”

8.0 СОДРЖИНИ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ОД СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РАЗЛИЧЕН ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ ВО И НАДВОР ОД УЧИЛИШТЕТО

Покрај анализата на сите карактеристики кои се поврзани со организирање и реализирање на слободното време и слободните активности на учениците од средното образование, како посебен интерес за нас како истражувачи истовремено се појави потребата и за прецизирање на можноста на слободните училишни активности во формирање на културата за користење на слободното време надвор од училиштето.

Всушност во овој дел се опфатени анализите кои би требало да ни покажат дали навистина слободните училишни активности имаат влијание и во формирање на културата за користење на слободното време надвор од училиштето.

На ред е анализа на проценките на учениците од различен образовен профил за *активното учество во некои од формите на слободни активности надвор од училиштето*. Како што може да се види од приложениот графички Приказ бр. 9.2, учениците кои учат во средно медицинско образование речиси во сите приложени тврдења се изјаснуваат дека *слободното време надвор од училиштето претепжно го минуваат преку реализирање на различни активности*, со само еден исклучок и тоа кога се во прашање организирани тимски спортски активности (1.38) каде што тие го вреднуваат како пониско од учениците од другите образовни профили, поточно од гимназијалците и економистите.

Приказ бр. 9.1

Вид на средно училиштето и начин на поминување на слободното време во училиштето (просечен ран)

Во поглед на содржините на слободните активности во училиштето, присутни се забележливи разлики во одговорите на учениците во зависност од училиштето од кое доаѓаат. Резултатите (Крускал-Т Волис) покажуваат дека гимназијалците статистички значајно помалку од своите врстници од двете стручни училишта практикуваат

индивидуален спорт ($\chi^2=42,833$, $df=2$, $p<0,01$) и со социјални организирани активности ($\chi^2=76,838$, $df=2$, $p<0,01$). Покрај тоа, се гледа дека учениците од средната економска струка во повисок степен од своите врсници од медицинска струка практикуваат неорганизиран социјални активности ($\chi^2=13,367$, $df=2$, $p<0,01$) и пасивни форми на минување на слободното време ($\chi^2=12,850$, $df=2$, $p<0,01$)

Табела бр. 9.1

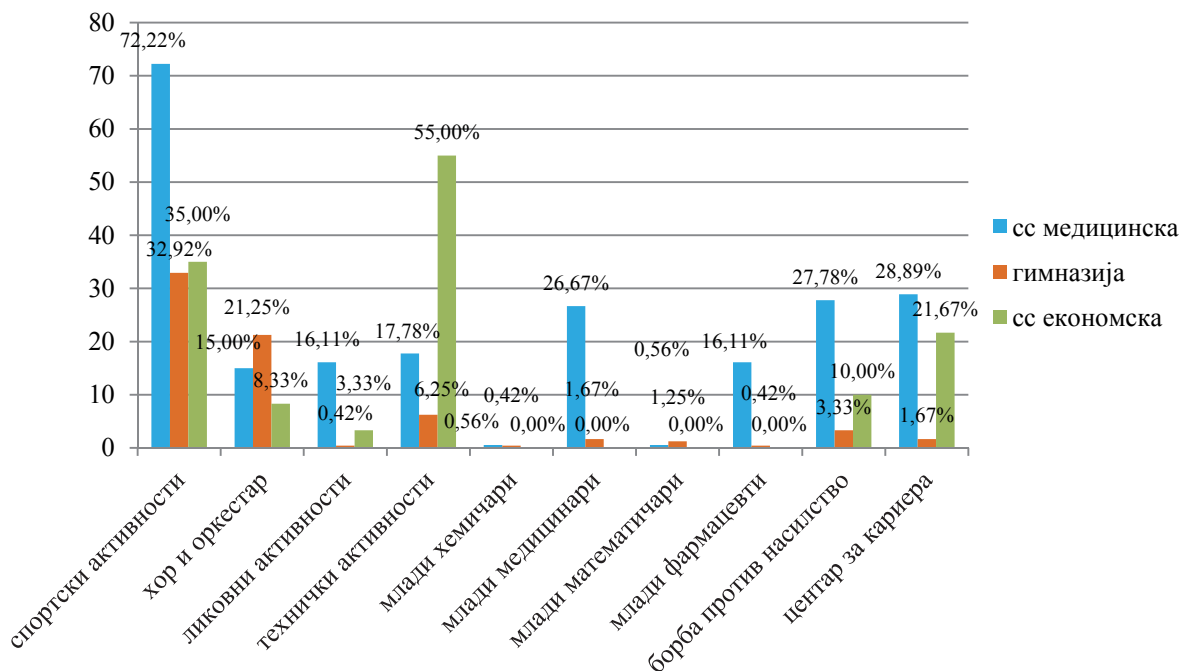
Ученици: вид на средно училиште и начинот на поминување на слободното време надвор од училиштето (Крускал-Волис тест)

		<i>N</i>	<i>сложен ранг</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
<i>Се занимавам со организирани тимски спортови активности (кошарка, тенис, фудбал, ракомет, пливање, танцување)</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	245.94	3.181	2	0.204
	<i>гимназија</i>	240	242.51			
	<i>сс. економска</i>	60	216.12			
<i>Се занимавам со организирани индивидуални физички активности (аеробик, атлетика, тичање, гимнастика, пливање, јавање на коњ и сл)</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	276.08	42.83	2	0,000*
	<i>гимназија</i>	240	202.33			
	<i>сс. економска</i>	60	286.44			
<i>Се занимавам со организирани социјални организирани активности (младински клубови, релиџиски групи: црква и џамија, групи на планинари, црвен крст, невладини организации, истражни друштва и сл)</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	281.60	76.83	2	0,000*
	<i>гимназија</i>	240	190.07			
	<i>сс. економска</i>	60	318.92			
<i>Се занимавам со неорганизиран социјални активности (шојинг, шетам низ градо; сурфирам по интернет: MSN, Skype, Yahoo messenger; зборувам на телефон, се журкам, одам во кафе, играм компјутерски игри и сл)</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	215.73	13.36	2	0,001*
	<i>гимназија</i>	240	247.82			
	<i>сс. Економска</i>	59	282.23			
<i>Се занимавам со неорганизиран социјални активности (Пушам цигари, пијам алкохол како дел од забавата)</i>	<i>сс. медицинска</i>	180	247.55	4.252	2	0.119
	<i>гимназија</i>	240	229.89			
	<i>сс. економска</i>	60	252.30			

Се занимавам со организирани групни и индивидуални креативни активности (член во група на свирачи-бендови, оркестри, театар, одам во курс по музички часови, возачки часови, хоби и сл.)	сс. медицинска	180	243.15	0.906	2	0.636
	гимназија	240	235.87			
	сс. економска	60	251.07			
Практикувам пасивен начин на минување на слободното време (гледам спортисти на телевизија преку ТВ емисија, слушам музика, читам списанија, ситијам, излежавам, и сл.)	сс. медицинска	180	216.78	12.85	2	0.002
	гимназија	240	249.15			
	сс. економска	60	277.03			

Според горенаведените наоди дознаваме дека учениците од стручно средно образование покажуваат поконструктивно користење на слободно време надвор од училиштето.

Освен оваа анализа поради специфичноста на хипотезата која ја истражуваме, покрај горенаведените подаци, ќе ги повторуваме и изложуваме резултатите добиени преку испитување на вклученоста на учениците во определени училишни слободни активности. Специфичен интерес за ова истражување се истовремено и испитување на евентуалните разлики во проценките за учеството во слободните активности на учениците од различните видови на средни училишта, дадени од страна на самите ученици.

Приказ бр. 7.16.

Ученици: вид на средно училиштите и учество во слободните активности

Графичкиот Приказ бр. 7.16 очекувано покажува дека, согласно претходните наоди, учениците од медицинската струга главно највисоко го вреднуваат соодветното учество во различни форми на слободни активности во училиштето. Додека пак учениците од гимназиските паралелки покажуваат најниско вреднување.

Одбукта преку анализа на поренаведените резултати прикажани во **Приказ бр. 7.16 како и резултатите добиени во Табела бр.9.1**, констатираме дека учениците од средно стручно медицинско образование кои повисоко го вреднуваат своето учество во слободни училишни активности, истовремено покажуваат конструктивно користење на слободното време и надвор од училиштето. Ваквите наоди всушност ни даваат основа за одфрлање на нултата и прифаќање на истражувачката Хипотеза бр. 17. според која се смета дека : „Учениците од средното образование кои се вклучени во слободните активности кои се организираат во рамките на училиштето, покажуваат конструктивно користење на слободното време и надвор од училиштето ”

Додека ваквата анализа на резултатите покажува дека влијанието на слободните училишни активности е повеќе од важна која е во прашање формирањето на културата за користење на слободното време од страна на младите. Појточна дека тоа е така ни даваат основа и резултатите добиени преку потврдување и на другиите помошни хипотези (Хипотеза бр.6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16) а посебно на важноста која му ги придаваат наставниците на слободните училишни активности во доменот на формирање на културата за користење на слободното време, односно според досегашната анализа ја потврдуваме и нашата генерална хипотеза која гласи:

„Содржината и изборот на слободните активности на учениците од средното образование се во функција на формирање на културата за користење на слободното време”.

2. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ДОБИЕНИ ПРЕКУ ДНЕВНИК НА АКТИВНОСТИ ВО СЛОБОДНО ВРЕМЕ – НАМЕНЕТ ЗА УЧЕНИЦИ ОД СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Поради дополнување и поопширно толкување на квантитативните резултати добиени преку анкетниот лист наменет за ученици од средното образование, исто така за надминување на ограниченоста на одговорите, со цел пообјективно толкување на некои добиени резултати и можност на учениците да се изјаснат по однос на тоа дали тие имаат доволно слободно време, како тие го поминуваат слободното време, со кои личности го поминуваат слободното време, со кои активност го исполнуваат, дали во изборот на слободните активности во нивното слободно време имаат влијание определени фактори, и колку тие се задоволни со начинот на поминување на нивното слободно време, ја спроведовме и техниката скалирање со анализа на содржина преку инструментот дневник на активности во слободното време наменет за учениците од средното образование.

Техниката скалирање со анализа на содржина преку инструментот дневник на активности во слободното време на учениците од средното образование која се реализираше со запишување на дневник во времетраење од 10 дена при што секој ученик запишуваше што прави во неговото слободно време, во однапред составени ориентиран прашања беше реализиран во вкупно 100 ученици од средното образование. Од вкупниот број испитувани ученици, 48 од нив спаѓаат во категоријата на женски пол, додека 50 испитаници спаѓаат во категоријата на машки пол. Во интерес на нашето истражување, се избираа повеќе ученици со одличен успех и истовремено ученици кои учествуваат во различни организирани вонучилишни активности како спортски активности, културно уметнички активности, и сл.

Овој примерок се избра со цел да се дојде до релевантни резултати и појасна слика по однос на тоа како учениците од средното образование го поминуваат нивното слободно време, односно време во вонучилишните, семејните и општествените обврски. Поради самиот факт дека бројот на испитаниците спаѓа во една масовна група, одговорите на сите испитаници ги концепиравме во неколку категории, зависно од сличните одговори и опишувања кои што испитаниците ги имаа наведено (направено е кодирање на одговорите). Во продолжение ќе продолжиме со дескриптивна (квалитативна) и делумна квантитативна анализа на податоците.

2.1 Категоризација и интерпретација на резултатите добиени од опсервации реализирани преку дневник на активности во слободното време наменет за учениците од средното образование.

Во однос на првото прашање - *Колку денес имаше слободно време?*, учениците во текот од 10 дена запишуваа отприлика колку часа во текот од целиот ден имаат слободно време, на пр. во текот од целиот ден 2 часа, и сл. Според сличноста на добиените одговори од вкупниот број на испитаници, одговорите ги концепиравме во 4 категории кои ги составивме преку собирање на вкупните часови запишани од страна на учениците во текот од 10 дена, од тоа што составивме 4 категории како :

1. *15 или помалку часа во неделата на 10 дена (ученици кои немаат слободно време)*
2. *16-23 часа во неделата на 10 дена (ученици кои делумно имаат слободновреме)*
3. *24-30 часа во неделата на 10 дена (ученици кои имаат доволно слободно време)*
4. *31 и повеќе часа во неделата на 10 дена (ученици кои имаат повеќе од потребно слободно време)*

1. Количина на слободното време (буџет на слободното време)

Концепт	Цитати од испитаници
15 или помалку часа во неделата на 10 дена	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 1(ден)- Денес имав само два часа дневно слободно време. ➤ 2(ден)- Денес имав 1 час и 30 мин слободно време во неделата на денот. ➤ 3(ден)- Денес имав само 30 мин слободно време во неделата на денот. ➤ 4(ден)- Денес имав само еден час слободно време во неделата

	<p>на денот</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 5(ден)- Денес речиси немав ништо еден час слободно време во текот на денот, бев премоноу зафатена, имав за учење, постоа се занимавав со некои обврски околу семејството, постоа пак повторував за наредниот ден (ке имаме шест), еднав наоѓам време да ги запишувам овие подаатоци, се извинувам но и ова ми претставува голема обврска во овој ден! ➤ 6(ден)- Денес имав само два часа дневно слободно време. ➤ 7(ден)- Денес имав само два часа дневно слободно време. ➤ 8.(ден)- Денес имав само два часа дневно слободно време. ➤ 9(ден)- Денес имав само два часа дневно слободно време.(ден) ➤ 10(ден)Денес имав три часа дневно слободно време во текот на денот, поради самиот факт дека завршуваме со десеттиот ден се извинувам за моите изрази, сејак се навикнав да заведувам нешто за мојот живот, се навикнав на оваа обврска!
<p>16-23 часа во текот на 10 дена</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 1(ден)- Денес имав 2 часа дневно слободно време ➤ 2.(ден)- Денес имав 3 часа дневно слободно време ➤ 3.(ден)- Денес имав 3 часа дневно слободно време ➤ 4.(ден)- Денес имав 2 часа слободно време ➤ 5..(ден)- Денес имав немав доволно слободно време (0 часа) ➤ 6.(ден)- Денес имав 2 часа дневно слободно време. ➤ 7.(ден)- Денес имав три часа дневно слободно време. ➤ 8.(ден)- Денес имав два часа дневно слободно време. ➤ 9.(ден)- Денес имав само два часа дневно слободно време.(ден) ➤ 10(ден)- Денес имав три часа дневно слободно време.
<p>24-30 часа во текот на 10 дена</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 1(ден)- Денес имав 4 часа дневно слободно време ➤ 2(ден)- Денес имав 3 часа дневно слободно време ➤ 3.(ден)- Денес имав 2 часа дневно слободно време (за жал уфффф.....) ➤ 4.(ден)- Денес имав 5 часа слободно време... ➤ .5.(ден)- Денес имав отприлика 3 часа слободно време..... ➤ 6.(ден)- Денес имав 2 часа дневно слободно време..... ➤ 7.(ден)- Денес имав три , три и пол часа дневно слободно време ➤ 8.(ден)- Денес имав два часа дневно слободно време. ➤ 9.(ден)- Денес имав само два часа дневно слободно време. ➤ 10.(ден) Денес имав три часа дневно слободно време.

<p><i>31 и повеќе часа во неделата на 10 дена</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>1.(ден)- Денес имав 12 часа дневно слободно време</i> ➤ <i>2.(ден)- Денес имав 10 часа дневно слободно време</i> ➤ <i>3.(ден)- Имав хмммм 20 часа дневно слободно време..</i> ➤ <i>4.(ден)- Денес имав 10 часа слободно време....</i> ➤ <i>5.(ден)- Денес имав оийрилика часа слободно време....</i> ➤ <i>6.(ден)- Денес секако суџер слободно време имав колку да сакаш, само ишшо...добро е нека се продолжи...</i> ➤ <i>7.(ден)- Денес имав, леле денес цел ден ми беше слободен.....</i> ➤ <i>8.(ден)- Денес имав 5 часа слободно време</i> ➤ <i>9.(ден)- Денес имав само 8 часа дневно слободно време.</i> ➤ <i>10.(ден) Денес имав 9 часа дневно слободно време.</i>
---	--

Во однос на добиените одговори од прашањето колкава е количината на слободното време со која располагаат учениците од средното образование, испитаниците дадоа повеќе одговори кои ги групиравме во четири категории, односно од 15 или помалку часа слободно време во текот на 10 дена, а за кои преовладува размислувањето дека овие ученици немаат доволно слободно време (1,30 мин), поточно овие испитаници преминуваат во категорија на ученици кои немаат доволно слободно време, при што во оваа група вкупно спаѓаа 6 ученици. Во категории од 16 до 23 часа слободно време во текот на 10 дена, спаѓаат оние ученици кои приближно имаат 2ч и 30 мин, при што во оваа група вкупно спаѓаа 50 ученици, за кои се смета дека имаат одредена количина на слободно време и се разликуваат од првата категорија. Исто така издвоивме уште две категории во кои спаѓаат учениците кои имаат од 24 до 30 часа слободно време во текот на десет дена, а за кои сметаме дека со ваква количина на слободно време спаѓаат во групата на ученици кои прилично имаат добра количина на нивното слободно време. И во оваа категорија спаѓаа вкупно 41 испитаници (ученици). Во однос на категоријата во кој ги определивме учениците со 31 или повеќе часа слободно време во текот на десет дена, за среќа имаме само еден испитаник кој спаѓа во оваа група. При што во оваа категорија сметаме дека спаѓаат оние ученици кои веќе ја преминуваат границата на нормална количина на слободно време и преовладува размислувањето дека имаат прекумерна количина на слободното време.

Истовремено обрнавме внимание и на половите разлики кои постојат во однос на квантитетот на слободното време. Во интерес на трудот и во однос на големиот број на испитаници преку непосредно набљудување (дневник) во кои испитаниците запишуваа

што поточно правеле во текот на десет дена, покрај квалитативната обработка на резултатите, реализиравме и квантитавна обработка на истите резултатите придржувајќи се кон истите категории, се со цел да добиеме попрецизни резултати кога се во прашање разлики помеѓу машки и женски пол (ученици од кои што вкупно испитавме 48 испитаници кои спаѓаат во женски пол и 50 испитаници кои спаѓаат во машки пол, односно вкупно беа испитани 100 испитаници (ученици) од средното образование.

Во продолжение следи статистичката анализа и обработка на резултатите за половите разлики во поминувањето на слободното време кај нашите испитаници (ученици од средното образование). Најнапред, не интересираше дали постојат разлики меѓу двата пола во поглед на количината на слободното време. Непараметрискиот Мен-Витни тест индицира статистички значајна разлика ($Z = -2.671, p < 0,01$) меѓу двата пола во количината на слободното време, базирано врз проценката на самите испитаници. Машките испитаници очигледно имаат повеќе слободно време во споредба со своите врстички, што убаво се гледа од приложената вкрстена табела.

Табела бр.1 Количина на слободното време(проведување на слободното време на машки и женски испитаници од средното образование)

		1) Женски 2) Машки		Вкупно
		Ж	М	
<i>Колку часа денес имаше слободно време?</i>				
<i>15 или помалку часа во неделата на 10 дена (1.30 часа во неделата)</i>	Добиени скорови	5	1	6
	Очекувани скорови	2.9	3.1	6.0
<i>16-23 часа (2.30 часа во неделата на неделата)</i>	Добиени скорови	28	22	50
	Очекувани скорови	24.0	26.0	50.0
<i>24-30 часа (4 часа во неделата на неделата)</i>	Добиени скорови	14	27	41
	Очекувани скорови	19.7	21.3	41.0
<i>31 и повеќе часа (5 или повеќе часа во неделата на неделата)</i>	Добиени скорови	1	2	3
	Очекувани скорови	1.4	1.6	3.0
<i>Вкупно</i>	Добиени скорови	48	52	100
	Очекувани скорови	48.0	52.0	100.0

Анализирајќи ја квантитативната обработка на резултатите очигледно е дека машките испитаници имаат поголема количина на слободно време во однос на женските испитаници. Но тоа што очигледно се гледа од вкупниот број на испитаници сепак е задоволувачки фактот дека покрај екстремните допирни точки помеѓу максимум и

минимум од вкупниот број на испитаници. сепак поголем број и на машките и на женските испитаници спаѓаат во групата која има (16-23 часа) дневно слободно време, и 41 од испитаните машки и женски ученици спаѓаат во групата од (24-30 часа) дневно слободно време. Според тоа заклучуваме дека учениците од средното образование прилично имаат одредена количина на слободно време, но истовремено се потврдува и фактот дека постојат полови разлики во однос на количината на слободното време кај учениците од средното образование кои ни овозможуваат да констатираме дека учениците од машки и женски пол меѓусебно се разликуваат во проценката на количината на соодветното слободно време, која влијае во начинот на организирање на слободното време.

Оттука потполно можеме да кажеме дека ученик кој не располага со одреден квантум на слободното време, (како испитаник М.С- која се декларираше дека: „денес речиси немав ништо еден час слободно време во некој ден, бев премногу зафатена, имав за учење, пошто се занимавав со некои обврски околу семејството, пошто пак повторував за наредниот ден (ќе имаме шест), едвај наоѓам време да ти запишувам овие поатоци, се извинувам но и ова ми претставува голема обврска во овој ден!) се разбира дека не му се дава одредена можност да го планира и реализира неговото слободното време. Во спротивно ученик кој има прекумерно слободно време (како испитаник Б.И - кој се декларираше дека: „Денес имав, леле денес цел ден ми беше слободен...“), исто така не би бил доволно свесен да го организира слободното време, затоа што ученик кој нема училишни обврски, се прашуваме кој дел од неговиот ден ќе се нарече слободно време, со оглед на самиот факт дека слободното време на учениците претставува време вон училишните обврски..... затоа сепак, сметаме дека квантитетот на слободното време влијае во начинот на организирање на слободното време.

2.2 Личности со кои се реализира слободното време

Во однос на второто прашање кое им беше поставено на учениците - *Со која денес ја помина слободното време?*, испитаниците имаа за задача да запишат за личностите со кои почесто го поминуваат нивното слободно време, односно секој ден во текот на десет дена, запишуваа со кои личности го поминувале нивното слободно време. Исто така одговорите од оваа прашање ги групиравме во три категории, зависно од одговорите кои

учениците ги имаа запишувано. Според сличноста на добиените одговори од вкупниот број на испитаници, одговорите од второто прашање ги групиравме во 3 категории кои ги составивме преку анализирање на личностите со кои учениците од средното образование почесто го поминуваат нивното слободно време, од коишто тие секој ден запишувале точно со кого го поминувале тоа време надвор од училиштето. Според сличноста на запишаните одговори ги составивме следниве концепции

1. Слободното време го поминав сам/сама (колку пати во вкупно од 10 дена)
2. Слободното време го поминав со другар/ка (колку пати во вкупно од 10 дена)
3. Слободното време го поминав со родителите-семејството (колку пати во вкупно од 10 дена)

Концепт	Цитати од испитаниците
1. Слободното време го поминав сам/сама (колку пати во вкупно од 10 дена)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>поголем дел од моето слободно време денеска го поминав сам/сама .</i> <p><u>Образложение- (четири пати во текот од десет дена е запишан овој одговор)</u></p>
2. Слободното време го поминав со другар/ка (колку пати во вкупно од 10 дена)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>моето слободно време го поминав со друѓарките и друѓарите</i> ➤ <i>нормално го исполнив оваа време со моето друштво кои ми се све во живојот.</i> ➤ <i>моето слободно време го поминав со моите пријатели.</i> <p><u>Образложение- (7 пати во текот од десет дена е запишан овој одговор)</u></p>
3. Слободното време го поминав со родителите-семејството (колку пати во вкупно од 10 дена)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>слободното време го поминав во крутој на моето семејство</i> ➤ <i>слободното време го поминав со мојата сестра</i> ➤ <i>слободното време го поминав во дружба на мојата баба</i> ➤ <i>слободното време го поминав со</i> ➤ <i>браќучетка ми, мајка ми и мојот брат.</i> <p><u>Образложение- (6 пати во текот од 10 дена во текот од десет дена е запишан овој одговор)</u></p>

Анализирајќи ги одговорите во однос на прашањето- *Со која то ѝмина слободно време?*, 15 испитаници од вкупниот број 100 ученици кои беа испитани делат мислење дека нивното слободно време го поминуваат сами и тоа четири пати во текот од десет дена е запишан овој одговор, 45 испитаници запишале дека нивното слободно време го поминуваат во друштво (7 пати во текот од десет дена е запишан овој одговор), и 40 испитаници запишувале дека нивното слободно време го поминуваат во кругот на нивното семејство (6 пати во текот од десет дена е запишан овој одговор).

Од ваквите одговори дознаваме дека поголем дел од младите (ученици од средното образование) нивното слободно време го поминуваат со нивните врстници, но исто така и семејството не е во незадоволувачко ниво кога се во прашање личностите со кои испитаниците го поминуваат нивното слободно време, додека тоа што ни дава оптимистичко гледиште е фактот дека учениците од средното образование не се склони кон тоа нивното слободно време да го поминуваат сами, и истовремено ни укажува на тоа дека тие сепак своите внатрешни потреби ги исполнуваат преку дружење со врстници кои релативно имаат исти или приближни интереси.

Попрецизно поради самиот факт дека се опсервирани ученици од различна полова припадност понатаму ќе ја презентираме точната бројка во однос на половата припадност во однос на запишаните одговори.

8 - од испитаниците кои сфаќаат во женскиот пол се изјасниле дека нивното слободно време то поминуваат сами (четири пати во текот од десет дена е запишан овој одговор) и 6 од испитаниците сфаќаат во машки пол.

18- од испитаниците кои сфаќаат во женскиот пол се изјасниле дека нивното слободно време то поминуваат во друштво (7 пати во текот од десет дена е запишан овој одговор), и 27 од испитаниците сфаќаат во машки пол.

29- од испитаниците кои сфаќаат во женскиот пол делат мислење дека нивното слободно време то поминуваат во кругот на нивното семејство (6 пати во текот од десет дена е запишан овој одговор), и 11 од испитаниците сфаќаат во машки пол.

Добиените резултати го потврдуваат постоечкиот стереотип дека девојчињата поголем дел од нивното слободно време го поминуваат во кругот на семејството. Ако слободното време го минуваат сами, тогаш нема доказ за голема разлика меѓу двата пола, но затоа, ако

слободното време се минува заедно со членовите од семејството, тогаш разликата е голема во насока на женскот пол. Од друга страна, момчињата преферираат нивното слободно време да го поминуваат во друштво надвор од семејна атмосфера.

Од квалитативната обработка на податоците доаѓаме до сознание дека од вкупниот број испитаници е на задоволувачко ниво друштвениот (социјалниот) начин на поминување на слободното време, со самите одговори што го добивме преку квалитативната анализа на резултатите, многу мал дел, односно само 15 од вкупниот број (N=100) на опсервирани ученици се изјасниле дека нивното слободно време го поминуваат сами. Оттука можеме да заклучиме дека нема полови разлики по однос на самостојно поминување на слободното време, но исто така дознаваме дека женскиот пол преферира слободното време да го поминува во кругот на семејството, роднините, додека машките се наклонети нивното слободно време да го поминуваат со нивните другари, кое што асоцира на одамнешниот стереотип дека женските се

2.3 Местоположбата на користење на слободното време во текот на денот

Заради дополнителни сознанија околу начинот на поминување на слободното време, испитаниците беа прашани да одредат каде претежно го минуваат своето слободно време. На пр. денес слободно време го поминав дома во домашна атмосфера, град, парк или пак кафе, ноќни забави и сл. Според сличноста одговорите од оваа прашање ги концепиравме во 3 категории како :

1. С.време го поминав дома во домашна атмосфера (колку пати во вкупно од 10 дена)
2. С.време го поминав надвор на отворено: *во град или во парк, излеги и сл.* (колку пати во вкупно од 10 дена)
3. С.време го поминав во затворени простории надвор од домашни простории: *кај пријатели, кафе, ноќни забави, спортски сали, спортски обложувалници и сл.* (колку пати во вкупно од 10 дена)

Категории	Цитати од испитаници
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Дома со родители</i> ➤ <i>Дома со сеестрама, ледаме сервиски</i>

<p>С.време го поминав дома во домашна атмосфера (колку пати во вкупно од 10 дена)</p>	<p>филмови. ➤ Дома со тосџи, многу сакам коџа имаме тосџи <u>Образложение- (5 пати во тџекоџ од десет дена се запишани овие одговори од различни испитаници)</u></p>
<p>С.време го поминав надвор на отворено Во град или во парк, излет и сл. (колку пати во вкупно од 10 дена)</p>	<p>➤ Денеска слободно време то поминав во град шетџаџки се моџте приџатели ➤ Денеска моџте слободно време то поминав во парк со друшво се забавувавме ➤ Денеска излеџовме на скара со моџте родитџели,к ама се поџрефна иако реџко си имаме ваква аџмосфера (за жал ☹) <u>Образложение- (2 пати во тџекоџ од десет дена се запишани овие одговори од различни испитаници)</u></p>
<p>С.време го поминав во затворени простории надвор од домашни простории Кај приџатели, кафуле, ноќни забави, спортски сали, спорт обложувалници и сл. (колку пати во вкупно од 10 дена)</p>	<p>➤ Бевме излезени во златно буренце со друшџтво ➤ Вечерва се журкавме во кафич, џа редно беше..... ➤ Само шџто дојдов од училишџте си иџрав една тџикетџа за среќа, може не џреба да се кажува, ама шџто друџо да запишувам.... не ми замеравџте ми џреба некој денар.... ➤ Си вежбав(џренинџ) во салата Гоџе Делчев, ➤ Бев во џерџтана..... <u>Образложение- (3 до 4 пати во тџекоџ од десет дена се запишани овие одговори од различни испитаници)</u></p>

Во однос на третото прашање коешто го поставивме како прашање за ориентација а кое гласи: *Каде то помина поџолемиоџ дел од слободно време?*, од вкупно 100 испитаници 44 ученици од средното образование се изјасниле дека нивното слободно време го поминувале дома во домашна атмосфера, 21 од испитаниците запишале дека нивното слободно време го поминувале надвор на отворено, односно отворени простории како: град, во парк, излет и сл, додека 35 испитаници запишале дека нивното слободно време го поминувале во затворени простории надвор од домашни простории како на пр. кај приџатели, во кафуле, на ноќни забави, во спортски обложувалници и сл.

Од добиените резултати јасно се согледува фактот дека еден добар дел од испитаниците нивното слободно време го поминуваат дома во домашни простории. Кога е во прашање начинот на поминување на слободното време во отворени простории, како во парк, излет, пливање, и сл., дознаваме дека само еден мал дел од испитаниците нивното слободно време го поминуваат во отворени простории. Од друга страна пак кога се во прашање затворените простории како кафулиња, ноќни забави, обложувалници, и др., за жал поголем дел од испитаниците се изјасниле дека нивното слободно време го поминуваат на ваков вид простории. Што значи дека младите денес во голема мера преферираат затворените простории, односно тие се склон кон нездраво конзумирање на свежиот воздух кој неопходно е потребен за нивното здравје.

Интересен е и фактот што од обработените одговори не наидовме на ниту еден запишани одговор од страна на испитаниците дека нивното слободно време го поминуваат на некои културо-уметнички настани како на пр, театар, библиотека, балет, и сл.

Горенаведените резултати покрај тоа покажуваат дека не постојат разлики меѓу двата пола кога е во прашање поминување на слободното време надвор на отворен простор, но затоа постои значајна разлика од страна на машкиот пол кога слободното време се поминува надвор од дома во затворен простор, т.е. кафуле, спортски обложувалници, ноќни забави и сл.

Оттука преку квалитативната анализа околу начинот на поминување на слободното време (*појточно преку прашањата како? и каде? го поминуваат вашето слободно време*) потврдуваме дека начинот на поминување на слободното време се покажува како значаен сегмент на конструктивното користење на слободното време од страна на учениците, и истовремено констатираме дека учениците од различен пол меѓусебно се разликуваат во ставовите и мислењата во поглед на начинот на користење на своето слободно време. Начините на поминување на слободното време надвор од училиште од страна на учениците од средното образование е во функција на конструктивно и културно користење на слободното време.

2.4 Активностите со кои се исполнува слободното време

Во однос на петтото прашање кое им беше поставено на учениците – *Со кои активности денес ја исполнувате своето слободно време?*, испитаниците имаа за задача да запишуваат за видови активности било тоа да се организирани и структурирани општествени индивидуални и групни активности, или неорганизирани, пасивни индивидуални и групни активности со кои почесто го исполнуваат нивното слободно време, односно секој ден во текот на десет дена, запишуваа за содржината на нивното слободно време.

Според сличноста на добиените одговори од вкупниот број на испитаници, одговорите од четвртото прашање ги концепираме во две категории кои ги составивме преку анализирање на видови активности кои се покажуваат како најфреквентивни во животот на учениците од средното образование, а кои се повеќе се применуваат од нивната страна во нивното слободно време. Од анализата на запишаните одговори ги составивме следниве категории:

1. Неорганизирани неструктурирани индивидуални и општествени активности како: шопинг, дружење, користење на различни социјални мрежи, смс пораки, зборување на телефон, следење на сериски емисии, следење на различни спортски утакмици преку медиумите, пасивно слушање на музика, медитирање, лупење пиперки, оговарање во кругот на друштвото, пушење на цигари, консумирање на алкохол, и сл.

2. Организирани структурирани општествени индивидуални активности како: тренирање на некои тимови, член во училишниот спортски клуб, учество во хуманитарни организации, волонтери во невладини организации, член во уметнички групи, сликање, пеење, свирање на некој инструмент, занимавање со омиленото хоби и сл.

Концепт	Цитати од испитаници
<p>Неорганизирани неструктурирани индивидуални и социјални активности (шопинг, дружење, користење на различни социјални мрежи, смс пораки, зборување на телефон, следење на сериски емисии, следење на различни спортски утакмици преку</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Па активности не знам.. постојат дел седев на facebook..</i> ➤ <i>Денеска си луѓев тв перки цело време, ја дури и утре ќе ме фати парав да си запишам од денеска.</i> ➤ <i>Поматам за зимница во семејството</i> ➤ <i>Гледав утакмица (фудбал)...</i> ➤ <i>Гледав ТВ- турскиве серии ейтен се интересни ја од 7 часот навечер до 10 сум пред телевизја, некако сакам да се ојрнам ама сум заразна...</i> ➤ <i>Иправ карти</i>

<p>меднумите, пасивно слушање на музика, медитирање, лупење пиперки, оговарање во кругот на друштвото, пушење на цигари, консумирање на алкохол, и сл)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Шойині...сујер.. ➤ Сјорџска обложувалница, ијрав една тикетџа ➤ Е ја денеска е викенд се шетав со орушџвојто и малку џивнавме...џтреба некоџаш нелі?????? ➤ Се шетав... ➤ Бевме на јосџти <p><u>Образоложение - (овие одјовори ји добивме речиси од 3 до 6 џајџи во вкујно од 10 денa)</u></p>
<p>Организирані структурирані социјални и индивидуални активности (тренирање на некои тимови, член во училишниот спортски клуб, учество во хуманитарни организации, волонтери во невладини организации, член во уметнички групи, сликање, пеене, свирање на некој инструмент, занимавање со омиленото хоби и сл.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Тренирав одбојка во клубој „Лубојен“ „Мајка ми има школа за одбојка, исџто и јас сакам да си ијрам. <u>(6 џајџи во тџекој на десетџ денa се занимава со ваква активностџ)</u> ➤ Посџтавував клима уреди, инџтересно е ,џајџко ми ме зема со нејо, инџтересно е а и заработувам. <u>(5 џајџи во тџекој од 10 денa)</u> ➤ Тренирам фубал, ијрам и за училишџтејто ➤ Трчав.. и исџовремено слушав музика... ➤ Ијрав одбојка, член сум во клубој „Бамикор“ а исџто тџака ијрам и во училишџтејто ➤ Бев на курс јо анілски <u>(4 џајџи во тџекој од 10 денa има зайишано ваков одјовор)</u> ➤ Па како и секој ден јодобро да не зайишувам, моејто слободно време јо исџолнив со активностџи кои ји реализирам во фризерскиој салон во с. Брвеница, ишшам и сл.... инџтересно иако сум машко ☺ ➤ Ијрав ракометџ, член сум во академија – Вардар ➤ Денес вејбавме некои чекори, како да кажам јас сум член на ијраора „КУД“ с. Брвеница <u>(6 џајџи во тџекој од 10 денa е зайишан ваков одјовор)</u> ➤ Вејбам-одбојка во женскиој клуб за млади Шкендџја, каде шџто не насочил нашиој професор јо физичко, тџој не тџера да вејбаме и во училишџтејто и јосле се зайишав и во клубој, заморно малку но сујер <u>..(6 џајџи во тџекој од 10 денa е зайишан овој одјовор)</u> ➤ Денес бев на тџеретџана <u>(3 џајџи во тџекој од 10 денa е зайишан овој одјовор)</u> ➤ Денес цело време им мерев јришџсок на јосџаришџе во семејствојто и јо комиши, јошџо бевме со јрујџџа и носевме сџџари алишџџа во ЕЛ Хилал , со шџто им се јомаџа на сиромашнишџе, јас ова јо јравам со јрујџџа од хуманишџарнојто орушџво....

Во однос на четвртото прашање, *Со кои активности го исполни слободното време?*, што подразбира степен и учество на општествени структурирани индивидуални и општествени структурирани групни активности на учениците од средното образование и степен и учество на учениците од средното образование во неструктурирани индивидуални и групни општествени неструктурирани активности се следниве, *35 испитаници имаат запишано активности кои спаѓаат во групата на структурирани активности, а 65 од нив запишале дека нивното слободно време го поминуваат со неструктурирани општествени и индивидуални активности.*

Од друга страна пак од горенаведените записи дознаваме дека кога е во прашање половата разлика помеѓу испитаниците, тогаш во категоријата на структурирани индивидуални и општествени структурирани групни активности, имаме **19 испитаници кои спаѓаат во женски пол и 16 од нив кои спаѓаат во машкиот пол.**

Од добиените резултати не може категорично да се тврди дека постојат големи разлики меѓу двата пола. Имено, добиените разлики не се големи, но фактот што одговорите од женските испитаници спаѓаат повеќе во структурирани активности, не наведува дека таква поврзаност не смеете априори да ја отфрлиме. Во нашиот случај, конкретно, постои тенденција машките во поголем степен да покажуваат склоност кон практикување на неорганизирани форми на поминување на слободното време, но истовремено и поголем дел од нив се покажуваат дека се склони кон практикување на определени спортски активности, додека пак женските преферираат организирани социјални форми.

Оттука според добиените наоди како од првото, второто, третото и четвртото прашање кои им беа поставени на учениците од средното образование преку инструментот дневник на активности наменет за нив, ја потврдена хипотеза X-5 која гласи :

„ Постои полова разлика во ставовите и мислењата на учениците од средното образование во однос на количината и начинот на користење на слободното време”.

Оттука може да се констатира дека од вкупниот број испитани ученици од средното образование, младите денес се склони кон практикување на неорганизирани

форми на поминување на нивното слободно време, односно тие претежно практикуваат активности од пасивен карактер.

Покрај тоа во однос на организирани и нероганизирани активности во интерес на нашиот труд спроведовме квалитативна анализа на резултати преку нивно категоризирање за тоа дали и колку учениците од средното образование учествуваат во слободни училишни активности, и дали тие активности имаат влијание учениците да продолжуваат со слични активности и надвор од училиштето. Според тоа одговорите ги конципиравме во две категории :

1. Ученици кои учествуваат во слободни училишни активности и
2. Ученици кои не учествуваат во слободни училишни активности.

Категории	Цитати од испитаници
-----------	----------------------

<p>Ученици кои не учествуваат во слободни училишни активности</p>	<p><u>Образложение- (5 пати во текот од десет дена се запишани овие одговори од различни испитаници)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Вежба-орбојка во женскиот клуб за млади Шкендија, каде што не насочил нашиот професор по физичко, тој не тера да вежбаме и во училиштето и после се запишав и во клубот, заморно малку но сујер <u>.(6 пати во текот од 10 дена е запишан овој одговор)</u> ➤ Денес цело време им мерев притисок на постариите во семејството и по комиси, постоа бевме со труга и носевме стари алишта во ЕЛ Хилал , со што им се помага на сиромашните, јас ова го правам со труга од хуманитарното оруство.... ➤ Вежбавам заедно со труга за грама, член сум и денес вежбавам за улогата која ја имам , такашто сум јас ☺, а и во училиштето членувам во драмската секција....
<p>Ученици кои не учествуваат во слободни училишни активности</p>	<p><u>Образложение - (овие одговори ги добивме речиси од 3 до 6 пати во вкупно од 10 дена)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Дома со родители ➤ Дома со се старите, гледаме сериски филмови. ➤ Дома со тати, многу сакам кога имаме тати ➤ Е ја денеска е викенд се шетавам со оруството и малку живнавме...треба некогаш нели??????

Од добиените одговори вкупно 20 ученици кои се изјасниле дека нивното слободно време го исполнуваат со хуманитарни активности, потота спортски активности, како и културно уметнички активности, дознаваме дека дел од овие ученици учествуваат и во училишните секции како спортски активности, културно уметнички и хуманитарни активности кои се реализираат во нивното училиште . Така на пр. дознаваме дека во стручно средно медицинско образование учениците се собирале во раководство од страна на определен наставник, доброволно собираат материјални средства и им помагаат на пациентите со кои се среќаваат при реализирање на нивните практични часови- мајка без татко родила дете, постоа стари луѓе на кои им е потребна материјална помош и сл-. Покрај тоа си подготвуваат предавања за елементарна

медицина како давање прва помош, мерње притисок, и сл, а кои ги држат во определени основни училишта и сето ова преку раководство на наставниците...за овие информации доаѓајќи ни кажаа учениците, определениот наставник, како и стручните соработници на оваа училиште...

Интересно е и тоа што токму овие ученици најмале дека во нивното слободно време продолжуваат да реализираат активности слични на училишните активности, затоа што тоа според нив претставува задоволство. Истовремено учениците кои учествуваат во спортските активности продолжуваат да реализираат спортски активности и надвор од училиштето. Покрај тоа од одговорите дознаваме дека и семејството има големо влијание во нивното определување во изборот на содржината на нивното слободно време (пр. цитирајќи : Тренирав одбојка во клубот „ Љубојен“, Мајка ми има школа за одбојка, исто и јас сакам да си играм).

Според добиените податоци сметаме дека уште еднаш со право ја потврдуваме веќе поставената помошна хипотеза бр. 17 која гласи: Учениците кои учествуваат во слободните училишни активности, покажуваат конструктивно користење на слободното време и надвор од училиштето.

2.5 Застапеноста на принципот на слободен избор при изборот на содржините во слободното време

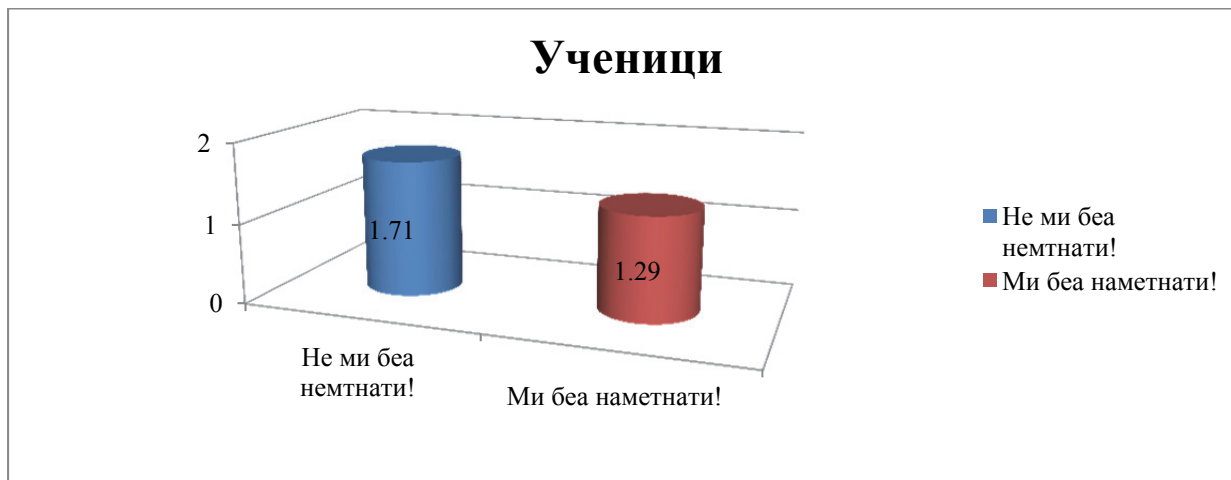
Прашање кое не интересираше во овој дел од анализите е исто така и застапеноста на принципот на слободен избор на младите во изборот на слободните активности. Околу оваа прашање учениците имаа за задача секој ден да заокружат еден од понудените одговори, под реден број 1. Беа по мој избор и бр.2 Ми беа наметнатии. Поточно под прашањето: *Дали слободните активности ти беа наметнатии од страна на родителите, професорите, друштво, масовната култура или беа по твој избор?* .

Поради самата природа на задачата имаме квантитативна обработка на резултатите. Дескриптивниот увид во дадените одговори од учениците (Приказ бр.2), *покажува прилично пониска проценка која е во прашање наметнувањето на определени активности во слободното време на учениците (1,29) .* Поконкретно, нешто повисоки проценки се јавува која е во прашање самостојно избирање на содржината на

слободното време, односно која активностите во слободното време учениците ги избираат според сопствен интерес (1,71).

Приказ бр. 2 Застапеноста на принципот на слободен избор на младите во изборот на слободните активности

Вкрстувањето на овие податоци со половата припадност покажува дека овој принцип во значајно повисок степен важи за машкиот пол. Со други зборови, момчињата значајно почесто од своите врстички се декларираат дека слободните активности ги избираат според своите сопствени интереси ($Z=-1,866$, $p<0,062$). Аналогно, кај женскиот пол во повисок степен е присутна појавата на наметнување од други лица (родители, училиштето) при изборот на слободните активности ($Z=-2,400$, $p<0,016$).

Табела бр. 2 Застапеноста на принципот на слободен избор на младите во изборот на слободните активности.

Принцип на слободен избор при изборот на содржината на слободното време		Главен рани	Σ на рани	Ман-Whitney U	Z	P
Не ми беа наметнати!	Женски	45,04	2162,00	986,000	-1,866	0,062
	Машки	55,54	2888,00			
Ми беа наметнати!	Женски	57,54	2762,00	910,000	-2,400	0,016
	Машки	44,00	2288,00			

Според добиените резултати доаѓаме до констатација дека **средношколците од женски и од машки пол меѓусебно се разликуваат според степенот на користење на принципот на слободен избор во слободните активности. Односно ученичките се понаклонети кон влијанието на различните фактори, додека пак од вкупниот број на испитани 100 ученици кои запишуваа дневник на активности во текот од 10 дена, Воопшто резултатите кажуваат дека покрај тоа што во определени содржини во нивното слободно време имаат индиректно влијание определен број на фактори, сепак од друга страна не е нарушен принципот на слободен избор при изборот на активностите кои се применуваат во слободното време од страна на младите.**

2.6 Задоволство од начинот на поминување на слободното време

За крај ги испитавме и половите разлики за степенот на вкупното задоволство од сопственото слободно време. Во овој дел учениците имаа за задача да заокружат еден од трите одговори преку заокружување, во вид на скала од Ликертов тип, односно секој ден во текот на десет дена заокружуваа колку во текот на тој ден се задоволни со начинот на поминување на нивното слободно време. Испитаниците во оваа прашање имаа можност да заокружуваат една од трите понудени одговори како: Воопшто не сум задоволен/на, Делумно сум задоволен/на и Многу сум задоволен/на.

Од вкупниот број испитани ученици ($N=100$), 50 од испитаниците се изјаснија дека делумно се задоволни од тоа како го поминале нивното слободно време, 49 од нив се изјасниле дека делумно се задоволни и само еден од нив има заокружено дека воопшто не е задоволен со начинот на поминување на нивното слободно време.

Непараметрискиот Мен- Витни тест е статистички значаен ($Z=3.056$, $p<0.01$) што значи дека постои разлика меѓу двата пола според оваа варијабла. Квалитативниот увид во вкрстената табела јасно покажува дека машките испитаници почесто се изјаснуваат дека се задоволни со нивното слободно време.

Табела бр.3 Задоволство од начинот на поминување на слободното време на машки и женски испитаници од средното образование

Колку си задоволен/на од тоа како го помина слободното време?		* 1) Женски 2) Машки		Вкупно
		Ж	М	
		Воопшто не сум задоволен/на (10-16)	Добиени скорови	
	Очекувани скорови	.5	.5	1.0
Делумно задоволен/на сум (17-23)	Добиени скорови	31	19	50
	Очекувани скорови	24.0	26.0	50.0
Многу сум задоволен/на (24-30)	Добиени скорови	16	33	49
	Очекувани скорови	23.5	25.5	49.0
Вкупно	Добиени скорови	48	52	100

Од резултатите приложени во Табела бр.3 констатираме дека од вкупниот број на испитани ученици се покажува дека учениците од средното образование делумно се задоволни со начинот на поминување на нивното слободно време, но според горенаведените наоди сепак дознаваме дека постои разлика помеѓу машките и женските ученици, кога е во прашање задоволството со начинот на поминување на нивното слободно време. Овој феномен на задоволство всушност сметаме дека се сведува и на тоа дек поголемиот дел од младите се занимаваат со конструктивни активности (се склон кон пасивно исполнување на своето слободно време). Понатаму, кај дел од нив се појавува и наметнување од страна на определени форми за избор на активности во нивното слободно време како на пр. семејството ги тера да работат нешто што за нив не претставува задоволство и сл.

Според тоа сметаме дека треба да се работи на збогатувањето на содржината на слободното време на младите со избор на активности кои претставуваат задоволство за нив. Затоа сметаме дека учениците кои се воспитани да избираат конструктивни активности во слободното време, велиме дека имаат и формирано култура за користење на слободното време.

Од целокупната анализа на резултатите добиени преку испитување на учениците со водење на дневник на активности за нивното слободно време во текот од десет дена, дознаваме дека и машките и женските испитаници нивното слободно време го исполнуваат со пасивни активности, значи се склон кон неструктурирано поминување на слободното време. Истовремено од целокупната анализа на резултатите констатираме

дека слободните активности се појавуваат како важен сегмент во развојот на личноста на ученикот. Пред сè тие овозможуваат стекнување на знаења, умеења и навики благодарени на внатрешната мотивациона основа која е движечка сила во тој правец.

Новите знаења, умеења и навики преку овој вид активности полесно се усвојуваат, затоа што приозлегуваат од внатрешниот слободен пројавен интерес. Личноста спонтано и самостојно се определува за свое ангажирање во неговото време, било тоа да се одмара или пак професионално де усовршува, и сл.

Така што еден добар дел од испитаниците 40% од нив кои што беа вклучени во различни вонучилишни активности, како на *ип. Исџиџаник 5-И.С од Теџово кој секоја недела џтренира во кошаркарски клуб, или џак исџиџаник 8- М.В исџо џака од Теџово која членува во хуманиџарна орџанизација*, и др.,се покажува дека кај овие ученици активностите во слободното време се појавуваат како важен фактор во севкупниот развој на нивната личност. Истовремено тие покажуваа поголемо задоволство кога е во прашање нивното слободно време, за разлика од нивните врсници кои едноставно нивното слободно време го исполнуваа со активности од пасивен крактер.

Покрај тоа учениците кои нивното слободно време го поминуваа на организиран (конструктивен) начин, веќе имаа формирано позитивен режим на нивното слободно време кое на спонтан и делумно наметнат начин, придонесува во формирање на културата за користење на слободното време .

Од горенаведените резултати, констатации и потврдување на помошните хипотези се воочува фактот дека организираното слободно време се појавува како важен фактор на: еманципацијата на личноста на младите, дава услови за рекреација, активен одмор, можност за социјализација и хуманизацијана, ја подигнува самодовербата, со еден збор има големо влијание во развитокот на личноста, при што на младиот човек му се даваат поголеми можности и избор за правилно и конструктивно користење на слободното време.

3. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ДОБИЕНИ ПРЕКУ ПОЛУСТРУКТИРАН ИНТЕРВЈУ РЕАЛИЗИРАН СО СТРУЧНИТЕ СОРАБОТНИЦИ (ПЕДАГОГ И ПСИХОЛОГ)

Поради дополнување и пообјективно толкување на програмската поставеност на слободните активности на учениците од средното образование, како и поради потребата да се дојде до резултати кои ќе ни покажат дали стручните соработници од различни образовни профили меѓусебно се разликуваат во однос на посветеноста на организацијата и реализацијата на слободните активности, и дали нивната посветеност всушност влијае на успешната реализација на слободните активности во училиштето, реализираме и структуриран протокол на интервју кој беше наменет за стручни соработници (педагог и психолог).

Техниката на интервју која се спроведе со помош на инструментот структуриран протокол на интервју со однапред подготвени прашања кои ни служеа за реализација на разговорот со стручните соработници се реализираше со вкупно осум стручни соработници кои работат во средното образование и тоа:

- Еден педагог и еден психолог кој работат во училиште каде се образуваат учениците од гимназиско образование,
- Еден педагог и еден психолог кој работат во училиште каде се образуваат учениците од стручно средно образование, и
- Три Педагози и еден Психолог кои работат во училишта каде се образуваат ученици од: Гимназиско и стручно средно образование

Ваквата структура на испитаниците беше планирана, но не изненади фактот што во едно училиште каде се образуваат ученици од: Гимназиско и стручно средно образование немаа вработен Психолог, во истото училиште имаме вработено двајца педагози. Токму поради овој феномен структурата на испитаните стручни соработници се состои од три психолози и пет педагози кои работат во средно образование.

Во продолжение ќе продолжиме со дескриптивна (квалитативна) анализа на податоците, односно добиените одговори од страна на стручните соработници. Одговорите ги имаме обработено посебно според прашањата кои се реализираа, и со оглед на бројот на испитаниците кој е осум, ги запишавме сите одговори добиени од нивна страна.

3.1 Категоризација и интерпретација на резултатите според поставените прашања добиени преку структурираниот протокол на интервју наменет за стручните соработници кои работат во средното образование.

3.2 Програмска поставеност на слободните активности во средното образование

Во однос на првото прашање –*Каква е програмската поставеност на слободните активности во вашето училиште?*, испитаниците располагаа со доволно време за да размислуваат и да одговараат на поставеното прашање. Разговорот кој се одвиваше и одговорите кои ги добивме од нивна страна, во интерес на нашето истражување ги концепиравме во три категории според видот на средното образование каде што тие и работеа. Така што поставивме три категории и тоа:

- *Програмска поставеност на слободните активности во училиштата каде се образуваат ученици од гимназии и стручно средно образование*
- *Програмска поставеност на слободните активности во стручно средно образование*
- *Програмска поставеност на слободните активности во гимназиско образование.*

Категории	Цитати од испитаници (запишани одговори)
<p><i>Програмска поставеност на слободните активности во училиштата каде се образуваат ученици од гимназии и стручно средно образование</i></p>	<p><i>Испитаник бр.1 -Педагог</i></p> <p>- Па како да ви кажам ние сме свесни дека треба да се реализираат определн број на слободни активности на учениците, така што учениците од нашето училиште се вклучени во различни натпревари во определни предмети, потоа во програмата исто така се планираат и се реализираат активности во делот од хуманитарната работа на учениците, каде на пр. учениците посетуваат</p>

старечки домови, каде им помогнат на луѓето на кои им е потребна материјална помош, се планираат активности како прибирање на стара облека, парични средства колку се во можност преку вклучување и на семејствата, и сл, а се со цел да им се помогне на учениците во развојот на определени етички вредности. Исто така од страна на учениците се прибираат материјали како хартија, пластика се продаваат, додека средствата кои се прибираат се донираат за хуманитарни цели, истотака учениците се вклучени и во активности како што се чистење на дворот на училиштето за денот на екологијата, и др.

Исџиџаник бр.2 -Пегајој

-Ние во основа во нашето училиште планираме различни училишни секции кои треба да се реализираат од страна на професорите, но некако не се доволно практично изразени. Тие во програмата се реализираат како спортска секција, културно –уметничка секција која функционира преку програмата за јавна и културна дејност на училиштето, секција на млади економисти, драмска секција, еколошка акција и др. Исто така до пред неколку години учениците работеа и во весникот на училиштето, но сега во последниве години поради временски и просторни услови не е во можност да се реализира. Исто така учениците кои посетуваат практична работа во различни компании (Виртуелна компанија) потоа според интересот што го покажуваат се планираат и различни секции за млади економисти кои понатаму работат во интерес на нивната професија.

Исџиџаник бр.3 - Пегајој

	<p>-Па тие се дел од програмата, спаѓаат во делот на воннаставните активности, а пак се реализираат и во делот на проектните активности посебно кај гимназиите. Додека сметам дека за учениците од стручното образование кај нас повеќе се реализираат со тоа што покрај другото, преку практичната работа се стимулираат и понатаму реализираат и дополнителни активности. Овие активности често пати се реализираат од страна на определни професори кои немаат доволен годишен фонд на часови во слободни училишни часови...</p> <p>Испитаник бр.4- Психолог</p> <p>-Се реализираат во делот на слободните активности каде секој професор според интересот на учениците организира определни секции на предметот, потоа сите тие часови ги запишуваме, а за поздравување се и проектните активности кои помагаат во дополнување на содржината на различните слободни активности.</p>
<p>Програмска ѝоставеност на слободните активности во стручно средно образование</p>	<p>Испитаник бр. 5-Педагог</p> <p>-Се реализираат и планираат во делот на различни воннаставни активности и определени училишни секции, како и преку различни поректи и семинари кои им се овозможуваат благодарениа на многубројните проекти за кои нашето училиште покажува посебен интерес.</p> <p>Испитаник бр.6- Психолог</p> <p>-Слободните активности во програмата на нашето училиште спаѓаат во делот на воннаставни активности каде се подредени во: Проектните активности со определни подрачја и Слободни активности во кои се реализираат: како планирање на кариера(функционира кариерен центар, кој всушност произлезе од проектот</p>

	<p>Подготовка за работа и работно место, при што учениците на доброволен начин учествуваат во оваа воннаставна активност која функционира како определена секција а за која се ангажирани повеќе определни професори на кои им се потреби определн фонд на часови и ги реализираат во слободни училишни часови, потоа учениците учествуваат како волонтери во акцијата мерење на притисок, потоа музичка и ликовна секција за учениците кои покажуваат посебен интерес, секција на млади фармацевти, секција на млади забари кои исто така ги реализираат професорите кои предаваат во нашето училиште, и сл.</p>
<p>Програмска поставеност на слободните активности во гимназиско образование</p>	<p>Исследаник бр.7-Педагози</p> <p>-Се донекаде опфатени, како да ви кажам ....</p> <p>Исследаник бр.8-Педагози</p> <p>-Па ги има во делот на воннаставни активности и во делот на проектни активности. Овие активности се реализираат од страна на определни професори кои немаат доволен годишен фонд на часови....</p>

Анализирајќи ги одговорите во однос на првото прашањето четири стручни соработници кои работат во стручно средно образование каде се образуваат ученици од гимназиско и стручно образование, ни дадо јасна слика дека слободните активности се планираат и организираат во делот на воннаставни активности, но дека истовремено за нивна реализација од големо значање се и проектните активности кои помагаат во збогатување на содржината на слободните активности. Тоа што не беше задоволувачки е и фактот дека некои од педагозите кои работат во овие училишта немаа ни комплетен одговор со кој ја отсликуваа нивната вистинска програмска поставеност, додека според одговорите добиени од двајца стручни соработници кои работат во стручно средно образование **преовладуваа позитивни одговори со тоа што јасно одговорија дека тие**

спаѓаат во воннаставни активности и се реализираат преку определени училишни секции како спортски, научно-истражувачки и слични секции кои се реализираат од страна на определени професори, и истовремено дознаваме дека и во овие училиште големо значење им се придава и на проектните активности, а пак нејасни одговори добивме од еден педагог кој работи во една од гимназиите со тоа што не знаеше ни што да одговори, додека психогот кој работеше во истата гимназија покажа дека тие спаѓаат во делот на воннаставни активности.

Оттука може да констатираме дека и кај средно стручното образование како и гимназиите слободните активности на учениците се планираат и спаѓаат во делот на воннаставни активности но истовремено тие се испреплетуваат и со различни проектни активности. Покрај тоа нејаснотии се појавуваат токму во реализацијата на определни активности за кои често се појавуваат голем број на дилеми кога е во прашање кој е одговорен за реализацијата на определена активност каде наидуваме на одговори дека некои определени активности се реализираат во слободните училишни часови. Оттука констатираме дека во определени случаи стручните соработници и се нејасни во правилната организација и реализација на слободните училишни активности кои претставуваат важен сегмент како во воспитно образовниот процес така и во животот на младите.

3.3 Ангажирање на средното образование во внесување на содржини за правилно исполнување на слободното време преку слободни училишни активности

Во однос на второто прашање—*Колку вашето училиште се ангажира во внесување на содржини за правилно исполнување на слободното време преку слободните училишни активности?*, исто така одговорите кои ги добивме од страна на испитаниците, во интерес на нашето истражување ги концепиравме во три категории според видот на средното образование каде што тие и работеа. Така што поставивме три категории и тоа:

- *Ангажирање на училиштите каде се образуваат ученици од гимназиско и средно стручно образование во внесување на содржини за правилно исполнување на слободното време преку слободни училишни активности.*

- *Анї ажирање на стїручно средно образование за внесување на содржини за иїравилно испїолнување на слободното време преку слободни училишн активностїи.*
- *Анї ажирање на їмназиското образование за внесување на содржини за иїравилно испїолнување на слободното време преку слободни училишн активностїи.*

Категории	Цитати од испитаници (запишани одговори)
<p><i>Анї ажирање на училишнїето каде се образуваат ученици од їмназиско и средно стїручно образование во внесување на содржини за иїравилно испїолнување на слободното време преку слободни училишн активностїи.</i></p>	<p>Испитаник бр.1-С.В-Пегаїї</p> <p>- Се трудиме да ја реализираме програмата која всушност ја подготвуваме за една година. Всушност преку различни проектни, спортски, културно- уметнички активности сакаме да ги запознаваме учениците и во делот на воннаставните активности.</p> <p>Испитаник бр.2 –Пегаїї</p> <p>-Всушност ние сме преоптоварени со задолжителните активности кои треба да се реализираат во текот на годината, учениците првично се задолжуваат да реализираат дел од задолжителните обврски, но секако се трудиме и да не го запоставуваме и делот во реализирање и на различни активности кои спаѓаат во делот на воннаставни активности. И како што и пред малку спомнавме ние им нудиме различни секции во кои тие можат доброволно да се вклучуваат, но искрено повеќе професорите се задолжени да планираат активности кои се реализираат од делот на проектните активности во кои учениците учествуваат.</p> <p>Испитаник бр.3 - Пегаїї</p> <p>-Се ангажира со тоа што на учениците им нудиме определни спортски активности, културно уметнички, се реализираат и секции за млади медицински сестри, потоа широк спектар на активности кои произлегуваат од проектните активности, и сл.</p> <p>Испитаник бр.4- Психолої</p> <p>-Па секако преку различни содржини наменети за слободните училишни активности</p>

<p><i>Анџирање на стручно средно образование за внесување на содржини за правилно исполнување на слободното време преку слободни училишни активности.</i></p>	<p>Испитаник бр. 5-Педагог</p> <p>-Се ангажира доволно во склад со времето што го има меѓу теоретската и практичната настава.</p> <p>Испитаник бр.6- Психолог</p> <p>-Се ангажира со тоа што на учениците им нудиме широк диапазон на активности од различни предмети дури и на такви предмети за кои што сметаме дека стручното образование не ги опфатило во доволна мера како воспитно-образовни содржини.</p>
<p><i>Анџирање на гимназиското образование за внесување на содржини за правилно исполнување на слободното време преку слободни училишни активности.</i></p>	<p>Испитаник бр.7-Педагог</p> <p>-Се ангажираме доволно но недостатокот на определни материјално-технички средства во повеќето случаи се појавува како пречка за нивната вистинска реализација.Но ние сепак покрај се, се трудиме да реализираме некои активности кои сме во можност да ги реализираме.</p> <p>Испитаник бр.8-Педагог</p> <p>-Делумно кога сме во можност.</p>

Од одговорите добиени по поставување на второто прашање како и од нивната квалитативна анализа гледаме дека четири стручни соработници кои работат во стручно средно образование каде се образуваат ученици од гимназиско и стручно образование одговорија дека нивното училиште покрај тоа што е фокусирано во реализирање на задолжителните активности (теоретската и практичната настава), сепак се труди да не го запоставува и внесувањето на содржини кои помагаат во исполнување на слободното време на учениците. Тоа се прави преку различни секции кои се наменети за реализација на слобоните активности на учениците. Истовремено дознаваме дека во училиштето се реализираат и различни проектни активности за кои се ангажираат определен број на професори. Според одговорите добиени од двајца стручни соработници кои работат во стручно средно образование **преовладуваат позитивни одговори со тоа што јасно се гледа дека нивното училиште се ангажира во внесување на различни содржини дури и такви кој иако не се опфатени во согласност со структурата за која се образуваат нивните ученици, тие сепак се трудат да ги реализираат во согласност со интересот кој се појавува од страна на учениците како и во склад со времето кое е потребно помеѓу**

теоретската и практичната настава. Од друга страна пак двајца од стручните соработници кои работат во една од гимназиите се изјанснија дека нивното училиште внесува определени содржини во доменот на слободните училшни активности, но определен број на слободни активности не се во можност да ги реализираат, причината за тоа го гледаат во недостатокот на определни материјално технички средства.

Оттука може да констатираме дека средното образование (училиште) донекаде се труди да внесува содржини кои влијаат на правилното исполнување на слободното време преку слободните училшни активности. Содржини понатаму се продлабочуваат и прошируваат и преку внесување на различни проектни активности кои се појавуваат како важен сегмент за реализација на воспитно-образовната програма во средното образование.

3.4 Разлика помеѓу видови слободни активности во гимназискиот и средно стручното образование

Во однос на третото прашање – *Сметате ли дека избраниите содржини (видови слободни активности) треба да се исти во сите средни училишта ?*, одговорите кои ги добивме од страна на испитаниците, во интерес на нашето истражување ги концепиравме во две категории и тоа:

- Избраните содржини (видови слободни активности) треба да се исти во сите средни училишта
- Избраните содржини (видови слободни активности) не треба да се исти во сите средни училишта

Категории	Цитати од испитаници (запишани одговори)
Избраните содржини (видови слободни активности) не треба да се исти во сите средни училишта	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не зависи од профилот (струката) на учениците 2. Секако не треба да се исти 3. Мислам дека не треба 4. Да се разбира 5. Па треба да се разликуваат во однос на профилот за кој се определени. 6. Па треба да се разликуваат на пр. секција за медицински сестри не можат да имаат гимназиите нели?!
Избраните содржини (видови слободни активности) треба да се исти во сите средни училишта	<ol style="list-style-type: none"> 7. Мислам дека не треба, тие треба да се исти во сите средни училишта

слободни активности) треба да се исти во сите средни училишта

8. Треба да се исти

Преку анализата на третото прашање констатираме дека поголем дел од испитаниците (6) од нив сметаат дека избраните содржини (видови слободни активности) треба да се разликуваат според видот на средното образование, додека само (2) од испитаниците сметаат дека тие треба да се исти во сите средни училишта.

Оттука може да кажеме дека научно-истражувачките слободни активности кои произлегуваат од определни предмети кои се учат во зависност од профилот во кој се образуваат ученици од средното образование меѓусебно се разликуваат. Секоја научно - предметна секција има свои специфичности која се формира во определеното училиште, а пак кои од секциите ќе се реализираат зависи од профилот во кој учениците од средното образование се определиле и покажуваат интерес.

Според тоа сметаме дека тие училишни секции не можат да се исти во сите средни училишта, за разлика од физичките, културно-уметничките или пак јазичните секции кои во секој случај можат да бидат исти во сите средни училишта било тоа да се **гимназиски или пак средни стручни училишта**. *Така на пр. од предметно-научно истражувачки активности, учениците кои учат во гимназии можат да се определат во секцијата за млади математичари, додека пак учениците кои учат во стручно средно економско образование можат да се определат за секцијата на млади економисти, или пак од медицинската струка можат да се определат во млади медицинари кои ги нема како секција во гимназиите и сл.*

3.5 Проекти кои се реализирани во последните 5 години во средното образование во соработка со Министерството за образование и наука и други општествени институции

Во однос на четвртото прашање – *Колку проекти се реализирани во последните 5 години во соработка со Министерството за образование и наука и други*

ојшћесћвени инсћићуци, а за кои смећатће дека ћомаћатћ во збоћатћување на содржинатћа на слободнићте училишни актћивностћи?, одговорите кои ги добивме од страна на испитаниците, во интерес на нашето истражување ги концепиравме во три категории според видот на образованието како :

- *Проекћи кои се реализирале во ћоследнићте 5 ћодини во училишћетћо каде се образуваатћ ученици од ћимназиско и средно сћтрочно образование.*
- *Проекћи кои се реализирале во ћоследнићте 5 ћодини во училишћетћо каде се образуваатћ ученици од средно сћтрочно образование*
- *Проекћи кои се реализирале во ћоследнићте 5 ћодини во училишћетћо каде се образуваатћ ученици од ћимназиско образование.*

Категории	Цитати од испитаници (запишани одговори)
<i>Проекћи кои се реализирале во ћоследнићте 5 ћодини во училишћетћо каде се образуваатћ ученици од ћимназиско и средно сћтрочно образование.</i>	<p>2 исћићћаници кои работћатћ во едно училишћте ћи наброиле следниве ћреокћи (два ћедаћози)</p> <p>-Квадрилат (танц на матуранти); Еко патроли; Обрзовен рандеву; Мећуетничка интеграција; Бизнис и претприемиштво; Подготовка за работа;Урбана култура; и др.</p> <p>2 исћићћаници кои работћатћ во едно училишћте ћи наброиле следниве ћреокћи (ћедаћози и ћсихолоћ)</p> <p>-Одбрана, мир и толеранција; Урбана култура; Граћанска култура; Иновации и претприемиштво; Мећуетничка интеграција и Проектот велосипедизам.</p>
<i>Проекћи кои се реализирале во ћоследнићте 5 ћодини во училишћетћо каде се образуваатћ ученици од средно сћтрочно образование</i>	<p>2 исћићћаници кои работћатћ во едно училишћте ћи наброиле следниве ћреокћи (ћедаћози и ћсихолоћ)</p> <p>-</p> <p>Проекти од четири области како: Урбана култура; Природни науки; Култура на здраво жвеење; Подготовка за работа (преку кој е формиран кариерен центар на нашето училиште каде учениците доброволно учествуваат вон училишните часови) ; Мећуетничка интеграција., Младински клуб и Дебатен клуб-кои ја претставуваат средношколската унија</p>
<i>Проекћи кои се реализирале во ћоследнићте 5 ћодини во</i>	<p>2 исћићћаници кои работћатћ во едно училишћте ћи наброиле следниве ћреокћи (ћедаћози и ћсихолоћ)</p>

<p>училиштето каде се образуваат ученици од гимназиско образование.</p>	<p>-Иновации и претприемство, Меѓуетничка интеграција, Урбана култура, Реализација на проектот драма и театар, и сл.</p>
---	--

Преку анализата на четвртото прашање дознаваме дека сите осум стручни соработници кои работат како во стручно средно образование така и во гимназиите реализирале најмалку четири проекти во последниве пет години, при што некои од споменатите проекти се исти во сите средни училишта без разлика на видот на средното образование, како што е на пр. проектот „Меѓуетничка интеграција“ каде сите осум испитаници одговорија дека се реализирал во нивното училиште

Имено од анализата на четвртото прашање констатираме дека во средното образование се реализираат голем број на проекти кои помагаат во збогатување на содржината на слободните училишни активности, со тоа што дури од некои определни проектни активности произлегуваат и активности кои се реализираат и понатаму продолжуваат да функционираат како катчиња во кои се планираат различни активности кои ги поттикнуваат и подготвуваат учениците за формрање на определни работни и други животни вештини.

3.6 Поттикнување и ориентација на учениците во слободните ученички активности од страна на училиштето

Во однос на петото прашање – *Што презема вашето училиште за поттикнување и ориентација на учениците во слободните ученички активности?*, одговорите кои ги добивме од страна на испитаниците, во интерес на нашето истражување ги концепиравме во две категории и тоа:

- Поттикнување и ориентација на учениците во слободните ученички активности преку: планирање и програмирање на активности, соработка со професорите и родителите, посета на различни уметнички места, организирање натпревари од различни подрачја и сл.
- Поттикнување и ориентација на учениците кои покажуваат посебен талент во определена област, комуникација со родителите, соработка со локалната

заедница и невладини организации и организирање на различни манифестации и спортски натпревари.

Категории	Цитати од испитаници (запишани одговори)
<p>Поттикнување и ориентација на учениците во слободните ученички активности преку: планирање и програмирање на активности, соработка со професорите и родителите, посета на различни уметнички места, организирање на натпревари од различни подрачја и сл.</p>	<p><i>Цитати од испитаници кои работат во училишните каде се образуваат ученици од гимназиско и стручно образование</i></p> <p>-1.Педагог– Па што презема ,организира активности, соработуваме со професорите и слично</p> <p>2.Педагог- Ги мотивираме преку нудење на различни активности, им објаснуваме за вредноста кој се постигнува преку нивното учество во определените активности, ги задолжуваме професорите да направат програми за реализација на определни активности, и слично.</p> <p><i>Цитати од испитаници кои работат во училишните каде се образуваат ученици од средно стручно образование</i></p> <p>3.Психолог-Изготвува програма и реализира активности според програмата во кои се вклучени професори и ученици од трите аставни јазици.</p> <p><i>Цитати од испитаници кои работат во училишните каде се образуваат ученици од гимназиско образование</i></p> <p>4. Педагог- посета на различни уметнички места, организирање на натпревари од различни подрачја, и др.</p> <p>5.Психолог-Реализираме драма и театар, спортски активности, ги поттикнуваме преку училишниот хор, но со многу тешкотии поради додатни обврски како и поради материјалните и просторните услови.</p>
<p>Поттикнување и ориентација на учениците кои покажуваат посебен талент во определена област, комуникација со родителите, соработка со локалната заедница и невладини организации и организирање на различни манифестации и спортски</p>	<p><i>Цитати од испитаници кои работат во училишните каде се образуваат ученици од гимназиско и стручно образование</i></p> <p>6. Педагог-Па ако случајно откриваме талент во определена област додатно комуницираме со родителите за нивната понатамошна афирмација</p> <p><i>Цитати од испитаници кои работат во училишните каде</i></p>

натпревари.	<p style="text-align: center;"><i>се образуваат ученици од средно стручно образование</i></p> <p>7. Педагог-Па ги советуваме и поттикнуваме во определени слободни активности доколку гледаме дека кај некој од учениците постои посебен потенцијал во некоја определена област .</p> <p style="text-align: center;"><i>Цитираат од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од гимназиско образование</i></p> <p>8. Психолог-Па соработуваме со локалната заедница и некои невладини организации, исто така организираме и некои манифестации за време на патронатот, за време на празниците и сл</p>
--------------------	---

Од добиените резултати гледаме дека петорица од стручните соработници кои работат во училиштата каде се образуваат ученици како од гимназиско така и од стручно средно образование се изјасиле дека ги поттикнуваат и ориентираат учениците да учествуваат во слободните ученички активности преку: планирање и програмирање на активности, соработка со професорите и родителите, посета на различни уметнички места, организирање на натпревари од различни подрачја и сл.

Додека двајца од нив, каде што еден од нив работи во училиште каде се образуваат ученици од гимназиско образование како и сручен соработник (психолог) кој работи во стручно средно образование, се изјасниа дека ги мотивираат учениците да учествуваат во слободните училишни активности. Тие ги ориентираат и стимулираат оние ученици кои покажуваат посебен талент во определена област, понатаму посебна важност и придаваат исто така и на соработката со нивните родители кои ги информираат за посебните афинитети кои ги поседуваат нивните деца, организираат манифестации за време на годишните манифестации, а исто така соработуваат и со локалната заедница и невладини организации кои помагаат во нивното реализирање односно практично применување.

Оттука може да констатираме дека слободните училишни активности се реализираат преку нивното интегрирање со другите воннаставни активности, додека посебно се наменети за оние ученици кои покажуваат интерес и определни вештини во различни подрачја. Имено мотивацијата на учениците се покажува токму во моментот кога тие своите умешности (вештини) ги претставуваат преку реализација на манифестациите кои

се организираат од страна на училиштето во одбележување на различни државни празници, училишн натпревари, патронат и сл.

3.7 Влијанието на слободните училишни активности во формирањето на културата за користење на слободното време

Во однос на шестото прашање – *Сметате ли дека слободните активности на учениците, кои се организираат како дел од програмската поставеност на вашето училиште, влијаат во формирањето на културата за користење на слободното време?* Испитаниците како да беа едногласни во давање на одговорот, односно сите сметаа дека слободните училишни активности играат голема улога во формирање на културата за користење на слободното време. Во продолжение ќе приложиме некои цитати кои ни се дадени од страна на стручните соработници.

Категорија	Цитати од испитаници (запишани одговори)
<p>Влијанието на слободните училишни активности во формирањето на културата за користење на слободното време</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Нормално тие се посебно определни за да формираат култура за правилно користење на нивното слободно време, затоа што денес младите знаат и да дремаат пред компјутер, телевизор и слично... ➤ Да секако. ➤ И тоа како влијаат. ➤ И тоа како но проблемот е дали доволно сериозно се сфаќаат затоа што учениците понекогаш се преоптоварени и со други обврски.... ➤ Да се разбира. ➤ Дефинитивно да. ➤ Па тука е и основата на овие активности. ➤ Тоа е и суштината на овие активности да ги раздвижат чувствата на младите и да формираат правилна култура.

Преку анализата на шестото прашање констатираме дека испитаниците се едногласни кога е во прашање влијанието на слободните активности во формирање на културата за користење на слободното време. Всушност тие сметаат дека формирањето на културата за користење на слободното време од страна на младите ја отсликува и нивната вистинска функција, односно таа се појавува како основна задача која треба да ја реализираат слободните активности на учениците.

3.8 Интересот на учениците и нивното вклучување во училишните слободните активности (училишните секции)

Во однос на седмото прашање: *Колку учениците покажуваат интерес за училишните слободните активности (училишните секции)?*, одговорите кои ги добивме од страна на испитаниците во интерес на нашето истражување ги поделивме во три категории како :

- Учениците покажуваат доволен интерес за училишните слободните активности
- Учениците делумно покажуваат интерес за училишните слободните активности
- Учениците не покажуваат интерес за училишните слободните активности

Категории	Цитати од испитаници (запишани одговори)
Учениците покажуваат доволен интерес за слободните училишни активности	<p><i>Цитати од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од средно стручно образование</i></p> <p><i>Психолог</i>-Покажуваат доволно повеќе учениците од прва, втора и трета година додека четврта година поради матурата и обврските околу матурските испити, запишување на факултет и слично помалку се застапени во слободните активности.</p>
Учениците делумно покажуваат интерес за слободните училишни активности	<p><i>Цитати од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од гимназиско и стручно образование</i></p> <p><i>Педагог</i>-Па делумно покажуваат...</p> <p><i>Цитати од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од средно стручно образование</i></p> <p><i>Психолог</i>- Покажуваат определне број на ученици, на</p>

	<p>пр. учениците од нашето училиште преку реализација на определени активности добија тендер за формирање на една стоматолошка училница, а тоа претставуваше посебно задоволство кај нив.</p> <p><i>Цитирајќи од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од гимназиско образование</i></p> <p>Педагог- Делумно зависи од интересот што го имаат во различни активности, но се сите...</p>
<p>Учениците не покажуваат интерес за слободните училишни активности</p>	<p><i>Цитирајќи од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од гимназиско и стручно образование</i></p> <p>Педагог- Не покажуваат доволен интерес, можеби и зошто повеќето од нив ни идат од рурална средина па повеќе им одговара да се враќаат дома и да се одмората, но покрај тоа сметам дека постојат и некои други фактори кои влијаат во нивното расположение и учество во слободните училишни активности.</p> <p><i>Цитирајќи од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од гимназиско образование</i></p> <p>Психолог- Не покажуваат интерес.</p>

Преку анализирање на добиените резултати во однос на седмото прашања доаѓаме до сознание дека поголем дел од стручните соработници тројца од нив се изјаниле дека учениците делумно покажуваат интерес во нивното вклучување во определени училишни секции, додека пак еден стручен соработник кој работи во средно стручно образование се изјасни дека учениците од нивното училиште покажуваат доволен интерес во вклучување на определени слободни училишни активности. Двајца соработници од кои еден работи во училиште каде се образуваат ученици од гимназиско и средно стручно образование како и еден од нив кој работи во гимназиско училиште се изјасниле дека нивните учениците воопшто не покажуваат интерес за слободните училишни активности.

Оттука донекаде можеме да констатираме дека средното стручно (медицинско) училиште води поголема сметка кога е во прашање интересот на учениците за слободните

училишни активности. Но сепак од добиените резултати се гледа дека во глобала во училиштата од средното образование не постојат некои специфични интереси кај учениците за реализација на определени слободни училишни активности.

3.8 Стручните соработници и нивната помош во определувањето на учениците за различни слободни училишни активности

Во однос на осмото прашање: *Вие како стручни соработници помагаат ли во определување на учениците за различни слободни училишни активности?* одговорите кои ги добивме од страна на испитаниците во интерес на нашето истражување ги поделивме во три категории и тоа:

- Стручни соработници кои помагаат во определувањето на учениците за различни слободни училишни активности
- Стручни соработници кои не се во можност доволно да помагаат во определувањето на учениците за различни слободни училишни активности

Категории	Цитати од испитаници (запишани одговори)
<p>Стручни соработници кои помагаат во определување на учениците во различни слободни училишни активности</p>	<p><i>Цитати од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од гимназиско и стручно образование</i></p> <p>1. Педагог-Им објаснуваме, помагаме, ги советуваме колку сме во можност</p> <p>2. Педагог- Секако помагаме</p> <p>3. Психолог- Паааа помагаме...</p> <p><i>Цитати од испитаници кои работат во училиште каде се образуваат ученици од средно стручно образование</i></p> <p>4. Психолог- Помагаме</p> <p>5. Педагог- Секако помагаме (на пр. формираме групи за секоја активност во кои назначуваме пределни професори кои се грижат и ги водат тир групи, потоа на пр. организираме учениците да учествуваат во Саемот за вработување во организацијата на агенција за вработување, и сл.)</p>

	<p><i>Цитати од испитаници кои работат во училиштето каде се образуваат ученици од гимназиско образование</i></p> <p>6. Психолог-Помагаме, преку советување на професорите да реализираат определен училишни секции.</p>
<p>Стручни соработници кои не се во можност доволно да помагаат во определување на учениците во различни слободни училишни активности</p>	<p><i>Цитати од испитаници кои работат во училиштето каде се образуваат ученици од гимназиско и стручно образование</i></p> <p>7. Педагог- Искрено се трудиме да помагаме но во толку огромно училиште само еден педагог и еден психолог мислам дека не може доволно колку и да се сака</p> <p><i>Цитати од испитаници кои работат во училиштето каде се образуваат ученици од гимназиско образование</i></p> <p>8. Педагог- Се трудиме но не колку што е потребно.</p>

Од анализата на резултатите добиени преку поставување на осмото прашање од стручните соработници кои работат како во средно стручно образование така и во гимназии се изјаснија дека помагаат **во определување на учениците во различни слободни училишни активности, и двајца од нив од кој што еден работи во училиштето каде се образуваат ученици од гимназиско и средно стручно образование, а другиот работи во гимназиско училиште се изјасниле дека поради различни фактори (како на пр. едно огромно училиште пред кое се поставени многу обврски кои што треба да ги реализираат стручните соработници и работи само со еден педагог, и сл) не се во можност доволно да помагаат во определувањето на учениците за различни слободни училишни активности.**

Според анализата на горенаведените квалитативни резултати дознаваме дека стручните соработници кои работат во средно стручно медицинско образование повеќе се посветени во планирање и организирање на слободните активности на учениците, за разлика од стручните соработници кои работат во гимназиите и стручно средно економско образование. Причината за ваквото запоставување тие ја гледаат во бројот на запослени педагози кои во овие училишта се смета како многу мал.

Ваквите наоди ни даваат основа за потврдување на помошна хипотеза бр.18 која гласи: ***Постои разлика во однос на вклученоста и посветеноста на стручните соработници (педагози и психолози) од средното гимназиско образование наспроти средното***

Стручно образование во работилницата и организацијата на слободните активности на учениците од средното образование.

Исто така според горенаведените податоци констатираме дека стручните соработници се свесни за важноста на слободните училишни активности, и воедно сите тие според нивните можности се трудат да ги реализираат и истовремено да внесуваат различни содржини кои ќе придонесат во поттикнувањето на учениците за нивното учество во различни училишни секции и проектни активности. Овие резултати споредени со резултатите од квантитативниот истражување добиени преку анкетирање на учениците од гимназиско и средно стручно образование, ни покажуваат дека учениците од средно стручно медицинско образование се рангирани на повисоко ниво кога е во прашање организацијата, реализацијата и учеството на учениците во слободните активности кои се реализираат од страна на училиштето за разлика од другите видови средни училишта кои ги истражувавме. Оттука констатираме дека сепак посветеноста на стручните соработници во правилната програмска поставеност на слободните активности недвосмислено влијае врз успешното реализирање на слободните училишни активности, а со оглед на тоа ја потврдуваме и нашата помошна хипотеза бр.19 која гласи: **Посветеноста на стручните соработници (педагози и психолози) од различен вид на образование (стручно средно образование и гимназии) успешно влијае на реализацијата на слободните активности во училиштето.**

Од целокупната анализа вреди да се спомне дека слободните училишни активности покрај тоа што се подржуваат од страна на стручните соработници истовремено тие ни сведочат за големото влијание на овие активности во формирање на различни етички, естетски, работни и други вредности кај младите, како и формирање на културата за користење на слободното време, која всушност според нив ја претставува и основната задача и функција на овие активности.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА И ПРЕПОРАКИ

Заклучоците до кои дојдовме во овој труд се засноваат на квалитативната и квантитативна анализа на податоците добиени од истражување спроведено при анкетирање на учениците кои учат во училиштата за средно гимназиско и стручно средно образование (медицинска и економска струка), анкетирање на наставниците кои предаваат во училиштата за средно гимназиско и стручно образование (медицинска и економска струка), запишување (дополнување) на дневник на активности за организирање, реализирање и исполнување на слободното време на учениците од средното образование надвор од училиштето; интервјуирање на стручните соработници од средното образование и анализата на наставните планови и програми во училиштата за средно гимназиско и стручно образование во поглед на застапеноста на слободните училишни активности.

Анализата на теоретските дискусии на овој проблем, како и емпиriskите податоци до кои дојдовме во истражувањето ни овозможуваат разветлување на некои аспекти од проучениот проблем, а воедно се констатира дека се потврдува генералната хипотеза на истражувањето, или поконкретно дека: *„Содржината и изборот на слободните активности на учениците од средното образование се во функција на формирање на културата за користење на слободното време“*.

Од анализата и компарирањето на добиените податоци во врска со деветнаесетте помошни хипотези на истражувањето, можат да се изведат повеќе значајни констатации.

1. Со оглед на фактот дека сфаќањето на поимот слободно време се појавува како важен сегмент при определување на содржините во слободното време, од аспект на ставовите и мислењата на испитаните ученици во врска со поимот и значењето на слободното време дојдовме до констатација дека постои релативно замаглување по однос на сфаќањето на овој поим од страна на учениците од средното образование. Од спроведеното истражување, заклучуваме дека испитаните ученици највисок степен на сложување покажуваат во тврдењата дека слободното време е „време за дружење“ и дека „тоа е време кое е на нивно располагање и го трошат според нивниот сопствен избор“. Меѓутоа од друга страна пак, најнизок степен на сложување ни се појавува во тврдењата

дека, „слободното време е време одвоено за цртање и музика“ и дека „тоа е време без семејни обврски“, дознаваме дека сепак кај нив постои конфузија во сфаќањето на овој поим кога е во прашање одвјувањето на слободното време од семејните обврски, како и феноменот дека тоа е време за создавање, творештво и уметност, која всушност се појавува како важен сегмент при реализирање на една од најважните функции на слободното време. Во однос на вкрстувањето на овие податоци со демографските варијабли како: *полој, видој на средно училиште и националној припадност* кои се појавуваат како значајни фактори во дисперзијата на сфаќањата на испитаниците за поимот и значењето на слободното време, поточно по однос на првата, втората и третата помошна хипотеза се констатира дека:

- ❖ Учениците од женски и машки пол меѓусебно се разликуваат во мал дел на мислења и ставови во поглед на сфаќањето на поимот слободно време. Со оглед на фактот дека кај сите поставени тврдења ученичките без исклучок манифестираат повисок степен на сложување во споредба со своите соученици кога е во прашања сфаќањето на поимот слободно време, освен во тврдењето дека слободното време е време надвор од училишни обврски и дека слободното време претставува време надвор од семејни обврски, каде што покажуваат донекаде понизок степен на сложување во споредба со машките испитаници. Понатаму разликите во просечниот ранг меѓу женските и машките испитаници од дадените осум тврдења во врска со поимот и значењето на слободното време, се потврди како значајна само во трите тврдења како во тврдењето дека слободното време е време за учење, читање и пишување, каде испитаните девојчиња покажуваат значајно повисок степен на сложување во споредба со своите соученици. Исто така девојчињата покажуваат значајно повисок степен на сложување и со тврдењето дека слободното време е време за цртање и музика, слично како и со тврдењето дека слободното време е за шетање. Констатираните разлики меѓу испитаниците од двата пола не се потврдени како статистички значајни на останатите пет прашања од овој сегмент на прашалникот, при што заклучуваме дека иако не постојат големи разлики помеѓу машките и женските испитаници во однос на сфаќањето на поимот слободно време, сепак учениците кои спаѓаат во женскиот пол донекаде се покажува дека на повисоко ниво ја вреднуваат функцијата на слободното време, со

тоа што во поголем дел слободното време го гледаат како време одвоено за создавање, творештво и уметност. Но со оглед на тоа дека и кај женските испитаници постои конфузија кога е во прашање одвјувањето на слободното време од семејните обврски, заклучуваме дека и кај машките и кај женските испитаници постои конфузија при определување на поимот слободно време.

- ❖ Кај учениците од стручното средно образование постои поголема свесност кога е во прашање сфаќањето на поимот слободното време за разлика од гимназијалците. Односно од генерална правилност на добиените резултати се констатира забележително повисокиот степен на сложување со дадените тврдења на испитаните ученици од средното стручно медицинско образование, потоа економско образование, додека најнизок степен на сложување покажуваат гимназијалците. Учениците од медицинска струка покажуваат значајно повисок степен на сложување од гимназијалците и од економистите на тврдењата дека слободното време е сопствен избор и дека е време за цртање и музика како и време за шетање. Нивните колеги од економската струка, значајно во повисок степен од другите две школи се согласуваат со тврдењето дека слободното време е време без семејни обврски, додека учениците кои учат во гимназии, од друга страна, покажуваат понизок степен на сложување во споредба со другите на тврдењата дека слободното време претставува време за учење, читање и пишување. Нема значајни разлики меѓу средните училишта на тврдењето дека слободното време е време без училишни обврски. Оттука може да се констатира дека учениците кои учат во средното стручно образование, посветуваат донекаде поголема важност на трата функција определна според Думзациер, односно педагошката функција преку која се создаваат можности да се учи цел живот како и да се вродат и развиваат разновидните творечки способности. Но сепак треба да се наведе дека покрај се и учениците кои учат во средно стручно образование како и гимназијалците не го разгледуваат слободното време како време надвор од училишните обврски, што ни дава до сознание да заклучиме дека сепак постои конфузија кога е во прашање дефинирањето на овој поим и истовремено разгледувањето на поимот слободно време надвор од училишните обврски.

Од анализата на податоциите и заклучоциите можеме да дадеме прейорака за училиштитата од средното образование кои сметаме дека покрај училишните обврски треба да водат сметка која се во прашање вонучилишните активности како и активностите кои се реализираат во слободното време на учениците.

- ❖ Учениците од различна етничка припадност покажуваат разлики во однос на сфаќањето на поимот слободно време само кога е во прашање сфаќањето на слободното време како време вон семејни обврски и спортски активности, при што Испитаниците Македонци значајно повисоко од Албанците го вреднуваат ваквиот пристап кон слободното време, додека Албанците повисоко го вреднуваат слободното време како време одвоено за шетање и дружење. Според тоа може да заклучиме дека Испитаниците Албанци се понаклонети слободното време да го сфаќаат како време во кое во поголем дел се забавуваат, но и дека тоа време не може априори да се отфрли и да се сведува секогаш надвор од домашните обврски. Македонските испитаници умерено се појасни при сфаќањето на поимот слободно време со тоа што тие оваа време го одвојуваат како време надвор од семејните обврски за разлика од Албанските испитаници. Но со оглед на фактот дека ваквото тврдење погледана од аспект на рангирање во однос на другите тврдења од нивна гледна точка, спаѓа во пониско ниво (просечен ранг 2.53), констатираме дека и кај нив постои конфузија кога треба да се подели слободното време, и да се погледа како време одвоено надвор од семејните обврски.

2. Од аспект на ставовите и мислењата на испитаните ученици во врска со количината и начинот на користење на слободното време констатираме дека учениците од средното образование генерално располагаат со слободно време, со тоа што најслаб ранг покажуваат за тврдењето дека во текот на денот немаат воопшто слободно време (просечен ранг 1,64). Речиси сите ученици се изјасниле дека во текот на денот имаат доволно слободно време. Ретки се оние ученици кои сметаат дека во текот на денот немаат воопшто слободно време.

Во поглед на начинот на користење на нивното слободно време, односно со кого тие го поминуваат поголемиот дел од нивното слободно време, дознаваме дека поголем дел од средношколската младина своето слободно време го поминуваат со нивните врстници како и со членовите на нивното семејство. Кога е во прашање местото каде што тие го поминуваат поголемиот дел од нивното слободно време, **можеме да заклучиме дека учениците од средното образование повеќе се наклонети нивното слободно време да го поминуваат во затворени простории како кафулиња, обложувалници, дома кај нивните пријатели и сл. Исто така поретка е посетата на културоуметнички простории како на пр, театар, сериозни концерти, посета на различните галерии, изложби, музеуми и сл. Оттука заклучуваме дека младите демонстрираат ниско ниво на културна комуникација во слободното време. Имено, не само од аспект на градење на културни вредности и вкус за уметност, туку многу повеќе од аспект на културно однесување во слободното време како и изграденост на личноста.**

Во однос на вкрстувањето на овие податоци со демографските варијабли како: полот, видот на средно училиште и националната припадност кои се појавуваат како значајни фактори во дисперзијата на сфаќањата на испитаниците за квантитетот со кој располагаат како и квалитетот (начинот на поминување на нивното слободно време) , поточно по однос на четвртата, петата и шестата помошна хипотеза се констатира дека:

- Машките испитаници имаат подолготрајно слободно време во однос на женските испитаници.
- Девојчињата почесто од своите машки врстници го минуваат слободното време во кругот на семејството, а пак момчињата почесто од девојчињата се склони слободното време да го минуваат надвор, во неструктурирани социјални активности како спортски обложувалници, кафулиња и забави. Од аспект на спортските активности резултатите покажаа дека машките испитаници во однос на женските испитаници почесто своето слободно време го исполнуваат со спортските активности.
- Тоа што поранешните сфаќања во однос на преференцијата на гимназијата како најелтино средно образование во споредба со стручно средното

образование, односно согласно со општо познатите стереотипи за повисоките академски критериуми во гимназиите наспроти стручните школи, добиените резултати сугерираат дека денес не секогаш гимназијата се покажува како најдобро организирано средно образование. Всушност гимназијалците се нешто подисциплинирани во споредба од своите врсници од стручно средно економско, но затоа кога овие ученици се споредуваат со учениците од стручно средно медицинско, сепак, во поглед на количината на слободното време со која располагаат, како и по однос на организацијата не само на своите обврски туку и на слободното време, се констатира дека учениците од средното стручно медицинско скорираат некако повисоко од гимназијалците. Оттука заклучуваме дека за тоа како и на кој начин учениците од средното образование го поминуваат нивното слободно време зависи од организациската поставеност и сериозноста на самото училиште, без оглед на тоа дали се работи за гимназиите или пак некое друго стручно средно образование. Оттука констатираме дека учениците од средно стручното образование (медицинска и економска струка) и гимназиите меѓусебно се разликуваат во поглед на навиките и начинот на користење на слободното време.

- ❖ Меѓу учениците од различна етничка припадност има само одредени разлики во количината и во поглед на начинот на користење на слободното време. Со други зборови со оглед на нивниот психо-социјален развој се уште не се забележуваат некои големи разлики во однос на навиките во поглед на начинот на користење на нивното слободно време. Односно учениците од двата етникума сепак повеќе преферираат нивното слободно време да го поминуваат во кругот на семејството и пријателите.

Од целиот сет на анализите од четвртата, петтата и шестата хипотеза заклучуваме дека разликите коишто постојат во однос на количината и начинот на поминување на слободното време од страна на учениците од средното образование повеќе се ориентирани кон половата припадност и видот на нивното образование.

3. Во поглед на задоволството од начинот на поминување на слободното време од страна на учениците од средното образование, општо гледано највисок степен на задоволство испитаниците покажуваат од минувањето на слободното време преку пасивно консумирање активности преку електронски медиуми и одморање како и низ спортско-рекреативни активности, а најнизок степен на задоволство покажуваат од практикувањето на слободни необврзувачки социјални активности. По однос на седмата и осмата помошна хипотеза презентираниите наоди всушност сугерираат дека

- ❖ Девојчињата се значајно позадоволни од момчињата кога се во прашање вонучилишните активности од академски тип, како учење, читање и пишување или пак културни настани, како и низ пасивен одмор т.е. спиење. Момчињата, пак, со поголемо задоволство практикуваат слободни необврзувачки социјални активности како излегување по кафеулиња и разни забави и обложувалници, што е типично за нашиот социо-културен простор. Оттука заклучуваме дека девојчињата се понаклонети кон конструктивно користење на слободното време за разлика од момчињата, што сугерира дека сепак испитаниците од женскиот пол донекаде имаат повисоко формирање на културата за користење на слободното време.
- ❖ Учениците од средно стручното образование и гимназиите меѓусебно се разликуваат во степенот на задоволство од различните начини на користење на слободното време. Од каде што медицинското средно стручно образование има поповолна позиција кога е во прашање поттикнувањето на учениците во однос на содржините со кои тие го исполнуваат нивното слободно време, поточно активностите со кои тие ги избираат.

Од анализата на податоциите и заклучоциите добиени преку испитување на начинот на поминување на слободното време кај средношколската младина, препорачуваме :

- *Да се зголеми информираноста на младите за различни културно-уметнички активности (пр. повеќе да посетуваат културни манифестации и настани) кои се реализираат во училишните или пак*

поширока иа оишесивена заедница, преку поставување на огласни табли во најфреквентниите места каде што младите се движат.

- *Да се организираат кампањи од група на млади, за важноста на начинот на поминување на слободното време за правилниот развој и здравјето на младите. Да се истакне потребата од поминување на слободното време на младите на отворен простор, односно потребата за консумирање на свеж воздух кој е неопходен за нивното здравје.*

4. Во однос на факторите кои влијаат при изборот на активностите во слободното време од страна на учениците од средното образование констатираме дека кај учениците од средното образование се почитува принципот на слободен избор при избирање на активностите во слободното време, принцип кој единствено ја гарантира суштината на слободното време и вршењето на неговите активности. Значи сепак кај младите присуството на слободата е високо вреднувано.

Од друга страна пак при анализирањето на влијанието на другите воспитно-социјални фактори во изборот на содржините за исполнување на слободното време како што се семејството, училиштето, партнерот/партнерката, пријателите и масовната култура, односно од презентираниите наоди кои ни ги сугерира помошната хипотеза број 9., всушност доаѓаме до заклучок дека :

- ❖ Првично како најважни фактори, иако во понизок ранг на вреднување од сопствениот избор, но сепак доминантно рангирани фактори се појавуваат семејството и масовната култура. Во трета категорија на влијание ни се појавува училиштето како фактор потоа следи влијанието на пријателите додека на најниско ниво е рангирано влијанието на партнерот /ката.
- ❖ Постојат разлики во влијанието на воспитно-социјалните фактори во изборот на содржините за исполнување на слободното време кај учениците од средното образование, но како одлучувачки фактори (покрај сопствениот избор) сепак ни се појавуваат семејството, масовната култура и училиштето. Некако зачудувачки е фактот дека и покрај тоа што учениците од средното образование се во период на бурен развој на нивната личност, при организирање на активностите во нивното слободно време не влијае во

голема мера дечкото или пак девојката. Додека пак кога се во прашање половите разлики во однос на влијанието на различните социални фактори при определување на активностите во слободното време кај учениците од средното образование, имаме веќе доминантни разлики при рангирање на истите. Кај женскиот пол очигледно поголемо влијание има семејството и училиштето, додека кај машкиот пол како поддоминантно влијание при изборот на активностите во слободното време имаат пријателите. Оттука констатираме дека ученичките од средното образование се поотворени, поблиски и понаклонети кон семејството. Тие се покажуваат како позрели личности во оваа фаза на нивниот развој и воедно се отсликува и социо-културниот момент на нашата средина во градење на културните вредности, вредности кои повеќе се наметнати врз женскиот пол. Според тоа како одлучувачки фактори при изборот на содржините во слободното време кај девојчињата се појавува семејството и училиштето. Некако во овој сегмент момчињата како да се по препуштени на самите себеси при изборот на содржините во слободното време, и повеќе се грижат околу фактот како тие ќе бидат проценети и вреднувани од страна на нивните пријатели. При што заклучуваме дека кај момчињата како одлучувачки фактор ни се појавуваат пријателите.

Заклучоците од ова истражување подобрување и збогатување на слободното време на младите со организирани и структурирани активности од различните фактори кои ќе ги ориентираат кон правилно и културно користење на слободното време. Сите фактори за организација на слободното време, можат да придонесат за намалување на несаканото однесување кај младите, при што со нивното заедничко дејствување во организација на слободното време на учениците, може да се постигне голем успех во формирањето на културата за користење на слободното време кај младите. Така било кој вид на активности, кој би ги заинтересирал учениците, а кои ги ориентираат горенаведените фактори, придонесуваат за збогатување на нивниот начин на живеење и доколку сериозно ја завршат нивната задача и се грижат за слободното време и содржината на слободното време на младите, ќе остави помал простор за исполнување на социјално неприфатливо однесување кај нив.

Според тоа препорачуваме: *Без оілео на фактїої дека постојатї одредени разлики во стїејеної на влијание на различниїте фактїори во изборотї на содржиниїте за исполнување на слободнотїо време кај ученицїте од среднотїо образование, секој од нив тїреба сериозно да се занимава со проблематїикатїа на слободнотїо време на младитїе и во нитїу еден счучај да не се поїценува нивнотїо влијание. Найроїтив ситїе фактїори тїреба еднакво да прїстїајатї кон ориентїирање на младитїе за прївильно исполнување на нивнотїо слободно време, прїреку обезбедување на простїорни услови за развивање на нивниїте внатїрешни поїтенцијали. Затїоа шїто изборотї на активностїиїте во слободнотїо време кај ученицїте од среднотїо образование даваатї можностї за целосен развој на нивнатїа личностї оїфакајќи їи ситїе воспитїно-образовни комїонентїи. „Секое дете има одредена стїособностї и тїалентї”, но секој тїалентї бара простїор за развивање, и доколку тїој простїор не се воспитїавува во нивнотїо слободно време, тїоїаш се појавува ризик да се їуби тїалентїотї, развојотї и здравїотї животї на младатїа личностї.*

5. Од аспект на ставовите и мислењата на испитаните ученици во врска со можностите кои ги пружаат слободните училишни активности за формирање на нивната личност, како и според анализатїа на добиениїте резултатїиї и суїесїтїи добиени прїреку поїтїврдување на хїтоїїезатїа бр. 10, констатираме дека учениците од средното образование имаат позитивни ставови за можностите кои ги пружат слободните училишни активности за развојот и формирањет на нивната личност и тоа во поглед на исполнување на своите желби и можности, понатаму интелектуалниот и физичкиот развој, моралните вредности, изборот на идната професија. Но сепкак со оглед на тоа дека најнїзок пондер му доделуваат на тврдењето дека слободните училишни активности имаат влијание на нивниот творечки и културно-уметнички развој, заклучуваме дека:

- Кај учениците од средното образование постои недостаток на информации за содржината и можностите кои ги пружаат токму културно уметничките активности и воопшто другите видови слободни активности. Тие во суштина ги развиваат творечките способности на личноста на ученикот.

Преку анализата на ставовите и мислењата на професорите за влијанието на слободните училишни активности во формирањето и развојот на личноста на ученикот од резултатите, заклучуваме дека :

- Наставниците придаваат голема значајност на слободните училишни активности вклучувајќи ги како творечките така и културно-уметничките активности кога е во прашање потполниот развој на личноста на ученикот. Имено слободните училишни активности имаат големо влијание во развојот, односно формирањето и растот на личноста на ученикот.

Од анализата на податоциите и заклучоциите можеме да дадеме препорака наставниците повеќе да ги поттикнуваат учениците да учествуваат во културно уметнички и други слободни училишни активности, преку информирање на содржината и можностите кои ги пружаат овие активности.

6.Во однос на материјално техниките услови во училиштето, според добиените резултати преку испитување на мислења и ставови на учениците и наставниците заклучуваме дека во училиштата од средно образование не постојат доволни услови за организирање и реализирање на слободните училишни активности. Според тврдењата, испитаните ученици повисоко ја проценуваат потребата од опремување на своето училиште со кабинети и лаборатории, работилници и Е-библиотека како и простории за секции. Од друга страна, наставниците повисоко ја проценуваат потребата од обучен кадар и опременост со компјутери и аудио-видео опрема. Според дадените одговори од учениците и наставниците (Приказ бр. 6.2), констатираме дека имаме многу ниско вреднување на реалните материјални и технички можности (опременост) на училиштата со инфраструктура која се појавува како неопходна за соодветно организирање и реализирање на активностите од доменот на слободното време. Односно покрај постоење на определни услови за реализирање на некои определени активности сепак постои недостаток на спортска инфраструктура и опрема која од ден на ден се појавува како многу важна за реализирање на определени активности кои се бараат во денешното модерно општество.

Од анализата на податоциите и заклучоциите во однос на материјално техниките услови во училиштите од средното образование препорачуваме:

- *Подобрување на просторните и техничките услови на училиштите за организирање и реализирање на слободните училишни активности.*

7. Заклучок-констатација од аспект на планирање и организирање на слободните училишни активности од страна на училиштето. Од добиените резултати преку испитување на учениците, најголем дел од воочените разлики меѓу нив од различните струки се статистички значајни. Конкретно, учениците од средната медицинска струка значајно повисоко од своите врсници го вреднуваат сопственото учество на екскурзии и во проекти и семинари како форми на слободни активности, додека гимназијалците пониско од другите две струки го вреднуваат учеството во натпреварите на тема слободни активности и учеството во општествено корисни акции. Но со оглед на тоа дека најнизок степен на тврдење им даваат на нивното присуство во активности кои се наменети за надарените ученици, констатираме дека слободните училишни активности кои се наменети посебно за ученици кои покажуваат определени вештини, склоности и можности во определени области и не се практикуваат. Или пак поточно учениците не се доволно свесни за можностите кои ги придаваат различните слободни училишни активности.

Покрај тоа според податоците добиени преку компарација помеѓу учениците и наставниците во поглед на ставовите и мислењата за планирање и организирање на слободните училишни активности, наставниците и учениците се позитивни во секое поле, односно високо ги пондерираат тврдењата дека организираат и планираат различни слободни училишни активности. Во споредбата помеѓу наставниците кои работат во различни средни училишта каде се образуваат ученици од различни образовни профили заклучуваме дека гимназиските професори без исклучок даваат пониски проценки од своите колеги од другите две струки. Според тоа констатираме дека училиштата кои образуваат ученици од гимназиското образование помалку се грижат околу организирање и реализирање на слободните училишни активности, но со оглед на фактот дека сепак учениците имаат пониски вреднувања за разлика од наставниците. По однос на оваа гледна точка, заклучуваме дека:

- Во училиштата каде се образуваат ученици од средното образование во различни образовни профили се планираат определен дел на слободни активности каде како најфреквентни ни се појавуваат различни општествено корисни акции и манифестации за празници како дел од слободните активности, потоа натпревари, проекти и проектни активности, а најниско се планираат слободни активности наменети за талентирани ученици.
- Училиштето не води доволно сметка за равојот и унапредувањето на оние ученици кои покажуваат посебен талент во определена област, при што велеме дека било тоа да е само еден од 100 ученици, средното образование треба да обезбедува услови за унапредување на таквите ученици, кои ја претставуваат светлата иднина на секое општество.

7.1 Од аспект на учеството на учениците во различни слободни училишни активности кои придонесуваат во формирање на културата за користење на слободното време. Презентираните наоди всушност сугерираат дека наставниците во секое поле повисоко ги пондерираат тврдењата во однос на организирање и планирање на различни слободни училишни активности во споредба со нивните ученици. По однос на 12, 13, и 14 помошна хипотеза можеме да заклучиме дека:

- Учениците од медицинската струка главно највисоко го вреднуваат сопственото учество во различните форми на слободни активности во училиштето. Тие всушност учествуваат како во стручни слободни активности така и во активности кои не го опфаќаат нивниот стручен образовен профил, додека врз добиените податоци заклучуваме дека во училиштата воопшто учениците не се изјасниле дека учествуваат во голем дел на училишни секции, имено тие општо на повисоко ниво се вклучени во секции кои се наменети за спортските-физички активности.
- По однос на поединечните слободни активности, наставниците од медицинските паралелки повисоко го проценуваат учеството на своите ученици во секциите млади медицинари, млади фармацевти и борба против насилство како и во активностите во центарот за кариера . Нивните колеги

од економските паралелки повисоко од другите наставници го вреднуваат учеството на своите ученици во спортските и во техничките активности. Додека, кај гимназиските наставници таков е случајот со активностите во секцијата млади математичари. Оттука заклучуваме дека според образовниот профил на училиштата во средното образование се посветува посебно внимание на оние слободни активности кои се поврзани со определени стручни предмети.

Оттука препорачуваме средното образование да:

- води поголема сметка во организирање и реализирање на разновидни слободни училишни активности преку активирање на училишните секции од различна образовна област, при што на учениците ќе им се нуди можност да се вклучуваат според нивните способности и потреби, а не да се реализираат само умерени инпровизирани активности во кои учениците понекогаш и се принудени да учествуваат без желба и задоволство.
- ги подржуваат и реализираат проектите кои во суштина содржат креативни активности со кои се препознаваат, развиваат и промовираат талентирани ученици. Поконкретно да создаваат систем преку реализирање на различни слободни училишни активности за откривање на талентирани млади ученици и нивно насочување во определени професии.

8. Во поглед на мислења и ставови на учениците од средното образование - со кои содржини го исполнуваат нивното слободно време вон училиштето, од добиените резултати преку анкетниот лист наменет за ученици и наставници, како и преку техниката дневник за запишување на активности со кои се исполнува слободното време надвор од училиштето (квантитативна и квалитативна обработка) дознаваме дека младите денес слободното време претежно го минуваат пасивно или во неорганизирани социјални активности. Младите денес многу малку практикуваат тимски спортови, креативни активности и непожелни т.е. штетни социјални активности. Но сепак, со оглед на тоа дека не практикуваат штетни општествени активности, ни даваат надеж за тоа дека покрај се

тие не се склони кон практикување на определено асоцијали поведенија. Додека по однос на помошната хипотеза бр. 15 и 16 заклучуваме дека:

- Машките испитаници повеќе се наклонети да нивното слободни време го исполнуваат со спортски (тимски активности), додека пак ученичките почесто практикуваат организирани социјални активности (младински клубови, религиски групи: црква & џамија, група на планинари, црвен крст, невладини организации, играорни друштва и сл)
- По оглед на етничката приадност на испитаниците не посојат некои големи разлики кога е во прашање начинот на поминување на нивното слободно време. Тоа произлегува од самиот факт дека испитаниците ја опфаќаат категоријата на ученици од средно образование, популација која на таа возраст нема некоја голема разлика како во социјалниот така и во економскиот статус.

9. Во поглед на перцепцијата на наставниците на улогата и позицијата на слободното време и слободните активности во поширокиот општествен контекст, со проценка на влијанието на семејството, училиштето и пошироката општествена средина т.е културна матрица како доминантни агенси на доживувањето, вреднувањето и односот кон слободното време кај младите, констатираме дека тие имаат сразмерни ставови, односно тие сметаат дека сите три фактори семејството, училиштето и масовната култура се појавуваат како важни агенси кои имаат влијание врз изборот на содржината на слободното време од страна на амладите. Поточно наставниците не прават разлика во степенот на влијание на различните општествени фактори врз младите при изборот на слободните активности. Но покрај тоа констатираме дека масовната култура според нив отскокнува во мала мера за разлика од семејството и училиштето како фактори. По однос на помошната хипотеза бр. 16 заклучуваме дека:

- Со оглед на тоа дека според наставниците повисок просечен пондер добива родителската контрола врз слободните активности, а најнизок пондер има насочувањето од родителите, т.е. недопуштањето децата да бидат оставени сами на себе при изборот на слободните активности, констатираме дека

наставниците не се свесни за важноста на насочувањето од страна на семејството кога треба да се придобие понапредна позиција во изборот на содржината со кои младите треба да го исполнуваат нивното слободно време. Значи покрај тоа социо културниот феномен на нашето општество дури и кај наставниците се појавува како доминантен, со оглед на фактот дека тие сметаат дека се може да се постигне со строга дисциплина (без почитување на принципот на слободен избор од страна на младите). Оттука заклучуваме дека наставниците различно го вреднуваат степенот на влијание на поединечните различни аспекти на семејното влијание врз слободното време на младите.

- По однос на мерките кои треба да ги презема училиштето наставниците највисоко ја вреднуваат искрената комуникација со учениците, а најниско е вреднувана потребата од поширока соработка со општеството. Факт кој што покажува дека сепак тие не се свесни дека пошироката општествена соработка се појавува како предуслов за реализирање на определени слободни активности како во училиштето така и надвор од него, затоа што колку и да се трудиме да реализираме слободни училишни активности, ако учениците своите активности не можат да ги најдат и надвор од училиштето или пак пошироката општествена заедница тогаш не е реализирана основната функција на овие активности. Оттука заклучуваме дека наставниците различно го вреднуваат степенот на влијание на поединечните различни аспекти на училишното влијание врз слободното време на младите
- По однос на мерките кои треба да ги преземе пошироката општествена заедница аставниците, највисок пондер доделуваат во подобрувањето на инфраструктурата, а најниско е вреднувана потребата од дополнително зголемено внимание кон младите. Оттука заклучуваме дека наставниците различно го вреднуваат степенот на влијание на поединечните различни аспекти на поширокото општествено влијание врз слободното време на младите.

10. Од аспект на влијанието на училишните слободни активности во конструктивното користење на слободното време надвор од училиштето, со потврдување на нашата помошна хипотеза под реден број 17, преку квантитативната и квалитативната анализа на резултатите за испитување на ставови, мислења и запишување на дневник на активности за исполнување на слободното време, кај учениците од средното образование заклучуваме дека:

- Слободните училишни активности имаат доминантно влијание кога е во прашање конструктивното користење на слободно време на младите, имено овие активности имаат големо влијание во формирање на културата за користење на слободното време.

11. Од анализата на квалитативните резултати добиени преку анкетирање на стручните соработници со инструмент структуриран протокол на интервју, поточно во контекст на подготвеноста и посветеноста на стручните соработници (педагози и психолози) од *различен образовен профил и нивното влијание во успешиноста на реализацијата на слободните активности во училишното, преку делумно потврдување на нашата помошна хипотеза бр. 18 и целосно потврдување на хипотезата бр. 19 заклучуваме дека:*

- Постои разлика во посветеноста на стручните соработници кои работата во определи училишта, но сепак нивната посветеност зависи од професионалното знаење и одговорност во извршување и реализирање на поставените работни барања (иако постојат разлики меѓу различен вид на образование, тоа не мора да значи дека сето тоа се сведува само на образовниот профил).
- Посветеноста на стручните соработници е од голема значајност кога е во прашање успешната организација и реализација на слободните училишни активности.

Од анализата на податоците и заклучоците прерорачуваме: Потолемо внимание да им се посвети на стручните соработници во афирмирање на учениците и на училишното преку реализирање на слободни училишни активности. На учениците да им се даде поголема можност и поддршка од страна на училишното, стручните

соработници и наставниците да учествуваат во различни слободни училишни активности и да се трудат да постигнат повисоки резултати и успеси во различни области вклучувајќи ги и најпревариите од различни области што се организираат на локално или национално ниво. Да се формира училишно кајче каде ќе се користат разновидни средства за афирмирање на слободните активности. Во училиштите задолжително да се издава училишен весник, во кој ќе можат покрај се да се објават постигнувањата на учениците и придобивките од различните воннаставни активности. Да се организира младинско културно - забавно лето од страна на училиштите во соработка со семејството и пошироката општествена заедница, кое ќе овозможи повеќе аспекти на делување во формирање на културата за користење на слободното време (изложби, семинари, тркалезни маси, организирање на работилници од различни области, и сл).

12. Од направената анализата на наставните планови и програми во училиштата за средно гимназиско и стручно образование во поглед на застапеноста на слободните училишни активности дојдовме до сознание дека: слободните училишни активности не фигурираат како активности во наставните планови на училиштата од средното образование кои треба да се реализираат. Тие се планираат само во годишните програми на самите училишта. Проблемот кој што се појавува во програмирање и реализирање на слободните училишни активности е фактот што тие честопати се мешаат со проектните активности кои училиштата ги реализираат како задолжителни активности и опфаќаат вкупно од 70 до 72 часа годишно. Покрај тоа постои и термиолошка конфузија при определување на поимот слободни училишни активности. Со тоа што слободните училишни активности се поистоветуваат со проектните активности кои категорично се разликуваат од слободните училишни активности.

Оттука произлегува нашата препорака до идните креатори на образовните политики да преземат определени активности во однос на поголема застапеност и планирање на слободните училишни активности во училиштата од средното образование во делот на воннаставни активности.

Од целиот блок на досегашните наведени заклучоци и констатации сметаме дека заклучоците од оваа истражување треба да се уважат во насока на понатамошното подобрување и збогатување на слободното време на младите со организирани и

структурирани активности со цел на превенција и избегнување на непосаканото поведение кај младите. Поаѓајќи од тоа дека слободното време е време кое е на располагање на самата личност на младиот човек, време лишено од обврски (училишни, семејни и општествени) сметаме дека овој дел од нивниот секојдневен живот треба да се исполни со организирани активности, активности кои нудат можност за надминување на пасивноста на младиот човек, а воедно влијаат и на формирањето на културата за користење на слободното време. *Доколку се постави прашањето: На кој начин треба да ги насочуваме младите да го користат нивното слободно време и како треба да влијаат одредени фактори ?* Од многубројните начини најважна е слободата на изборот. Тогаш едноставно нудиме слобода во избирање на активностите, кое што во никој случај не претставува обврска или чувство на принуденост, туку напротив тоа претставува чувство на исполнетост и внатрешна слобода. Но доколку младите се одлучат нивното слободно време да го поминат на пасивен и неорганизиран начин, како на пр. свесно губење на времето без причина, прекумерно трошење на времето во кафулиња, дискотеки, угостителски објекти, играње покер или компјутерски игри, потоа консумирање на различни наркотични средства и сл, тогаш се јавува потреба изборот на активности во слободното време да ги насочиме во позитивен правец со што ќе ја подигнеме и свеста на младиот човек. Токму поради овој факт треба со голема одговорност сите воспитно-образовни и општествени институции да се заложат кон нудење на разновидни организирани активности, активности кои што даваат можност за правилно развивање на вредностите, чувствата, ставовите, знаењата, вештините и однесувањата на младите. Затоа што доколку начинот на поминување на слободното време се препушти на различните поединечни негативни фактори тоа може негативно да влијае на вкусот и културното користење на слободното време. Оттука може да кажеме дека треба да бидеме многу внимателни кога се во прашање потребите и можностите на младиот човек во исполнување на неговото слободно време.

Користена литература:

1. Баракоска, А. (2004). Педагогија. Скопје: Филозофски факултет.
2. Баракоска, А. (2008). Педагошко водење. Интерен материјал
3. Баракоска, А. (2005), Педагогија на слободното време, Доминант, Скопје
4. Arbunić, A. (2002). *Struktura slobodnog vremena djece (ucenika) osnovnoškolske dobi, neobjavljena doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet
5. Baldry, C. A. (2003). Bullying in schools and exposure to domestic violence. *Child Abuse Neglect*, 27, 713-732.
6. Bandura, A. (1989). Social cognitive theory. In Vasta, R. (Ed.), *Annals of child development* (pp. 1-60). Greenwich, CT: JAI Press.
7. Bilić, V. (1999). Agresivnost u suvremenoj školskoj svakidašnjici. U: Vrgoč, H. *Agresivnost (nasilje) u školi*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor,.
8. Božović, R. (1975). *Iskušenje slobodnog vremena*. Novi Beograd: Predsedništvo konferencije Saveza socijalističke omladine Jugoslavije.
9. Balle, F. (2011). *Medias et societies*. Ouvrage publié avec le concours du Centre national du Livre. Преведено издание. Tirana: Papirus
10. Branković, D., Ilić, M. (2003). *Osnovi pedagogije*. Banja Luka: Comesgrafika
11. Božović, R. (1979). *Iskušenje slobodnog vremena*. Beograd: Predsedništvo konferencije Saveza socijalističke omladine Jugoslavije.
12. Bergsten, U. (1977). *Adult Education in Relation to Work and Leisure*. Stockholm : Almqvist and Wiksell Internacionall
13. Баракоска, А. (2012). **Педагошкиите димензии на слободното време. Journal of special education and rehabilitation (International Peer Reviewed)**

14. Brigljevic, V. (1979). *Mjesti i uloga televizije u sustavnoj obrazovnoj akciji*. Osijek: Zivot i skola, br.3-4
15. Будимир-Никович, Г.(2008). *Педагогија слободног времена-Хрестоматологија*.Јагодино: Педагошки факултет- Филипино, стр.105-108
16. Jerbić, V. (1969). *Struktura slobodnog vremena djece i omladine*.Zagreb:Pedagoski
17. Branković, D. (2010). *Formalno i neformalno nasilje u školama*. Banja Luka: Filozofski fakultet
18. Baum, M.(2003). *Soft News Goes to War. Public Opinion and American Foreign Policy in a New Media Age*: Universsity Press,
19. Balle,F.(2011).*Medias et societies*. Ouvarge publie avec le concours du Centre national du Livre. Преведено издание. Tirana:Papirus
20. Branković, D. (2009). *Kultura i slobodno vreme*. Banja Luka: Comesgrafika.
21. Брада,Р.(1994). *Училишна педагогија*.Тетово: Çabej,
22. Bognar, B. (2004). *Poticanje kreativnosti u školskim uvjetima*. Zagreb:Napredak, 145 (3),
23. Vukasović, A. (1978) . *Pedagogija-III* . Zagreb: Pedagosko-knjizevni zbor
24. Вилијам, Р. *превод од англиски* , Трајаноски, Ж. (1996). *Култураија*. Скопје: ЦИП-каталогизација во публикација - Народна и универзитетска библиотека „Климент Охридски
25. Vidulin Orbanić, S. (2008).*Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu*. Metodički obzori, 3,2,
26. Willard, N. E. (2004), An Educator’s Guide to Cyberbullying and Cyberthreats. Dostupn na <http://cyberbully.org/docs/cbcteducator.pdf>
27. Величковска, М.(1995). *Современото училиште и неговите предизвици*. Скопје: Редакција на списанието „Просветно дело”
28. Vidulin – Orbanić S. (2008). *Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu*. Metodički obzori 3;2
29. Галевска, Н. (1998). Квалитативни истражувања во воспитанието и образованието. Битола : Киро Дандаро
30. Grandić, R.,Letić, M. (2008). *Prilozi pedagogiji slobodnog vremena*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine, Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača

31. Груевски, Т. (2011). *Односи со јавноста*. Скопје: Студиорум
32. Giddens, A. (2009). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
33. Grandić, R. (2008). *Prilozi pedagogiji slobodnog vremena*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine, Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača
34. Грандич, Р.(2000). *Слободно време-џруручннк*. Нови Сад : КриМел, Будисава
35. Гиц,Л.(2001). *Феноменологија на кичоџ*.Скопје:
36. Годишна програма на училиштето: СУГС Цветан Димов-Скопје. (2015).
37. Годишна програма за работа на училиштето- Кирил Пејчиновиќ . (2015). Тетово,
38. Годишна програма на ОСМУ-„Никола Штејн”-Тетово. (2015).
39. Dilthey, V., (2002), *The formation of the historical world in the human sciences*, III, Princeton, Universyt Press
40. Дамјановски,А.(1969).*Функцијата и структурајта на современото оџштво образование*. Скопје: Просветно дело,
41. Dumazedier,J.(1974). *Sociology of Leisure*.New York: Elsevier. Fulgosi
42. Dumazedier,J.(1962).*Vers un civilization du loisir*. Paris: Editios du Sevil
43. Dryden, G., Vos, J. (2001). *Revolucija u učenju*. Zagreb:Educa
44. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
45. Емерлаху, Д.(1997). *Методика на воспитнајта работта*. Приштина: Приштински Универзитет,
46. Жоглев, З. (2002). *Социологија на образованието*. Битола :Универзитет „Св.Климент Охридски”, Педагошки факултет
47. Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje: Psiholojska analiza*. Zagreb: Radna zajednica. Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske.
48. Kloskovska, A.(2003).*Sociologija kultura*. Sarajevo:KRUG
49. Закон за именување и дополнување на средното образование во РМ. (2014). *Службен весник на Р.М.*
,бр.44/95,24/96,34/96,35/97,82/99,29/02,40/03,42/03,67/04,55/05,113/05,35/06,30/07,81/08,92/08,33/10,116/10,156/10,18/11,51/11,6/12,100/12,24/13 и 41/14.
50. Закон за средното образование во РМ-консолидиран текст. (2015) . „Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02,40/03, 42/03,

- 67/04, 55/05, 113/05, 35/06, 30/07, 49/07, 81/08, 92/08, 33/10, 116/ /2010, 156/10,18/11, 42/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15 I 98/15). МОН.
51. Kaplan, M. (1961). *Leisure in America*. New York: a Social inquiry, J. Wiley and sons, INC.
52. Kačavenda-Radić, N. (1989). *Slobodno vrijeme i obrazovanje*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog Fakulteta.
53. Koković, D. (2008). *Način života i slobodno vreme*. Novi Sad: Fakultet za sport i turizam.
54. Костова-Тракова, Г. (2010). *Граѓанско образование*. Скопје: МОН – РМ
55. Костова, М. ; Баракоска, А. ; Маказлиева, Е. (2005). *Педагоџа*. Скопје: Просветно дело,
56. Cheal C., Coughlin, J. (2012). *Transformation in Teaching: Social Media Strategies in Higher Education*, US: Informing Science Press.
57. Копровски, Л. (1986), *Педагоџа*. Скопје: Просветно Дело
58. Cardon, D. (2010). *La democratie, promesses et limitées*. Paris: Le Seuil,
59. Kokovic, D. (2008). *Nacin života i slobodno vreme*. Novi Sad : Fakultet za sport i turizam
60. Koković, D. (1994). *Sociologija obrazovanja*. Novi Sad: Matica srpska
61. Corbin, D.H., Tait, W.J. (1973). *Education for Leisure*. Englewood Cliffs,
62. Kavgić, P. (1988). *Prilozi za vokabular uz projekt: Obrazovanje i znanstvenih tehnološki razvoj*. Osijek: Zivot i škola.
63. Langran, P. (1976). *Uvod u permanentno obrazovanje*. Beograd: BIGZ.
64. Лозаноски, Ј. Лозаноски Р. (2013). *Поставености на вонредовнаста настава во училиштето – прирачник за работа на наставаници во основното и во средното образование*. Скопје: Култура
65. Манчев, В. (2002). *Педагошки речник*. Скопје: Вековишина.
66. Martinić, T. (1977). *Slobodno vrijeme i suvremeno drustvo*. Zagreb: Informator,
67. Martin, F.; Whittle, A. (1982). *Leisure*. London: Hutchinson.
68. Marković, D. (1978). *Osnovne problematike sociologije truda*. Приштина: Учитељски факултет при Приштинскиот Универзитет,
69. Mahoney, L.; Reed, J.; Larson W.; Jacquelynnes, S. Eccelles. (2009). *Organized Activities as Context of Development*, Francis Library.
70. Службени Гласник Р. Србије. (1991). Београд : Просветни гласник,

71. Milat, J Milat,J.(1988) . *Radno politehničko odgojno-obrazovno područje kao podsistem sistema odgoja i obrazovanja i tehničke kulture*. Osijek: Zivot i škola
72. Младеноски, Р. (2001). *Култураиџа, орукосиџа и лиџературиџа*.Штип: Филолошки факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“
73. Макевич, С.(1997). *Култура слободної времена деце и омлагине*,Зборник радова. Шабац:Виша школа за образовање васпитача
74. Мурати, Ц. (2005). *Педагоџиџа на слободнойо време*. Скопје: Ватра
75. Мурџева-Шкарич, О. (2004).Развојна психологиџа.Скопје: Филозофски Факултет
76. Miarale, G. (1995). *Оџшџа педагоџиџа*.Tirana: Faik Konica ,
77. Muratbegović, M.(1977). *Znacaj organizovanog slobodnog vremena u vaspitanju djece*. Sarajevo: Nasa skola,
78. Маршал, Г. (2004).*Оксфордски речник џо социолоџиџа*. Скопје: МИ-АН.
79. Mlinarević, V. ;Gajger, V. (2010). *Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja*. Меѓународна колониџа младих Ernestinovo: 2003.-2008.: zbornik radova znanstvenog skupa s меѓународним судјеловањем. Osijek: HAZU, Zavod za znastveni i umjetnički rad
80. Mlinarević.T.(2004).*Stilovi slobodnog vremena srednoškolca Slavonije i Baranje*.Zagreb:Pedagoški истраживања,1(2).
81. Мандич,П.(1976). *Сараџња џородиџе и школе*. Сарајево: Naša Škola .
82. Mlinarević, V.;Miliša, Z.; Proroković, A.(2007).*Slobodno vrijeme mladih u procesima modernizacije - usporedba slavonskih gradova i Zadra*. Задар: Pedagoski истраживања 4 (1).
83. Mahoney L.J, Reed W.Larson, Jacquelynnes S.Eccles. (2009). „Organized Activities as Context of Development“ Francis Library
84. Mlinarević.V, Gajger, V. (2010). Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja.
85. Наставни планови и програми за основните и средните училишта во РМ. (1996)
86. Наставни планови за образовните профили во струки или група струки во четиригодишно стручно образование во Р.М.. (2007). Скопје: Центар за стручно образование и наука ,
87. Наставни планови за образовните профили во струки или група струки во четиригодишно стручно образование во Р.М.. (2007). Скопје: Центар за стручно образование и наука

88. Наставен план за гимназиско образование. (2015). Скопје: Биро за развој на образованието
89. Nola, D. (1987). *Kreativni odgoj- Dijete i kreativnost*. Zagreb: Globus.
90. Noemie, P. Beaulieu. (2008). *Physical Activity and Childrean. -New Resarch..* New York: Nova Sciens Publisher Osipov, G.V. (1965). *Sociologija v SSSR*. Moskva: Mysl.
91. Основе програма воннаставних и осталих активности у школи. (1990). Београд: Републички завод за унапређивање васпитања и образовања.
92. Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell
93. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi-što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
94. Ožegović, D. (2008). *Uloga škole u prevenciji agresivnog ponašanja učenika*. U časopisu: *Naša škola*, br. 1-2
95. Parker, S. (1972). *Annotated Bibliography on Leisure in Great Britian*. Pragua: European Centre for Leisure and Education.
96. Parker, S. (1976). *The Sociology of leisure*. London: George Allenand Unwind Ltd
97. Petrova, Z. A. (1975). *Svobodnoe vreme-obschestvenoe dostoanie*. Moskva: Sov. Rossiia
98. Potkonjak, N. ; Simlesa, P. (1989) : *Pedagoska enciklopedija, 2*. Beograd: Zavod za ucbenike i nastavne sredstva.
99. Previšić, V. (2000). *Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse*. Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 141; 4
100. Petančić, M. (1968) . *Sistemska pristup obrazovanju i slobodno vrijeme*. Rijeka :
101. Potkonjak, N. ; Simlesa, P. (1989) : *Pedagoska enciklopedija, 2*. Beograd: Zavod za ucbenike i nastavne sredstva.
102. Plenković, J. (1997). *Slobodno vrijeme i odgoj*. Zadar : Filozofski Fakultet
103. Prodanović, T. (1966). *Nastavnikova didaktička kultura kao pretpostavka savremene nastave*. Sarejevo: Naša škola.
104. Plenković, J. (2000). *Slobodno vrijeme mladežih*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci,
105. Prokić, B. (1975). *Racionalizacija obrazovanja i adekvatnost statističkih i dinamičkih nastavnih sredstva*. Beograd

106. Попова- Коскарова, Р. (2004). *Вовед во педагогија* . Скопје: График мак принт д.о.о.е.л. Експорт-Импорт.
107. Попова- Коскарова, Р..(1999).*Ойшито образование*.Скопје: НИП-Глобус,
108. Pulji, S.(2010).*Uloga obitelji u provođenju slobodnog vremena djece i programi*. Zagreb- Velika Gorica: Centar za djecu, mlade i obitelj, Dječja prava i slobodno vrijeme, Zbornik priopćenja s tribina pravobraniteljice za djecu.
109. Pixel. (2014). Conference proceedings. New perspectives in science education
110. Петковска, А. (2009) . *Есеи од социологијата на културата*. Скопје: АЗ-БУКИ.
111. Продановиќ, Њ., Лунгиновиќ, В. (1990). *Сараѓа с породицом*.. Београд:Нова просвета .
112. Правилник за начинот на изведување на ученичките екскурзии и другите слободни активности на учениците .(2014) . Скопје: МОН
113. Правилник за начинот на изведување на ученичките екскурзии и другите слободни активности на учениците. (2014). Скопје: МОН,
114. Предлог на воспитно-образовниот систем во СФРЈ. (1957). *Програма на воспитно образовниот систем*. Београд
115. Pearce, J. (1991). What can be done about the Bully? London: Longman.
<http://info.smkb.ac.il^ome.exe/2710/2799>
116. Popadić, D. (2009). Nasilje u školama. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF
117. Popadić, D., Plut, D. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji: oblici i učestalost Psihologija, 40.
118. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2003). Nasilje među djecom. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa.
119. Puhovski, S. (2002). Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
120. Perasović, B. (2000): Slobodno vrijeme i subkulturni identitet. Napredak, Zagreb, 141 (4)
121. Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. Canadian Journal of Psychiatry, 48 (9), 583-598.
122. Rosić, V. (2005). Slobodno vrijeme – slobodne aktivnosti. Rijeka: Biblioteka Educo.

123. Rigby, K. (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, 23, 57–68.
124. Schaff, A. (1989). *Kamo vodi taj put?* Zagreb: Globus.
125. Srna, J. (2003). *Nasilje*. Beograd: ALBULJ
126. Simola, H. (1998). *Constructing a school-free pedagogy: decontextualization of Finnish state educational Discourse*, *j. curriculum studies*, vol.3, no.3, 339±356.
127. Петковска, А.(2009). *Есеи оџ соџијолоџијата на културата*. Скопје: АЗ-БУКИ.
128. Попова-Коскарова, Р .(2004). *Вовед во Педагоџијата*. Скопје: График-мак Принт Д.О.О.Е.Л -Експорт-Импорт.
129. Reboul, O.(1992). *Les valeurs de l'education*. Paris: **Collecion Premier Cyscia**,
130. Rigby, K. (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, 23.
131. Службени Гласник Р.Србије.(1991). Београд : Просветни гласник,
132. Славовски, М. (2008). *Уџравна џосџајка и канџелариско раџоџење во џраџџикајта на училишџајта за средно образование- Бриџура _канџелариски маџеријал*. Скопје: Министерство за правда на РМ.
133. Simola, H. (1998). *Constructing a school-free pedagogy: decontextualization of Finnish state educational Discourse*, *j. curriculum studies*, vol.3, no.3, 339± 356
134. Sriџa, V .(1992). *Upravljanje kreativnoscu- Kreativnosta i vospitaniето*. Zagreb: **Skolska knjiga**.
135. Спасовски,Л.;Велковски,З.;Алексовски,Б.;Арсовска,Р.;Јовџевски,З.;Димовски,Ч.;Зекири,Р.;Ѓорџиев,Р.;Лазаревски,Б.;Димитриеџа, В.;Велески,Г. (2014). *Метџодолоџија и инсџрументџи за анализа на мрежајта на средниџе сџручни училишџа во реџублика макеџонија*. Скопје : Британски совет во Макеџонија
136. Се за новата гимназја. (2001). Скопје: МОН
137. Tomiџ-Koludroviџ, I., Leburџiџ, A. (2002). *Sociologija џivotnog stila, prema novoj metodoloџkoj strategiji*. Hrvatsko sociolosko друштво, Zagreb: Jesenski Turk
138. Tomiџ-Koludroviџ, I., Leburџiџ, A. (1996).*Mladi danas : drukџiji, ali isti*.,Zagreb:Dрушћена истраџivanja
139. Tomiџ,R., Hasanoviџvo,I.(2007). *Mladi i slobodno vrijeme*. Tuzla: „OFF-SET”

140. Теодосиќ, Р. (1961). *Педагогија-учебник за учителските школи*. Скопје: Просветно Дело,
141. УСАИД.(2013). *Промоција на мултикултурализмот во образованието*. Скопје : МЦГО
142. Fridman ,Z., Navil, Pl. (1972) .*Sociologija rada*. Sarajevo: Veselin Maslesa
143. Fawcett, M.Lilian.(2007). *School's Out: Adolescent Leisure Time Activities, Influences and Consequences*. A report submitted in fulfillment of the requirements for the award of doctor of Philosophy (Psychology), Faculty of Computing, Health and Science, Edith Cowan University
144. Fiore, Douglas J. (2011). *School-Community Relations*, US: Eye on Education
145. Ilišin i sur., (2001), *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*, Zagreb
146. Ilišin, V. (2002), *Interesi i slobodno vrijeme mladih. Mladi uoci treceg milenija*. Zagreb: Biblioteka znanost i društvo.
147. Ilišin, V. (1999b). *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.
148. Ilišin, V. (1988). *Interesi i slobodno vrijeme. Fragmenti omladine*, Zagr
149. Ilišin, V. (2002). *Interesi i slobodno vrijeme mladih. Mladi uoci treceg milenija*. Zagreb: Biblioteka znanost i društvo
150. Ilišin, V. (2000). *Promjene u slobodnom vremenu mladih*. Zagreb: Napredak, 141 (4),
151. Илиевски, Ѓ.(2001). *Воспитание и образование за права на децата во РМ*. Свети Николе: МЦСП,
152. Ivanović, S. (1976). *Pedagoska funkcija vannastavnih aktivnosti učenika*. Beograd: Prosvetni pregled (edicija br.3
153. Извештајот за реализација на активностите од годишната програма за работа на училиштето: ОСМУ-Никола Штејн-Тетово. 2014/15.
154. Ilišin, V. ; Marinović-Bobinas, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji*. Zagreb: IDIS
155. Janković, V. (1967). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: Pedagoško- književni zbor,
156. Janković, V. (1978). *Pedagogija-III*. Zagreb: Pedagosko-knjizevni zbor.

157. Janković, V. (1967). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: Matica Hrvatska,
158. Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S. & Kardeliene, L. (2008). *Associations between school bullying and psychosocial factors*. Social Behavior and Personality.
159. J.A. Komenski.(1968). Velika Didaktika.
160. Johnson, L.; Adam Backer, S. ; Estrada, V.; Freeman, A.; Kamylylis,P.; Vuorikari, R.; and Punie,Y. (2014).The NMC Horizont report Europe. *Schools Edition examines trends, challenges, and technologies for their potential impact on and use in teaching, learning, and creative inquiry*. Luxemburg: Publication Office of the European Union & Austin, Texas: The New Media Consortium,
161. Herder J.G.(1962). *Misli o filozofiji istorije*. Warszawa, tom 1
162. Hall, S., Jefferson T. (1976). *Resistance Through Rituals, Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson..
163. Leburic, A. , Relja, R. (1999). *Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu*. Zagreb: Hrvatski Napredak 140 (2): pedagoško-književni zbor,
164. Цепароски, И. (2007). *Аспекти на окултурологија*- зборник по културологија. Скопје: Евро-Балкан Пресс, Менора,
165. Ђорђевић, Ј. (1988). *Утицај научне-техничке револуције на промене у школи и на улогу наставника*. Нови Сад: сп. Педагошка стварност, бр.9-10
166. Чокревски, Т.; Китановски, Ј. (2007). *Социологија на уработо*. Скопје.
167. Šimleša, P. (1971). *Pedagogija*. Zagreb: PKZ.

Извори од интернет:

1. http://ijser.fzf.ukim.edu.mk/index.php?option=com_content&view=article&catid=52%3A1998-2-3&id=495%3A2009-08-11-19-38-08&Itemid=58
2. <https://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82>
3. <http://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>, Дефинирае на њоимой култура. 24.02.2015. 17:45 h
4. http://www.diw.de/de/diw01.c.428649.de/themennachrichten/jugendliche_verrbinger_ihre_freizeit_zu_haus_mend_bildungsorientiert.html, 12.07.2014 13:55h

5. http://www.statistik.at/web_de/presse/052105 20.04.2013 15:14
6. <http://kavadar4e.com/galerija/index.php%3F/category/1677> Третиот Саем за вонучилишни активности. (2014), 10.10.2015, 12:35
7. <http://www.mchamber.mk/upload/Documents/Regionalni/tetovo.pdf> , Основни податци за општина Тетово, 10.10.2015 12:00h
8. <https://mobile.twitter.com/browardschool> , 12.10.2015 , 02:24h.
9. <http://arhiva.vlada.mk/?q=node/55> 30.08.2015 , 5:26h
10. http://bib.irb.hr/datoteka/505378.Slobodno_vrijeme_mladih.pdf
11. Преземено од : www.pravo.org.mk. *Закон за средното образование-Пречистен индекс*.(2002). „Сл. весник на Р.Македонија” бр.52/02 .

Прилози --Прилог 1. Анкетен лист за ученици од средното образование

Почитувани ученици,

Оваа анкета се спроведува во рамки на истражувањето чиј предмет е истражување се слободните активности на учениците од средното образование и развојот на личоста. Преку ова истражување сакаме да дојдеме до сознанија за Вашите ставови, мислења и досегашни искуства во реализацијата на слободните активности. Анкетата е анонимна и добиените резултати ќе се користат за потребите на истражувањето.

Се надеваме на Вашата искрена соработка и однапред Ви благодарам!

Пол	а) машки	б) женски
Град _____	Село _____	
Училиште: 1. Гимназија 2. Стручно средно образование		
Националност: 1. Македонец/ка 2. Албанец/ка		

Прв дел) Мислења и ставови на учениците по однос на тоа како се сфаќа слободното време, како то поминуваат, со кого то минуваат, каде то поминуваат, дали сметаат дека имаат доволно слободно време и кои се нивните сфаќања во однос на квантитетот и квалитетот на нивното слободно време

Слободното време-поим и значење	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам
1. Слободното време претставува време ослободено од училишните обврски	1	2	3	4
2. Слободното време претставува време ослободено од семејните обврски	1	2	3	4

3. Слободното време претставува време кое ни е на сопствено располагање и го трошиме според наш сопствен избор	1	2	3	4
4. Слободното време претставува време одвоено за учење, читање и пишување на нешто што ни дава чувство на исполнетост.	1	2	3	4
5. Слободното време претставува време одвоено за цртање, пеење и свирње на некој инструмент.	1	2	3	4
6. Слободното време претставува време одвоено за шетање и посета на места кои не инспирираат.	1	2	3	4
7. Слободното време претставува време одвоено за спортски активности	1	2	3	4
8. Слободното време претставува време одвоено за дружење и забава со другари/ки	1	2	3	4

<i>Квантитетот на слободното време</i>	Никогаш	Повремено	Често	Секогаш
1. Имам два часа дневно слободно време	1	2	3	4
2. Имам четири часа дневно слободно време	1	2	3	4
3. После училишните часови останатото време во текот на денот ми е слободно време	1	2	3	4
4. За жал немам слободно време	1	2	3	4

<i>Начин на поминување На слободното време (со кој и каде)</i>	Никогаш	Повремено	Често	Секогаш
1. Слободното време го поминувам сам/сама	1	2	3	4
2. Слободното време го поминувам со пријатели, врстници	1	2	3	4
3. Слободното време го поминувам со моето семејство во домашна атмосфера	1	2	3	4
4. Слободното време го поминувам во	1	2	3	4

простории како, спортски сали, фитнес клубови и теретани				
5.Слободното време го поминувам во спортски обложувалници, ноќни забави и кафиќи	1	2	3	4

<i>Задоволство со начинот на поминување на слободно време)</i>	Никогаш	Повремено	Често	Секогаш
1.Слободното време кое го поминувам преку учење на наставни содржини дадени од моите професори претставува задоволство за мене.	1	2	3	4
2. Слободното време кое го поминувам преку читање на домашна или странска литература претставува задоволство за мене.	1	2	3	4
3.Слободното време кое го поминувам во пишување на поезија или проза претставува задоволство за мене	1	2	3	4
4. Слободното време кое го поминувам преку изведување на физички-спортски активности претставува задоволство за мене.	1	2	3	4
5.Слободното време кое го поминувам преку физички - рекреативни активности (излети, аеробик, пливање, зимување, летување) претставува задоволство за мене	1	2	3	4
6. Слободното време кое го поминувам преку следење на театар,сериозни концерти и уметнички изложби-галерии,претставува задоволство за мене.	1	2	3	4
7.Слободното време кое го поминувам Преку: посета на различните социјални мрежи фацебоок, соутубе и сл	1	2	3	4

(интернет , Гледање ТВ и слушање на музика претставува задоволство за мене .				
8. Слободното време кое го поминувам преку одмарање и спиење претставува задоволство за мене	1	2	3	4
9. Слободното време кое го поминувам во кафичи и ноќни забави(пушење и пиене алкохол) претставува задоволство за мене	1	2	3	3
10.Слободното време кое го поминувам во спортски обложувалници, претставува задоволство за мене	1	2	3	3

<i>Фактори кои имаат влијание во видот и изборот на активностите во слободното време</i>	Никогаш	Повремено	Често	Секогаш
1.Слободните активности ги избирам по сопствен слободен избор.	1	2	3	4
2. При изборот на активностите во слободното време ме насочува семејството.	1	2	3	4
3.При изборот на активностите во слободното време ме насочува училиштето.	1	2	3	4
4. При изборот на активностите во слободното време ме насочува мојот сакан/на	1	2	3	4
5. При изборот на активностите во слободното време ме насочуваат моите пријатели(друштвото)	1	2	3	4
6.При изборот на активностите во слободното време ме насочува масовната култура.	1	2	3	4

Втор дел) Колку училиштето обезбедува услови за квалитетно и културно користење на слободното време (формирање на културата на користење на слободното време)

<i>Можноста на слободните активности за развивање на индивидуалните способности, откривање на скриени потенциали, интереси, желби и професионална ориентација.</i>	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам
1. Слободните активности ми отвараат можност за задоволување на личните интереси и желби на , проширување на моите знаењата, ми ја поттикнуваат лубопитноста , креативноста и ги развивам моите интелектуални способности.	1	2	3	4
2. Слободните активности ја поттикнуваат самостојноста и истрајноста во извршувањето на активностите.	1	2	3	4
3. Слободните активности имаат значајно место во изборот на мојата идна професија.	1	2	3	4
4. Слободните активности ми отвараат можност за поттикнување и развој на творечките способности.	1	2	3	4
5. Слободните активности овозможуваат поттикнување и развој на моите телесни и физичките способности.	1	2	3	4
6. Слободните активности овозможуваат поттикнување и развој на културно-уметничко интереси и способности на .	1	2	3	4
7. Во слободните активности повеќе ги реализирам своите интереси и желби.	1	2	3	4

<i>Материално-технички услови на училиштето за креативно и творечко користење на слободното време на средношколците</i>	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам
1. Нашето училиште поседува кабинети и лаборатории	1	2	3	4
2. Нашето училиште поседува ,отворени и затворени спортски сали	1	2	3	4

3.Нашето училиште е опремено со училишни работилници	1	2	3	4
4. Нашето училиште е опремена со Е-библиотека со домашна и странска литература	1	2	3	4
5. Нашето училиште има посебни простории за изведување на секции на слободните активности	1	2	3	4
6.Нашето училиште има професионален кадар кои стручно се занимаат со организирање на слободните активности.	1	2	3	4
7.Нашето училиште поседува базен за пливање, фитнес клуб (теретана)	1	2	3	4
8. Нашето училиште поседува технички средства (Компјутери, аудио и видео опрема и сл).	1	2	3	4

<i>Планирање,орјанизирање и реализирање на слободниите активности на учениците од средното образование од страна на училиштето.</i>	Никогаш	Повремено	Често	Секогаш
1. Учествувам во организирани училишни слободни активности кои ги вклучуваат надарените ученици.	1	2	3	4
2 Учествувам во полугодишни и годишни натпревари за учениците од областа на слободните активности кои се организираат во нашето училиште (забавни игри,игри без граници, квиз на знаења и сл).	1	2	3	4
3. Учествувам во слободните активностите од општествено-културна дејност (еколошки акции за чистење на училишниот двор,посета на културни научниинституции,презентации,промоци и манифестации) кои се организираат во склоп на нашето училиште.	1	2	3	4

5.Присуствувам во екскурзии и други слободни активности со различни воспитни содржини кои се организираат во склоп на нашето училиште.	1	2	3	4
7. Учествувам во различни манифестации и програми за време на државните и верските празници кои се организираат во склоп на слободите активности.	1	2	3	4
8.Учествувам во различни проекти,семинарите кои се организираат во различни средини во склоп на нашето училиште.	1	2	3	4

3.Членувате ли во некои од долунаведените училишни слободни активности ?(Може да изберете-заокружите повеќе од понудените одговори)

1. спортски активности
2. културно уметнички активности (хор, свирање на инструмент-оркестар и сл)
3. ликовни активности
4. Работно-технички активности
5. Млади хемичари,
6. Млади физичари
7. Млади математичари
8. Млади фармацевти
9. Борба против насилството
10. Центар за кариера
11. Друго _____

Трет дел) Мислења и ставови на учениците од средното образование - со кои содржини го исполнуваат нивното слободно време во училиштето?(кои содржини)

<i>Слободниџе активностџи на ученициџе нагвор од учичиџиџеџо</i>	Никогаџ	Повремено	Често	Секогаџ
1. Се занимавам со организирани тимски спортски активности(кошарка, тенис,фудбал,ракомет,пливање, танцување)	1	2	3	4
2 .Се занимавам со организирани индивидуални физички активности (аеробик, атлетика, трчање, гимнастика, цртање, пеење, јавање на коњ и сл)	1	2	3	4
3. Се занимавам со организирани социални активности (младински клубови, религигиски групи: црква & цамија, група на планинари, црвен крст, невладини организации, играони друштва и сл)	1	2	3	4
4. Се занимавам со неорганизирани социални активности (шопинг, шетам низ град; сурфирам по интернет:MSN, Skype, Yahoo ,messenger; збоурувам на телефон, се журкам, одам во кафич, играм копјутерски игри и сл)	1	2	3	4
5. Се занимавам со неорганизирани социални активности (Пушам цигари,пиам алкоол како дел од забавата)	1	2	3	4
6. Се занимавам со организирани групни и индивидуални креативни активности (член во група на свирачи-бендови, оркестри, театар, одам во курс по музички часови, возачки часови,хоби и сл.)	1	2	3	4
7.Се занимавам со индивидуални пасивни активности(медитирам, сонувам, гледам спортски натпревари, , слушам радио,музика, читам забавна литература, и сл.)	1	2	3	4

Ви Благодарам!

Прилог 2. Анкетен лист за професори од средното образование

Почитувани професори,

Оваа анкета се спроведува во рамки на истражувањето чиј предмет на истражување е слободните активности на учениците од средното образование и развојот на личността. Преку ова истражување сакаме да дојдеме до сознанија за Вашите ставови, мислења и досеашни искуства во реализацијата на слободните активности. Анкетата е анонимна и добиените резултати ќе се користат за потребите на истражувањето.

Се надеваме на Вашата искрена соработка и однапред Ви благодарам.

Училиште	1. Гимназии 2. Стручно средно
Степен на образование	1. Високо 2. М-р 3. Д-р

<i>Материално-технички услови на училиштето за креативно и творечко користење на слободното време на средношколците</i>	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам
1. Нашето училиште поседува кабинети и лаборатории	1	2	3	4
2. Нашето училиште поседува ,отворени и затворени спортски сали	1	2	3	4
3. Нашето училиште е опремено со училишни работилници	1	2	3	4
4. Нашето училиште е опремена со Е-библиотека со домашна и странска литература	1	2	3	4
5. Нашето училиште има посебни простории за изведување на секции на слободните активности	1	2	3	4
6. Нашето училиште има професионален кадар кои стручно се занимаат со организирање на слободните активности.	1	2	3	4
7. Нашето училиште поседува базен за пливање, фитнес клуб (теретана)	1	2	3	4
8. Нашето училиште поседува технички				

средства(Компјутери,аудио и видео опрема)				
---	--	--	--	--

<i>Планирање и организирање на слободното време на учениците од средното образование од страна на училиштето</i>	Никогаш	Повремено	Често	Секогаш
1.Училиштето организира слободни активности во кои ги вклучува и надарени ученици.	1	2	3	4
2.Училиштето организира полугодишни и годишни натпревари за учениците од областа на слободните активности(игри без граници, квиз на знаења, во училишните простории)	1	2	3	4
3. Училиштето ги вклучува учениците во слободните активности од општествено-културна дејност (еколошки акции за чистење на училишниот двор, посета на културни научни-институции, презентации, промоции и манифестации)	1	2	3	4
4. Училиштето организира екскурзии и други видови слободни активности со различни содржини за учениците .	1	2	3	4
5. Училиштето организира различни манифестации и програми за време на државните и верските празници во склоп на слободните активности.	1	2	3	4
6. Училиштето организира различни проекти, семинари во кои се вклучени учениците кои покажуваат интерес за одредени теми како дел активностите, а кои се во функција на организирање на слободното време на учениците.	1	2	3	4

<i>Можноста на слободните активности за развивање на индивидуалните способности на учениците и формирањето на културата за користење на слободното време</i>	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам
1.Слободните активности нудат можност за задоволување на личните интереси и желби на учениците , проширување на нивните знаењата, ја поттикнуваат лубопитноста , креативноста и ги развиваат нивните интелектуални способности.	1	2	3	4
2.Слободните активности ја поттикнуваат самостојноста и истрајноста на учениците во извршување на активностите.	1	2	3	4
3.Слободните активности имаат значајно место во изборот на идната професија на учениците	1	2	3	4
4.Слободните активности овозможуваат поттикнување и развој на творечките способности	1	2	3	4
5. Слободните активности овозможуваат поттикнување и развој на телесните и физичките способности на учениците.	1	2	3	4
6.Слободните активности овозможуваат поттикнување и развој на културно-уметничко интереси и способности на учениците	1	2	3	4
7. Во слободните учениците повеќе ги реализираат своите интереси и желби.	1	2	3	4

4.Колку вашите учениците учествуваат во долунаведените училшни активности ?(Може да изберете-заокружите повеќе од понудените одговори)

- 1.спортски активности
2. културно уметнички активности (хор, свирање на инструмент-оркестар и сл)
3. ликовни активности

4. Работно-технички активности
5. Млади хемичари,
6. Млади физичари
7. Млади математичари
8. Млади фармацевти
9. Борба против насилството
10. Центар за кариера
11. Друго _____

Фактори кои имаат влијание во определувањето и ориентацијата на младите при изборот на слободните активности во нивното слободно време

<i>Семејството, училиштето и масовната култура како фактор</i>	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам
1. Семејството има големо влијание во определување и ориентација на младите при изборот на слободните активности во нивното слободно време	1	2	3	4
2. Училиштето има големо влијание во определување и ориентација на младите при изборот на слободните активности во нивното слободно време	1	2	3	4
3. Масовната култура и општествената заедница имаат големо влијание во определување и ориентација на младите при изборот на слободните активности во нивното слободно време	1	2	3	4

<i>Мерките кои треба да ги презема училиштето</i>	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам
1. Воведување на повеќе воспитни содржини за слободните активности, повеќе практична работа и курсеви.	1	2	3	4
2. Поголема соработка со министерството за образование и наука, невладините организации и проектите	1	2	3	4

кои што се наменети за учеиците од средното образование.				
3.Вклучување на поголем број на ученици во различните училишни активности (училишни секции)! Секој ученик има способност за нешто.	1	2	3	4
4.Слободна и искрена комуникација со учениците во однос на нивните внатрешни потреби со цел да се запознаат нивните внатрешни потенциали.	1	2	3	4

<i>мерки кои треба да ги превзема семејството во организраноста на слободните активности на учениците</i>	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам
1.Родителите треба да ги советуваат децата во изборот на слободните активности во слободното време преку почитување на нивните желби и потреби.	1	2	3	4
2. Родителите треба да водат сметка за тоа каде одат и што прават децата во нивното слободно време	1	2	3	4
3.Родителите треба да водат сметка децата да не се препуштаат на самите себеси во нивното слободно време	1	2	3	4
4.Родителите треба да имаат слободна и искрена комуникација со нивните деца во однос на нивните внатрешни потреби со цел да се запознаат нивните внатрешни потенцијали.	1	2	3	4

<i>Мерките кои треба да ги превземе оштитествената заедница со цел на унапредување на организацијата на слободното време кај младите</i>	Воопшто не се согласувам	Делумно не се согласувам	Делумно се согласувам	Целосно се согласувам

1. Општеството треба да посветува поголемо внимание на младите, на нивните, интереси, потреби и нивниот општествен статус.	1	2	3	4
2. Општеството треба да обезбедува поголеми материјални средства за училиштата и невладините организации за постигнување на воспитната цел на слободното време и слободните активности на младите.	1	2	3	4
3. Да изградат повеќе спортски терени, работилници, читални и библиотеки.	1	2	3	4

Ви благодарам !

ПРИЛОГ 3.

Структуриран протокол на интервју со стручни соработници (педагог и психолог)		
<i>Испитаник:</i> _____		
<i>Училиште:</i> _____		
<i>Датум:</i> _____		
<i>Прашања</i>	<i>Испитаник</i>	<i>Зашитување на одгово</i>
1. Како е програмската поставеност на слободните активности во вашето училиште?	-интервју со педагог -Интервју со психолог	
2. Колку Вашето училиште, се ангажира за внесување на содржини за правилно исполнување на слободното време преку слободните ученички активности?	интервју со педагог -Интервју со психолог	
3. Сметате ли дека избраните содржини (видови слободни активности на учениците) треба да се исти во сите средни училишта?	интервју со педагог -Интервју со психолог	
4. Колку проекти се реализирани во последните 5 години кои ги опфаќаат слободните активности во соработка со министерството за образование и наука и други општествени институции?	интервју со педагог -Интервју со психолог	
5. Што превзема вашето училиште за поттикнување и ориентација на учениците во слободните ученички активности?	-интервју со педагог -Интервју со психолог	
6. Сметате ли дека слободните активности на учениците, кои се организираат како дел од програмската поставеност на вашето училиште, влијаат во формирањето на културата на користење на слободното	-интервју со педагог - Интервју со психолог	

време .		
7. Колку учениците покажуваат интерес за училишните слободните активности (училишните секции)?	-интервју педагог -Интервју психолог	со со
. Вие како стручни соработници помагате ли во определување на учениците во слободните ученички активности?	-интервју педагог -интервју психолог	со со

Прилог бр 4 -Дневник на активности во слободно време

Датум на раѓање _____ Место во кое живееш _____

Возраст _____

На овој лист се наоѓа табела која треба да ја пополниш за потребите на едно научно истражување. Тоа е всушност некој вид на дневник. Податоците кои ќе ги дадеш ни се многу важни, па затоа те молиме внимателно да го прочиташ ова упатство и да го следиш. Значи, од утре па во наредните 10 дена во табелата ќе запишуваш се она што работиш, од утро до легнување во кревет. Табелата се состои од неколку колони која почнува со прашање. „Колку денес имаше слободно време“?, и во таа колони го запишуваш времето поминато после завршување на училишните и семејните обврски зо одмор, разонода, забава и креативно развивање на твојата личност. Потоа одговараш и на останатите прашања до последната колони, и тоа за секоја активност. Многу е битно дневникот да го водиш редовно, секој ден а не да забележуваш следниот ден, затоа што така ќе заборавиш да запишеш се она што тој ден си правел/ла во слободното време.

Ден	Датум	Колку денес имаше слободно време? пр. (1 час, 2 часа, 3 часа....)	Со кого го помина слободното време? пр. (сам/а, со другарка, со родителите, со....)	Каде го помина поголем дел од слободното време? пр. (дома, во парк, кај другарка.....)	Со кои активности го исполни слободното време?	Дали слободните активности ти беа наметнати од страна на родителите, професорите, друштвото, масовната култура или твој избор? (заокружи одговор)	Колку си задоволен/на од тоа како го помина слободното време?		
							Многу сум задоволен/на	Делумно сум задоволен/на	Воопшто не сум задоволен/на
1						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1
2						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1
3						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1
4						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1
5						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1
6						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1
7						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1

8						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1
9						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1
10						1. Беа по мој избор 2. Ми беа наметнати	3	2	1

Ти благодарам на соработката!

Прилог.бр. 5 Наставни планови од средно гимназиско и
средно стручно образование

